

XIII.

**ZBORNÍK PRÍSPEVKOV
Z XIII. ROČNÍKA
VEDECKEJ ŠTUDENTSKEJ KONFERENCIE
PRÁVNICKEJ FAKULTY
TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE**

TRNAVA 2020

Zborník príspevkov z XIII. ročníka Vedeckej študentskej konferencie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution--NonCommercial-NoDerivatives. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mena autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien

©

Mikuláš Lévai, Ivana Mokrá, Anita Daňová, Sabína Huťová, Mária Fančovičová, Adriana Slezáková, Tatiana Fenušková, Veronika Svoreňová, Ivana Trokšiarová, Michal Tomin, Petra Straková, Erika Diškancová, Daniela Slodičáková, Daniel Vasilišin, Tamara Kováčiková, Kristián Krahulec, Peter Belák, Martin Pogádl, Ignác Brosch, Soňa Havlíková

Recenzenti:

doc. JUDr. Kristián CSACH, PhD. LL.M., prof. JUDr. PhDr. Tomáš GÁBRIŠ, PhD. LL.M., doc. Mgr. Marek KÁČER, PhD., doc. JUDr. Dagmar LANTAJOVÁ, PhD., doc. JUDr. Michal MASLEN, PhD., doc. JUDr. Eva SZABOVÁ, PhD., doc. JUDr. PhDr. Adriána ŠVECOVÁ, PhD., doc. JUDr. Miroslava VRÁBLOVÁ, PhD., Mgr. Mgr. Lucia BERDISOVÁ, PhD., Mgr. Katarína KUKLOVÁ, PhD., JUDr. Ingrid LANCZOVÁ, PhD., JUDr. Marek MASLÁK, PhD., Mgr. Peter MÉSZÁROS, PhD., Mgr. Jozef ŠTEFANKO, PhD. LL.M.

© Petra Janeková, Andrea Olšovská (eds.)

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedajú autorky a autori jednotlivých príspevkov. Rukopis neprešiel redakčnou a jazykovou úpravou.

Vydavateľ: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Trnava, 2020

ISBN (online) 978-80-568-0207-6

Obsah

SEKCIA VEREJNÉHO PRÁVA – TRESTNÉ PRÁVO

Mikuláš Lévai: Pojem škoda trestného zákona v interdisciplinárnych súvislostiach	7
Ivana Mokrá: Stret záujmu na ochrane svedka s právom obvineného na kontradiktórny výsluch a použiteľnosť dôkazu	16
Anita Daňová: Adhézne konanie v komparácii s konaním o poskytnutí odškodnenia obetí násilného trestného činu	30

SEKCIA VEREJNÉHO PRÁVA – ÚSTAVNÉ, SPRÁVNE A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Sabína Huťová: Prípád <i>Namibia</i> alebo ako Juhoafrická republika nechcela opustiť namíbijské územie	49
Mária Fančovičová : Úloha Organizácie spojených národov v prípade genocídy v Rwande	61
Adriana Slezáková: O čom hovorí Ústavný súd, keď hovorí o ústavnosti	73
Tatiana Fenušková: „ne bis in idem“ v rámci stretu správneho a trestného práva	92
Veronika Svoreňová: Vlastnícke právo a jeho vzťah k nakladaniu s odpadmi a znižovaniu energetickej náročnosti	113

SEKCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA

Ivana Trokšiarová: Kritické zhodnotenie rozhodovacej praxe súdov vo veciach vydržania nehnuteľnosti	124
Michal Tomin: Ničotnosť uznesení valných zhromaždení	136
Petra Straková: Diskriminácia v pracovnoprávných vzťahoch	146
Erika Diškancová: Vzájomná žaloba a crossclaim	170
Daniela Slodičáková: Mechanizmus tvorby scudzovacích zmlúv	198

HISTORICKÁ SEKCIA

Daniel Vasilišin: Diskriminácia Rómov na Slovensku v r. 1918-1945 (historicko-právny náčrt problematiky)	216
--	-----

Tamara Kováčiková: Zahraničný odboj Slovákov a Čechov počas 1. Svetovej vojny vo Francúzsku	235
Kristián Krahulec: Potreba modernej a jednotnej úpravy trestnoprávnej zodpovednosti mladistvých podľa zákona č. 48/1931 zb. Z a n.	248
Peter Belák: Solidarita a zásluhovosť v dejinách dôchodkového zabezpečenia Československa	266

PRÁVNO – TEORETICKÁ SEKCIA

Martin Pogádl: Právnik v spoločnosti a etika sudcov a advokátov	281
Ignác Brosch: Uplatnenie ekonomickej analýzy v práve	297
Soňa Havlíková: Opatrenia obmedzujúce internet v prospech ochrany liberálnej demokracie	314

Predhovor

Milé čitateľky, milí čitatelia,

s radosťou Vám predkladáme zborník zo Študentskej vedeckej konferencie konanej na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, ktorá sa tento rok konala už trinásťkrát, hoci v roku, ktorý je vnímaný inak, a to z dôvodu pretrvávajúcej pandémie. Vníname toto podujatie ako tradičné a vítame aktivitu našich študentiek a študentov vo vedeckej oblasti, ktorej výstupy sú obohatením pre celú fakultu.

Príspevky našich študentiek a študentov sú zamerané na rôzne právne oblasti a problémy a práve ich rôznorodosť je impulzom pre ich prečítanie. Veríme, že príspevky Vás zaujmú, a súčasne aj podnietia ďalších študentov a študentky, aby sa zapojili do ďalšieho ročníka študentskej vedeckej konferencie na našej fakulte.

Trnava 12.12.2020

Andrea Olšovská a Petra Janeková

SEKCIA VEREJNÉHO PRÁVA – TRESTNÉ PRÁVO

Pojem škoda trestného zákona v interdisciplinárnych súvislostiach /

The concept of damage in criminal law in an interdisciplinary context

Lévai Mikuláš

Abstrakt

Týmto článkom sa autor snaží upriamiť pozornosť na problém, ktorý sa týka vypočítavania výšky škody podľa Trestného zákona. Autor článku sa snaží priblížiť pojem škoda najprv v historických súvislostiach, hlavne na jeho vývoj v čase a následne aj *de lege lata* preto, aby čitateľ získal komplexný obraz o predloženej problematike. Autor následne v samom texte pracuje s inflačnou kalkulačkou, ktorú vytvoril Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy a ktorá slúži ako vhodná pomôcka na ním prezumované závery. Naznačuje, že výška škody podľa súčasnej platnej úpravy nie je spravodlivá a malo by sa pristúpiť k jej novelizácii na základe ním prezentovaných exaktných poznatkov. Tieto závery autor následne prepája s ustanoveniami Trestného zákona a Trestného poriadku, ktorých sa pojem škoda dotýka.

Kľúčové slová: pojem škoda podľa Trestného zákona, inflácia, inflačná kalkulačka

Abstract

In this article, the author tries to draw attention to the problem concerning the calculation of the amount of damage according to the Criminal Code. The author of the article tries to describe the concept of damage first in historical context, especially on its development in time and subsequently also *de lege lata* to give the reader a comprehensive picture of the presented issue. The author then works in the text with the inflation calculator created by the Institute for Economic and Social Reforms, which serves as a useful tool for the conclusions he summed up. It suggests that the amount of damage under the current legislation is not fair and should be amended based on the exact knowledge presented by him. The author then links these conclusions with the provisions of the Criminal Code and the Code of Criminal Procedure, which is affected by the concept of damage.

Keywords: the term damage according to the Criminal Code, inflation, inflation calculators

Úvod

Cieľom príspevku je poukázať na neaktuálnosť súčasne platného Trestného zákona na zmeny v spoločnosti, ekonomického rastu a trhového hospodárstva, ktoré súvisia najmä s infláciou v súvislosti s legálne definovaným pojmom škoda. V uvedenej problematike sa najprv pozrieme, ako sa pojem škoda vyvíjal na našom území v nedávnej minulosti a následne sa pozrieme na stav *de lege lata*. V tejto súvislosti má článok ambíciu na základe exaktných údajov priblížiť čitateľovi, odbornej verejnosti a v neposlednom rade zákonodarcom, prečo je potrebné upraviť výšku škody v Trestnom zákone.

1 Krátky historický exkurz

Pojem škoda, tak ako ho poznáme dnes, nebol v minulosti vždy legálne definovaný. Preto sa pozrime, ako to u nás vyzeralo v minulosti. Pri spôsobení škody pri spáchaní trestného činu sa vychádzalo z materiálneho chápania trestného činu. A teda, že stupeň nebezpečnosti činu pre spoločnosť bol určovaný najmä významom chráneného záujmu, ktorý bol činom dotknutý, spôsobom vykonania činu a jeho následkami, okolnosťami, za ktorých bol čin spáchaný, osobou páchatel'a, mierou jeho zavinenia a jeho pohnútkou.¹

Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v mnohých ustanoveniach síce spájal s pojmom „škoda“ prípadne aj s pojmom „vec vyššej hodnoty“ hmotnoprávne následky, avšak pojem škoda a jeho variácie či násobky nebol legálne definovaný vo forme, v akej sa s ním v súčasnosti stretávame.

S pojmom „škoda“ bolo napríklad spojené vymieranie trestu s prihliadnutím na ako priťažujúce okolnosti, keď bolo v § 34 ods. 1 písm. f) uvedené, že trestným činom spôsobil vyššiu škodu alebo s pojmom „vec vyššej hodnoty“ bolo v trestnom čine Poškodzovanie cudzej veci podľa § 257 ods. 1, ustanovené, že kto zničí, poškodí alebo urobí neupotrebitelnou cudziu vec vyššej hodnoty, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok alebo nápravným opatrením alebo peňažným trestom. S výpočtom by sa dalo pokračovať, to však nie je cieľom tohto článku.

Tento stav trval až do roku 1990, keď pomerne rozsiahlou novelou Trestného zákona č. 140/1961 Zb. sa zákonom Národného zhromaždenia ČSSR č. 175/1990 Zb. (účinná od 01.07.1990) do tohto zaviedol pojem „škoda“.

¹ §3 ods. 4 Trestného zákona č. 140/1961 Zb.

V zmysle § 89 ods.14 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. sa za škodu nie nepatrnú rozumela škoda dosahujúca najmenej polovicu najnižšej mesačnej mzdy ustanovenej všeobecne záväznými právnymi predpismi, nie malou škodou sa rozumela suma dosahujúca najmenej trojnásobok takej mzdy, väčšou škodou sa rozumela suma dosahujúca najmenej desaťnásobok takej mzdy, značnou škodou suma dosahujúca najmenej päťdesiatnásobok takej mzdy a škodou veľkého rozsahu suma dosahujúca najmenej dvestopäťdesiatnásobok takej mzdy. Tieto hľadiská sa použili obdobne pre určenie výšky prospechu a hodnoty veci.

Ďalšou novelou Trestného zákona č. 140/1961 Zb. sa zákonom NR SR č. 248/1996 Z. z. (účinná od 01.10.1994) došlo k miernej úprave výpočtu veličiny, z ktorej sa pojem škoda následne odvodzoval.

Podľa § 89 ods. 14 sa škodou nie nepatrnou rozumela škoda dosahujúca najmenej dvojnásobok najnižšej mesačnej mzdy, škodou nie malou sa rozumela suma dosahujúca najmenej šesťnásobok takej mzdy, väčšou škodou sa rozumela suma dosahujúca najmenej dvadsaťnásobok takej mzdy, značnou škodou suma dosahujúca najmenej stonásobok takej mzdy a škodou veľkého rozsahu suma dosahujúca najmenej päťstonásobok takej mzdy. Tieto hľadiská sa použijú obdobne na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.

Novelou Trestného zákona č. 140/1961 Zb. sa zákonom NR SR č. 253/2001 Z. z. (účinná od 01.08.2001) došlo k ďalšej zmene úpravy výpočtu veličiny, z ktorej sa pojem škoda odvodzoval.

Podľa § 89 ods. 13 Trestného zákona č. 140/1961 Zb. sa škodou nie nepatrnou rozumela škoda dosahujúca najmenej výšku minimálnej mesačnej mzdy, škodou nie malou sa rozumela suma dosahujúca najmenej šesťnásobok takej mzdy, väčšou škodou sa rozumela suma dosahujúca najmenej dvadsaťnásobok takej mzdy, značnou škodou suma dosahujúca najmenej stonásobok takej mzdy a škodou veľkého rozsahu suma dosahujúca najmenej päťstonásobok takej mzdy. Tieto hľadiská sa použili obdobne na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.

Pre úplnosť a prehľadnosť treba dodať, že z nariadenia vlády ČSFR č. 53/1992 Zb. o minimálnej mzde v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 645/1992 Zb. a nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 248/1993 Z. z. vyplývalo v zmysle §2 ods. 1 písm. b), že výška minimálnej mzdy je za mesiac 2450 Kčs pre zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou. Z tejto veličiny sa následne rátala majetková škoda spôsobená trestným činom.

Najvyšší súd vo svojom rozhodnutí² ale deklaroval, že pre výklad pojmu „škoda nie nepatrná“ a ďalších pojmov uvedených v ustanovení § 89 ods. 14 Tr. zák. je aj po účinnosti nariadenia vlády ČSFR č. 53/1992 Zb. rozhodujúca výška najnižšej mesačnej mzdy stanovenej v § 1 nariadenia vlády ČSFR č. 464/1991 Zb., ktoré je špeciálnym právnym predpisom pre účely trestného konania, t. j. suma 2000 Kčs.

2 Kde je teda problém?

Úprava Trestného zákona č. 300/2005 pojala pojem „škoda“ odlišným spôsobom, než tomu bolo v Trestnom zákone č. 140/1961 Zb. Nový Trestný zákon venoval vo svojej úprave veľkú pozornosť problematike škody, či už z hľadiska jej definície, tak aj určenia jej výšky a to nielen klasickej hmotnej škode na veciach, ale aj z hľadiska ujmy na životnom prostredí, chránených druhov živočíchov, rastlín, škody na veciach pamiatkovo chránených, alebo majúcich historickú, umeleckú alebo vedeckú hodnotu.

Škoda sa v trestnom práve chápe obdobne ako v odvetviach práva upravujúcich majetkové a záväzkové vzťahy vrátane zodpovednosti za škodu, t. j. v práve občianskom alebo obchodnom ako ujma, ktorá nastala v majetkovej sfére poškodeného, ktorá je objektívne vyjadriteľná všeobecným ekvivalentom, t. j. peniazmi, a možno ju napraviť – ak neprichádza k naturálnej reštitúcii – poskytnutím majetkového plnenia, predovšetkým peniazmi.³

Trestný zákon v § 124 ods. 1 a 2 vymedzuje, že škodou sa rozumie ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa na účely tohto zákona rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom. Škodou sa rozumie v zmysle odseku 1 aj ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na okolnosti a svoje pomery mal nárok alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť.

V odseku 3 tohto ustanovenia sa pri trestných činoch proti životnému prostrediu škodou rozumie súhrn ekologickej ujmy a majetkovej škody, pričom majetková škoda v sebe zahrnuje aj náklady na uvedenie životného prostredia do predošlého stavu. Pri trestnom čine neoprávneného nakladania s odpadmi podľa § 302 rozsahom činu sa rozumie cena, za ktorú sa odpad v čase a v mieste zistenia činu obvykle zbiera, prepravuje, vyváža, dováža,

² R 54/1993

³ Rozhodnutie najvyššieho súdu ČR 8 Tdo 541/2013- I.

zhodnocuje, zneškodňuje alebo ukladá, a cena za odstránenie odpadu z miesta, ktoré na jeho uloženie nie je určené.

Ako je zrejmé z definície, tak najdôležitejším znakom je fakt, že škoda musí byť *v príčinnej súvislosti s trestným činom*. Najvyšší súd ČR v jednom zo svojich rozhodnutí v tejto súvislosti uvádza, že za škodu na cudzom majetku je treba považovať ujmu majetkovej povahy, ktorá predstavuje nielen zmenšenie majetku (*damnum emergens*), ale aj ušlý zisk (*lucrum cessans*), teda to, o čo by inak bol majetok poškodeného oprávnené zväčšený. Rozhodujúca je pritom hodnota, o ktorú bol majetok poškodeného zmenšený, nie o koľko sa obohatil páchatel'.⁴

Z kvantitatívneho hľadiska došlo k zúženiu pojmov, keď hranicou medzi priestupkom a trestným činom tvorila škoda malá, ktorá prevyšuje sumu 8 000 Sk. Predtým to bola škoda nie nepatrná. Ďalšie hranice škody bola škoda väčšia - najmenej 10 násobok škody malej, škoda značná- najmenej 100 násobok škody malej a škoda veľkého rozsahu - najmenej 500 násobok škody malej. Základná suma bola stanovená priamo Trestným zákonom, čím došlo k naplneniu ústavnej zásady, aby len zákon určoval čo je trestný čin,⁵ aj keď doteraz predmetnú sumu – minimálnu mzdu, stanovovala vláda síce na základe zákona, ale nariadením.

Podľa § 125 ods. 1 Trestného zákona sa škodou malou rozumie škoda prevyšujúca sumu 8 000 Sk. Škodou väčšou sa rozumie suma dosahujúca najmenej desaťnásobok takej sumy. Značnou škodou sa rozumie suma dosahujúca najmenej stonásobok takej sumy. Škodou veľkého rozsahu sa rozumie suma dosahujúca najmenej päťstonásobok takej sumy. Tieto hľadiská sa použijú rovnako na určenie výšky prospechu, hodnoty veci a rozsahu činu.

Toto ustanovenie je zároveň platné dodnes s drobnou úpravou, keď dňa 1.1.2009 Slovensko prijalo euro ako platidlo a suma 8000,-Sk sa konverzným kurzom 30,1260 prerátala a zaokrúhlila na eurá smerom nahor na 266 eur, čo bolo v prospech občanov dotknutých spáchaním trestného činu.⁶

Tým sa dostávame k jadrú problému na ktorý je tento článok mierený. Aspoň v skratke o tom, čo je to inflácia: inflácia označuje v národnom hospodárstve všeobecný nárast cien ekonomických statkov, čo má za následok zníženie kúpnej sily peňazí. V praxi je inflácia prejavom ekonomickej nerovnováhy a znamená, že napríklad za 1 euro sa pri

⁴ Rozhodnutie najvyššieho súdu ČR 8 Tdo 541/2013- I.

⁵ Čl. 49 Ústavy SR- Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.

⁶ http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-37781?prefixFile=m_ (25.3.2020)

zvýšenej inflácii dá kúpiť menej ako v minulosti, euro má menšiu hodnotu ako predtým, jeho kúpna sila sa znížila.

Ako pomôcku na výpočet inflácie som použil inflačnú kalkulačku Inštitútu pre ekonomické a sociálne reformy (INEKO).⁷ Inflačná kalkulačka je nástroj na porovnanie reálnej hodnoty cien v rôznych rokoch. Používa index spotrebiteľských cien. Kalkulačka je zostavená na základe priemernej inflácie v medziročnom porovnaní, ako je vykazovaná Štatistickým úradom SR. Kalkulačka vypočítava hodnoty od roku 1977 až po rok 2022, pričom údaje za roky 2019 až 2022 sú založené na odhadoch analytikov komerčných bánk, NBS a Štatistického úradu. Koruny sú na eurá prerátané vždy konverzným kurzom: 30,1260 Sk = 1 €.

Na základe výpočtu za použitia inflačnej kalkulačky sa suma 8000,-Sk v roku 2005 rovná v roku 2020 sume 369,88 eur (pre ilustráciu prepočítané aj na slovenskej korune- 11142,97,- Sk). Toto je výpočet na základe odhadu analytikov komerčných bánk.

Úplne presný výsledok, ktorý sa už nezakladá na odhade analytikov komerčných bánk a je k dobe písania tohto článku najbližšie, je údaj za rok 2018. Na základe výpočtu za použitia inflačnej kalkulačky sa suma 8000,-Sk v roku 2005 rovná v roku 2018 sume 343,80 eur (pre ilustráciu prepočítané aj na slovenskej korune- 10357,47,- Sk).

To znamená, že ak zákonodarcu viedli k určeniu škody malej (suma prevyšujúca 8000,-Sk) nejaké dôvody, ktoré reagovali na vtedajšie materiálne pramene práva,⁸ prípadne iba ústavná zásada, že len zákon môže určiť, čo je trestným činom, dnes by sa už mala škoda vypočítavať, s prihliadnutím na infláciu, minimálne zo sumy prevyšujúcej 343,80 eur (zaokrúhlene na eurá nahor 344,- eur).

To by v praxi znamenalo, že škodou malou by mala byť škoda prevyšujúca sumu 344 eur, škoda väčšia by bola najmenej 3440,- eur, škoda značná by bola najmenej 34 400,- eur a škoda veľkého rozsahu by bola najmenej 172 000,- eur.

Z hmotnoprávneho hľadiska by táto „aktualizácia“ pojmu škoda spôsobila, že by sa výška spôsobenej škody spáchaným trestným činom premietla hlavne do kvalifikácie jednotlivých trestných činov, ktoré predpokladajú spôsobenie škody, pretože spôsobenie škody je v nich obligatórnym znakom objektívnej stránky skutkovej podstaty.

Napríklad pri trestných činoch proti majetku upravených v štvrtej hlave osobitnej časti Trestného zákona, pre ktoré je charakteristické obohatenie sa na škodu cudzieho majetku

⁷ <http://www.ineko.sk/kalk.html> (25.3.2020)

⁸ Materiálne pramene práva predstavujú ekonomické, sociálne, demografické, geografické, prírodné, politické, mravné a ekologické, technologické, politické a rôzne iné faktory, ktoré vplývajú na tvorbu práva. Pozri napr. Prusák, J. Teória práva. 2. vyd. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PF UK, 2001. 188 s. ISBN 80-7160-146-2.

(napr. Krádež, Sprenevera, Podvod atď.) alebo pre ktoré je charakteristické úmyselné poškodzovanie majetku (napr. Poškodzovanie cudzej veci, porušovanie povinností pri správe cudzieho majetku atď.).

Aj interpretačné pravidlo uvedené v § 125 ods. 2 Trestného zákona hovorí, že ak tento zákon v osobitnej časti vyžaduje v základnej skutkovej podstate spôsobenie škody ako majetkový následok trestného činu a neuvádza jej výšku, má sa za to, že musí byť spôsobená aspoň škoda malá. Škoda do značnej miery určuje povahu činu a koniec koncov aj samotnú trestnú sadzbu trestu odňatia slobody priznanú zákonom.

Pre komplexnosť treba dodať, že v praxi sa výška škody v trestnom konaní preukazuje písomným potvrdením alebo odborným vyjadrením podľa §141 Trestného poriadku. V jednoduchých prípadoch sa možno uspokojiť s písomným potvrdením, o ktorého správnosti nie sú pochybnosti. Ak pre zložitosť objasňovanej skutočnosti nie je postup podľa § 141 postačujúci, podľa § 142 Trestného poriadku príberie orgán činný v trestnom konaní a v konaní pred súdom predseda senátu znalca na podanie znaleckého posudku. Ak ide o objasnenie skutočnosti obzvlášť zložitej, príberú sa dvaja znalci.

Z kriminologického hľadiska by sme tak pravdepodobne zaznamenali zníženie trestnej činnosti, najmä pri trestných činoch, kde sa predpokladá spôsobenie škody. V minulosti sme takýto fenomenologický jav mohli sledovať v roku 1994 resp. 1995, keď už vyššie spomenutou novelou Trestného zákona, konkrétne ustanovenia § 89 ods. 14, ktorý upravoval škodu nie nepatrnú, bola škoda určená minimálne na dvojnásobok najnižšej mesačnej mzdy, čím sa oddelili priestupky od trestných činov.⁹

Táto novela vstúpila do účinnosti 1.10. 1994, preto dávam do pozornosti medziročný pokles majetkovej kriminality z roku 1993 (115 049 spáchaných trestných činov) na rok 1995 (81 369 spáchaných trestných činov) čo predstavuje rozdiel mínus 33 680 trestných činov.¹⁰

Od výšky škody sa odvíja aj uloženie trestu prepadnutia majetku v zmysle § 58 Trestného zákona. Trest prepadnutia majetku je pritom považovaný za najprísnejšiu majetkovú sankciu, pričom predstavuje výnimku z ústavnej ochrany nedotknuteľnosti majetku ako základného ľudského práva. Preto jeho uloženie prichádza do úvahy iba v prípade spáchania najzávažnejších trestných činov za súčasného splnenia ďalších obmedzujúcich zákonných podmienok.

⁹ Pozri Dianiška, G, Strémy, T., Vráblová, M. a kolektív. *Kriminológia*. 3. aktualizované a doplnené vydanie Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0. s. 195.

¹⁰ Tamže

§ 58 ods. 1 Trestného zákona upravuje fakultatívne uloženie tohto trestu, ktoré prichádza do úvahy vtedy, ak súd odsudzuje páchatel'a na nepodmienečný trest odňatia slobody za obzvlášť závažný zločin, ktorým páchatel' získal alebo sa snažil získať majetkový prospech veľkého rozsahu alebo ktorým spôsobil škodu veľkého rozsahu (133 000 eur). Obligatórne uloženie trestu prepadnutia majetku prichádza do úvahy vtedy, ak súd odsudzuje páchatel'a za trestné činy taxatívne uvedené v § 58 ods. 2 Trestného zákona a páchatel' nadobudol majetok aspoň v značnom rozsahu (teda najmenej 26 600 eur) trestnou činnosťou alebo z príjmov pochádzajúcich z trestnej činnosti.

Výška škody má vplyv aj na pôsobnosť Špecializovaného trestného súdu. Podľa § 14 písm. l) Trestného poriadku platí, že trestné činy proti majetku podľa štvrtej hlavy osobitnej časti Trestného zákona alebo trestné činy hospodárske podľa piatej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, ak takým trestným činom bola spôsobená škoda alebo získaný prospech dosahujúci najmenej dvadsaťpäťtisíc násobok malej škody podľa Trestného zákona, alebo ak taký čin bol spáchaný v rozsahu dosahujúcom výšku najmenej dvadsaťpäťtisíc násobku malej škody podľa Trestného zákona.

Podľa súčasného stavu je to teda najmenej 6 650 000,-€. Pri „aktualizácii“ výšky škody podľa inflačnej kalkulačky by tak dvadsaťpäťtisíc násobok škody malej predstavoval sumu najmenej 8 600 000,-€.

Záver

Vývoj ekonomiky a ekonomických prognóz pre nasledujúce obdobie nasvedčuje tomu, že miera inflácie bude mať stúpajúcu tendenciu. Odhaduje sa, že inflácia v EÚ dosiahne v tomto roku 1,5 % a v roku 2021 úroveň 1,7 %.¹¹ To znamená, že rozdiel výšky škody s prihliadnutím na infláciu sa ešte viac prehĺbi, než je tomu teraz.¹² Ako bolo v článku naznačené, pojem škoda sa dotýka viacerých hmotnoprávných ustanovení Trestného zákona, na základe ktorých sa najzávažnejším spôsobom zasahuje do základných ľudských práv a slobôd.

V dnešnej praxi zákonodarstva, keď sa Trestný zákon mení viac krát ročne (bohužiaľ, je to neblahý jav), by nemal byť problém zakomponovať do novely aj novú výšku škody

¹¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/IP_19_6215 (25.3.2020)

¹² Treba vziať do úvahy, že článok je písaný v čase trvania svetovej pandémie v súvislosti s Severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 (SARS-CoV-2), preto sú doteraz vydané odhady nie veľmi výpovedné čo sa týka najbližšej budúcnosti.

malej, ktorá by reflektovala na infláciu. Teda ani netreba hľadať mechanizmus, ktorý by bol pružný a ktorý by prihliadal na infláciu, prípadne defláciu v reálnom čase.

A pretože súd pri ukladaní trestu a jeho výmery v zmysle § 34 ods. 4 Trestného zákona prihliada, okrem iného, aj na následok spáchaného trestného činu, čím sa prejavuje zásada úmernosti trestu k spáchanému trestnému činu (alebo aj zásada individualizácie trestu), spoločnosť by sa opäť raz priblížila k ich spravodlivejšiemu ukladaniu. Úmernosťou sa v tomto kontexte rozumie nemožnosť ukladania trestu, ktorý by bol prísnejší alebo miernejší, než ako to vyžaduje závažnosť spáchaného trestného činu. Spravodlivý trest má byť taký, aby naplnil účel, teda poskytoval ochranu spoločnosti.¹³

Na úplný záver už len slová Cicera: „*Nihil honestum esse potest, quod justitia vacat*“

Summary

Limit between crime and offense is 266 euros today. Inflation since the adoption of this amount of damage in 2005 recast Criminal Code has caused EUR 266 in 2005 to be EUR 343,80 in 2018, and the amount of damage should therefore already be derived from at least EUR 343,80 (to EUR 344, - rounded up).

Použitá literatúra

Dianiška, G, Strémy, T., Vráblová, M. a kolektív.: *Kriminológia*.3. aktualizované a doplnené vydanie Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 405 s. ISBN 978-80-7380-620-0. s. 195.

Prusák, J.: *Teória práva* 2. vyd. Bratislava : Vydavateľské oddelenie PF UK, 2001. 188 s. ISBN 80-7160-146-2.

Mašľanyová, D. a kol.: *Trestné právo hmotné*. Všeobecná a osobitná časť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 623s. ISBN978-80-7380-618-7.

Súdne rozhodnutia:

Rozhodnutie najvyššieho súdu SR R 54/1993

Rozhodnutie najvyššieho súdu ČR 8 Tdo 541/2013- I.

¹³ Szabová, E. in Mašľanyová, D. a kol. *Trestné právo hmotné*. Všeobecná a osobitná časť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 623s. ISBN978-80-7380-618-7.

Stret záujmu na ochrane svedka s právom obvineného na kontradiktórny výsluch a použiteľnosť dôkazu /

Conflict of interest in the protection of witnesses with the right of the accused to adversarial
interrogation and the applicability of evidence

Mokrá Ivana

Abstrakt

Kontradiktórnosť možno považovať za jednu z neopomenuteľných zásad nielen trestného konania, ale aj konaní obsiahnutých v iných odvetviach vnútroštátneho práva Slovenskej republiky. Je teda na mieste jej uznať dôležité postavenie a zdôrazniť, že opomenutie takejto zásady môže mať ďalekosiahle následky. Napriek tomu, že samotné právne pramene rôznej právnej sily podčiarkujú jej význam, v praxi so zameraním predovšetkým na oblasť trestného práva sa stretávame s jej obmedzeniami, najmä z pohľadu osoby obvineného v prebiehajúcom trestnom konaní, a to predovšetkým pri výsluchu utajeného svedka. Hlavným cieľom príspevku je poukázať na spôsob riešenia situácie prípadného stretu záujmu na ochrane svedka s právom obvineného na kontradiktórny výsluch a vymedziť podmienky, ktorých zachovanie sa vyžaduje pri použiteľnosti výsluchu svedka ako dôkazu.

Kľúčové slová: princíp kontradiktórnosti, utajený svedok, výsluch, dôkaz, Európsky súd pre ľudské práva

Abstract

The adversarial principle can be considered as one of the indispensable principles of not only criminal proceedings but also proceedings contained in other branches of internal law of the Slovak Republic. So, it is appropriate, to recognize its important position and emphasize that its omission may have far-reaching consequences. Even though the sources of law of the various law strength underline its importance, in practice, focusing primarily on criminal law, we encounter with its limitations, particularly from the perspective of the accused person in the ongoing criminal proceedings, especially by interrogation of secret witness. The main aim of the article is to point out how to deal with a situation of potential conflict of interest in the protection of a witness on the one side and with the right of accused

person on adversarial principle and define the conditions, which are required for the applicability of evidence.

Keywords: adversarial principle, secret witness, interrogation, evidence, European Court of Human Rights

Úvod

Európsky dohovor o ľudských právach v článku 6 odsek 3 písm. d) uvádza nasledovné:

„3. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:

d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu“

Právo na obhajobu patrí k azda najznámejším inštitútom defenzívy obvineného v trestnom konaní. Jeho imanentnou súčasťou je nepochybne záruka kontradiktórnosti vedenia výsluchu svedkov, ktorá sama osebe ponúka široké spektrum spôsobov brániť sa v trestnom konaní čo najefektívnejšie. Avšak s postupne rozvíjajúcim sa právnym poriadkom sme svedkami ascendentných hraničných stretov uplatnenia jednotlivých práv obvineného na jednej strane a záujmov orgánov činných v trestnom konaní na strane druhej. Tento príspevok sa bude snažiť poukázať najmä na už vyššie uvedené právo obvineného na kontradiktórnosť výsluchu a jeho stret so záujmom na ochrane svedka pri uplatnení inštitútu utajenia totožnosti svedka, pričom v tejto súvislosti sa budeme zaoberať aj otázkou použiteľnosti takto zabezpečeného dôkazu. V príspevku bude tiež poukázané na spôsob, akým k predmetnému postupu pristupuje Európsky súd pre ľudské práva, a ako sa tento prístup odzrkadlil aj na vybranom judikáte okresného súdu v našom vnútroštátnom právnom poriadku.

1 Stručný úvod do problematiky kontradiktórnosti výsluchov a utajenia totožnosti svedka

1.1. Právo obvineného na kontradiktórny výsluch svedka

Kontradiktórnosť, ako jedna z právnych záruk obvineného v trestnom konaní sa do európskeho povedomia začala výraznejšie dostávať od konca 19. storočia, a to prijatím

francúzskeho zákona nazývaného Loi Constans, ktorého obsahom bolo rozšírenie práva na obhajobu obvineného.¹ O posilnení tejto právnej záruky u nás môžeme hovoriť v súvislosti so zákonom č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. Jeho prijatím sa posilnili kontradiktórne prvky trestného konania, a tým sa podstatne rozšírilo právo na obhajobu obvineného. Ako je už vyššie uvedené, právna záruka uplatnenia kontradiktórnosti je viazaná na fázu začatia trestného stíhania spolu so vznesením obvinenia, a teda štádia, kedy sa podozrivý, ktorého úprava síce absentuje v Trestnom poriadku, ale patrí medzi už tradičné označenia, stáva osobou obvinenou.

Explicitné definíčné vymedzenie pojmu kontradiktórnosť, ktorý má svoj základ v latinskom slove contradicere - vzájomné protirečenie strán,² by sme hľadali v našom právnom poriadku zbytočne. Vo všeobecnosti ide o imanentnú súčasť práva na obhajobu obvineného, ktoré je proklamované konkrétnym právom obvineného/obhajcu či už preštudovať si spis alebo klásť otázky na výsluchu svedkov.

Prvky kontradiktórnosti sú zakotvené v rôznych právnych prameňoch s odlišnou právnou silou. Ide o pramene nielen vnútroštátnych, ale predovšetkým aj európskych a medzinárodných úrovní počnúc už vyššie spomenutým Trestným poriadkom. Konkrétnejšie je potrebné poukázať na ustanovenia § 208 ods. 1, § 213 ods. 1, obsiahnuté v Trestnom poriadku, ale rovnako tiež aj na články tvoriace súčasť právnych aktov vyššej právnej sily – čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, čl. 6 ods. 3 písm. d) Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd alebo čl. 14 ods. 3 písm. e) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Vzhľadom na pomerne široký rámec právnej ochrany nie je teda prekvapením, že je na jej dodržanie kladený veľký dôraz. V širšom a jednoduchšom meradle možno hovoriť o práve obvineného vyjadriť sa k dôkazom v spojitosti s právom spochybníť ich relevanciu a dôveryhodnosť. Nejde však len o právo ako také, ale aj o rozhodujúci atribút uznania účinnosti dôkazu v trestnom konaní. Typickým príkladom sú situácie vykonania nekontradiktórneho výsluchu, čiže výsluchu svedkov v štádiu po vznesení obvinenia za neprítomnosti obvineného prípadne jeho obhajcu bez konvalidácie tohto nedostatku na hlavnom pojednávaní, čo možno kvalifikovať ako procesnú chybu orgánu činného v trestnom konaní s následným vplyvom na použiteľnosť takejto výpovede ako neúčinného dôkazu v rámci konania na súde.

¹ Walker, C., Starmer, K. *Miscarriages of Justice: A Review of "Justice in Error"*. New York: Blackstone Press Limited, 1999. s.362 ISBN 1-85431-687-7 Dostupné na:

https://books.google.sk/books?id=99TY5gpVeIC&pg=PA362&lpg=PA362&dq=loi+constans+law&source=bl&ots=AOAN_h29l4&sig=ACfU3U11FWpABSu6GxSAxLxuL8iDjdpstg&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwj04cvRhKzmAhWCYcAKHacABLgQ6AEwAHoECAUQBA#v=onepage&q=loi%20constans&f=false

² <https://www.etymonline.com/word/contradiction>

Právna záruka kontradiktórneho vedenia výsluchu svedkov však podlieha pomerne veľkému počtu obmedzení a výnimiek. V tejto súvislosti možno poukázať na oblasť výsluchov maloletých, ktorá sa aj preto stáva čoraz diskutovanejšou právnou tematikou. V tejto súvislosti však vzniká otázka, ako postupovať v prípade stretu práva na kontradiktórny výsluch svedka so záujmom na ochrane svedka vo forme utajenia jeho totožnosti. Možno zaručiť kontradiktórnosť obvinenému aj v takomto prípade?

1.2. Inštitút utajenia svedka

Svedkom rozumieme fyzickú osobu, ktorá bola vyzvaná orgánom činným v trestnom konaní alebo súdom, aby ako svedok vypovedala o skutočnostiach dôležitých pre trestné stíhanie, ktoré vnímala svojimi zmyslami. Zároveň je povinná vypovedať o tom, čo jej je známe o trestnom čine, o páchatel'ovi, ale aj o iných okolnostiach dôležitých pre trestné konanie.³

O potrebe zavedenia inštitútu utajeného svedka možno hovoriť najmä v spojitosti s rozšírením organizovaného trestného činu v 90. rokoch 20. storočia, ktorého nárast odštartoval najmä prelomový rok 1990, ktorý priniesol vyhlásenie pomerne širokých amnestií novozvoleným prezidentom Václavom Havlom s následkom prepustenia niekoľko tisíc väzňov a nárastom kriminality na viac než trojnásobok. Toto obdobie možno charakterizovať ako obdobie, v ktorom platilo nepísané pravidlo o zachovávaní mlčanlivosti v prípadoch organizovanej trestnej činnosti, a to najmä z dôvodu obavy ľudí o svoje zdravie či život. Nebolo teda prekvapením, že práve dôvodná obava o život vzbudila potrebu zákonodarcov zaviesť určitý spôsob ochrany osôb, ktoré vypovedajú v postavení svedkov v trestnom konaní. Výsledkom bolo prijatie novely č. 247/1994 Z. z., ktorou sa mení a dopĺňa vtedajší zákon o trestnom konaní súdom (trestný poriadok), obsahom ktorej bola predovšetkým úprava otázky utajenia svedka, postavenia agentov, či spôsob výsluchu utajených svedkov. V nadväznosti na túto novelizáciu bol o štyri roky neskôr prijatý zákon č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Historicky prvýkrát sa u nás inštitút utajenej totožnosti svedka uplatnil práve v kontexte organizovanej trestnej činnosti na začiatku 21. storočia pri súdnom procese s Mikulášom Černákom.

³§127 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z.

Je nespochybniteľné, že výpovedi svedka sa prikladá v mnohých prípadoch najsilnejšia dôkazná sila. Treba však poznamenať, že táto dôkazná sila sa práve vyššie popísaným inštitútom utajenia svedka podstatne znížila.

1.2.1. Adekvátny dôvod utajenia svedka

Trestný poriadok v ustanovení § 136 uvádza nasledovné:

*„(2) Ak je **dôvodná obava**, že oznámením totožnosti, bydliska, prípadne miesta pobytu svedka je ohrozený jeho život, zdravie, telesná integrita alebo ak **také nebezpečenstvo hrozí jemu blízkej osobe**, môže sa svedkovi povoliť, aby **neuvádzal údaje o svojej osobe**.“*

Na základe uvedeného možno vyvodiť, že inštitút utajenosti svedka je relevantný len v prípade, ak existuje dôvodné ohrozenie alebo nebezpečenstvo života, zdravia, telesnej integrity takého svedka, alebo jemu blízkych osôb. Zároveň však nesmie ísť o abstraktnú, ničím nepodloženú obavu, čo zdôraznila aj medzinárodná organizácia Rady Európy vo svojom odporúčaní č. R (97) 13 o zastrašovaní svedkov a právach na obhajobu.⁴

Právna úprava utajenia totožnosti svedka sa obdobne vzťahuje aj na právne postavenie osoby agenta, ktorého *„môže v prípravnom konaní vypočuť prokurátor pri primeranom použití ustanovenia § 134 ods. 1 tak, aby jeho totožnosť nemohla byť odhalená; agent môže byť výnimočne vypočúvaný na súde iba pri primeranom použití ustanovení § 134 ods. 1, § 136 a § 262, aby jeho totožnosť nemohla byť odhalená“*⁵

Okrem iného, o osobe utajeného svedka môžeme často hovoriť aj v kontexte osoby vo výkone trestu odňatia slobody, ktorá vypovedá v pozícii svedka. Ide o najmä o prípady organizovaného trestného činu.

1.2.2. Otázka vierohodnosti utajeného svedka z pohľadu obvineného

Posúdenie vierohodnosti utajeného svedka je pomerne častým problémom výsluchov. Obhajoba nemôže spochybniť vierohodnosť osoby, ktorá vypovedá vzhľadom na to, že jej totožnosť, ako aj ostatné informácie súvisiace s identifikáciou osoby svedka, sú utajené. Za indikátory vierohodnosti svedka sa pritom považujú: protirečivosť, konzistentnosť a logickosť výpovede, podstatné zmeny v správaní, prejavy neistoty či uvádzanie nadbytočných detailov.⁶

⁴ Dostupné na: [https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanteklifi/recR\(97\)13e.pdf](https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanteklifi/recR(97)13e.pdf)

⁵ § 117 ods. 11 zákona č. 301/2005 Z. z.

⁶ Kubík O. Investigatívna psychológia. Bratislava: EUROKÓDEX s.r.o. 2012. ISBN 978-80-89447-75 Dostupné na: https://books.google.sk/books?id=YqaR5jT5YIUC&pg=PA7&lpg=PA7&dq=14+INDIK%C3%81TORY+VIEROHODNOSTI&source=bl&ots=n5VNeEiHnI&sig=ACfU3U2_9ovDILkJXi5NzCr06oeo2MHrng&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwjD5_Hgr8rmAhVFalAKHZZLDBIQ6AEwAnoECAoQAQAg#v=onepage&q=14%20INDIK%C3%81TORY%20VIEROHODNOSTI&f=false

Práve výpoveď takéhoto svedka sa môže vyznačovať určitou nekonzistentnosťou vzhľadom na to, že svedok nemôže vypovedať o okolnostiach, ktoré by mohli smerovať k odhaleniu jeho totožnosti. Taktiež je značne obmedzený atribút pozorovania zmien v behaviorálnych prejavoch, ako príklad možno uviesť zvýšené potenie sa, tremor hlasiviek či nervozitu, keďže sa výpoveď uskutočňuje prostredníctvom videokonferenčného zariadenia, ktoré podlieha úprave hlasu alebo vzhľadu vypočúvanej osoby, práve za účelom jej ochrany. Osobitným prípadom otázky vierohodnosti svedka je situácia, keď je chráneným svedkom osoba vo výkone trestu odňatia slobody, ktorej samotné odsúdenie predstavuje čiastočné nalomenie vierohodnosti.

Určitá miera ochrany obvineného je v týchto prípadoch zabezpečená len prostredníctvom možného podania námietky dotýkajúcej sa nedostatočného preverenia vierohodnosti utajeného svedka. Otázku obmedzenia práva na obhajobu v súvislosti so spochybnením dôveryhodnosti utajených svedkov načrtol aj Európsky súd pre ľudské práva v prípade *Kostovski proti Holandsku*.⁷

1.2.3. Spôsob vedenia výsluchu utajeného svedka

§ 136 ods. 3 Trestného poriadku ďalej ustanovuje:

„Pred výsluchom svedka, ktorého totožnosť má zostať utajená, vykoná orgán činný v trestnom konaní a súd v záujme ochrany svedka podľa potreby opatrenia, ako sú najmä zmena vzhľadu a hlasu svedka, prípadne vykoná jeho výsluch s využitím technických zariadení vrátane videokonferenčného zariadenia.“

Rozmach technológií na celosvetovom trhu a ich následné uplatnenie sa citeľne dotýka aj odvetvia trestného práva, konkrétne možno uviesť oblasť kriminalistiky či vybraných spôsobov vedenia výsluchu, čo sa odrazilo aj v počte novelizácií, s ktorými sa stretávame, príkladom je rok 2004, kedy bola podpísaná dohoda medzi Európskou úniou a USA o štandardizovaní použitia videokonferencií v justičných procesoch.⁸ Treba poznamenať, že aj táto dohoda zdôraznila zachovanie aspoň minimálnych požiadaviek na kontradiktórnosť vedenia výsluchu pri prípadoch utajených svedkov. V súvislosti s ňou bola prijatá novelizácia Trestného poriadku, ktorá nadobudla účinnosť 1.8.2019 a zaviedla pojem videokonferenčné zariadenie spolu s doplnením § 61b, a teda spôsobu vedenia výsluchu utajeného svedka prostredníctvom takéhoto zariadenia.

⁷*Kostovski proti Holandsku*. Dostupné na:

<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57615&filename=001-57615.pdf>

⁸<https://www.epravo.sk/top/clanky/novelizacia-trestnych-kodexov-a-modernizacia-dokazovania-v-trestnom-procese-prostrednictvom-videokonferencii-4560.html>

Konkrétny spôsob vedenia takehoto výsluchu podľa judikatúry súdov a tiež právnej praxe vyšetrovateľov vyzerá približne nasledovne: osoba, o ktorej možno hovoriť ako o utajenom svedkovi, je vyšetrovateľom vypočúvaná prostredníctvom kamerového systému, zatiaľ čo obvinený, prípadne jeho obhajca, sa nachádzajú v odlišnej miestnosti, v ktorej sa kamerový záznam premieta tak, aby nemohlo dôjsť k odhaleniu totožnosti tejto osoby. Kontradiktórnosť je obvinenému prípadne obhajcovi zaručená prostredníctvom práva klásť otázky utajenému svedkovi vo väčšine prípadov cez mikrofón. Treba však zdôrazniť, že utajená totožnosť svedka vo veľkej miere sťažuje adekvátne uplatnenie práva na obhajobu obvineného. In aliis verbis právo na kontradiktórne vedenie výsluchu takehoto svedka je výrazne oklieštené a nie je zaručená jeho absolútnosť. V tomto prípade obhajoba nielenže nepozná totožnosť osoby svedka, ale aj odpovede na položené otázky nie sú dostačujúce vzhľadom na to, že v nich môžu absentovať podrobné detaily, ktoré by mohli viesť k odhaleniu identity svedka. Pri takto vedenom výsluchu má obhajoba len minimálny predpoklad, že sa jej dôveryhodnosť svedka podarí vyvrátiť.⁹

Toto obmedzenie sa však nedotýka prokurátora, čím je právo na spravodlivé vedenie konania a rovnosť zbraní, tzv. „fair trial“, značne v nerovnováhe. Pri takto závažnom zásahu do práva na obhajobu musí byť preto preukázaná jeho nevyhnutnosť a pokiaľ možno účel dosiahnuť aj menej obmedzujúcim opatrením, využije sa to – ide o tzv. zásadu subsidiarity.¹⁰

2 Utajenie totožnosti svedka verzus dôkazná sila jeho výpovede v kontexte judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Európsky súd pre ľudské práva (ďalej iba „ESLP“) v otázke posúdenia výpovede utajeného svedka ako dôkazu načrtol nasledovný postup, ktorý potvrdil hneď v niekoľkých rozhodnutiach. Ide o splnenie troch kumulatívnych podmienok:

1) absolútna nevyhnutnosť anonymity svedka: táto podmienka uvádza, že musí existovať odôvodnený záver, že anonymita svedka je nevyhnutná a opodstatnená. Musí byť preukázaná, ako bolo už vyššie uvedené, dôvodná obava o život, zdravie svedka, príp. existencia nebezpečenstva jemu blízkej osoby.¹¹

⁹*Kostovski proti Holandsku*. Dostupné na:

<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57615&filename=001-57615.pdf>

¹⁰*Van Mechelen a iní proti Holandsku*.. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-167867%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-167867%22]})

¹¹ Odporúčanie výboru ministrov Rady Európy č. R (97) 13 o zastrašovaní svedkov a právach na obhajobu

2) zachovanie práva na kontradiktórny výsluch, aj keď nie v absolútnom zmysle slova: v tejto súvislosti ESLP zdôraznil, že právo kontradiktórnosti obvineného musí byť zachované, no nie je absolútne. Najmä v prípade utajeného svedka, kedy musí byť zachovaná ochrana jeho totožnosti, čo vytvára akúsi pomyselnú hranicu uplatnenia záruky kontradiktórnosti.¹²

V takýchto prípadoch teda prichádza k stretu dvoch záujmov a to: záujem na ochrane svedka (1. podmienka) a záujem obvineného uplatniť právo na obhajobu (2. podmienka). Zmluvné štáty v takýchto prípadoch majú povinnosť zabezpečiť vedenie trestného konania tak, aby sa prípadné strety záujmov a to ochrana svedka a právo na obhajobu vyvažovali. Povedané inými slovami, musia byť prijaté vyvažujúce opatrenia – counterbalancing methods.¹³

3) opatrnosť súdu pri posudzovaní takto získaného dôkazu a existencia podporných dôkazov, ktorých sila prevažuje nad dôkaznou silou výpovede utajeného svedka: táto podmienka hovorí, že čím väčšia je sila podporných dôkazov (listinné dôkazy, výpovede svedkov, ktorých totožnosť je známa a podobne.), tým slabšia je sila rozhodujúceho dôkazu, ktorý sa môže zdať sporný (v tomto prípade výpoveď utajeného svedka). Inak povedané, uplatňuje sa tu nepriama úmernosť.¹⁴

ESLP opakovane zdôraznil, že výsluch utajeného svedka nesmie byť postavený do pozície rozhodujúceho dôkazu.¹⁵ Za rozhodujúci dôkaz je potrebné považovať taký dôkaz, bez ktorého by zostávajúce dôkazy neboli dostatočné k vysloveniu viny.¹⁶ Iba pri dodržaní všetkých popísaných podmienok možno výpoveď utajeného svedka použiť ako jeden z dôkazov.

Treba však zdôrazniť, že takto vymedzený postup je prelomový nielen v otázke výsluchu utajeného svedka ako dôkazného prostriedku, ale aj v limitácii právnej záruky na kontradiktórnosť in aliis verbis oficiálne vylúčenie jej absolútnosti.

¹²*Jasper proti Spojenému kráľovstvu*. Dostupné na: https://www.hrdp.org/files/2013/09/07/CASE_OF_JASPER_v._THE_UNITED_KINGDOM_.pdf; *Rowe a Davis proti Spojenému kráľovstvu*. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-58496%22%5D%7D>

¹³*Doorsov vs Holandsko*. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=00100058&filename=CASE%20OF%20DOORSON%20v.%20THE%20NETHERLANDS%20%20\[Slovakian%20Translation\]%20by%20the%20Information%20Office%20of%20the%20COE%20in%20Bratislava.pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=00100058&filename=CASE%20OF%20DOORSON%20v.%20THE%20NETHERLANDS%20%20[Slovakian%20Translation]%20by%20the%20Information%20Office%20of%20the%20COE%20in%20Bratislava.pdf); *Jasper proti Spojenému kráľovstvu*. Dostupné na: https://www.hrdp.org/files/2013/09/07/CASE_OF_JASPER_v._THE_UNITED_KINGDOM_.pdf

¹⁴*Al-Khawaja and Tahery proti Veľkej Británii*. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-108072%22%5D%7D>

¹⁵Odporúčanie výboru ministrov Rady Európy č. R (97) 13 o zastrašovaní svedkov a právach na obhajobu; *Edwards a Lewis proti Spojenému kráľovstvu*. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-67226%22%5D%7D>

¹⁶<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy>

**2. 1. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV.ÚS 268/2011
z 22.9.2011**

Dňa 21. júna 2010 Okresný súd Topoľčany (ďalej „OS Topoľčany“) rozhodol neprávoplatným rozsudkom sp. zn. 1 T 62/2009 o odsúdení obžalovaného Š. I. zo spáchania obzvlášť závažného zločinu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 172 ods. 1 písm. b), c), d) a ods. 2 písm. c) Trestného zákona s použitím § 138 písm. j) a uložil mu trest odňatia slobody v trvaní 10 rokov so zaradením do ústavu na výkon trestu s minimálnym stupňom strázenia. Vzhľadom na odsudzujúci rozsudok sa obžalovaný mal dopustiť trestného činu nielen v základnej, ale dokonca v kvalifikovanej skutkovej podstate, a to závažnejším spôsobom konania konkrétne na viacerých osobách, čoho dôsledkom je kvalifikácia skutku podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty s trestnou sadzbou od 10 do 15 rokov.

Proti tomuto rozsudku obžalovaný podal v lehote 15 dní odvolanie, ktoré mu však Krajský súd Nitra (ďalej „KS Nitra“) uznesením sp. zn. 7 To 47/ 2010 z 13. októbra 2010 zamietol. Proti tomuto uzneseniu krajského súdu podal následne dovolanie, ktoré taktiež Najvyšší súd SR uznesením sp. zn. 1 Tdo 5/2011 z 2. marca 2011 odmietol. V obidvoch prípadoch odsúdený namietal porušenie ústavou a dohovorom garantovaných práv, ku ktorému malo prísť z toho dôvodu, že záver o jeho vine, pokiaľ ide o časť kvalifikovanej skutkovej podstaty, bol postavený výlučne na výpovediach utajených svedkov (otázka splnenia vyššie popísanej tretej podmienky - výpoveď utajeného svedka nesmie byť výlučným dôkazom), pričom tiež zdôraznil, že bez výlučného prihliadania na výpovede týchto svedkov by mohlo byť jeho konanie kvalifikované podľa základnej skutkovej podstaty zakotvujúcou podstatne miernejšiu trestnú sadzbu, ktorej spáchanie nepopiera.

Odsúdený ďalej namietal neopodstatnenosť utajenia svedkov (otázka splnenia prvej podmienky - absolútna nevyhnutnosť anonymity svedka) a ich vierohodnosť, nakoľko išlo o osoby, ktoré boli taktiež obžalované z drogovej trestnej činnosti a v tejto veci vypovedali ako utajení svedkovia, na ktorých sa mal odsúdený dopustiť naplnenia znaku kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu – spáchanie trestného činu závažnejším spôsobom konania konkrétne na viacerých osobách.¹⁷

¹⁷ Pod pojmom viaceré osoby rozumieme podľa Trestného zákona § 127 ods. 12 najmenej tri osoby.

Na základne neúspešných predchádzajúcich pokusov Š. I., zastúpený svojím obhajcom, podal sťažnosť na Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej iba „ÚS SR“). ÚS SR sťažnosť prerokoval a prijal ju v časti námietky, že sťažovateľ bol uznaný za vinného výlučne na základe výpovedí utajených svedkov a vo zvyšnej časti ju zamietol. ÚS SR teda posudzoval dodržanie tretej podmienky a to existenciu dostatočne podporných dôkazov vo vzťahu k výpovedi utajeného svedka a jej možnej pozícii, ako výlučného a rozhodujúceho dôkazu pri dokazovaní spáchania trestného činu v kvalifikovanej skutkovej podstate.

Ústavný súd sa stotožnil s tvrdením KS Nitra vo veci podania námietky odôvodnenosti utajenosti svedkov odsúdeným. Vyslovil, že vzhľadom na charakter trestnej činnosti bol procesný postup súdu zákonný a správny – prvá podmienka bola dodržaná. Otázna však ostala námietka dotýkajúca sa hodnoty výpovede utajených svedkov ako výlučného dôkazu, s ktorou sa krajský súd nevysporiadal a ktorej sa bližšie venoval Ústavný súd, ktorý zdôraznil, že sťažovateľ v sťažnosti nespochybnil rozhodnutia všeobecných súdov ale okolnosť, či sa drogovej trestnej činnosti dopustil na viacerých osobách. Túto okolnosť namietal najmä s odvolaním na konkrétne rozsudky ESLP a to: Krasniki proti Českej republike, Lüdi proti Švajčiarsku, Doorson proti Holandsku, Van Mechelen a ostatní proti Holandsku, Kostowski proti Holandsku a iné, kde ESLP, ako už bolo vyššie uvedené, v danej problematike vyvodil závery v podobe troch podmienok. Ústavný súd v tejto veci vyriekol totožný záver ako ESLP vo svojich vyššie uvedených rozsudkoch: **v prípade, ak sú výpovede utajených svedkov jedinými, resp. rozhodujúcimi dôkazmi o vine obžalovaného, nie sú tieto dôkazy postačujúce na prijatie záveru o vine obžalovaného.**

Vychádzajúc z obsahu odsudzujúceho rozsudku okresného súdu sp. zn. 1 T 62/2009 z 21. júna 2009 a tiež uznesenia krajského súdu možno podľa Ústavného súdu tvrdiť nasledovné: vzhľadom na trestný čin podľa § 172 ods. 1 písm. b), c), d) bolo dokazovanie okrem spomenutých výpovedí podložené aj prepismi telefónnych hovorov, operatívnych záznamov colníkov, zápisníc o obhliadke miesta činu s fotodokumentáciou, znaleckým posudkom KEÚ PZ Bratislava,¹⁸ na základe čoho súd dospel k záveru, že obžalovaný dovezol, predával a prechovával heroín.

Pokiaľ ide o dokazovanie trestného činu podľa § 172 ods. 2 písm. c) s použitím § 138 písm. j) TZ z odôvodnenia rozsudku okresného súdu podľa Ústavného súdu vyplýva, že sťažovateľ mal predat' heroín najmenej štyrom spotrebiteľom, čo mal okresný súd preukázané vďaka výpovediam troch utajených svedkov a svedka I.T. Utajení svedkovia vypovedali, že

¹⁸Kriminalistický a expertízny ústav Policajného zboru Bratislava

sťažovateľ predával heroín aj iným osobám, ale priamo, adresne označili každý sám seba. Každý z týchto svedkov hovoril teda o predaji heroínu vo vzťahu k svojej vlastnej osobe. Z uvedeného teda vyplýva, že bez prihliadnutia na výpovede utajených svedkov by nebolo možné dospieť k záveru, či sa obžalovaný menovaného trestného činu dopustil na viacerých osobách, a preto by jeho trestná činnosť nemohla byť posudzovaná aj z hľadiska odseku 2 ustanovenia § 172 TZ, ktoré sa vyznačuje okrem iného aj vyššou trestnou sadzbou. Na podklade týchto skutočností Ústavný súd rozhodol nálezom sp. zn. IV.ÚS 268/2011 z 22.9.2011 nasledovne:

1. Základné práva Š. I. podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a čl. 36 ods. 1 a čl. 8 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd a právo podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v súvislosti s námietkou, že bol uznaný za vinného výlučne na základe výpovedí utajených svedkov, postupom Krajského súdu v Nitre v konaní vedenom pod sp. zn. 7 To 47/2010 a jeho uznesením z 13. októbra 2010, **porušené boli**.

Na základe uvedeného možno tvrdiť, že Ústavný súd SR dospel k porušeniu tretej podmienky v súvislosti s postavením výpovede utajeného svedka do pozície rozhodujúceho a jediného dôkazu, čo možno kvalifikovať ako výrazné porušenie práva na obhajobu. S rozsudkom Ústavného súdu SR sa vzhľadom na judikaturu EŠLP možno stotožniť. Predmetný nález je súčasne možné vnímať ako jeden z fundamentálnych rozhodnutí dotýkajúcich sa posudzovania otázky potreby rešpektovania práva na kontradiktornosť v právnom poriadku Slovenskej republiky.

Záver

Otázka použitia dôkazov a najmä miery dôležitosti, ktorá sa im má prikladať v trestnom konaní, sa stáva často spornou v rôznych súvislostiach, nielen v spojitosti so svedeckou výpoveďou utajených svedkov. V právnej praxi dochádza pomerne často k vzájomným odchýleniam sa súdov v ich rozhodnutiach či názoroch. V tejto súvislosti však možno poznamenať, že Európsky súd pre ľudské práva postavil pomerne pevný základ pre postup v otázke aplikácie práva na obhajobu vo vzťahu k svedeckým výpovediam utajených svedkov. Správne poukázal na povinnosť zachovať právo na kontradiktornosť, aj keď v obmedzenejšom režime, ktorý však veľmi správne vykompenzoval osobitnejším spôsobom posudzovania výpovede utajeného svedka ako dôkazu v konaní na súde. V tejto súvislosti možno uznať, že Ústavný súd SR správne vyhodnotil situáciu a aplikoval načrtnutý postup EŠLP na konkrétny prípad v podmienkach Slovenskej republiky.

Summary

One of the important features of criminal proceedings is its conduct in accordance with the adversarial principle, but whose explicit definition we don't find in criminal law. However, its features can be found in pieces of several statutes of legislation of different legal force. Whether the Constitution of the Slovak Republic, the European Convention on Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights or even the Criminal Procedure Code of the Slovak Republic. Even though it is necessary to maintain it throughout the criminal proceedings, more can be found at the pre-trial stage after the accusation, in relation to the accused person. The accused, or his advocate is afforded by Criminal Procedure Code the right to adversarial conduct of the interrogation in relation to the interrogation of witnesses who may or may not testify in relation to that person. Under this right, we can imagine, in particular, the right to take part in such interrogation and to argue out all the facts which the witness claims in his testimony, including the possibility to ask the witness questions with the intention of refuting his credibility. However, the problem arises when, as a result of the witness's protection, his / her identity is kept secret and the accused's right to an adversarial interrogation is severely restricted. The accused is at a considerable disadvantage compared to the prosecutor's side, especially in the sense that the secrecy of the identity of the witness relates only to the person accused or the advocate and not to the counterpart. Thus, the known 'fair play' rule is not maintained, and the accused is not given the opportunity to effectively defend himself in criminal proceedings by attempting to refute the witness's credibility, in particular by asking questions, coz he doesn't know his identity. With increasing crime, grows also the risk of a conflict between the right of accused to adversarial interrogation and the interest in secrecy of the witness's identity because of fear about his life and health. But how can we deal with this conflict so that both rights will be well balanced? The answer to this question is so fundamental that about its destiny had to be decided by the European Court of Human Rights by using counterbalancing methods for balanced the rights of the accused and the witness and introduced a procedure by which the authorities active in criminal law, as well as the courts, should be guided in similar situations.

The aim of this article is to describe this procedure and in particular to define the conditions that need to be maintained for the assessment of the situation and to demonstrate this procedure in a specific judgment of the District Court in the Slovak Republic.

Použitá literatúra

Elektronické dokumenty – monografie:

Kubík O. *Investigatívna psychológia*. Bratislava: EUROKÓDEX s.r.o . 2012. 512 s. ISBN 978-80-89447-75-6. Dostupné na:

https://books.google.sk/books?id=YqaR5jT5YIUC&pg=PA7&lpg=PA7&dq=14+INDIK%C3%81TORY+VIEROHODNOSTI&source=bl&ots=n5VNeEiHnI&sig=ACfU3U2_9ovDILkJXi5NzCr06oeo2MHRng&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwj5_Hgr8rmAhVFalAKHZZLDBIQ6AEwAnoECAoQAg#v=onepage&q=14%20INDIK%C3%81TORY%20VIEROHODNOSTI&f=false

Walker, C., Starmer, K. *Miscarriages of Justice: A Review of "Justice in Error"*. New York: Blackstone Press Limited, 1999. 385 s. ISBN 1-85431-687-7. Dostupné na:

https://books.google.sk/books?id=-99TY5gpVeIC&pg=PA362&lpg=PA362&dq=loi+constans+law&source=bl&ots=AOAN_h29l4&sig=ACfU3U11FWpABSu6GxSAXLxL8iDjdpstg&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwj04cvRhKzmAhWCYcAKHacABLgQ6AEwAHoECAUQBA#v=onepage&q=loi%20costans&f=false

Právne predpisy a rozhodnutia:

1. Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd
2. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach
3. Nález ÚS SR IV. ÚS 268/2011-37. Dostupné na: [http://merit.slv.cz/IV.US268/20114_Odporúčanie_Rady_Európy_č._R_\(97\)_13_o_zastrašovaní_svedkov_a_právach_na_obhajobu](http://merit.slv.cz/IV.US268/20114_Odporúčanie_Rady_Európy_č._R_(97)_13_o_zastrašovaní_svedkov_a_právach_na_obhajobu)
5. Zákon č. 301/2005 Z. z.
6. Zákon č. 460/1992 Z. z. Ústava Slovenskej republiky
7. Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a súdov Slovenskej republiky 4/2013

Rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva:

Al-Khawaja and Tahery proti Veľkej Británii. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-108072%22%5D%7D>

Doorsov proti Holandsku. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-100058&filename=CASE%20OF%20DOORSON%20v.%20THE%20NETHERLANDS%20>

%20[Slovakian%20Translation]%20by%20the%20Information%20Office%20of%20the%20COE%20in%20Bratislava.pdf

Edwards a Lewis proti Veľkej Británii. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-67226%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-67226%22]})

Jasper proti Veľkej Británii. Dostupné na: https://www.hr-dp.org/files/2013/09/07/CASE_OF_JASPER_v._THE_UNITED_KINGDOM_.pdf

Krasniki proti Českej Republike. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22krasniki%22\],%22languageisocode%22:\[%22CZE%22,%22SLO%22\],%22itemid%22:\[%22001-160986%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22krasniki%22],%22languageisocode%22:[%22CZE%22,%22SLO%22],%22itemid%22:[%22001-160986%22]})

Rowe a Davis proti Veľkej Británii. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58496%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58496%22]})

Van Mechelen a ostatní proti Holandsku. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-167867%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-167867%22]})

Elektronické odborné články a ostatné internetové zdroje:

<http://www.epravo.sk/top/clanky/novelizacia-trestnych-kodexov-a-modernizacia-dokazovania-v-trestnom-procese-prostrednictvom-videokonferencii-4560.html>

<http://www.etymonline.com/word/contradiction>

<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy>

<http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a89-ustavny-sud-sr-o-utajenych-svedkoch>

Adhézne konanie v komparácii s konaním o poskytnutí odškodnenia obeti násilného trestného činu /

Adhesion procedure in comparison to procedure of compensation for victims of violent crimes

Daňová Anita

Abstrakt

Príspevok je zameraný na možnosti odškodnenia poškodeného a obeť v trestnom konaní. V prvej časti práce sa zameriavame na poškodeného v trestnom konaní a podmienky uplatnenia jeho nároku na náhradu škody. Následne si priblížime priebeh tohto konania a to aj na podklade súdnych rozhodnutí. V ďalšej časti priblížime podmienky pre uplatnenie odškodnenia obeť násilného trestného činu. V poslednej časti práca vymedzuje konkrétne znaky jednotlivých konaní na základe ich komparácie.

Kľúčové slová: poškodený, adhézne konanie, obeť, odškodnenie obeť násilných trestných činov

Abstract

The article is focused on possibilities of compensation for injured party and victim in criminal proceeding. The first part deals with injured party in criminal proceeding and conditions for his claim of compensation of his damage. After that we will discuss the procedure of this proceeding on the basis of court decisions also. In the next part of the article conditions for compensation of victim of the violent crimes are described. In the final part we compare the adhesion procedure with compensation for victims of violent crimes.

Keywords: injured party, adhesion procedure, victim, compensation to victim of violent crimes

Úvod

Účelom trestného konania je to, aby trestné činy boli náležite vyšetrené a ich páchatelia spravodlivo potrestaní. Jedným z účelov trestného konania je však aj to, aby boli

ochránené práva poškodeného. To zahŕňa aj jeho nárok na náhradu škody. Trestný poriadok bližšie upravuje proces náhrady škody pre poškodeného v ustanoveniach § 287 a § 288 Trestného poriadku. Pri uplatňovaní si nároku poškodeného je však potrebné vychádzať nielen zo zákonov, ale aj z judikatúry súdov, ktorú si v príspevku priblížime.

Na základe implementácie smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29 EÚ nadobudol od 1.1.2018 účinnosť zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov. Predmetný zákon zakotvuje, okrem iných práv obetí, aj právo na odškodnenie od štátu pre obeť násilných trestných činov. Úmysel zákonodarcu pre zlepšenie postavenia obetí v právnom systéme oceňujeme, no v nasledujúcom príspevku si dovoľíme poukázať aj na podstatné nedostatky tohto zákona.

1 Podmienky uplatnenia nároku v adhéznom konaní

Jedným zo subjektov trestného konania a zároveň aj stranou v trestnom konaní je poškodený.¹ Trestný poriadok poškodeného vymedzuje ako osobu, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody.² Pod pojmom osoba je v tomto prípade potrebné rozumieť nielen fyzickú, ale aj právnickú osobu, alebo štát.³

Súčasťou oprávnení poškodeného v trestnom konaní je, okrem iných práv, aj jeho právo na náhradu škody spôsobenej trestným činom. Nevyhnutné je však uviesť, že nie každý poškodený disponuje právom uplatniť si svoje nároky na náhradu škody v trestnom konaní. Preto je potrebné rozlišovať poškodených s procesnými právami bez nároku na náhradu škody a poškodených s procesnými právami, ktorí majú nárok na náhradu škody.⁴

Ak teda pri spáchaní trestného činu vznikla škoda, súd nebude rozhodovať len o vine a treste páchatel'a, ale aj o nároku poškodeného na náhradu škody. Rozhodovať bude v tzv. adhéznom konaní, ktoré je súčasťou trestného konania, a to hlavne z hľadiska dokazovania výšky a rozsahu škody. Adhézne konanie je teda konaním, v ktorom sa rozhoduje o nároku na náhradu škody.⁵ Upravené je v § 287,288 Trestného poriadku.⁶

¹ ŠIMOVČEK, I. Trestné právo procesné. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 73

² § 46 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

³ ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc).

⁴ ŠIMOVČEK, I. Trestné právo procesné. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. s. 94

⁵ ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc).

⁶ § 287, 288 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Nárok na náhradu škody je právo, nie povinnosť poškodeného a preto adhézne konanie nie je obligatórnou súčasťou trestného konania. V tomto prípade dochádza k prelomeniu zásady oficiality v trestnom konaní a potrebné je, aby si poškodený, ktorému vznikla škoda v dôsledku spáchaného trestného činu obvineným, svoj **nárok uplatnil počas konania**. Uplatnenie tohto nároku však musí spĺňať niekoľko podmienok.

Na to, aby si poškodený vôbec mohol uplatniť svoj nárok, je potrebné, aby mu trestným činom obvineného vznikla škoda. Na priznanie nároku náhrady škody je tiež potrebná príčinná súvislosť medzi týmto vznikom škody a spáchaným skutkom, za ktorý je obvinený stíhaný. Ak by škoda vznikla činom, ktorý so spáchaným skutkom, za ktorý je obvinený stíhaný, len súvisí, tak vznik takejto škody nezakladá nárok na náhradu škody. Za škodu v trestnom konaní nemožno považovať uplatnenie nároku na zaplatenie dlžného výživného, skrátenej dane, cla alebo poistného, neodvedenej dane alebo poistného, nezaplatennej dane alebo poistného, nevyplatenia mzdy. V týchto prípadoch totižto nejde o škodu ale o nárok vyplývajúci zo zákona.

Ďalšou podmienkou je **včasné a riadne** uplatnenie nároku, t. j. nárok poškodeného musí byť uplatnený najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Poškodený zároveň musí požiadať o to, aby súd v odcudzujúcom rozsudku uložil obvinenému povinnosť nahradiť škodu.⁷ V tejto časti je vhodné upozorniť na českú úpravu, ktorá umožňuje poškodenému, na rozdiel od slovenského právneho poriadku, uplatniť svoj nárok na náhradu škody do začatia dokazovania na hlavnom pojednávaní, čo sa dá považovať za priaznivejšie z pohľadu poškodeného.⁸

Kedy najskôr je možné poškodeným uplatniť nárok Trestný poriadok explicitne neupravuje. Pri trestnom oznámení podanom poškodeným ústne sa zo zákona poškodený vypočuje aj o tom, či žiada, aby súd rozhodol o jeho nároku na náhradu škody v trestnom konaní. V prípade, že áno, už samotná výpoveď poškodeného je považovaná za včasné uplatnenie si nároku. O včasné uplatnenie nároku by išlo aj v prípade, ak si poškodený uplatní svoj nárok v rámci návrhu na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania po preštudovaní spisov.⁹

⁷ ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc).

⁸ SEPEŠI, P. Úvahy o efektívnosti trestného konania v Slovenskej republike – hľadanie nástrojov a riešení na jeho časové a ekonomické zefektívnenie cestou zmeny právnej úpravy predsúdneho konania. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.files.magisterofficiorum.sk/200000067-416e542687/PSx1.pdf)

⁹ ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc).

Súd na tento návrh neprihliadne, ak bol uplatnený až po uplynutí tejto lehoty. T. j. súd o nároku poškodeného vôbec nerozhoduje, a teda do úvahy neprichádza ani rozhodnutie v podobe odkázania poškodeného na civilné konanie alebo na konanie pred iným orgánom. Proti takémuto uzneseniu súdu, nie je možné podať sťažnosť.¹⁰ Takéto rozhodnutie súdu však nie je prekážkou, aby si poškodený mohol uplatňovať nárok osobitne v civilnom konaní.

Jednou z podmienok na priznanie nároku je aj to, aby si poškodený uplatňoval svoj návrh voči konkrétnemu obvinenému a v prípade, že ide o viacerých obvinených musí nárok uplatniť voči každému jednému z nich.¹¹

Ďalšou podmienkou na rozhodnutie o nároku poškodeného je **označenie dôvodu**, na základe ktorého si poškodený uplatňuje nárok na náhradu škody. Poškodený musí uviesť, že škoda mu bola spôsobená práve tým skutkom, za ktorý je obvinený stíhaný. Zároveň musí požiadať, aby súd o jeho nároku na náhradu škody rozhodol v adhéznom konaní.

Podľa trestného poriadku je tiež nevyhnutné, aby poškodený uviedol **výšku** uplatneného nároku na náhradu škody a to konkrétne, nielen vo všeobecnosti. Poškodený uvedie aspoň minimálnu výšku spôsobenej škody alebo uvedie údaje, z ktorých je výška nároku na náhradu škody zrejma.¹² Súd je potom týmto návrhom poškodeného viazaný a nemôže rozhodnúť o priznaní vyššej náhrady škody, než akú si poškodený uplatnil vo svojom návrhu.¹³ Ak poškodený neuvedie dôvod, na základe ktorého si uplatňuje nárok alebo výšku svojho uplatňovaného nároku, súd odkáže poškodeného na civilné konanie alebo na konanie pred iným orgánom.

V prípade, že od určenia výšky škody závisí rozhodnutie súdu o vine, musí súd výšku škody zistiť presne. Iný prípad nastáva, ak je výšku škody potrebné určiť z dôvodu rozhodnutia o nárokoch poškodeného. V tomto prípade sa vykoná ďalšie dokazovanie, ktoré presahuje potreby trestného stíhania, len ak sa tým trestné stíhanie nebude predlžovať.¹⁴

Poškodený môže meniť výšku svojich nárokov na náhradu škody počas celého konania a to až do momentu, kedy sa súd poberie na záverečnú poradu.

V prípade, že obvinený počas konania uhradil aspoň časť uplatneného nároku v zmysle § 97 ods. 1 TP poškodenému, je potrebné, aby súd na túto skutočnosť prihliadal

¹⁰ Rozhodnutie Krajského súdu v Žiline zo dňa 14. júna 2012 spis. zn. 3To/21/2012

¹¹ ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc).

¹² § 46 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

¹³ R 35/1980

¹⁴ Kolektív autorov. 2012. Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou. V. doplnené vydanie. Bratislava. NOVÁ PRÁCA. 2012. s. 458

a výšku uplatnenej škody poškodeným primerane znížil. To platí aj pre prípady, ak poškodený túto čiastočnú úradu neprijal.¹⁵

Uplatnením nároku na náhradu škody premlčacia doba neplynie. Po skončení trestného konania znova plyní a poškodený si svoj nárok môže uplatniť v civilnom konaní len v rámci limitu zostávajúcej premlčacej doby.

Súd, ktorý o náhrade škody rozhoduje v občianskom konaní, je síce viazaný odcudzujúcim rozhodnutím trestného súdu pri otázke náhrady škody, avšak nie je viazaný jeho rozhodnutím pri posudzovaní otázky premlčania nároku.¹⁶

2 Adhézne konanie

Súd pri rozhodovaní o náhrade škody používa najmä predpisy občianskeho práva hmotného, najčastejšie ustanovenia Občianskeho zákonníka o náhrade škody. Čo sa však týka procesnej stránky veci, naďalej aplikuje trestný poriadok.¹⁷

Pri rozhodovaní o nároku poškodeného najskôr koná sústava orgánov trestného konania, pretože civilné konanie nemôže prebiehať paralelne s trestným konaním z dôvodu prekážky litispendencie.

Ak by aj po vykonanom dokazovaní nebol podklad na vyslovenie povinnosti na náhradu škody a vykonanie ďalšieho dokazovania, ktoré presahuje potreby trestného konania a znamenalo by predĺženie trestného konania, súd odkáže poškodeného na civilný proces alebo na konanie pred iným orgánom. Účelom trestného konania totiž nie je viesť rozsiahle dokazovanie v otázke náhrady škody, ak to zároveň nie je podstatou skutku a jeho právnej kvalifikácie. Napríklad pri majetkových trestných činoch je výška škody rozhodujúca pre posúdenie právnej kvalifikácie samotného skutku, alebo je jej spôsobenie okolnosťou podmienujúcou použitie prísnejšej trestnej sadzby.

V súdnej praxi sa často stretávame práve s tým, že trestný súd nerozhodne o náhrade škody, ale odkáže poškodeného na civilné konanie. To pre poškodeného často znamená oddiaľovanie získania náhrady škody od obvineného, keďže civilné konania sú často zdĺhavé, trvajú dlhý čas a často sú využívané aj mimoriadne opravné prostriedky. Navyše ďalším negatívom odkazovania trestného súdu na civilné konanie je, že poškodený sa musí opäť

¹⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 03.10.1985, sp. zn. 11 To 72/85 (R50/1986)

¹⁶ Adhézne konanie. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.najpravo.sk/slovník/a/adhezne-konanie.html)

¹⁷ Adhézne konanie. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.najpravo.sk/slovník/a/adhezne-konanie.html)

a často aj opakovane konfrontovať so škodcom, čo je pri niektorých trestných činoch môžeme považovať za neadekvátne.

Otázka efektívnosti sa objavuje v prípade, ak sa v trestnom konaní zistí, že páchatel' nespáchal trestný čin, ale len priestupok. V tomto prípade nastupuje zdĺhavý proces, kedy po sústave orgánov trestného konania môžu nastúpiť až dva stupne správnych orgánov príslušných na konanie o priestupku a následne v mnohých prípadoch prichádza na rad dvojstupňové preskúmanie veci v rámci správneho súdnictva. Ide o konanie súdov, prokuratúry aj správnych orgánov, ktoré predstavuje konanie až v šiestich stupňoch. Tieto konania v niektorých prípadoch trvajú aj niekoľko rokov a to aj napriek tomu, že spôsobená škoda bola minimálna.¹⁸

Ak súd na základe dokazovania rozhodne o vine obvineného zo spáchania trestného činu, ktorým bola spôsobená škoda a poškodený si uplatnil nárok na náhradu škody v konaní, súd v **odsudzujúcom rozsudku** rozhodne o aj o tomto nároku. Do úvahy pritom prichádzajú tri možnosti:

- a) Súd uloží obžalovanému v rozsudku povinnosť nahradiť škodu poškodenému
- b) Súd odkáže poškodeného s celým jeho nárokom na civilné konanie alebo na konanie pred iným orgánom, ak podľa výsledku dokazovania nie je podklad na vyslovenie povinnosti nahradiť škodu alebo ak by za tým účelom bolo potrebné vykonať ďalšie dokazovanie, ktoré presahuje potreby trestného stíhania a predĺžilo by ho. Nešlo by o predĺženie konania, ak by opodstatnenosť nároku poškodeného a jeho rozsah bolo možné preukázať jednoduchým dokazovaním na najbližšom hlavnom pojednávaní po jeho odročení, za účelom zadováženia potrebných dôkazov, najmä ak by bolo uložené poškodenej strane zadovážiť ich, predložiť aj vykonať na hlavnom pojednávaní.¹⁹
- c) Prizná uplatnený nárok len sčasti a so zvyškom tohto nároku odkáže poškodeného na civilné konanie, alebo na konanie pred iným orgánom. Súd prizná poškodenému časť uplatneného nároku vtedy, ak bol v konaní preukázaný základ nároku a aspoň časť jeho výšky a o ostatnom nároku by sa muselo vykonať ďalšie dokazovanie, ktoré by bolo neprimerane dlhé. Dôvodom na takýto postup môže byť aj to, že poškodený požadoval vyššiu čiastku náhrady škody, než po akú výšku

¹⁸ SEPEŠI, P. Priznanie nemajetkovej ujmy v trestnom konaní. . [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ucps.sk/Priznanie_nemajetkovej_ujmy_v_trestnom_konani)

¹⁹ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný poriadok Veľký komentár. Bratislava. EUKÓDEX. 2017. s. 592

to umožňuje hmotnoprávny predpis, na základe ktorého sa posudzuje opodstatnenosť nároku.²⁰

Rozhodnutie Ústavného súdu z roku 2011 zaviedlo pravidlo, že ak bola v trestnom konaní dokázaná škoda, musí byť náhrada škody poškodenému priznaná.²¹

Ak súd prizná nárok na náhradu škody, vo výroku o povinnosti obvineného nahradiť škodu presne označí osobu oprávneného tak, aby nemohla byť zameniteľná s inou osobou, a nárok, ktorý mu bol priznaný. Výrok o náhrade škody je ihneď po právoplatnosti vykonateľný.

V prípade, že povinnosť nahradiť škodu bola uložená viacerým odsúdeným, potrebné je vo výroku uviesť, či ide o solidárnu zodpovednosť páchatel'ov (v prípadoch spolupáchateľstva) alebo delenú zodpovednosť, kedy každý páchatel' zodpovedá samostatne podľa miery zavinenia.

Súd je v zásade viazaný výškou uplatneného nároku poškodeným, a nemôže mu priznať viac ako si uplatnil.²² Výnimkou je prípad, ak si poškodený nárokuje menej, ako mu vyplýva z právneho predpisu. V tomto prípade súd rozhodne o výške náhrady škody podľa právneho predpisu, nie podľa uplatneného nároku poškodeným.

Obvinený po uložení povinnosti súdom nahradiť škodu, škodu nahradí buď v peniazoch, pričom možné je aj nahradenie škody v cudzej mene, naturálnou reštitúciou, alebo nárok uspokojí z vecí, ktoré páchatel' nadobudol z majetkového prospechu. Pri škode na zdraví sa odškodňujú nároky vyplývajúce z bolesti a sťaženia spoločenského uplatnenia, preukázaná strata na zárobku alebo aj náhrada primeraných nákladov spojených s pohrebom poškodeného.²³

Ak súd rozhodne **oslobodzujúcim rozsudkom**, obligatórne odkáže poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody na civilné konanie, alebo na konanie pred iným orgánom.

Poškodený má právo podávať opravné prostriedky počas celého konania v rozsahu vymedzenom v Trestnom poriadku.²⁴ Nemá ho v takom rozsahu ako obvinený, preto má právo podať opravný prostriedok len pokiaľ ide o nárok na náhradu škody, nie o odsúdenie

²⁰ ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc).

²¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23.11.2011, sp. zn. I. ÚS 269/2011

²² Rozhodnutie Krajského súdu v Žiline č. ITo/10/2011-426

²³ ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc).

²⁴ § 46 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

obvineného, t. j. nemôže napadnúť výrok o vine alebo nevine.²⁵ Týmto nie je nejako obmedzené právo poškodeného napadnúť odvolaním rozhodnutie súdu o odkázaní poškodeného s jeho nárokom na civilné konanie. Poškodený nemá právo ani na podanie dovolania, avšak má právo podať podnet ministrovi spravodlivosti, ktorý môže podať dovolanie vo svojom mene za poškodeného.²⁶

Z predchádzajúceho môžeme konštatovať, že súd vždy prizná náhradu škody v prípade splnenia všetkých nasledujúcich podmienok:

- Vznik škody spáchaným trestným činom
- Včasné uplatnenie nároku poškodeným
- Uvedenie výšky škody a dôvodu podania návrhu
- O nároku nebolo rozhodnuté v inom konaní
- Vydanie odsudzujúceho rozsudku súdom

V prípade, ak nie sú splnené všetky uvedené podmienky, poškodený bude trestným súdom odkázaný na civilné konanie alebo konanie pred iným orgánom.

Ak súd rozhodne oslobodzujúcim rozsudkom, nemôže rozhodnúť o povinnosti náhrady škody. Výnimkou je odklon, podmiennečné zastavenie trestného stíhania.

Ak podľa § 216 ods. 1 písm. b) TP uzavrie obvinený s poškodeným dohodu o spôsobe, akým obvinený nahradí poškodenému škodu, tak výrok súdu o podmiennečnom zastavení trestného stíhania musí obvinenému uložiť povinnosť, aby poškodenému v priebehu skúšobnej doby škodu uhradil.²⁷

V prípade, ak sa trestné konanie skončí vydaním trestného rozkazu a ak poškodený podá odpor proti vydanému trestnému rozkazu, dochádza k automatickému zrušeniu výroku o náhrade škody. Škodu si potom poškodený musí uplatniť buď v civilnom konaní alebo pred iným orgánom.²⁸ Problematickým pre poškodeného sa v tomto prípade môže javiť absencia odôvodnenia trestného rozkazu. Poškodený síce môže využiť právo preštudovať spisy po skončení vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania, a teda má prehľad o zabezpečených a vykonaných dôkazoch, ale vzhľadom na chýbajúce odôvodnenie trestného rozkazu poškodený nemá možnosť poznať postupy samosudcu pri posudzovaní dôkazov na preukázanie škody.

²⁵ § 307 ods. 1 písm. c) zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

²⁶ § 369 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

²⁷ ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ja-sr.sk/files/Uplatnenie.doc).

²⁸ § 355 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

V prípade, ak páchatel' uzavrie dohodu o vine a treste, konanie sa odbremení od často zdĺhavého dokazovania a prieskumov. To má vplyv aj na rýchle a priaznivé rozhodnutie o náhrade škody pre poškodeného v jeho prospech. Podmienkou v tomto prípade však je, aby sa poškodený aktívne zúčastnil na dohadovacom konaní a mohlo tak dôjsť k dohode o náhrade škody medzi poškodeným a obvineným, inak bude poškodený odkázaný na civilné konanie.²⁹ Prokurátor je povinný predvolať poškodeného na konanie o dohode o vine a treste, ak si poškodený riadne a včas uplatnil svoj nárok, kedy môže uplatniť svoje právo a vyjadriť sa k rozsahu a spôsobu náhrady škody. Ak sa poškodený bez ospravedlnenia napriek riadnemu predvolaniu nedostaví, môže prokurátor dohodnúť spôsob a rozsah náhrady škody s obvineným za poškodeného. Ako negatívum môžeme hodnotiť to, že ak k dohode o náhrade škody medzi poškodeným a obvineným nedôjde, nebráni táto prekážka tomu, aby sa mohol uskutočniť odklon v takomto trestnom konaní.³⁰ Navyše, ak bola uzatvorená dohoda o vine a treste s páchatel'om, poškodený nemá možnosť nejak napadnúť túto uzavretú dohodu opravnými prostriedkami a to aj v prípade, že nesúhlasí o výške alebo spôsobe náhrady škody. Možno je len ďalšie konanie na civilnom súde.³¹

3 Konanie o poskytnutí odškodnenia obeti násilného trestného činu

Od 1.1.2018 nadobudla účinnosť nová právna úprava ohľadom odškodňovania obetí násilných trestných činov. Ide o zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Táto úprava nahradila zákon č. 215/2006 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.³² Predmetom zákona č. 274/2017 Z.z. je vymedzenie práv obetí trestných činov, rozsah pomoci a podpory, na ktorých poskytnutie majú obeť právny nárok, vymedzuje sa vzťah medzi štátom a subjektmi poskytujúcimi pomoc obetiam a upravuje aj finančné odškodnenie obetí násilných trestných činov.³³ Odškodnenie obeti násilného trestného činu je v zákone č. 274/2017 Z.z. („ďalej len zákon

²⁹ Szabová, E. Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom. In Bulletin slovenskej advokácie. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete

(www.sak.sk/web/sk/cms/sak/bulletin/archiv/proxy/list/form/picker/event/page/40)

³⁰ Čopko, P. Ako môže poškodený ovplyvniť výsledok prípravného konania? . In Sborník z XII. Ročníku mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.pf.upol.cz/fileadmin/userdata/PF/Katedry/KPT/OPD_sbornik_2018.pdf)

³¹ Szabová, E. Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom. In Bulletin slovenskej advokácie. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete

(www.sak.sk/web/sk/cms/sak/bulletin/archiv/proxy/list/form/picker/event/page/40)

³² Odškodňovanie obetí trestných činov. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete

(www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Trestne-pravo/Informacie-pre-obete-trestnych-cinov.aspx)

³³ Dôvodová správa k zákonu č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

o obetiach“) upravené v jeho tretej časti – odškodňovanie obetí trestných činov, a to v § 10 – 22 tohto zákona.³⁴

Obetou násilného trestného činu sa v zmysle § 2 ods. 1 písm. d) bodu 1. tohto zákona rozumie fyzická osoba, ktorej bola úmyselným násilným trestným činom spôsobená ujma na zdraví. Ak bola obeti následkom násilného trestného činu spôsobená smrť, za obeť sa považuje aj pozostalý manžel a pozostalé dieťa. Ak zomretá obeť nemala manžela ani deti, za obeť sa považuje aj rodič obete násilného trestného činu a ak niet ani takýchto osôb, obeťou bude tiež osoba, voči ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť. Tieto osoby však nemôžu byť považované za obeť násilného trestného činu v prípade, že zomretému spôsobili trestným činom smrť.³⁵ Za dôležité považujem upozorniť na to, že podľa zákona o obetiach trestných činov, sa za trestný čin považuje aj čin inak trestný, ak páchatel' nebol v čase spáchania činu trestne zodpovedný z dôvodu nedostatku veku alebo pre nepríčetnosť.³⁶ Obetou násilného trestného činu sa ďalej v zmysle zákona rozumie fyzická osoba, ktorej bola spôsobená morálna škoda trestným činom obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia alebo sexuálneho zneužívania.³⁷ Podľa rozhodnutia Krajského súdu v Žiline „*pojem „morálna škoda“ vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému úmyselným násilným trestným činom treba v prípade smrti (napr. aj znásilnenia, sexuálneho násillia, poškodenia dobrého mena pri krivom obvinení) vykladať v súlade s výkladom pojmu „nemajetková ujma“ v občianskom konaní.*“³⁸ Morálnou škodou teda možno rozumieť zásah do zdravia, súkromia osoby, cti, dôstojnosti, či rodinného života. Podľa Záhoru za morálnu škodu možno považovať napríklad stres, skleslosť, psychickú traumu.³⁹

Ustanovenia zákona o obetiach a ani iné predpisy však nekonkretizujú, aké trestné činy považovať za násilné trestné činy. Vychádzať by sme v tomto prípade mohli z ustanovenia § 122 ods. 7 Trestného zákona, podľa ktorého je trestný čin „*spáchaný násilím, ak páchatel' použije na jeho spáchanie fyzické násillie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel' uviedol do stavu bezbrannosti ľstou, alebo ak páchatel' použil násillie proti veci iného.*“⁴⁰

³⁴ Odškodňovanie obetí trestných činov. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete

(www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Trestne-pravo/Informacie-pre-obete-trestnych-cinov.aspx)

³⁵ § 2 ods. 1 písm. d) bod 1. zákona č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

³⁶ § 2 ods. 1 písm. a) zákona č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

³⁷ § 2 ods. 1 písm. d) bod 2. zákona č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

³⁸ Rozhodnutie Krajského súdu v Žiline z 22.1.2011 č. 1To/10/2011-427

³⁹ ZÁHORA, J. Zákon o obetiach trestných činov – Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. s. 271

⁴⁰ § 122 ods. 7 zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Práva obete sú osobe priznané už v momente, keď sa osoba cíti byť obeťou spáchaného trestného činu a to bez ohľadu na priebeh alebo skončenie trestného konania. Vyplýva to zo zásady prezumpcie obete zakotvenej v zákone o obetiach. Osoba sa považuje za obeť až dovtedy, kým sa nepreukáže opak, alebo ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obete podľa zákona o obetiach trestných činov.⁴¹

Ak by sme chceli porovnať jednotlivé pojmy obeť násilného trestného činu (ďalej len „obeť“) a poškodený, zistili by sme že presná hranica medzi nimi neexistuje. Pojem obeť je širší ako pojem poškodený v zmysle, že zahŕňa aj niektorých pozostalých po obeti. Na druhej strane užší v tom zmysle, že nezahŕňa právnické osoby a ani štát. Poškodený je subjekt trestného konania s určitými procesnými právami, ktoré uplatňuje v priebehu trestného konania. Obeťou je fyzická osoba, ktorej vznikla ujma a preto by mala mať právnymi predpismi zabezpečené také práva, ktoré jej zaistia, že sa k nej bude pristupovať s ohľadom na ujmu, ktorá jej bola spôsobená.^{42 43}

	Poškodený	Obeť násilného trestného činu
Osoba	Právnická aj fyzická osoba, štát	Výhradne fyzická osoba
Trestné činy	Trestný čin, ktorým bola spôsobená škoda	Násilné trestné činy
Ujma	Majetková aj nemajetková	Nemajetková - ujma na zdraví, smrť alebo morálna ujma
Postavenie v TK	Oznamovateľ, poškodený, svedok	Oznamovateľ, poškodený, svedok
Osoba	Osoba poškodeného trestným činom v trestnom konaní	Aj pozostalí, ktorí neboli poškodeným v trestnom konaní

⁴¹ Lorko, J. Niekoľko úvah o zákone o obetiach trestných činov. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete;

(www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_BPF2018_sekcia_1_01.pdf 130)

⁴² ROMŽA, S. Koncepcia postavenia poškodeného a obete trestného činu v Slovenskej republike. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.vsfs.cz/periodika/forenzni-vedy-2018-1-07.pdf)

⁴³ Nesúlad medzi týmito pojmami môže v praxi znamenať určité aplikačné problémy v oblasti odškodňovania. Rakúsky právny poriadok sa takýmto prípadom vyhol vďaka tomu, že smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29 EÚ, včlenil rovno do Rakúskeho trestného poriadku a nárok obete násilného trestného činu na odškodnenie je upravený výlučne v osobitnom zákone o ochrane obetí. To zamedzuje dvojkoľajnosť prameňov práva a problém s nekompatibilitou pojmov. (BELEŠ, A. Úprava práv obetí trestných činov z komparatívneho pohľadu. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie ústavoprávne, zákonné a kriminologické atribúty o obetiach trestných činov)

Subjekt	Subjekt trestného konania s procesnými právami a povinnosťami	Subjekt, ktorému štát poskytuje určitú zákonnú ochranu
Cieľ odškodnenia	Cieľom je nahradiť vzniknutú škodu trestným činom	Cieľom je kompenzovať vzniknutú nemajetkovú ujmu obeti a predstavuje iba určité spravodlivé zmiernenie ujmy
Status poškodeného a obeť	Status poškodeného môže získať aj právny nástupca poškodeného	Status obeť môže mať len obeť trestného činu, pretože práva obeť sú neprevoditeľné

Obete násilných trestných činov majú právo na finančné odškodnenie od štátu za podmienok a v rozsahu, ktorý stanovuje zákon o obetiach. Toto odškodnenie by malo zahŕňať nápravu dôsledkov spáchaného trestného činu a tým aj usporiadať vzťah medzi obeťou, páchatelom a komunitou.⁴⁴

Oprávnenou osobou, ktorá môže požiadať o odškodnenie v zmysle zákona o obetiach, je občan SR a tiež občan iného štátu EÚ, osoba bez štátnej príslušnosti ktorá má na území Slovenskej republiky alebo na území iného členského štátu trvalý pobyt, za určitých podmienok aj cudzí štátny príslušník v prípadoch, ak k ujme na zdraví došlo na území Slovenskej republiky. Oprávnenou osobou je tiež osoba, ktorá má v SR udelený azyl, doplnkovú ochranu, dočasné útočisko, pobyt alebo tolerovaný pobyt, ak k ujme na zdraví došlo na území Slovenskej republiky. Odškodnenie podľa zákona o obetiach sa neposkytuje, ak ujma na zdraví bola obeť násilného trestného činu plne nahradená inak, ak je obeť násilného trestného činu zároveň páchatelom, ak obeť nedala súhlas s trestným stíhaním alebo ak je žiadateľom osoba, ktorá nemôže vykonávať oprávnenia poškodeného, pretože je v trestnom konaní stíhaná ako spoluobvinená.⁴⁵

Nárok obeť na odškodnenie vzniká právoplatnosťou rozsudku alebo trestného rozkazu, ktorým sa páchatel uznáva vinným zo spáchania trestného činu, ktorým bola obeť násilného trestného činu spôsobená ujma. Vzniká tiež v prípade, že bol súdom vyslovený oslobodzujúci rozsudok, pretože páchatel nie je trestne zodpovedný pre nedostatok veku

⁴⁴ Lorko, J. Niekoľko úvah o zákone o obetiach trestných činov. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_BPF2018_sekcia_1_01.pdf 130)

⁴⁵ § 10 ods. 1 a ods. 2 zákona č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

alebo nepríčetnosti a ujma nebola obeti trestného činu plne uhradená inak. Pre vznik nároku obete na odškodnenie je ďalej potrebné, aby si obeť nárok na odškodnenie uplatnila. Výnimkou sú prípady, keď vznikla ujma na zdraví alebo morálna ujma ako následok trestných činov ako obchodovanie s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia alebo sexuálneho zneužívania. Vtedy tento nárok vzniká aj bez toho, aby si ho obeť uplatnila v trestnom konaní.⁴⁶

Ako pozitívum môžeme vnímať skutočnosť, že obeti vzniká nárok na odškodnenie aj pokiaľ by došlo k prerušeniu trestného stíhania z dôvodu neprítomnosti obvineného alebo svedka a vec sa preto nedá náležite objasniť. Rovnako to platí aj pre prípady ak dôjde k prerušeniu trestného stíhania z dôvodu, že nie je možné vzniesť obvinenie voči konkrétnej osobe, ak je trestné stíhanie prerušené kvôli ťažkej chorobe obvineného a preto ho nie je možné postaviť pred súd, ak je prerušené kvôli duševnej chorobe obvineného (ktorá nastala až po spáchaní činu) a nie je schopný chápať zmysel trestného konania, ak je trestné stíhanie prerušené z dôvodu existencie návrhu odovzdania trestného stíhania do cudziny alebo ak je obvinený vydaný do cudziny alebo vyhostený. Nárok vzniká aj v prípade prerušenia trestného stíhania ak ústavný súd alebo Súdny Dvor Európskej únie pozastaví účinnosť právneho predpisu alebo jeho časti, ktorého použitie je rozhodujúce pre konanie alebo rozhodnutie vo veci samej. Nárok na odškodnenie má obeť aj v prípade zastavenia trestného stíhania prokurátorom, v prípadoch keď je nepochybné, že skutok nespáchal obvinený alebo je trestné stíhanie neprípustné, tiež ak obvinený nebol v čase činu trestne zodpovedný z dôvodu jeho nepríčetnosti alebo nedostatku veku, a tiež v prípadoch kedy trestnosť činu zanikla. Taktiež ak je trestné stíhanie zastavené z dôvodu, že trest, ku ktorému môže trestné stíhanie viesť je celkom bez významu popri treste, ktorý bol obvinenému pre iný čin už právoplatne uložený. Posledné uvedené platí aj pre odloženie veci. V týchto prípadoch má obeť nárok na odškodnenie, avšak je potrebné, aby po výsledkoch vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania neboli pochybnosti o spáchaní trestného činu.⁴⁷

Ako problematickým sa javí ustanovenie § 11 ods. 3 zákona o obetiach. Podľa uvedeného ustanovenia obeť sexuálneho zneužívania nemôže žiadať odškodnenie, ak páchatel' nie je pre nedostatok veku trestne zodpovedný. Z tohto vyplýva, že ak je obeť sexuálne zneužitá páchatel'om, ktorý ešte nedovršil vek 15 rokov, obeť nemá nárok na odškodnenie od štátu. Ak by však došlo k sexuálnemu zneužitiu páchatel'om, ktorý už dovršil

⁴⁶ § 11 ods. 1 a ods. 4 zákona č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁴⁷ § 11 ods. 2 zákona č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

vekovú hranicu 15 rokov, takáto obeť bude mať nárok na odškodnenie. Z tohto dôvodu vidíme v danom ustanovení diskrimináciu voči určitej skupine obetí. Podľa nášho názoru by odškodňované mali byť aj obeť, ktoré boli znásilnené páchateľom s vekom pod 15 rokov.⁴⁸

Rozsah odškodnenia pre obeť stanovuje zákon. Ak došlo k ujme na zdraví obeti, na vypočítanie výšky odškodnenia budú použité osobitné predpisy ako napr. zákon o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia. Ak bola trestným činom spôsobená smrť, zákon ustanovuje, že obeť má nárok na vyplatenie odškodného vo výške päťdesiatnásobku minimálnej mzdy, a v prípade kedy je pozostalých viac, tak táto suma sa medzi nich rozdelí rovnakým dielom. Pri morálnej škode spôsobenej trestným činom obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia alebo sexuálneho zneužívania odškodnenie obete predstavuje nárok vo výške desať násobku minimálnej mzdy. V prípade odškodnenia obete je však stanovený limit na päťdesiatnásobok minimálnej mzdy.⁴⁹

Nárok na odškodnenie sa uplatňuje prostredníctvom písomnej žiadosti obete. Tá musí byť podaná v lehote jedného roka odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozsudku alebo trestného rozkazu alebo rozhodnutia podľa § 11 ods. 2 zákona o obetiach alebo právoplatnosti rozhodnutia, ktorým sa rozhodlo o nároku obete násilného trestného činu v civilnom procese alebo konaní pred iným orgánom. Potrebné je, aby obeť v žiadosti uviedla aj výšku odškodnenia, ktorú požaduje. O podaných žiadostiach rozhoduje ministerstvo spravodlivosti a to do šiestich mesiacov odo dňa doručenia úplnej žiadosti.⁵⁰

4 Komparácia adhézneho konania s konaním o odškodnení obete násilného trestného činu

Na základe predloženého príspevku vieme vymedziť charakteristické znaky pre jednotlivé konania. Pre ich prehľadnejšie porovnanie uvádzame nasledovnú tabuľku:

	Adhézne konanie	Konanie o odškodnení
Trestný čin, za ktorý sa poskytuje náhrada	Akýkoľvek trestný čin, ktorým bola spôsobená škoda	Len násilné trestné činy

⁴⁸ Štrkolec, M. Obete trestných činov a poškodení trestným činom – stav de lege lata a návrhy de lege ferenda. In Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum.

⁴⁹ § 12 a § 13 zákona č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁵⁰ § 15 zákona č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Ujma/škoda	Majetková, nemajetková	Nemajetková, morálna
Podmienky	Vznik majetkovej alebo nemajetkovej škody	Vznik nemajetkovej ujmy
	Včasné uplatnenie nároku v trestnom konaní	Včasné podanie žiadosti + existencia výnimiek, kedy žiadosť nemusí byť podaná
	Určenie výšky škody a dôvodu návrhu	Určenie výšky žiadaného odškodnenia
	O odškodnení nebolo rozhodnuté v inom konaní	Odškodnenie nebolo poskytnuté inak
	Odsudzujúci rozsudok	Odsudzujúci aj oslobodzujúci rozsudok, možnosť uplatnenia aj pri odklonoch
Osoba	Poškodený (PO,FO,štát)	Obet' (FO)
Rozhoduje	Súd	Ministerstvo spravodlivosti
Poskytovateľ	Obvinený	Štát

Záver

V trestnom konaní súd okrem vine a neviny rozhoduje aj o nároku poškodeného, ak pri spáchanom čine vznikla škoda. Aj na základe predloženého príspevku a analýzy adhézneho konania môžeme konštatovať, že adhézne konanie je z legislatívnej stránky celkom vhodne upravené. Napomáhajú to aj jednotlivé rozhodnutia súdov, z ktorých možno vychádzať pri odškodňovaní poškodeného. Podstatným nedostatkom je však to, že poškodení sú príliš často odkazovaní na civilné konanie trestným súdom. Aj keď sa zákonodarca tejto problematike snažil pomôcť (novelizácia § 287 ods. 1), otázne je, či súdy budú v praxi aj reálne rešpektovať túto zmenu.

Odlišný pohľad máme na problematiku zákona o obetiach, ktorý je podľa nášho názoru priveľmi „deravý“. Preto je potrebná úprava predmetného zákona, najmä z pohľadu pojmového aparátu zákona a ako problematické sa nám javí aj ustanovenie §11 ods. 3, ktoré nabudzuje dojem diskriminácie medzi obeťami znásilnenia.

Záverom by sme navrhli, aby sa zákonodarca venoval určitému zjednoteniu pojmov obeť násilného trestného činu a poškodený, aby nevznikali v aplikačnej praxi problémy s tým spojené pri rozhodovaní o nároku na náhradu nemajetkovej ujmy a zároveň pouvažoval nad samotnou prepojenosťou Trestného poriadku a zákona o obetiach.

Summary

During a criminal proceeding the court adjudge about guilt and innocence of offender, but also has to make a decision about compensation for injured party, if damage was caused. We can state that adhesion proceeding is adjusted pretty well with regards to legislation, but also because of many court adjudgements, which are intent on right of injured party to compensation. However, a significant drawback is that injured parties are too often referred to civil court by a criminal court. This problem was to be solved by an amendment, but still it is questionable if the criminal courts will respect this effort of legislator and will practise this amendment in application practice.

In different view we see the issue of Victims act, which has in our opinion too many „flaws“. That's why a modification of this act is necessary, mainly because of concept apparatus of the act. Also, we consider § 11 (3) as a problem due to potentially discriminating ways of applying compensation to victims of rape.

Conclude we would like to recommend to the legislator to pay attention of unification of the terms of victims of violent crime and injured parties to prevent problems in application practice and also think about connecting those two acts.

Použitá literatúra

Monografie:

ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016. 438 s. ISBN 978-80-8173-020-7.

ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok Veľký komentár*. Bratislava. EUROKÓDEX. 2017. 956 s. ISBN 978-80-8155-070-6.

Kolektív autorov. *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikatúrou*. V. doplnené vydanie. Bratislava. NOVÁ PRÁCA. 2012. 742 s. ISBN 978-80-89350-32-2.

ŠIMOVČEK, I. *Trestné právo procesné*. Plzeň. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019. 418 s. ISBN 978-80-7380-768-9.

Internetové zdroje:

Adhézne konanie. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.najpravo.sk/slovník/a/adhezne-konanie.html)

ČENTĚŠ, J. Uplatnenie nároku na náhradu škody v adhéznom konaní. In Justičná revue. ISSN 1335-6461, 2008. roč. 60, č. 12, s. 1689-1701.

Čopko, P. Ako môže poškodený ovplyvniť výsledok prípravného konania? . In Sborník z XII. Ročníku mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.pf.upol.cz/fileadmin/userdata/PF/Katedry/KPT/OPD_sbornik_2018.pdf)

JELINEK, J. – PELC, V. 2015. Zákon o obětech trestných činu – jeho nedostatky a možnosti řešení. In Bulletin advokacie. [online] [cit. 2020.22.03]. Dostupné na internete (www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni?browser=mobi)

LORKO, J. Niekoľko úvah o zákone o obetiach trestných činov. In Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Ústavnoprávne, zákonné a kriminologické atribúty o obetiach trestných činov. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_BPF2018_sekcia_1_01.pdf 130)

ROMŽA, S. Koncepcia postavenia poškodeného a obete trestného činu v Slovenskej republike. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.vsfs.cz/periodika/forenzni-vedy-2018-1-07.pdf)

SEPEŠI, P. Úvahy o efektívite trestného konania v Slovenskej republike – hľadanie nástrojov a riešení na jeho časové a ekonomické zefektívnenie cestou zmeny právnej úpravy predsúdneho konania. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.files.magisterofficiorum.sk/200000067-416e542687/PSx1.pdf)

SEPEŠI, P. Priznanie nemajetkovej ujmy v trestnom konaní. . [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete; (www.ucps.sk/Priznanie_nemajetkovej_ujmy_v_trestnom_konani)

Szabová, E. Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom. In Bulletin slovenskej advokácie. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete (www.sak.sk/web/sk/cms/sak/bulletin/archiv/proxy/list/form/picker/event/page/40)

ŠTRKOLEC, M. Obete trestných činov a poškodení trestným činom – stav de lege lata a návrhy de lege ferenda. In Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete:

(https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/bpf_2018_new/Zbornik_BPF2018_sekcia_1_01.pdf)

Odškodňovanie obetí trestných činov. [online]. [cit. 2020-22-03]. Dostupné na internete (www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Trestne-pravo/Informacie-pre-obete-trestnych-cinov.aspx)

Dôvodová správa k zákonu č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákony:

zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 274/2017 Z.z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Judikatúra:

Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 03.10.1985, sp. zn. 11 To 72/85 (R50/1986)

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 23.11.2011, sp. zn. I. ÚS 269/2011

Rozhodnutie Krajského súdu v Žiline č. 1To/10/2011-426

Rozhodnutie Krajského súdu v Žiline z 22.1.2011 č. 1To/10/2011-427

**SEKCIA VEREJNÉHO PRÁVA – ÚSTAVNÉ, SPRÁVNE A MEDZINÁRODNÉ
PRÁVO**

Prípád *Namibia* alebo ako Juhoafrická republika nechcela opustiť namíbijské územie /
The *Namibia* case or how The Republic of South Africa did not want to leave the territory of
Namibia

Huťová Sabína

Abstrakt

Predmetom tejto práce je prípad *Namibia*, v celom znení Právne následky pre štáty z kontinuálnej prítomnosti Južnej Afriky v Namíbii (Juhozápadná Afrika) napriek Rezolúcii Bezpečnostnej rady č. 276 (1970). Ide o posudok Medzinárodného súdneho dvora, ktorý vyslovil ilegality vzniknutej situácie a zároveň určil právne dôsledky pre ostatné štáty z takejto situácie. Dôraz kladieme na doktrínu neuznania a vplyv spomínaného prípadu na jej ďalší vývoj. Dôsledne sa taktiež venujeme analýze posudku súdu. Snahou tejto práce je komplexne zachytiť situáciu v Namíbii a určiť prvky vývoja doktríny neuznania súvisiace s daným prípadom.

Kľúčové slová: doktrína neuznania, mandátne územie, Organizácia Spojených národov, rezolúcia, Medzinárodný súdny dvor, Namíbia, Juhoafrická republika

Abstract

The subject of this paper is the *Namibia* case, in its entirety Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970). It concerns an advisory opinion of the International Court of Justice, which stated the illegality of the situation and at the same time determined the legal consequences for other states from such situation. We emphasize the doctrine of non-recognition and the influence of the mentioned case on its further development. We also consistently analyze the court's report. The aim of this paper is to comprehensively capture the situation in Namibia and identify elements of the development of the doctrine of non-recognition related to the case.

Keywords: doctrine of non-recognition, mandate, United Nations Organization, resolution, International Court of Justice, Namibia, Republic of South Africa

Úvod

Práca sa zameriava na prípad *Namibia* s úplným názvom Právne následky pre štáty z kontinuálnej prítomnosti Juhoafrickej republiky (alebo Južnej Afriky)¹ v Namíbii (Juhozápadná Afrika) napriek Rezolúcii Bezpečnostnej rady č. 276 (1970).² Medzinárodný súdny dvor (ďalej len „MSD“ alebo „súd“) bol požiadaný o posudok listom Generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov na základe Rezolúcie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov (ďalej len „BR OSN“) č. 284 (1970). Mal určiť právne následky prijatia Rezolúcie BR OSN č. 276 (1970). Rezolúcia okrem iného informovala, že pretrvávajúca prítomnosť Juhoafrickej republiky v Namíbii je nelegálna, a tým vyzvala štáty zdržať sa akýchkoľvek aktov, najmä rokovaní s vládou Juhoafrickej republiky týkajúcich sa Namíbie.³

Pre komplexnosť témy sa taktiež v ďalšom budeme venovať doktríne neuznania⁴ zohrávajúcej v prípade kľúčovú rolu. Okrem toho je viac ako potrebné poukázať na historické pozadie situácie v Namíbii s ohľadom na prítomnosť Juhoafrickej republiky na jej území.

Hlavným prínosom práce má byť poukázanie na význam prípadu *Namibia* v súvislosti s vývojom doktríny neuznania a jeho vplyv na ďalší vývoj tejto doktríny.

1 Historický exkurz

1.1 Nemecká okupácia

Afrika, kontinent známy svojím nerastným bohatstvom, sa stala korisťou pre ostatné štáty, ktoré v nej hľadali zisky. Rozmohla sa tam kolonizácia. Koncom 19. storočia zvolal do Berlína nemecký kancelár Otto von Bismarck zhromaždenie európskych mocností za účelom rozdelenia si Afriky. Tento Berlínsky kongres je začiatkom obdobia známeho ako „Ťahanice o Afriku“.⁵ Nemecko okrem iného získalo pod svoj protektorát⁶ územie Namíbie. Počas tohto

¹ Súd používa pojem „South Africa“, avšak my pre účely tejto práce budeme používať dlhší názov štátu, a to Juhoafrická republika.

² Oficiálny názov v anglickom jazyku: *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South-Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*

³ JANKUV, J., LANTAJOVÁ, D., ŠMID, M. et al. *(Ne)uznanie štátov v medzinárodnom práve a jeho dopad na vnútroštátne právo*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014, s. 139

⁴ V angličtine: *the Doctrine of Non-recognition*

⁵ V angličtine: *Scramble for Africa*

⁶ Protektorát – spravidla násilím vynútená forma nadvlády mocnejšieho štátu nad slabším, Dostupné na internete: <https://slovník.aktuality.sk/slovník-cudzych-slov/?q=protektor%C3%A1t>

obdobia došlo k početným povstaleckým stretom medzi nemeckými okupantmi a domorodými povstalcami.⁷

1.2 Juhoafrická republika začína okupovať Namíbiu

V čase prvej svetovej vojny nemecká Juhozápadná Afrika⁸ bola okupovaná Južnou Afrikou⁹. Nastolila tam politiku apartheidu,¹⁰ čo viedlo k nepokojom. Južnej Afrike nebolo povolené anektovať Juhozápadnú Afriku, avšak namiesto toho Južná Afrika začala vykonávať svoju moc na tomto území na základe mandátu Spoločnosti národov.¹¹

1.2.1 Mandát Spoločnosti národov

Mandát je oprávnenie udelené Spoločnosťou národov členskému štátu na správu bývalých nemeckých kolónií.¹² Takéto územie sa teda nazýva mandátnym územím alebo mandátom. Mandáty boli rozdelené do viacerých tried. Mandáty triedy C pozostávali z bývalých nemeckých území, ktoré boli následne spravované splnomocnenými územne susediacimi alebo blízkymi štátmi ako ich územia. K takýmto sa radí aj Juhozápadná Afrika (teraz Namíbia), pridelená Južnej Afrike.¹³ Trieda C bola charakteristickou tým, že neboli určené žiadne skutočné ciele pre rozvoj ľudu smerujúcemu k nezávislosti.¹⁴ Teoreticky bol výkon mandátov pod dohľadom na to určenej komisie Spoločnosti národov, avšak tá nemala žiadnu reálnu moc ako presadiť svoju vôľu. V roku 1946 bol systém mandátnych území nahradený poručenským¹⁵ systémom Organizácie Spojených národov (ďalej len „OSN“).¹⁶

1.2.2 Poručenský systém Organizácie Spojených národov

⁷ Na tomto mieste sa nebudeme venovať hlbšiemu preskúmvaniu tejto problematiky, nie je to podstatné na účely práce. Dostupné na internete: <https://www.sahistory.org.za/place/namibia>.

⁸ Názov pre Namíbiu.

⁹ Republikou sa stala až v roku 1961 po tom, čo sa v krajine konalo referendum.

¹⁰ doktrína politického systému v Južnej Afrike založená na rasovej, územnej, biologickej a kultúrnej segregácii jednotlivých rás, dostupné na internete: <https://beliana.sav.sk/heslo/apartheid>

¹¹ Dostupné na internete: <https://thecommonwealth.org/our-member-countries/namibia/history>

¹² Mandát bol udelený aj na správu bývalých tureckých kolónií.

¹³ Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/topic/mandate-League-of-Nations>. Južná Afrika mala mandát vykonávať pod záštitou Veľkej Británie.

¹⁴ Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/place/Namibia/The-Boer-conquest>

¹⁵ „V roce 1945 bylo na světě jedenáct území – převážně v Africe a Tichomoří – pod mezinárodním dohledem. Hlavním úkolem poručenského systému OSN byla podpora rozvoje svěřeneckých území a jejich postupný přechod k samosprávě nebo samostatnosti.“ Dostupné na internete: <https://www.osn.cz/osn/organizacni-struktura/>

¹⁶ Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/topic/mandate-League-of-Nations>.

Po založení OSN však Južná Afrika odmietla previesť svoj mandát na poručenský systém OSN.¹⁷ Rezolúciou č. 2145 (XXI) z októbra 1966 Valné zhromaždenie OSN ukončilo vykonávanie mandátu na území Namíbie (Juhozápadnej Afriky), pretože Južná Afrika neplnila záväzky z mandátnej zmluvy a tým ju závažne porušila.¹⁸ Podstatné porušenie zmluvy rezolúcia odvodzovala z obyčajovej praxe, ktorá bola neskôr kodifikovaná Viedenským dohovorom o zmluvnom práve z roku 1969, konkrétne hovoríme o článku 60 odsek 3.¹⁹ V rokoch 1950, 1955 a 1956 MSD prijal tri posudky a v roku 1962 dva rozsudky týkajúce sa Juhozápadnej Afriky (Namíbie), na ktoré sa odvolával v posudku z roku 1971.

2 Doktrína neuznania

Na to, aby sme mohli pochopiť posudok MSD, musíme sa najprv venovať doktríne neuznania.

Doktrína neuznania súvisí s uznaním určitej entity za štát. Avšak samotný koncept doktríny neuznania sa vysvetľuje ako „*právna povinnosť neuznať určitú entitu za štát v prípade, že vznikla na základe porušenia noriem medzinárodného práva, resp. či za určitých okolností môže byť akt uznania takejto situácie považovaný za porušenie medzinárodného práva*“.²⁰ Uznanie a s tým súvisiaca opačná situácia – neuznanie, môže byť objasnená aj ako situácia po revolučnej zmene vlády alebo medzi „bojujúcimi“ vládami. Tak isto môže znamenať aj (ne)uznanie teritoriálnych nárokov (ako je tomu v našom prípade).²¹

Táto doktrína sa začala vyvíjať v 30. rokoch 20. storočia. Ako prvý príklad uplatnenia doktríny býva označovaný prípad Mandžuska.²² Po tomto prípade sa na medzinárodnej scéne objavili i ďalšie situácie spájané s doktrínou neuznania. Môžeme spomenúť napríklad Južnú Rodéziu, Severocyperskú tureckú republiku, Abcházsko, Južné Osetsko alebo Náhorný

¹⁷ Dostupné na internete: <https://thecommonwealth.org/our-member-countries/namibia/history>. Namíbia sa stala nezávislou až v roku 1990.

¹⁸ HARRIS, D. *Cases and Materials on International Law*. Sixth Edition. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2004, s. 864

¹⁹ Článok 60 odsek 3 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve: „*na účely tohto článku podstatné porušenie zmluvy spočíva a) v takom odmietnutí zmluvy, aké tento dohovor nedovoľuje; alebo b) v porušení ustanovenia, ktoré je podstatné pre plnenie predmetu a účelu zmluvy.*“ Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1988/15/>

²⁰ JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; ŠMID, M.; BLÁŠKOVIČ, K. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 60-61

²¹ WOLFRUM, R. (ed.) *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Volume VII, MA to OZ*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 739

²² V tomto prípade išlo o neuznanie anexie územia Mandžuska Japonskom zo strany USA, čo vtedy jasne formuloval ich vtedajší štátny tajomník Henry L. Stimson. Na základe toho vznikla tzv. Stimsonova doktrína, ktorá býva označovaná za prvú formuláciu princípu neuznania skutočnosti vzniknutej na základe neoprávneného použitia sily proti zvrchovanosti a územnej celistvosti štátu (*ex iniuria ius non oritur*). Ibidem

Karabach. Častým úkazom boli rezolúcie ešte vtedy Spoločnosti národov alebo dnes už Organizácie Spojených národov, ktoré deklarovali a zároveň vyzývali štáty, aby neuznali akúkoľvek situáciu, ktorá by bola v rozpore s medzinárodným právom.²³

Doktrína neuznania je vo svojej teoretickej podobe badateľná aj vo viacerých dokumentoch, a to buď priamo alebo nepriamo. Okrem Paktu Spoločnosti národov alebo Parížskeho paktu ju môžeme nájsť aj v „článku 18 Návrhu deklarácie o právach a povinnostiach štátov (1949), ktorá ukladá povinnosť zdržať sa uznania vo vzťahu k územiu nadobudnutému silou alebo pod hrozbou sily; zo znenia Deklarácie zásad priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi (1970), ktorá považuje za nelegálne získanie územia porušením zásady zákazu hrozby alebo použitia sily; z rezolúcie Valného zhromaždenia OSN o Definícii agresie (1974), ktorá stanovuje, že žiadne územné zisky plynúce z agresie nemôžu byť považované za legálne; alebo z článku 52 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (1969), ktorý považuje za nulitnú každú zmluvu, ktorej uzavretie sa dosiahlo pod hrozbou sily alebo použitím sily“.²⁴

3 Posudok MSD 1971

Už bolo poukázané na dôležité skutočnosti týkajúce sa prípadu *Namibia*. Teraz sa budeme venovať samotnému posudku súdu. Je dôležitý z toho pohľadu, že obsahuje, aj keď len implicitne danú, doktrínu neuznania.

Na základe Rezolúcie BR OSN č. 284 (1970) bol MSD adresovaný list Generálneho tajomníka OSN. BR OSN sa ním obracia na súd a v súlade s článkom 96 odsek 1 Charty OSN²⁵ ho žiada o posudok na otázku „*Aké sú právne následky pre štáty z pretrvávajúcej prítomnosti Južnej Afriky [alebo Juhoafrickej republiky] v Namíbii napriek Rezolúcii Bezpečnostnej rady č. 276 (1970)?*“²⁶ Vláda Juhoafrickej republiky sa však odvolávala na neplatnosť Rezolúcie BR OSN č. 284 (1970) kvôli tomu, že dvaja stáli členovia sa zdržali hlasovania, a tak nemohla byť rezolúcia prijatá. Súd však dôvodil praxou OSN, ktorá dokazuje, že dobrovoľné zdržanie sa hlasovania zo strany stáleho člena BR OSN nespôsobuje

²³ JANKUV, J., LANTAJOVÁ, D., ŠMID, M. et al. *(Ne)uznanie štátov v medzinárodnom práve a jeho dopad na vnútroštátne právo*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014, s. 138-139

²⁴ Ibidem

²⁵ Článok 96 odsek 1 Charty OSN hovorí: „Valné zhromaždenie alebo Bezpečnostná rada môžu požiadať Medzinárodný súdny dvor o posudok v akejkoľvek právnej otázke.“

²⁶ Dostupné na internete: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/53/9361.pdf> - žiadosť o posudok, s.3

neprijatie rezolúcie. Prekážkou by bol iba negatívny hlas stáleho člena, čo sa v tomto prípade nestalo.²⁷

Ako už bolo vyššie spomenuté, Rezolúcia BR OSN č. 276 (1970) deklarovala pretrvávajúcu prítomnosť Juhoafrickej republiky v Namíbii²⁸ za nelegálnu a tak vyzvala štáty zdržať sa akýchkoľvek konaní, najmä rokovaní s Juhoafrickou republikou vo veci Namíbie.

Ešte pred samotným vynesením posudku Juhoafrická republika navrhla súdu konanie plebiscitu na území Namíbie s cieľom určenia vôle obyvateľov „*aby územie naďalej spravovala juhoafrická vláda, alebo či má byť územie spravované OSN*“.²⁹ Súd na to reagoval tak, že on sám by sa nemal zaoberať touto záležitosťou, nakoľko ide o politický aspekt a ten nepatrí do jeho právomoci.³⁰ V rámci ústneho konania sa k tejto téme vyjadrila aj Rada OSN pre Namíbiu prostredníctvom svojho vyhlásenia, v ktorom uviedla „*ide o nezávislosť Namíbie a nie o to, či by mala územie spravovať vláda Juhoafrickej republiky alebo OSN. Cieľom rozhodnutí OSN v tejto veci je dosiahnuť nezávislosť Namíbie, a nie jej správu...*“³¹ Toto bola síce subsidiárna otázka, ale je z nej cítiť dôležitosť a význam nezávislosti a upustenie od správy územia niekým iným.

Súd na položenú otázku reagoval v podstate tromi odpoveďami. Práve tie znamenajú určitý posun vpred pre doktrínu neuznania, OSN a celkovo pre medzinárodné právo verejné.

3.1 „Pokračujúca prítomnosť Južnej Afriky v Namíbii je ilegálna, Južná Afrika je povinná stiahnuť svoju správu z územia Namíbie a tým ukončiť jej okupáciu.“³²

Súd vo svojom posudku viackrát spomenul rezolúcie Valného zhromaždenia OSN a Bezpečnostnej rady OSN deklarujúce mandát Juhoafrickej republiky za ukončený³³ a taktiež neskoršiu pokračujúcu prítomnosť za ilegálnu. Voči nim boli vznesené námietky zo strany Juhoafrickej republiky, ktoré spochybňovali platnosť týchto rezolúcií, dokonca boli označované ako výsledky konania *ultra vires* zo strany orgánov OSN. Súd však poukazuje na

²⁷ BUCHTA, T., SÝKOROVÁ, M. *Najdôležitejšie rozsudky v medzinárodnom práve verejnom*. Bratislava: C.H.Beck SK, 2016, s. 37

²⁸ Odteraz budeme používať len názov štátu – Namíbia, nie Juhozápadná Afrika. MSD ho takto prevažne používa vo svojom posudku.

²⁹ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South-Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion: I.C.J. Reports, 1971, s. 8

³⁰ Dostupné na internete: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1971.06.21_namibia.htm

³¹ Ibidem

³² Legal Consequences for States of the Continued Presence of South-Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion: I.C.J. Reports, 1971, z rozhodnutia súdu, s. 46

³³ Správa mala trvať 20 rokov, po uplynutí tohto času sa mandát automaticky má ukončiť.

fakt, že on sám nedisponuje právomocou na posudzovanie aktov orgánov OSN, ergo, otázku platnosti alebo súladu rezolúcií nepovažuje za relevantnú v súvislosti s predmetom žiadosti o posudok. Napriek tomu sa pustil do menšej analýzy.

Dôvodil pomocou Charty OSN, keď nadobudnutím jej platnosti bol založený vzťah medzi všetkými členmi OSN na jednej strane a každým mandátnym územím na strane druhej. Mandátni správcovia sa tak zaviazali plniť svoje funkcie v súlade s príslušnými ustanoveniami Charty³⁴ a taktiež v dobrej viere vo svojich medzinárodných vzťahoch.

Juhoafrická republika tvrdila, že mandátna zmluva Spoločnosti národov neprenáša na OSN právomoc ukončiť mandát za jej porušenie (v tomto prípade ide teda o chcenie Juhoafrickej republiky zotrvať na území Namíbie aj napriek ukončenému mandátu), pretože OSN nemôže získať viac právomocí než mala jej predchodkyňa. Súd na to zareagoval podľa všeobecných princípov medzinárodného práva, a to, že právo ukončiť mandát na základe porušenia sa predpokladá. Taktiež dodal k pozícii „páchateľa“ – Juhoafrickej republiky, že jej súhlas k takejto forme ukončenia zmluvy nie je požadovaný. Tak ako aj Spoločnosť národov, i OSN ako jej nástupca má právo z pozície dohliadajúceho orgánu vysloviť svoje presvedčenie o nezákonnosti situácie pomocou rezolúcií. Valné zhromaždenie svojou Rezolúciou č. 2145 (XXI) formulovalo len právnu situáciu, nevytváralo určitý faktický stav (právomoc na vytváranie faktického stavu ani nemá). Tiež bolo poznamenané vo vzťahu k rezolúcii BR OSN, že jej deklarovanie právneho stavu ako protiprávneho nie je konečným stavom, avšak ide o nevyhnutný krok smerujúci k ukončeniu takéhoto stavu.

Súd teda na základe všetkých zistení potvrdil nelegálnosť pokračujúcej prítomnosti Juhoafrickej republiky na území Namíbie.³⁵

K tomu ešte dodal, že Juhoafrická republika je povinná ukončiť nezákonnú situáciu na základe posudku. Je povinná stiahnuť sa z územia Namíbie. Zachovávaním nezákonnosti a okupácie územia bez titulu má medzinárodnoprávnu zodpovednosť vyplývajúcu z porušovania medzinárodných záväzkov, tak isto zostáva zodpovedná za porušovanie práv obyvateľov Namíbie.³⁶

³⁴ Kapitola XII Charty OSN sa zaoberá poručenskými územiami, bola vytvorená aj Poručenská rada, ktorá je rozoberaná v kapitole XIII.

³⁵ Podkapitola vychádzala z: Legal Consequences for States of the Continued Presence of South-Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion: I.C.J. Reports, 1971, z odpovede súdu, s. 33 - 40

³⁶ Ibidem, s. 42

3.2 „Štáty, ktoré sú členmi OSN, sú povinné uznať nezákonnosť prítomnosti Južnej Afriky v Namíbii a taktiež neplatnosť jej aktov vzniknutých v mene alebo v súvislosti s Namíbiou a zdržať sa akýchkoľvek konaní s vládou Južnej Afriky, čo by znamenalo uznanie zákonnosti alebo poskytnutia podpory a pomoci takejto prítomnosti a správe.“³⁷

Súd sa venoval aj právnym dôsledkom vyplývajúcim pre štáty z kontinuálnej prítomnosti Juhoafrickej republiky na území Namíbie, a to bez ohľadu na už spomenutú Rezolúciu BR OSN č. 276 (1970). Konštatoval, že záväzné rozhodnutie orgánu OSN nemôže ostať bez požadovaných následkov. Je povinnosťou súdu, aby túto nežiaducu situáciu ukončil, najmä s úctou voči členským štátom OSN.

Fakt, že Juhoafrická republika nemá právny nárok na správu územia, ju však nezbavuje povinností a zodpovednosti voči iným štátom súvisiacich s výkonom jej právomocí na tomto území podľa medzinárodného práva.

Členské štáty OSN sú preto povinné uznať nezákonnosť a neplatnosť pretrvávajúcej prítomnosti Juhoafrickej republiky v Namíbii a sú povinné zdržať sa poskytovania akejkoľvek podpory a inej formy pomoci Juhoafrickej republike v súvislosti s jej okupáciou Namíbie. Zároveň je na BR OSN, aby určila akékoľvek ďalšie opatrenia vyvolávajúce dôsledky už prijatého rozhodnutia v otázke Namíbie. MSD sa preto obmedzuje iba na poradenstvo v súvislosti s tými rokovaniami vlády Juhoafrickej republiky, ktoré sa podľa Charty OSN majú považovať za nezlučiteľné s vyhlásením o nezákonnosti, pretože inak by mohli znamenať uznanie situácie prítomnosti Juhoafrickej republiky v Namíbii za legálne.

V súvislosti s doktrínou neuznania v tomto prípade súd učinil badateľný posun v jej vývoji keď oznámil, že členské štáty OSN sú povinné neuznať vzniknutú situáciu a tiež sa zdržať zmluvného konania s Juhoafrickou republikou v mene a týkajúceho sa Namíbie. A v súvislosti s tým, aj s už takýmito uzatvorenými zmluvami, neaplikovať ich ustanovenia.

Ďalším bodom posudku súdu je záväzok členských štátov upustiť od vysielania diplomatických alebo iných misií, konzulárnych agentov do Juhoafrickej republiky a na okupované územie Namíbie; ak tam už nejakí sú, tak tých je potrebné odvolať.

Implicitným prejavom neuznania je aj povinnosť štátov zdržať sa vstupu do ekonomických alebo iných vzťahov s Juhoafrickou republikou v súvislosti s Namíbiou, inak by to mohlo posilniť jej moc na tomto území.

³⁷ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South-Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion: I.C.J. Reports, 1971, z odpovede súdu, s. 46

Súd však zdôraznil, že neuznanie by nemalo znamenať zbavenie namíbijských obyvateľov výhod vyplývajúcich z medzinárodnej kooperácie. Ide najmä o registrácie narodení, smrtí a manželstiev, ktoré nezákonnosť a neplatnosť aktov vlády Juhoafrickej republiky týkajúcich sa predmetného územia nezasiahnu.³⁸

3.3 „Je povinnosťou štátov, ktoré nie sú členmi OSN, aby poskytovali pomoc v rámci vyššie uvedeného pododseku (2) [podkapitola 3.2] pri opatreniach podniknutých OSN v súvislosti s Namíbiou.“³⁹

Pri tomto vyjadrení súdu k hlavnej otázke je posudok rozšírený aj na nečlenské štáty OSN. To je ďalším krokom vpred pre doktrínu neuznania. Nečlenské štáty OSN boli Rezolúciou BR OSN č. 276 (1970) vyzvané, aby poskytli pomoc OSN pri krokoch podniknutých vo veci Namíbie. Podľa názoru súdu ukončenie mandátu a deklarovanie nezákonnosti pokračujúcej prítomnosti Juhoafrickej republiky v Namíbii sú dané pre všetky štáty v tom zmysle, že zakazujú *erga omnes* zákonnosť situácie udržiavanej v rozpore s medzinárodným právom. Najmä, žiadny štát (i nečlenský) vstupujúci do vzťahov s Juhoafrickou republikou v súvislosti s Namíbiou, nesmie očakávať uznanie platnosti takéhoto vzťahu alebo jeho následkov zo strany OSN a jej členov. Ergo, aj nečlenské štáty musia v tomto prípade konať v súlade s názorom súdu a rozhodnutím OSN skrze jej orgány, ktoré jasne svojimi rezolúciami deklarovali určitú situáciu. Tak či onak je najviac poškodeným ľud, preto by mali mať všetky štáty na pamäti, že práve namíbijský ľud je hľadajúcim pomoc v medzinárodnom spoločenstve a v dosahovaní jeho cieľov, ktorému vyslovili dôveru.⁴⁰

³⁸ Podkapitola vychádzala z: Legal Consequences for States of the Continued Presence of South-Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion: I.C.J. Reports, 1971, z rozhodnutia súdu, s. 42 - 44

³⁹ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South-Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion: I.C.J. Reports, 1971, z odpovede súdu, s. 46

⁴⁰ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South-Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion: I.C.J. Reports, 1971, z odpovede súdu, s. 44

Záver

Práca sa venuje prípadu *Namibia* v súvislosti s doktrínou neuznania a jeho vplyvom na ňu. Ako sme už uviedli v časti 2, doktrína neuznania sa spája s uznaním určitej entity za štát, alebo skôr s neuznáním na základe toho, že subjekt porušil medzinárodné právo. Spája sa aj s rôznymi modifikáciami, resp. nemusí ísť len o štát, ale aj vládu, rôzne medzinárodnoprávne nároky a iné.

Posudok MSD v prípade *Namibia* nám priniesol nový pohľad na doktrínu neuznania. Po predošlej analýze odpovedí súdu na otázku, ktorou žiadala BR OSN určiť následky nezákonného správania Juhoafrickej republiky pokračujúcou prítomnosťou na území Namíbie voči ostatným štátom, vieme vyvodiť viacero záverov.

Záver č.1: Súd potvrdil nezákonnosť vzniknutej situácie a deklaroval povinnosť Juhoafrickej republiky upustiť od takéhoto konania, ktoré je v rozpore s medzinárodným právom, a tak opustiť územie Namíbie.

Záver č.2: Členské štáty OSN sú povinné situáciu uznať za nezákonnú a zdržať sa akýchkoľvek konaní týkajúcich sa Juhoafrickej republiky v Namíbii. Súvislosť s doktrínou neuznania je tu viac ako zrejmá. Súd ju „obohatil“ o také neuznanie, ktoré vyplýva už zo vzniknutých územných nárokov. Toto pre doktrínu neuznania nie je bežná situácia. Väčšinou ide o neuznanie štátov a vlád, avšak, tu vidíme akýsi posun.

Záver č.3: Súd posudkom vyzval nielen členské štáty OSN, ale zároveň aj nečlenské štáty, aby rešpektovali závery súdu, najmä nezákonnosť vzniknutej situácie a poskytovali akúsi súčinnosť. Je tu badateľný posun pre doktrínu neuznania v tom, že súd „nariadil“ i nečlenským štátom, aby situáciu neakceptovali a tým rozšíril svoj vplyv aj na ne.

Trvalo celých 20 rokov, kým Juhoafrická republika opustila územie Namíbie a tá sa mohla stať slobodnou.⁴¹

Summary

The *Namibia* case or the full title Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), is characterized by the application of the doctrine of non-recognition. It all started with the termination of the Republic of South Africa's Mandate in Namibia on the basis of several breaches of the mandate agreement. This resulted in a request from the United

⁴¹ O pár rokov neskôr sa aj v Juhoafrickej republike pomery zmenili k lepšiemu, a to vďaka novozvolenému prezidentovi Nelsonovi Mandelovi.

Nations Security Council for an advisory opinion from the International Court of Justice in order to designate conclusions about the situation. The doctrine of non-recognition has been "applied" by the International Court of Justice in several contexts in its advisory opinion on the case. This has been "used" by the International Court of Justice in several contexts in its advisory opinion concerning this case. However, it is not an explicit application of the doctrine, but a modification or development. While in many cases we are talking about the non-recognition of a certain entity as a state or the non-recognition of revolutionary and other governments, this is not the case here. The International Court of Justice has extended the doctrine of non-recognition to new situations. He first confirmed the illegality of the situation - the continued presence of the Republic of South Africa in Namibia. Then declared the obligation of the Member States of the United Nations not to recognize such a situation, as well as all the acts agreed with the Government of the Republic of South Africa on behalf of and to the detriment of Namibia. It follows that the territorial claim and the related acts are not recognized. Another moment in which the shift in the doctrine of non-recognition has been shown is the obligation of non-member states of the United Nations to respect the advisory opinion of the court and thus also not to recognize the legality of the situation in Namibia. Here the court affected the states in a broader sense. In order to contribute to a happy ending, it should be noted that Namibia eventually became free and the Republic of South Africa "left" its territory, but in 1990.

Použitá literatúra

Publikácie:

BUCHTA, T., SÝKOROVÁ, M. *Najdôležitejšie rozsudky v medzinárodnom práve verejnom*. Bratislava: C.H.Beck SK, 2016. 184 s. ISBN 978-80-89603-40-4.

HARRIS, D. *Cases and Materials on International Law*. Sixth Edition. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2004. 1200 s. ISBN 9780421781504.

JANKUV, J., LANTAJOVÁ, D., ŠMID, M. et al. *(Ne)uznanie štátov v medzinárodnom práve a jeho dopad na vnútroštátne právo*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014. 392 s. ISBN 978-83-7490-800-9.

JANKUV, J.; LANTAJOVÁ, D.; ŠMID, M.; BLÁŠKOVIČ, K. *Medzinárodné právo verejné. Prvá časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 319 s. ISBN 978-80-7380-559-3.

WOLFRUM, R. (ed.) *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Volume VII, MA to OZ*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 11 724 s. ISBN 9780199291687.

Internetové zdroje:

<https://slovník.aktuality.sk/slovník-cudzich-slov/?q=protektor%C3%A1t> [Navštívené dňa 16.4.2020]

<https://www.sahistory.org.za/place/namibia> [Navštívené dňa 3.3.2020]

<https://beliana.sav.sk/heslo/apartheid> [Navštívené dňa 30.4.2020]

<https://thecommonwealth.org/our-member-countries/namibia/history> [Navštívené dňa 3.3.2020]

<https://www.britannica.com/topic/mandate-League-of-Nations> [Navštívené dňa 12.4.2020]

<https://www.britannica.com/place/Namibia/The-Boer-conquest> [Navštívené dňa 12.4.2020]

<https://www.osn.cz/osn/organizacni-struktura/> [Navštívené dňa 12.4.2020]

<https://www.britannica.com/topic/mandate-League-of-Nations> [Navštívené dňa 12.4.2020]

<https://thecommonwealth.org/our-member-countries/namibia/history> [Navštívené dňa 13.4.2020]

http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1971.06.21_namibia.htm [Navštívené dňa 12.5.2020]

<https://www.icj-cij.org/files/case-related/53/9361.pdf> [Navštívené dňa 12.5.2020]

Judikatura a právne predpisy:

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, 1971 I.C.J.

Viedenský dohovor o zmluvnom práve (1969)

Charta Organizácie Spojených národov

Úloha Organizácie spojených národov v prípade genocídy v Rwande /

The role of the United Nations in The Rwandan genocide issue

Fančovičová Mária

Abstrakt

Cieľom príspevku je poskytnúť ucelený prehľad o úlohe Organizácie Spojených národov pri riešení konfliktu v Rwande. Problém a následky, na ktorý tento konflikt poukázal, sú omnoho rozsiahlejšie. Príspevok sa zaoberá otázkou, či mohlo byť genocíde zabránené. Podrobne v ňom analyzujeme jednotlivé kroky OSN pred, počas a po konflikte s dôrazom na interpretáciu jednotlivých ustanovení významných medzinárodných dokumentov ako je Charta OSN.

Kľúčové slová: OSN, Rwanda, genocída, medzinárodné trestné právo

Abstract

The aim of this article is to provide complete overview of the role of the United Nations during dealing with the conflict in Rwanda. The problems and consequences which this conflict showed are more extensive. The article is dealing with the question if the UN should have prevented the Rwandan genocide. In the particular chapters we analyze individual steps of the UN before, during and after the conflict in detail, with the emphasis on particular provisions interpretation of important documents such as the UN Charter.

Keywords: United Nations, Rwanda, genocide, international criminal law

Úvod

„Keby ľudia a vládcovia vedeli, čo stratia vo vojne a ako málo toho získajú, neboli by vojny.“¹ Tak tomu bolo i v prípade Rwandy, slovami britského predvojnového premiéra Nevilla Chamberlaina, vo vzdialenej zemi, o ktorej nič nevieme.² Po udalostiach v roku 1994 sa však o Rwande dozvedel celý svet. „V Rwande pribúdali mŕtvi takmer trojnásobne

¹ Autorom výroku je perzský stredoveký filozof Avicenna.

² Dostupné online: <https://www.iir.cz/article/proc-mirotvurci-osn-selhali-v-zabraneni-genocidy-ve-rwande> (navštívené dňa 22.2.2020)

rýchlejšie ako Židia počas holokaustu. Išlo o najefektívnejšie masové vraždenie od čias, keď boli na Hirošimu a Nagasaki zhodené atómové bomby.“³ Takmer milión mŕtvych a ďalšie dva milióny ľudí vyhnaných pred smrťou za hranice. Problém a následky, na ktorý tento konflikt poukázal, sú však omnoho rozsiahlejšie. Cieľom článku je preto zodpovedať výskumnú otázku, či mohlo byť genocíde zabránené a poskytnúť ucelený prehľad o úlohe Organizácie Spojených národov (ďalej len „OSN“) v prípade genocídy v Rwande.

Prvá časť sa venuje samotnému konfliktu. Mnohé z príčin však siahajú hlboko do minulosti, preto sme sa v nej venovali i historickým udalostiam, ktoré predchádzali samotnej genocíde. Považujeme za nevyhnutné uviesť tieto udalosti pre komplexný prehľad a následné pochopenie príčin konfliktu.

Nasledujúca časť sa zaoberá úlohou OSN a dôkladne analyzuje postup medzinárodného spoločenstva pred, počas, ako aj po skončení konfliktu. Rok 1994, jedna mierová misia a jedna humanitárna intervencia už navždy zostanú temnou škvrnou OSN.⁴

Tretiu časť považujeme za kľúčovú, pretože práve v nej je jednoznačne preukázateľné zlyhanie OSN v prípade genocídy v Rwande.

Na záver je potrebné uviesť, že v práci vychádzame najmä z anglických originálov, ktoré autorka prekladala do slovenského jazyka. Všetky prekladané pasáže sú uvedené v poznámke pod čiarou v pôvodnom znení a niektoré najdôležitejšie termíny uvádzame priamo za textom v zátvorke. Všetky prípadné chyby v preklade sú preto na zodpovednosť autorky.

1 Pribeh konfliktu

Rwanda, inak prezývaná aj ako „Kraj tisícich vrchov“ (*francúzsky Pays des Mille Collins*), je malý štát ležiaci v západnej časti východnej Afriky. Na jej území žili od nepamäti dva kmene, ktoré medzi sebou súperili o moc. Bol to kmeň Hutuov a kmeň Tutsiov. Kmeň Tutsiov, okrem toho, že vytvoril v tom čase jeden z najvyspelejších monarchiálnych systémov, bol považovaný i za prvých známych obyvateľov na tomto území. Tutsovia boli rozoznatelní už na prvý pohľad vďaka ich vysokej a chudej postave. Tutsiovia, považovaní za vyššiu triedu než majoritný kmeň Hutuov, sa počas belgickej nadvlády dostali k moci, čím sa zintenzívnilo napätie medzi oboma kmeňmi. Po sérii reforiem v krajine, vražde kráľa Mutara

³ GOUREVITCH, P. 2016. Chceli by sme Vám oznámiť, že zajtra nás aj s rodinami pozabijajú. Príbehy z Rwandy. Bratislava: Premedia, 2016. Úvod.

⁴ Dostupné online: <https://www.iir.cz/article/proc-mirotvurci-osn-selhali-v-zabraneni-genocidy-ve-rwande> (navštívené dňa 22.2.2020)

III v roku 1959, a v neposlednom rade po úteku posledného kráľa Kigeliho V. do Ugandy sa k moci postupne dostávali Hutuovia. Hutuovia odštartovali boj za zlepšenie životných podmienok a uvoľnenie národnostného útlaku zo strany Tutsiov.

Nezávislosť v krajine bola vyhlásená v roku 1962. V zásade sa však situácia nijakým spôsobom neupokojila a vládu tvoril z prevažnej časti kmeň Tutsiov. Národnostné rozbroje boli príčinou prevratu v krajine.

Medzitým sa v Ugande formoval Rwandský vlastenecký front ⁵ (ďalej len „RPF“), ktorý sa pripravoval na vpád do Rwandy, ktorým by prinavrátil moc Tutsiom a zabránil autokratickej nadvláde Habyarimana. 1. októbra 1990, počas Habyarimanaovej návštevy OSN v New Yorku, zaútočili vyzbrojené milície RPF na Rwandu. Jeden z dôvodov Habyarimanaovej návštevy OSN bolo práve rokovanie o mierovom urovnaní konfliktu. Napadnutie Rwandy jednotkami RPF je považované za začiatok občianskej vojny. Odvetou zo strany Hutuov boli pogromy na tutsijské obyvateľstvo. Počas neutíchajúceho konfliktu sa postupne kreovali ozbrojené jednotky nazývané „interahamwe“, čo v preklade znamená „bojujúci spoločne“.

Po všetkých konfliktoch, neúspešných rokovaníach či snahách uzavrieť prímerie sa ešte v tom istom roku prezident rozhodol pre „konečné riešenie.“ Odštartovala sa tak mašinéria príprav a dôsledného plánovania pod vedením skupiny Akazu. Akaza v preklade z rwandštiny znamená Malý dom, a preto symbolicky do tejto skupiny patrili okrem prezidenta a jeho manželky i jeho najbližší spolupracovníci.

Prezident nechcel nechať nič na náhodu, a preto povolal bývalých vojakov a policajtov, aby vyškolili milície interahamwe k útoku na nepriateľa. Ďalším krokom bol nábor nových členov. Náčelník Bagosora spoločne s ďalšími vojakmi dospeli k záveru, že strelné zbrane, ručné granáty či pušky sú príliš nákladné na ozbrojenie každého jedného civilistu. „*Symbolom genocídy sa stala mačeta.*“⁶ Vďaka miestnym podnikateľom sa podarilo mačetami vyzbrojiť každého tretieho dospelého muža z rodu Hutu. „*Technologická zaostalosť nebola v páchaní genocídy nijakou prekážkou. Ľudia boli tou zbraňou a to znamenalo všetci ľudia: celá hutuovská populácia musela vyvraždiť celú tutsijskú populáciu. Nielenže by takto dosiahli zjavnú početnú výhodu, týmto spôsobom by zároveň vylúčili akékoľvek otázky, ktoré by sa mohli vynoriť ohľadne zodpovednosti. Ak je zapletený každý, prestáva to mať význam,*“

⁵ Z anglického originálu *Rwandan Patriotic Front*.

⁶ SMIEŠKO, I. 2014. Charakteristika medzinárodného trestného tribunálu pre Rwandu a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. In *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok SR*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014. ISBN 987-83-7490-793-4, str. 178

píše Gourevitch vo svojej knihe. “⁷ Jednotky RPF, vedomé si týchto príprav, predpokladali ďalší, oveľa rozsiahlejší konflikt. Uvedomovali si riziko, ktoré by nový boj pre nich predstavoval, a preto v rozpore s mierovými dohodami zvýšili počet svojich vojakov a zbraní.⁸ Toto všetko dokazuje, že išlo o vopred premyslenú, naplánovanú a koordinovanú akciu, a čakalo sa už len na vhodný okamih rozpútania najväčšieho a najkrvavejšieho masakru novodobých dejín.

Najväčšie krviprelievanie modernej histórie vypuklo 6. apríla 1994 neďaleko hlavného mesta Rwandy - mesta Kigali. Dve rakety zem - vzduch zostrelili krátko pred pristátím lietadlo, na ktorého palube sa nachádzal prezident Rwandy Juvénal Habyariman. Spolu s ním sa na palube nachádzal aj prezident Burundi Cyprien Ntaryamira. Obaja pochádzali z etnika Hutu. V troskách skonali aj ďalší politici z oboch krajín. Pád lietadla nik neprežil. Kto stál za zostrelením lietadla nie je dodnes celkom jasné a stále je predmetom špekulácií a rozsiahlych diskusií. Tutsiovia obvinili kmeň Hutuov, ktorí by sa tým snažili zmarit’ pokus o podpísanie mierovej dohody, ktorej účelom bolo prinavrátiť mier medzi oba znepriatelené kmene. *Viacero správ z vyšetrovania dnes ukazuje, že za útokom skutočne stáli práve extrémistickí Hutuovia, konajúci z obavy straty svojho vládnuceho postavenia po uzavretí mierovej dohody.*⁹ V správe z vyšetrovania sa píše: „*Títo ľudia neboli iba proti procesu zmierenia, boli odhodlaní vyhladiť Tutsiov.*“¹⁰

Smrť posádky rozpútala presný opak toho, čo mali priniesť rokovania v Tanzánii – krvavú genocídu, ktorej priebeh a krutosť dodnes vyvolávajú znepokojenie.¹¹ Atentát bol teda dokonalou zámienkou na vopred plánované vyvražďovanie. Bezprostredne po tomto útoku začala vražedná pomsta Hutuov, jedna z najväčších od druhej svetovej vojny. V ten istý deň vo vysielaní RTLTM bol útok na lietadlo pripísaný RPF v spolupráci s mierovými silami OSN.¹² V nasledujúcich týždňoch sa ukázala precízna príprava na tento masaker. Spočiatku boli Tutsiovia vraždení priamo v ich bydliskách, neskôr však prišlo k zmene taktiky, pri ktorej boli vyhánaní na verejne prístupné miesta ako napríklad kostoly či školy. Finálnym, najbrutálnejším štádiom bolo hromadné vyvražďovanie posledných ukrývajúcich

⁷ Dostupné online: <https://dennikn.sk/1432906/zabijali-sa-kolegovia-aj-susedia-svet-sa-iba-prizeral-od-genocidy-v-rwande-preslo-25-rokov/> (navštívené dňa 26.11.2019)

⁸ Dostupné online: <https://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno1-3-02.htm> (navštívené dňa 24.11.2019)

⁹ Dostupné online: <https://www.postoj.sk/42304/macetami-vrazdili-aj-v-kostoloch-od-genocidy-v-rwande-uplynulo-25-rokov> (navštívené dňa 24.11.2019)

¹⁰ Dostupné online: <https://dennikn.sk/1432906/zabijali-sa-kolegovia-aj-susedia-svet-sa-iba-prizeral-od-genocidy-v-rwande-preslo-25-rokov/> (navštívené dňa 26.11.2019)

¹¹ Dostupné online: <https://dennikn.sk/1432906/zabijali-sa-kolegovia-aj-susedia-svet-sa-iba-prizeral-od-genocidy-v-rwande-preslo-25-rokov/> (navštívené dňa 26.11.2019)

¹² Nazývané aj modré prilby.

sa Tutsiov. Okrem vyššie spomenutých mačiet Hutuovia využívali aj sekery, poľnohospodárske nástroje či nože. *Dlhoročný korešpondent BBC Mark Doyle v afrických krajinách ako jediný novinár kontinuálne pokrýval Rwandu počas genocídy v roku 1994. „Videl som, ako človeka zabili skrutkovačom,“ hovorí.*¹³

1.1 Ukončenie konfliktu

100 dní. Necelé 3 mesiace. Presne toľko uplynulo od začiatku genocídy do 4. júla 1994, kedy jednotky RPF dobyli Kigali, hlavné mesto Rwandy, a obsadili celé územie. V tento deň sa oficiálne skončili boje, a teda tento dátum považujeme za oficiálny koniec rwandskej genocídy. Behom týchto troch mesiacov v šesťmiliónovej Rwande prišlo o život 800.000 osôb, niektoré zdroje hovoria dokonca o miliónoch obetí. Etnikum Tutsiov stratilo 70 % svojej populácie. *„Vezmite si najlepší odhad: 800-tisíc zabitých za sto dní. To je 333,3 vraždy za hodinu, päť a pol vyhasnutého života za minútu. Zvážte aj to, že väčšina tohto zabíjania sa uskutočnila v prvých troch až štyroch týždňoch a k počtu mŕtvych pridajte nespočetné légie zmračených. Zabíjali sa všetci – susedia, kolegovia, dokonca aj rodina. Po celej Rwande sprevádzalo masakre hromadné znásilňovanie a lupenie. Rozhlasoví hlásatelia poslucháčom pripomínali, aby sa nezľutovali ani nad ženami a deťmi,“ píše americký novinár Philip Gourevitch vo svojej knihe Chceli by sme vám oznámiť, že zajtra nás aj s rodinami pozabijajú.*¹⁴

2 Postoj OSN ku konfliktu

Konflikt v Rwande možno považovať za najväčšie diplomatické zlyhanie medzinárodného spoločenstva vôbec. *„Celý svet sa Rwande otočil chrbtom.“*¹⁵ OSN v prípade Rwandy poprela hodnoty, na ktorých je táto organizácia postavená, a ktoré nájdeme

¹³ Dostupné online: <https://dennikn.sk/123521/reporter-bbc-v-rwande-genocidu-som-si-uvedomil-po-desiatich-dnoch/> (navštívené dňa 25.11.2019)

¹⁴ Dostupné online: <https://dennikn.sk/1432906/zabijali-sa-kolegovia-aj-susedia-svet-sa-iba-prizeral-od-genocidy-v-rwande-preslo-25-rokov/> (navštívené dňa 26.11.2019)

¹⁵ IVANČOVÁ, E. 2008. Peacemaking, peace-keeping a peace-building v teórii a praxi. In *Právo ozbrojených konfliktov a humanitárne právo v 21. storočí*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2008. str. 13

vyjadrené v jej základnom dokumente - Charte OSN.¹⁶ Už článok I Charty zakladá OSN právomoc zakročiť v prípade porušenia, či ohrozenia medzinárodného mieru. *„Zachovať medzinárodný mier a bezpečnosť a pre tento cieľ robiť účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo ohrozeniu mieru, odstránilo sa jeho ohrozenie a potlačil každý útočný čin alebo iné porušenie mieru, a v zhode so zásadami spravodlivosti a medzinárodného práva uskutočňovať mierovými prostriedkami úpravu alebo riešenie sporov alebo situácií, ktoré by mohli viesť k porušeniu mieru.“*¹⁷

2.1. Pomocná misia OSN pre Rwandu (UNAMIR)

Rezolúciou Bezpečnostnej rady (ďalej len „BR OSN“) S/RES/872 (1993) bola zriadená Pomocná misia OSN pre Rwandu¹⁸ (ďalej len „UNAMIR“). Misii UNAMIR predchádzala pozorovateľská misia UNOMUR¹⁹ na ugandsko-rwandských hraniciach.²⁰ Hneď na úvod považujeme za potrebné uviesť, že misia UNAMIR nemala fakticky žiadnu moc a akékoľvek použitie sily bolo striktne vylúčené.²¹ Misia mala plniť predovšetkým monitorovaciu funkciu. UNAMIR bola z tohto hľadiska právne bezmocná v ochrane civilistov. Vedením misie bol poverený kanadský generál Rómeo Antonius Dallaire, ktorý neskôr, v roku 2003, napísal knihu *Shake Hands with the Devil*. V nej ostro kritizuje poddimenzovanie celej misie, či už po ľudskej stránke alebo finančnej.

V apríli 1994 po vypuknutí genocídy svet zareagoval presne naopak, ako by sa v tejto situácii dalo predpokladať. Po brutálnej vražde belgických vojakov tejto misie bol rezolúciou BR OSN S/RES/912 (1994)²² znížený kontingent z pôvodných 2548 vojakov na 270. Tí sa na čele s generálom Dallaireom rozhodli zostať a chrániť civilné obyvateľstvo, pre ktoré boli práve modré prilby poslednou nádejou pred smrťou. To, že reakciu OSN môžeme považovať za jedno z najväčších právnych, odborných a diplomatických zlyhaní vôbec podporuje i skutočnosť, že financovanie UNAMIR stálo organizáciu zhruba 3 milióny USD denne. OSN však v tom čase disponovala ponukou zásahu v hodnote 600 000 USD od organizácie

¹⁶ Základné ciele a zásady OSN nájdeme vyjadrené v článku I. Charty ako i v Preambule.

¹⁷ Charta OSN, článok I.

¹⁸ Z anglického originálu *United Nations Assistance Mission for Rwanda*.

¹⁹ Z anglického originálu *United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda*.

²⁰ Hlavným účelom misie UNOMUR bolo monitorovať hranice medzi Ugandou a Rwandou, tak aby sa zabránilo akejkoľvek preprave vojenského materiálu do Rwandy.

²¹ Rezolúcia S/RES/872 (1993). Dostupné online: [https://undocs.org/S/RES/872\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/872(1993)) (navštívené dňa 05.02.2020)

²² Rezolúcia S/RES/912 (1994). Dostupné online: [https://undocs.org/S/RES/912\(1994\)](https://undocs.org/S/RES/912(1994)) (navštívené dňa 10.02.2020)

Executive outcomes, definovanú ako *Private Military Company (súkromná vojenská služba)*. Experti, na základe skúseností z iných afrických štátov (napr. Somálsko), sa zhodujú, že zásahom by sa konflikt dokázal vyriešiť okamžite.

A contrario, ak by OSN ponuku prijala, znamenalo by to porušenie medzinárodného práva na základe článku VII Charty OSN - Akcie v prípade ohrozenia mieru, porušenia mieru a útočných činov. V ňom nájdeme presne uvedený postup v prípadoch ohrozenia či porušenia mieru. BR OSN musí najskôr určiť, že k takémuto porušeniu, či ohrozeniu prišlo (článok 39), následne prijme opatrenia (článok 40). Článok 41 hovorí o opatreniach bez použitia ozbrojenej sily, ako sú úplné alebo čiastočné prerušenie hospodárskych stykov, železničných, námorných, leteckých, poštových, telegrafných, rádiových alebo iných spojov, ako aj prerušenie diplomatických stykov. Ak tieto opatrenia nie sú dostatočné, BR OSN môže podniknúť leteckými, námornými alebo pozemnými silami takú akciu, aká je potrebná na zachovanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Táto akcia môže zahŕňať demonštrácie, blokádu a iné operácie leteckými, námornými alebo pozemnými silami členov Organizácie Spojených národov (článok 42). Článok 46 a 47 však zakladá takúto právomoc za pomoci Výboru vojenských štátov.²³ Akákoľvek iná ozbrojená akcia je v zásade vylúčená t. j. bola by porušením medzinárodného práva. Článok 51 Charty OSN oprávňuje siahnuť k použitiu sily výlučne v sebaobrane, inak je porušením základných zásad Charty.²⁴

Ešte počas misie UNAMIR veliteľ Dallaire žiadal o posily, avšak bezúspešne. Pomoc bola odmietnutá. Rezolúciou S/RES/929 (1994)²⁵ dostalo Francúzsko mandát na humanitárno-vojenskú akciu pod názvom Tyrkys (ďalej len „operácia Tyrkys“).²⁶ V žiadosti adresovanej BR OSN francúzska vláda uviedla, že Francúzsko má „morálnu povinnosť“ konať bezodkladne. Kontroverzia akcie spočíva v tom, že vraždenie v demilitarizovanej zóne naďalej pokračovalo. Ako sa neskôr preukázalo, táto akcia priamo podporovala milície Interahamwe, ba dokonca neskôr boli vznesené obvinenia zo spoluúčasti na genocíde. Francúzi nezatkli vládnych predstaviteľov, o ktorých vedeli, že sa podieľali na genocíde. Francúzsky minister zahraničných vecí v tom čase tvrdil, že v mandáte udelenom OSN absentovalo oprávnenie zatknúť podozrivých vojnových zločincov.

²³ Charta OSN

²⁴ AZUD, J. 2008. *Zásady medzinárodného práva (Niektoré problémy ich obsahu, povahy a výkladu)*. Prvé vydanie. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008. s. 130.

²⁵ Rezolúcia S/RES/929 (1994). Dostupné online: [https://undocs.org/S/RES/929\(1994\)](https://undocs.org/S/RES/929(1994)) (navštívené 10.02.2020)

²⁶ Z francúzskeho originálu *Opération Turquoise*.

V správe adresovanej OSN generál Dallaire ostro kritizoval operáciu Tyrkys, a miesto vytvorenia novej akcie bol za posilnenie UNAMIR-u. Päť z 15 členských krajín BR OSN sa zdržalo hlasovania o vyššie uvedenej rezolúcii. OSN neskôr v správach z vyšetovania kritizovala a označila ako poľutovaniahodnú skutočnosť, že Francúzsko a iné krajiny, namiesto rozšírenia misie UNAMIR II, poskytlí nemalé prostriedky na operáciu Tyrkys.

3 Sebareflexia medzinárodného spoločenstva po skončení konfliktu

Sebareflexia OSN bola po skončení veľmi striedma a prichádzala postupne. OSN až tri roky po konflikte, t. j. v roku 1997, priznala prostredníctvom bývalého námestníka generálneho tajomníka OSN pre mierové operácie Kofiho Annana, že mala vedomosť o masakroch, ktoré sa v Rwande pripravovali. A teda, že genocída mohla zabrániť. Spoločne s týmto vyhlásením priznal, že cíti vinu. Fatálne zlyhanie priznal aj vtedajší prezident USA Bill Clinton. Neoficiálnou obžalobou medzinárodného spoločenstva je kniha *Shake Hands with the Devil*, ktorej autorom je veliteľ misie UNAMIR- generál Dallaire. Práve v nej potvrdzuje to, čo spoločenstvo dovtedy priznať nechcelo. OSN už 3 mesiace pred genocídou disponovalo informáciou o príprave útoku na kmeň Tutsiov. Dallaire totiž už v januári informoval o tomto nebezpečenstve OSN. Napriek jeho oddanosti cíti aj tak vinu. Spomienky na Rwandu a jeho misiu UNAMIR ho budú trápiť už zrejme navždy. *„Žijem vinou veliteľa, ktorého položil neúspech svojej misie. Žijem tiež vinou voči Rwandanom, ktorým sme dali nádej na úspech ich mierového plánu a ktorí nakoniec podľahli pri masakroch, upierajúc na nás pohľadom plným nepochopenia, zatiaľ čo sme neboli schopní čokoľvek urobiť. Ako mnoho iných veliteľov aj ja si hovorím, že som možno argumentoval, ale nie moc presvedčivo. Možno som nepoužil dobré metódy...“*²⁷

Je dôležité uviesť, že slovo genocída sa v súvislosti s rwandským konfliktom zo začiatku vôbec nepoužívalo. Aj samotné medzinárodné spoločenstvo sa tomuto pojmu zo začiatku vyhýbalo. *„Český veľvyslanec Karel Kovanda bol prvým diplomatom, ktorý v OSN v súvislosti s Rwandou použil slovo genocída.“*²⁸ Vtedajší generálny tajomník OSN Butrus Butrus- Gháli je kritizovaný, že zo svojej pozície nedokázal genocíde zabrániť. V rozhovore pre PBS sám priznáva: *„Pre mňa je zlyhanie v Rwande desaťkrát väčšie ako zlyhanie v Juhoslávii. Tam bolo medzinárodné spoločenstvo zapojené, zaujímalo sa o situáciu.*

²⁷ JINDŘICH, M. 2010. *Krvavé mise OSN. Modré barety v pasti mezinárodní politiky*. Praha: XYZ, 2010. s.144

²⁸ Dostupné online: <https://dennikn.sk/1432906/zabijali-sa-kolegovia-aj-susedia-svet-sa-iba-prizeral-od-genocidy-v-rwande-preslo-25-rokov/> (navštívené dňa 21.2.2020)

O Rwandu sa nikto nezaujímal, takže sme bojovali s dvoma problémami: samotnou tragédiou a nezaujmom.“²⁹ 16. marca 2004 aktuálny prezident Rwandy Paul Kagamé vyhlásil, že Francúzsko bolo priamo účastné na genocíde. „*Francúzi poskytli zbrane, vydali nariadenia a inštrukcie vykonávateľom genocídy*“³⁰ uviedol v rozhovore pre RFI. Následne Rwanda prerušila s Francúzskom diplomatické styky. Francúzsko doteraz spoluúčasť na genocíde odmieta a považuje to za škandalózne a nespravodlivé.³¹

Ako sa neskôr ukázalo, medzinárodné spoločenstvo informácie o plánovaných masakroch malo, t. j. vedelo a mohlo vyvražďovaniu Tutsiov zabrániť. Absentovala len jediná vec a to vôľa OSN. Karel Kovanda, v čase genocídy český veľvyslanec pri OSN, v rozhovore pre Denník N skutočne potvrdzuje informovanosť OSN o pripravovanej genocíde. Jeho slová sú nie celkom prekvapivo obžalobou len OSN, ale aj troch členských štátov medzinárodného spoločenstva. „*Dallaire 16. januára Sekretariátu OSN poslal správu, v ktorej písal, že existujú plány na vraždenie Tutsiov a že Hutuovia zhromažďujú zbrane. Žiadal povolenie, aby mohol zasiahnuť a zbrane zhabať, no nedostal ho. Tento dôležitý telegram sa nikdy do BR nedostal, zostal v archívoch Sekretariátu OSN. Človek si tak kladie otázku, čo by sme robili, ak by sme o tom vedeli. Ťažko povedať, ale aspoň by sme mali šancu robiť viac. Vedeli o tom Američania, Francúzi a Belgičania.*“³²

„*Ten, kto sa nepoučil z minulosti, je odsúdený si ju zopakovať.*“³³ Takýmto poučením je aj jedna z najhorších udalostí novodobých dejín ľudstva. Preto okrem zákazu genocídy ako *ius cogens* pôsobiacemu *erga omnes* reagovalo aj medzinárodné spoločenstvo. Vznikol úrad zvláštneho poradcu pre predchádzanie genocídy v rámci Sekretariátu OSN.³⁴

Záver

Po ukončení konfliktu, vzniku ICTR, sebareflexii medzinárodného spoločenstva, potrestaní obrovského počtu páchatel'ov, či už miestnymi alebo národnými orgánmi však aj po 25 rokoch zostáva nezodpovedaná otázka, kto za genocídu v Rwande môže? V našom

²⁹ Ibidem.

³⁰ Dostupné online <https://svet.sme.sk/c/1301974/rwandsky-prezident-obvinil-francuzsko-z-ucasti-na-genocide.html> (navštívené dňa 21.2.2020)

³¹ Dostupné online: <https://svet.sme.sk/c/4381469/uplynulo-15-rokov-od-genocidy-v-rwande.html> (navštívené dňa 21.2.2020)

³² Dostupné online: <https://dennikn.sk/1449839/ako-prvy-diplomat-hovoril-o-genocide-v-rwande-pri-vrazdeni-zlyhali-vsetci-francuzi-mohli-urobit-viac> (navštívené dňa 22.2.2020)

³³ Autorom výroku je americký filozof George Santayana.

³⁴ JANKUV, J., LANTAJOVÁ, D., BLÁŠKOVÍČ, et al. 2014. Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Kraków: Spolek Slovákov v Poľsku- Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014. s. 140

článku sme sa snažili zodpovedať výskumnú otázku, či genocída mohlo byť zabránené. Tak, ako to tvrdia mnohí odborníci v akademickej obci.

Primárnym problémom bola klasifikácia misie UNAMIR. Misia UNAMIR bola riadne zriadená na základe Charty. Svoju právomoc však odvádzala od článku VI- Mierové riešenie sporov. Znamenalo to „*absolútnu operačnú vojenskú pasivitu a povolenie k použitiu strelných zbraní iba v prípade nutnej sebaobrany*.“³⁵ Zarážajúcim faktom je, že kapitola VII Charty upravuje akcie v prípade ohrozenia mieru, porušenia mieru a útočných činov. Na otázku prečo misia UNAMIR nebola zriadená na základe tejto kapitoly, ktorá dáva jednotkám plný mandát aj s použitím sily, sa však odpoveď už zrejme nedozvieme. Sme toho názoru, že ak by misia UNAMIR bola zriadená nie na základe kapitoly VI, ale na základe kapitoly VII, generál Dallaire spoločne s jeho vojakmi by mali oveľa väčšie právomoci a mohlo tak byť zachránených omnoho viac ľudských životov.

V neposlednom rade neospravedlniteľným faktom zostáva, že OSN disponovala ponukou súkromnej vojenskej služby (*Private Military Company*), ktorú nevyužila. *Summa summarum* sa odborníci zhodujú, že zásahom tejto vojenskej jednotky mohol byť konflikt vyriešený okamžite. Aj za cenu toho, že by bola porušená litera Charty.

Viac než 800 000 mŕtvych civilistov a 2,7 miliónov utečencov hovorí za všetko. Všetky skutočnosti, na ktoré sme v našom príspevku poukázali, tak dávajú jednoznačnú odpoveď na otázku, či počet obetí musel byť tak vysoký a či vôbec muselo k stratám na životoch prísť. Niet pochyb o tom, že v prípade genocídy v Rwande možno hovoriť o fatálnom zlyhaní OSN.

Na úplný záver si dovoľíme citovať slová českého námestníka generálneho tajomníka NATO Jiřího Šedivého: „*Snažím sa vnímať pozitívne pôsobenie medzinárodných organizácií. Početné zlyhania OSN? Nezlyhala OSN, ale členské štáty. Je to medzivládna organizácia a jej schopnosť konať je odvodená od vôle členských štátov*.“³⁶ Udalosti v Rwande tak podľa nášho názoru neznamenajú len zlyhanie medzinárodného spoločenstva ako takého, ale preukázali ľahostajnosť členských štátov voči udalostiam v Rwande.

Summary

After the end of the conflict, the establishment of the ICTR, the UN self-reflection and the punishment of a huge number of offenders, whether by local or national courts, the question remains, who is responsible for the Rwanda genocide even after 25 years? In our

³⁵ JINDŘICH, M. 2010. *Krvavé mise OSN. Modré barety v pasti mezinárodní politiky*. Praha: XYZ, 2010. s.149

³⁶ JINDŘICH, M. 2010. *Krvavé mise OSN. Modré barety v pasti mezinárodní politiky*. Praha: XYZ, 2010. s.144

article, we are trying to answer the research question as many experts in the academic community disagree with each other. The primary problem was the classification of the UNAMIR mission. UNAMIR was properly created on the basis of the Charter. However its competence was derived from the Article VI. of the UN Charter- Pacific settlement of disputes. This meant absolute operational military passivity and authorization to use firearms only when self-defense is required. It is surprising that the Article II of the UN Charter regulates Actions in the event of threats to peace, breaches of peace and offenses.

We probably will not know the answer when asked why UNAMIR was not set up on the basis of this chapter, which gives a full mandate to the units with the use of force. We believe that if UNAMIR was set up not on the basis of Chapter 6 but on Chapter 7, General Dallaire, along with its units, would have much greater powers, and many more lives could be saved. Last but not least, the inexcusable fact is that UN had the offer of a Private Military Company. Summa summarum experts agree that the intervention of this military unit could resolve the conflict immediately. Even at the cost of violating the letter of the Charter. Facts speak for themselves since there were more than 800,000 dead civilians and 2.7 million refugees. All the facts we pointed out in our paper thus give a clear answer to the question whether the number of victims had to be so high and whether there had to be any loss of life at all. There is no doubt that in the case of genocide in Rwanda we can speak of a failure of the UN. To conclude, let us quote the words of the Czech Deputy Secretary General of NATO Jiří Šedivý: "I try to perceive the positive impact of international organizations. Numerous UN failures? It was not the UN, but the Member States. It is an intergovernmental organization and its ability to act is derived from the will of the Member States." In our opinion, events in Rwanda do not only mean the failure of the international community as such, but have shown the indifference of the Member States to the events in Rwanda.

Použitá literatúra

Vedecká a odborná literatúra, zborníky:

AZUD, J. 2008. *Zásady medzinárodného práva (Niektoré problémy ich obsahu, povahy a výkladu)*. Prvé vydanie. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008. 264s. ISBN 978-80-224-1020-5

GOUREVITCH, P. 2016. *Chceli by sme Vám oznámiť, že zajtra nás aj s rodinami pozabijajú. Príbehy z Rwandy*. Bratislava: Premedia, 2016. 361s. ISBN 978-80-8159-409-0.

JANKUV, J., LANTAJOVÁ, D., BLAŠKOVIČ, et al. 2014. *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku-Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014. 628s. ISBN 978-83-7490-804-7.

JINDŘICH, M. 2010. *Krvavé mise OSN. Modré barety v pasti mezinárodní politiky*. Praha: XYZ, 2010. 363s. ISBN 978-80-7388-437-6.

IVANČOVÁ, E. 2008. Peacemaking, peace-keeping a peace-building v teórii a praxi. In *Právo ozbrojených konfliktov a humanitárne právo v 21. storočí*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, 2008. str. 13

SMIEŠKO, I. 2014. Charakteristika medzinárodného trestného tribunálu pre Rwandu a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. In *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok SR*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014. ISBN 987-83-7490-793-4, str. 177-186

Právne predpisy:

Charta OSN

Rezolúcia S/RES/872 (1993).

Rezolúcia S/RES/912 (1994).

Rezolúcia S/RES/929 (1994).

Elektronické dokumenty/ odkazy:

<https://dennikn.sk/1432906/zabijali-sa-kolegovia-aj-susedia-svet-sa-iba-prizeral-od-genocidy-v-rwande-preslo-25-rokov/>

<https://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno1-3-02.htm>

<https://dennikn.sk/123521/reporter-bbc-v-rwande-genocidu-som-si-uvedomil-po-desiatich-dnoch/>

<https://svet.sme.sk/c/1301974/rwandsky-prezident-obvinil-francuzsko-z-ucasti-na-genocide.html>

<https://svet.sme.sk/c/4381469/uplynulo-15-rokov-od-genocidy-v-rwande.html>

<https://dennikn.sk/1449839/ako-prvy-diplomat-hovoril-o-genocide-v-rwande-pri-vrazdeni-zlyhali-vsetci-francuzi-mohli-urobit-viac>

<https://www.iir.cz/article/proc-mirotvurci-osn-selhali-v-zabraneni-genocidy-ve-rwande>

O čom hovorí Ústavný súd, keď hovorí o ústavnosti /

What Constitutional Court talks about, when it talks about constitutionality

Slezáková Adriana

Abstrakt

Práca sa venuje vzťahu ústavnosti ústavných zákonov a teórii implicitných právomocí, pričom sa zameriava na procesnú stránku nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky pod sp. zn. PL. ÚS 21/2014. V dôsledku absencie explicitného zakotvenia právomoci prieskumu ústavnosti ústavného zákona, analyzujeme možnosti implicitného prieskumu v medziach Ústavy Slovenskej republiky a argumentujeme, že v danom prípade sa Ústavný súd Slovenskej republiky pohyboval za hranicami nielen explicitných, ale aj implicitných právomocí. Ústavný súd Slovenskej republiky extenzívne interpretoval svoju pôsobnosť „ochrancu ústavnosti“, nerešpektoval ústavné princípy, čím došiel k nesprávnemu vyvodu právomoci prieskumu ústavnosti ústavných zákonov.

Kľúčové slová: ústavnosť, ústavný súd, vyvodené právomoci, ústavné zákony, ústavné princípy

Abstract

The paper focuses on the connection between the constitutionality of constitutional amendments and the theory of implied powers while concentrating on a procedural part of a judgment PL. ÚS 21/2014 of the Constitutional Court of the Slovak Republic. As a result of the absent explicit power of the review of the constitutionality of constitutional amendments, we analyse possibilities of the implied review in the light of the Constitution of the Slovak Republic and argue that in the mentioned judgment was Constitutional Court of the Slovak Republic going not only behind the explicit but also behind the implied powers. The Constitutional Court extensively interpreted its mandate to ‘protect the constitutionality’, did not respect the constitutional principles, which lead to the incorrect application of the implied power of the review of the constitutionality of constitutional amendments.

Keywords: constitutionality, constitutional court, implied powers, constitutional amendments, constitutional principles

„Moc sa môže stať dobrom, moc sa môže stať zlom, záleží na tom, kto ju používa. Ako s ňou vie zaobchádzať. Čím bola moc v твоjich rukách? Bola dobrom? Bola zlom?“¹

Ladislav Mňačko, *Ako chutí moc*

Úvod

Deň výsluchu Kurta Gödela:

Skúšajúci: „Teraz, pán Gödel, odkiaľ pochádzate?“

Gödel: „Odkiaľ pochádzam? Z Rakúska.“

Skúšajúci: „Akú formu vlády ste mali v Rakúsku?“

Gödel: „Bola to republika, ale ústava bola taká, že nakoniec sa zmenilo na diktátorstvo.“

Skúšajúci: „Ó! To je veľmi zlé. To by sa nikdy nemohlo stať v tejto krajine.“

Gödel: „Ale áno, môžem to dokázať.“

Skúšajúci: „Preboha, do toho nechodme...“²

Amerika, rok 1946. Kurt Gödel žiada o občianstvo. Uznávaný matematik a filozof, vyhnaný vojnou, chce zostať už natrvalo. Na to je však potrebné prejsť aj skúškou na formálnom súdnom pojednávaní.³ Bol to veľmi dôsledný muž, začal študovať americkú históriu a zaujalo ho hlavne ústavné právo. Požiadal Oskara Morgensterna a Alberta Einsteina, aby boli jeho svedkami. Párkrát sa títo stretli, sledujúc proces Gödelovej naturalizácie a jeho zanievanie. Až raz Gödel prišiel s nečakaným poznatkom. Čítajúc ústavu, na jeho znepokojenie, v nej našiel vnútorné kontradikcie, ktoré ukazujú, ako by sa – dokonale v súlade s právom – niekto dokázal stať diktátorom a založiť fašistický režim.⁴

Čo boli tie vnútorné kontradikcie? Zostáva hádankou. Niektorí teoretici zastávajú názor, že je to neobmedzená moc meniť ústavy.⁵ Čo presne našiel Gödel v americkej ústave sa už nikdy nedozvieme. Takúto hrozbu však nepochybne videl Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“). Vo svojom januárovom náleze z roku 2019 pod spisovou značkou PL. ÚS 21/2014 (ďalej len „nálezy“), vyslovil práve nesúlady ústavného zákona s Ústavou Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“).

¹ MŇAČKO, L. 2016. *Ako chutí moc*. Bratislava : Európa, 2016. 184 s. ISBN 978-80-89666-28-7.

² MORGENSTERN, O. 1971. *History of Naturalization of Kurt Gödel*. [online] 1971 [cit. 25.2.2020] Dostupné na internete: <https://robert.accettura.com/wp-content/uploads/2010/10/Morgenstern_onGoedelcitizenship.pdf>

³ GUERRA-PUJOL, F.E. 2013. Gödel's Loophole. In *Capital University Law Review*. 2013 s. 642

⁴ MORGENSTERN, O. 1971. *History of Naturalization of Kurt Gödel*. [online] 1971 [cit. 25.2.2020] Dostupné na internete: <https://robert.accettura.com/wp-content/uploads/2010/10/Morgenstern_onGoedelcitizenship.pdf>

⁵ ROZNAI, Y. 2017. *Towards a Theory of Constitutional Unamendability: on the Nature and the Scope of the Constitutional Amendment Powers*. (Part II, Ch. 4, 5). Oxford : Oxford University Press, 2017. s. 34

Nešlo však už o prekročenie právomoci zo strany ústavného súdu, t. j. o konanie *ultra vires*?

V roku 2014 ústavný súd prijal na ďalšie konanie návrh predsedníčky Súdnej rady Slovenskej republiky. Problémom bolo preverovanie predpokladov sudcovskej spôsobilosti, tzv. bezpečnostné previerky.⁶ Podklady obstarával štátny orgán plniaci úlohy ochrany utajovaných skutočností (Národný bezpečnostný úrad) a týkali sa aj sudcov vymenovaných do funkcií pred 1. septembrom 2014. Dané však bolo ústavným zákonom zakotvené priamo do ústavy.⁷ Ústavný súd sa tak v náleze dostal k posudzovaniu ústavnosti ústavného zákona. A vo svojom výroku, okrem iného, vyslovil nesúlad častí ústavy (vtedy: čl. 147 ods. 1 poslednej vety, čl. 154d ods. 1 až 3, čl. 141a ods. 9 v časti slov „plniaceho úlohy ochrany utajovaných skutočností“) s článkami týkajúcimi sa demokratického a právneho štátu a nezávislosti súdnictva (čl. 1 ods. 1, čl. 141 ods. 1 a čl. 144 ods. 1).⁸

V práci sa venujeme implicitným právomociam (1), (ne)ústavnosti ústavných zákonov (2.1), ich vzájomnému prepojeniu a zameriavame sa na procesnú stránku nálezu. Konkrétne na právomoc ústavného súdu preskúmať ústavnosť ústavného zákona. Táto právomoc nevyplýva z textu ústavy, nie je nikde explicitne stanovená, ergo, musí ísť o implicitnú právomoc (2.2). V ústave sú prítomné implicitné normy a sám ústavný súd v minulosti už pristúpil aj k vyvodu vlastných právomocí. Ak však ideme už za hranice textu, kam až môžeme zájsť? My sa budeme snažiť poukázať na to, že v danom prípade sa ústavný súd pohyboval nielen „mimo“ explicitného, ale aj implicitného. Ústavný súd v náleze extenzívne interpretoval „ochranu ústavnosti“ zakotvenú v čl. 124 ústavy, nerešpektoval ústavné princípy, čím dospel k nesprávnemu vyvodu právomoci prieskumu ústavnosti ústavných zákonov. Ako podporný argument môže slúžiť aj komparácia s predchádzajúcou rozhodovacou činnosťou ústavného súdu. Na záver v práci odpovedáme na otázku, kedy by teoreticky implicitná právomoc prieskumu ústavnosti ústavných zákonov mohla prichádzať do úvahy (2.3.1).

⁶ Pozri zákon č. 195/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a príslušných a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

⁷ Ústavný zákon č. 161/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

⁸ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019

1 Implicitné právomoci

Jedným zo špecifik ústav je, okrem iného, aj to, že je v nich málo napísaného, ale veľa povedaného.⁹ Zatiaľ čo niektoré ústavné normy sú vyslovene (explicitne) uvedené, niektoré sú naopak vyvoditeľné (implicitné). Dané sa týka aj právomocí ústavou konštituovaných orgánov. Ak je orgánu daná všeobecná právomoc, musia mu byť dané aj právomoci na jej vykonanie.¹⁰ Inak stráca samotný svoj význam. A ak mu nie sú dané explicitne, možno ich vyvodiť – ide o tzv. implicitné právomoci (*implied powers*). Také právomoci, „ktoré ústava výslovne neupravuje, resp. nepriznáva konkrétnemu orgánu, avšak tieto právomoci mu patria kvôli tomu, aby tento orgán mohol vykonávať explicitne priznané právomoci a kompetencie.“¹¹ Teóriu implicitných právomocí akceptuje aj ústavný súd a viackrát ju vo svojich rozhodnutiach aplikoval, či sám pristúpil k vyvodu vlastných právomocí.¹²

Nie sú neznáme ani medzinárodnému právu. Medzinárodný súdny dvor sa im venoval v prípade *Bernadotte* (náhrada škôd utrpených v službách Organizácie Spojených národov), v ktorom vyslovil, že právomoci, ktoré sú nevyhnutné na plnenie funkcií Organizácie Spojených národov, je nutné považovať za vyplývajúce z Charty Organizácie Spojených národov.¹³

Implicitné právomoci však nie sú žiadnym kúzlom vytvor sa. Musia mať základ v tom, čo je výslovne ustanovené, t. j. musia byť v texte „implikované“. Nejde o nové právomoci. Inými slovami, ako píše L. Orosz: „*Implicitná právomoc musí byť v ústave „obsiahnutá“, resp. presnejšie musí byť z ústavy vyvodená (vyvoditeľná) a nie vymyslená.*“¹⁴ Vznikli spolu s explicitnými právomocami, ale ich potreba uplatnenia vzišla až neskôr. A sú to práve súdy, ktoré sa podieľajú na identifikácii implicitných právomocí. Nebezpečenstvo tu však spočíva v extenzívnej interpretácii výslovných ustanovení, v prípadoch, kedy sa už skorej blížia k čarovaniu, ako k vyvodzovaniu.

⁹ FILIP, J. 2000. Jmenování guvernéra ČNB jako ústavní problém. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2000, č. 4, s. 409 cit. podľa KROŠLAK, D. a kol. 2016. *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-8168-511-8. s. 554

¹⁰ HAMILTON, A. – MADISON, J. – JAY, J. 2002. *Listy federalistov*. Bratislava : Kalligram, 2002. ISBN 80-7149-455-0. s. 360

¹¹ ĽALÍK, T. 2015. *Ústavný súd a parlament v konštitučnej demokracii*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-8168-224-7. s. 93

¹² Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 588/2016 zo dňa 13. septembra 2016. Pozri časť 2.3.1

¹³ Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory opinion: I.C.J. Reports 1949, p. 174

¹⁴ OROSZ, L. 2019. O (posilňovaní) súdnej moci. In: *Bárány, E. a kol. Zmeny v chápaní práva: Pluralita systémov, prameňov, perspektív...* Bratislava : SAP, 2019. ISBN 978-80.89607-79-2. s. 97

2 Prieskum ústavnosti ústavných zákonov

Čl. 124 ústavy zriaďuje ústavný súd ako nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti. Nezávislosťou sa myslí nezávislosť od zákonodarnej a výkonnej moci, všetkých ostatných orgánov verejnej moci a aj všeobecných súdov. Predmetom jeho ochrany je ústavnosť, ako stav spoluvytváraný textom ústavnej normy a jej interpretáciou.¹⁵

V náleze ústavný súd prikrečil k prieskumu súladu ústavného zákona so samotnou ústavou. Na začiatku je potrebné sa pozastaviť pri tom, ako vlastne môžu byť ústavné zákony neústavné a nielen ako, ale aj prečo. A potom je tu už samotná právomoc na taký prieskum. Je ústavnému súdu daná explicitne? Ak nie, môže ísť o implicitnú právomoc? Patrí ústavnému súdu, už len preto, že je orgánom ochrany ústavnosti?

2.1 Fakt č. 1: ústavné zákony môžu byť neústavné

Mohli by sme začať touto otázkou: prečo vlastne limitovať ústavodarcu?

Prípad: Vládnuca koalícia využije zmien ústavy, aby získala taktické výhody nad ostatnými stranami. Predĺži sa volebné obdobie parlamentu. Zosadení sú reprezentanti regionálnej menšiny a odstránia sa záruky na rozšírenie núdzových právomocí.¹⁶

Vo všeobecnosti nám na otázku už odpovedá „Gödelova hádanka“ z úvodu. Jediný, dookola sa opakujúci, argument v prospech prieskumu ústavnosti ústavných zákonov, je dystopický scenár. Ústavodarca s neobmedzenou mocou meniť ústavu, snažiaci sa zmeniť charakter demokratického a právneho štátu. Walter F. Murphy používa hypotetický príklad, v ktorom sa ľudia rozhodnú zavrhnúť ústavnú demokraciu výmenou za sľuby prosperity charismatického vodcu v časoch ťažkého ekonomického úpadku. A aj keď sa ľudia môžu zhodnúť na takej zmene, môže potom nový systém autorizovať takú transformáciu? Murphy hovorí, že nie.¹⁷ Dystopické možnosti, strach z minulosti. A keď už nič iné – pretože ak si chce niekto za každú cenu uzurpovať moc, ústava ho nezastaví – ľahko by sme dané počiny mohli aspoň klasifikovať ako nelegálne – protiústavné. Hlavnou pointou teda má byť zabrániť zmene na nedemokratický režim legálnou cestou.

¹⁵ DRGONEC, J. 2007. *Ústava Slovenskej republiky s komentárom*. 2 vyd. Šamorín : Heuréka, 2007. ISBN 80-89122-38-8. s. 865

¹⁶ Inšpirované prípadom zo Sri Lanky. GATMAYTAN, D.B. 2009. *Constitutional Adjudication and Democracy Judicial Review of Constitutional Change: Defending Constitutions with Constitutionalism*. 2009. s. 4

¹⁷ HALMAI, G. 2016. Judicial Review of Constitutional Amendment and New Constitutions in Comparative Perspective. In. *Wake Forest Law Review*. 2016, vol 13, no. 38, s. 103 a nasl.

Pokračujme však druhou otázkou, tým, že prisúdime ústavnému súdu právomoc rušiť akty ústavodarcu, nevytvorí sa tak nebezpečná neobmedzenosť súdnej moci?

Prípad: Sudcovia ústavného súdu účelovo rozhodnú o zrušení častí ústavy, ktoré majú dávať záruky na riadny výkon sudcovskej funkcie. Takú právomoc nemajú vyslovene priznanú ústavou a urobia tak tesne pred skončením svojho funkčného obdobia. Neskôr, v priebehu roka, sa začnú ukazovať prepojenia rôznych sudcov na mafiu.

Právomoc prieskumu súladu ústavných zákonov s ústavou spôsobuje, že teraz tu máme ústavný súd s právomocou derogovať akékoľvek akty legislatívca, spoliehať sa môžeme iba na jeho vlastnú zdržanlivosť. V našom prípade je nežiaducim následkom aj nebezpečne sa posilňujúci súdny korporativizmus. Právomoc preskúmať a následne rušiť akty ústavodarcu, sa môže stať nástrojom na istú uzavretosť a oddelenosť súdnej moci, nástrojom pre sudcov chrániť skôr svoje vlastné záujmy ako ústavnosť. V otázkach posilňovania súdnej moci sa naráža okrajovo na problém protiväčšinovosti, môže aj reprezentatívnosti, celkovo odlišného postavenia poslancov a ústavných sudcov.¹⁸ Môže byť preto otázne, či by takáto právomoc mala byť – alebo či chceme, aby bola – prisúdená sudcom. Ak odpovieme áno, ukazuje to prinajmenšom to, ako málo veríme parlamentu a teda ľudu ako takému. Druhou vecou je už samotné nadobudnutie právomoci. Ide o otázku, čo vlastne ústavný súd môže a čo nemôže, legalitu takej právomoci. Obzvlášť, ak mu nebola priznaná explicitne. Interpretácia nemeniteľných častí ústavy pri prieskume ústavnosti môže skončiť na len na úvahe ústavného súdu, bez možnosti ústavodarcu do toho zasahovať. Navyše, ústavné novely sú predsa na to, aby sa ústava menila a to je na ústavodarcovi, aby tak robil, najmä ak na to existuje aj spoločenský dopyt. Problematické by bolo, ak by sa to rozhodol ústavný súd brzdiť, čo by s takouto právomocou mohol. „[M]oc, a zvlášť absolútna moc, zakladá v zásade vždy nebezpečné pokušenie, ktoré (žiaľ) nie zriedka vyústi do zneužitia moci, či svojvôle.“¹⁹ Nevymedzená právomoc prieskumu ústavnosti ústavných zákonov môže podkopávať právny štát a riziko plynúce z tohto nebezpečenstva pravdepodobnejšie než parlament snažiaci sa zvrhnúť demokraciu skrze ústavné zákony.

Dané však predostiera existenciu napätia medzi parlamentom a ústavným súdom, ktorá je obzvlášť prítomná pri problematike prieskumu ústavnosti ústavných zákonov. Globálny trend, najmä po druhej svetovej vojne smeruje k akceptácii určitých limitácií

¹⁸ Ide samo osebe o komplexnú tému, ku ktorej sa taktiež už dlhšie vedie rozsiahla diskusia, pozri napr. PROCHÁZKA, R. 2011. *Lud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 139 s. ISBN 978-80-7380-328-5, LALÍK, T. 2015. *Ústavný súd a parlament v konštitučnej demokracii*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. 224 s. ISBN 978-80-8168-224-7.

¹⁹ OROSZ, L. 2019. O (posilňovaní) súdnej moci. In. *Bárány, E. a kol. Zmeny v chápaní práva: Pluralita systémov, prameňov, perspektív...* Bratislava : SAP, 2019. ISBN 978-80.89607-79-2. s. 94

právomocí meniť ústavy.²⁰ No, vždy treba prvorado vychádzať z textov ústav jednotlivých štátov. Z toho, ako sú postavené, aké právomoci zakotvujú.

V Slovenskej republike sa treba zamerať na vzťah ústavy a ústavných zákonov. V ústave nie je ustanovená žiadna vertikálna hierarchia, ktorá by ústavu nadradžovala nad ústavné zákony. Práve naopak, vyplýva, že majú rovnakú právnu silu. Podľa čl. 84 ods. 4, na prijatie ústavy aj ústavného zákona sa vyžaduje súhlas aspoň trojpäťinovej väčšiny všetkých poslancov.²¹ Nie je žiaden rozdiel v procese prerokovania, prijímania a vyhlasovania ústavy a ústavných zákonov.²² Jediný rozdiel bol iba v ich názvoch.

Na niektorých miestach v ústave je parlament na prijatie ústavného zákona vyslovene splnomocnený (napr. čl. 3 ods. 2)²³, ďalej je tu však aj čl. 86 písm. a), ktorý hovorí, že *do pôsobnosti Národnej rady Slovenskej republiky patrí uznávať sa na ústave, ústavných a ostatných zákonoch*.²⁴ Ten možno považovať za generálne ustanovenie. Na otázku, či môže parlament prijať akýkoľvek ústavný zákon, odpovedal R. Procházka pomocou argumentu *a maiori ad minus*. Ak je dovolené niečo väčšie, *a fortiori* je dovolené niečo menšie. Teda pokiaľ môže ústavodarca prijať ústavu, môže prijať aj akýkoľvek ústavný zákon.²⁵

Postupom rokov sa vytvoril trend početného prijímania ústavných zákonov. Niektoré z toho stoja dokonca mimo ústavy, resp. vedľa nej – menia ústavu, ale zmena sa neprejaví priamo v texte.²⁶ (Nebol prípad bezpečnostných previerok.) A ak aj ústavný súd vyslovil nesúlads zákonnej úpravy s ústavou, parlament to mohol pokojne vyriešiť jej opätovným prijatím ako ústavného zákona – pod „maskou ústavnosti“.²⁷

²⁰ HALMAI, G. 2016. Judicial Review of Constitutional Amendment and New Constitutions in Comparative Perspective. In *Wake Forest Law Review*. 2016, vol 13, no. 38, s. 134

²¹ „Na prijatie ústavy, zmenu ústavy, ústavného zákona, na vyslovenie súhlasu s medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2, na prijatie uznesenia o ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta Slovenskej republiky, na podanie obžaloby na prezidenta, na vypovedanie vojny inému štátu a na zrušenie rozhodnutia prezidenta podľa čl. 102 ods. 1 písm. j) je potrebný súhlas aspoň trojpäťinovej väčšiny všetkých poslancov.“

Argument článkom 152 ods. 4 ústavy teda, že „[v]ýklad a uplatňovanie ústavných zákonov, zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov musí byť v súlade s touto ústavou“ je absolútne irelevantný, keďže podľa systematiky ide o prechodné a záverečné ustanovenie a zjavne sa tým myslia právne predpisy prijaté pred vznikom Slovenskej republiky.

²² Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 39/93 zo dňa 2. júna 1993 s. 3

²³ „Hranice Slovenskej republiky sa môžu meniť len ústavným zákonom.“

²⁴ „Do pôsobnosti Národnej rady Slovenskej republiky patrí najmä: a) uznávať sa na ústave, ústavných a ostatných zákonoch a kontrolovať, ako sa dodržiavajú“

²⁵ PROCHÁZKA, R. 2011. Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-328-5. s. 27

²⁶ Dochádza k tzv. prelamovaniu ústavy. Pozri BREICHOVÁ – LAPČÁKOVÁ, M. 2013. Ústava a ústavné zákony. Bratislava : Kalligram, 2013. ISBN 978-80-8101-727-8. s. 99

²⁷ „Inak povedané, prijatím preskúmvanej ústavnej úpravy sa národná rada pokúsila vyvodit' poučenie zo skúsenosti so Špeciálnym súdom a ukryla svoje zámery pod „masku ústavnosti.“ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019 bod 119.2

Ústavný súd si teda povedal dosť. Nejaké limity predsa len musia byť. Veľakrát bolo zdôrazňované, že slovenská ústava je hodnotovo orientovaná.²⁸ Musia existovať časti ústavy, ktoré nemôže zmeniť ani len ústavodarca. A ich aj (implicitne) našiel – princípy demokratického a právneho štátu.²⁹ Pretože ak nemáte hierarchiu medzi ústavou a ústavnými zákonmi a chcete robiť prieskum ústavnosti ústavného zákona, musíte vytvoriť – alebo teda „nájsť“ – ďalšiu jednotku na vyslovenie (ne)súladu daného zákona. Vnúternú hierarchizáciu ústavných noriem ústavný súd založil na hodnotovom posolstve danej normy.³⁰ Pristúpilo sa teda ku konceptu istých implicitných nemeniteľných častí ústavy. Je však na mieste spomenúť, že slovenská ústava v otázke nezrušiteľnosti nie celkom úplne mlčí. Zoberme si predsa čl. 12 ods. 1 druhá veta ústavy, ktorý hovorí: *„Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.“* No okrem toho však žiadnu klauzulu večnosti v ústave nemáme.³¹

Argumentácia ústavného súdu je v tomto priamočiara. Bezpečnostné previerky zasahujú do nezávislosti súdnej moci – ohrozujú charakter demokratického a právneho štátu – sú však priamo zakotvené v ústave – nevadí.

Dospel teda k záveru, že aj ústavné zákony môžu byť neústavné. Poďme však ďalej.

2.2 Fakt č. 2: právomoc nie je explicitne zakotvená ústavou

Má ale ústavný súd právomoc prieskumu ústavnosti ústavných zákonov? Môže ich následne derogovať?

Všeobecné ustanovenie týkajúce sa právomocí štátnych orgánov je obsiahnuté v čl. 2 ods. 2: *„Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.“* Mohli by sme povedať, že ak nejaký orgán nie je na niečo zmocnený explicitne, *a contrario* nie je zmocnený vôbec.³²

Podľa čl. 125 ods. 1 písm. a) *Ústavný súd rozhoduje o súlade zákonov s ústavou, s ústavnými zákonmi a s medzinárodnými zmluvami, s ktorými vyslovila súhlas Národná rada Slovenskej republiky a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom.*³³ Ústavodarca bol v tomto jednoznačný – podľa čl. 125 ods. 1 ústavný súd neskúma súlad

²⁸ Pozri napr. nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 12/01 zo dňa 4. decembra 2009 bod 1.3

²⁹ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019 bod 95

³⁰ Ibidem bod 105

³¹ Porovnaj napr. ústavný zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky čl. 9 ods. 2

³² KÁČER, M. – NEUMANN, J. 2019. *Materiálne jadro v slovenskom ústavnom práve. Doktrínálny dissent proti zrušeniu sudcovských previerok.* Praha : Leges, 2019. 150 s. (v tlači)

³³ Pozri celý čl. 125 ods. 1 ústavy

ústavných zákonov s ústavou v konaní o súlade právnych predpisov. Ústavný súd ako tzv. negatívny zákonodarca koriguje a môže derogovať právne akty zákonodarcu a výkonnej moci.³⁴

Čl. 2 ods. 2 + čl. 125 ods. 1 = explicitný zákaz prieskumu ústavnosti ústavných zákonov? Právomoci Ústavného súdu určujú ústavné kompetenčné normy. Ide o explicitné pozitívne vymedzenie jeho právomocí.³⁵ Ani jedna však nehovorí o právomoci prieskumu ústavnosti ústavných zákonov. Ďalej z judikatúry ústavného súdu vyplýva aj tzv. negatívne vymedzenie, t. j. právomoci, ktoré mu nepatria.³⁶ Ako však uvádza aj sám ústavný súd, vyslovene určená právomoc má presah aj do implikovanej právomoci.³⁷ A práve kvôli existencii vyvedených právomocí nemôžeme úplne zavrhnúť danú právomoc – môžeme iba povedať, že môže ísť jedine o vyvedenú právomoc.

2.3 Fakt č. 3: právomoc ústavný súd predsa len má

Zhodnúť sa môžeme na nasledovnom: právomoc prieskumu ústavnosti ústavných zákonov ústavnému súdu nie je daná explicitne ústavou. Je mu daná implicitne? **i)** Nie, taká právomoc nie je v ústave vôbec obsiahnutá, t. j. nemožno ju ani vyvodiť. **ii)** Áno, patrí ústavnému súdu ako súdnemu orgánu ochrany ústavnosti a bola aj správne uplatnená v prípade bezpečnostných previerok. **iii)** Áno, patrí ústavnému súdu ako súdnemu orgánu ochrany ústavnosti, ale mala by mať charakter *ultima ratio*, pričom bezpečnostné previerky takým prípadom neboli. **iv)** Áno, patrí ústavnému súdu v zmysle procesného prieskumu ústavnosti ústavných zákonov.

My argumentujeme, že v náleze ústavný súd nesprávne vyvodil právomoc prieskumu ústavnosti ústavných zákonov v dôsledku extenzívnej interpretácie ochrany ústavnosti, nerešpektujúc ústavné princípy tvoriace základy právneho štátu, osobitne princíp viazanosti právom, deľby moci a proporcionality. Jediné požiadavky kladené na ústavodarcu explicitne ústavou – a prípady kedy by bol prieskum možný – sú procesného charakteru a rešpektovania nezrušiteľnosti ľudských práv.

³⁴ KROŠLÁK, D. a kol. 2016. *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-8168-511-8. s. 554

³⁵ čl. 125 až 129a ústavy

³⁶ Pozri napr. uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 10/93 zo dňa 6. apríla 1993, podľa ktorého ústavný súd nie je oprávnený preskúmavať konania alebo rozhodnutia cudzích štátnych orgánov v trestných alebo iných veciach.

³⁷ „Právomoc ústavného súdu je výslovne určená v kompetenčných ústavných normách, no z nich vyžaruje aj ďalej, má presah do implikovanej (vyvodenej) právomoci vo všetkých ústavne významných vzťahoch.“ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019 bod 70

2.3.1 Implicitný prieskum podľa PL. ÚS 21/2014

Čl. 124 ústavy predstavuje vymedzenie pôsobnosti ústavného súdu ako súdneho orgánu chrániaceho ústavnosť. Ústavnosť, ktorú bolo podľa neho v tomto náleze potrebné chrániť, predstavovali nemeniteľné časti ústavy – princípy demokratického a právneho štátu – a prostriedok, aký zvolil, bola implicitná právomoc prieskumu súladu ústavného zákona s ústavou. Treba však poznamenať, že ani názory doktríny na to, či možno z čl. 124 ústavy, ktorý zakotvuje ochranu ústavnosti, odvodiť kompetenčné funkcie, nie sú jednotné. Podľa R. Procházku, čl. 124 ústavy vymedzuje poslanie ústavného súdu v inštitucionálnej architektúre orgánov verejnej moci a to poslanie potom nasledujúce ustanovenia taxatívne rozmieňajú na konkrétne kompetencie.³⁸ Ústavnému súdu teda prislúchajú len také právomoci, ktoré mu boli vyslovene priznané ústavodarcom. J. Drgonec zase tvrdí, že daný článok v sebe nesie rad implikovaných všeobecných zásad (ako aj napr. čl.1 ods.1), ktoré predurčujú činnosti ústavného súdu.³⁹ Ako však sám ústavný súd povedal v roku 2001, takou činnosťou je predovšetkým chrániť základné práva a slobody zaručené ústavou.⁴⁰ Zdá sa však, že tu ústavný súd oveľa viac tvoril, ako nachádzal.

Podľa ústavného súdu je možné preskúmať súlad ústavného zákona s ústavou „využitím extenzívneho výkladu ustanovení ústavy a zákona o konaní o súlade právnych predpisov. Ústavný súd v konaní o súlade právnych predpisov overí, či je ústavný zákon v súlade s ústavou, a v prípade zistenia, že ústavný zákon alebo jeho časť odporuje ústave, rozhodne podľa ustanovení čl. 124 a čl. 125 ústavy...“⁴¹ Keď si však opäť rozoberieme čl. 125 ods. 1 písm. a) ústavy, ten vyslovene hovorí, že ústavný súd preskúmava súlad zákonov s ústavou, ústavnými zákonmi, atď. Tu hneď zlyháme, ak by sme chceli „zákon“ interpretovať extenzívne, zahŕňajúc aj ústavné zákony. *Expressio unius est exclusio alterius*. Z výslovného uvedenia jedného, vyplýva vylúčenie druhého. Opierať sa pri implicitnej právomoci prieskumu ústavnosti ústavných zákonov o čl. 125 ústavy je silené, pretože ide proti samotnému jemu textu a teda aj proti ústavodarcovi. Ústavný súd priveľmi upustil od princípu viazanosti právom, vyjadrenému v čl. 2 ods. 2 ústavy.

³⁸ PROCHÁZKA, R. 2011. *Ľud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-328-5. s. 39

³⁹ DRGONEC, J. 2007. *Ústava Slovenskej republiky s komentárom*. 2 vyd. Šamorín : Heuréka, 2007. ISBN 80-89122-38-8. s. 865

K problematike pozri aj KÁČER, M. – NEUMANN, J. 2019. *Materiálne jadro v slovenskom ústavnom práve. Doktrínálny dissent proti zrušeniu sudcovských previerok*. Praha : Leges, 2019. 150 s. (v tlači)

⁴⁰ Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 117/01 zo dňa 13. decembra 2001 s. 2 a nasl.

⁴¹ „...a nadväzujúcich noriem zákona o ústavnom súde a ustanovení § 12 ods. 1 v spojení s § 13 ods. 1 a § 21 ods. 1 zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.“ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019 bod 106

Pri súdnej kontrole ústavnosti ústavný súd vychádza z princípu bŕzd a protiváh. Ústavný súd kontroluje zákonodarcu, ale on sám sa domnieva, že postup aj výsledok má byť rovnaký aj v prípade ústavodarcu – ak parlament prijme ústave odporujúci ústavný zákon, je na ústavnom súde preskúmať, či naozaj ústavu porušuje a ak áno, aj ho zrušiť.⁴² Jednou z podstat delby moci však je, že „zákonodarná a výkonná moc rešpektujú rozhodnutia súdov aj keď s nim nesúhlasia, čomu na druhej strane zodpovedá self-restraint súdnej moci pri posudzovaní ústavnosti a zákonnosti aktov zvyšných mocí.“⁴³ Kontrola ústavodarcu nebola priznaná ani prezidentovi.⁴⁴ Ak už, tak vyvodená právomoc prieskumu ústavnosti ústavného zákona a jeho následné zrušenie narušuje princíp delby moci. Nečakane prináša zmenu celého systému. Parlament, ktorý mal doteraz tak povediac navrch, sa posúva do úzadia. Implicitné má prednosť pred explicitným. Posledný bod nálezu – *obiter dictum* – môže predstavovať snahu ústavného súdu o isté navrátenie rovnováhy, do toho však na tomto mieste naozaj nechodme.⁴⁵

V náleze ústavný súd uvádza aj argumentáciu, založenú na zrušení tzv. „Mečiarových amnestií“. Konkrétne, keď bola parlamentu ústavným zákonom⁴⁶ priznaná právomoc „uznášať sa o zrušení rozhodnutia prezidenta podľa čl. 102 ods. 1 písm. j), ak odporuje princípom demokratického a právneho štátu; prijaté uznesenie je všeobecne záväzné a vyhlasuje sa rovnako ako zákon“ a nadväzne na to podlieha povinnému prieskumu zo strany ústavného súdu.⁴⁷ A takto to vidí ústavný súd – bola mu explicitným spôsobom ústavou určená kompetencia preskúmať súlad aktu parlamentu ústavnej povahy s princípmi demokratického a právneho štátu.⁴⁸ No ide o akt ústavnej povahy, nie o ústavný zákon – možno by bolo unáhlené dávať ich na jednu rovinu a väčšiu váhu by mal zrejme obrátený argument, teda, ak by bol možný prieskum ústavných zákonov, mal by byť možný aj prieskum ústavných aktov – a hlavne, daná právomoc mu bola výslovne priznaná parlamentom.

⁴² Ibidem bod 69

⁴³ ĽALÍK, T. 2015. Ústavný súd a parlament v konštitučnej demokracii. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-8168-224-7. s. 103

⁴⁴ Prostredníctvom práva veta prezident kontroluje iba zákonodarcu, t.j. nemôže vetovať ústavný zákon.

⁴⁵ „*Obiter dictum* ústavný súd uvádza, že vyslovené právne závery o možnosti preskúmania súladu ústavného zákona (jeho časti) s ústavou sú limitované takou prípadnou úpravou ústavy, ktorá umožní originárnemu ústavodarcovi (ľudu) potvrdiť prípadnú zmenu či doplnenie ústavy v rámci ústavodarného referenda.“ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019 bod 177

⁴⁶ Ústavný zákon č. 71/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

⁴⁷ čl. 86 písm. i) a čl. 129a ústavy

⁴⁸ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019 bod 91

Z odôvodnenia nie je zrejmé, že by ústavný súd zvažoval aj miernejší zásah, pričom by sa taký nájsť dal. Ako správne vo svojom odlišnom stanovisku uvádza už bývalý sudca Orosz, *napadnuté ústavné normy nie sú samy osebe priamo vykonateľné*.⁴⁹ Nebolo teda nutné siahať hneď po rušení článkov ústavy. Postačila by derogácia zákonnej úpravy.⁵⁰ Už táto „klasická derogácia“ v konaní o súlade je to posledné riešenie, po ktorom ústavný súd siaha. Pričom tam navyše aj existuje priestor na nápravu pre príslušný orgán.⁵¹ Ide tu o isté nerešpektovanie princípu proporcionality, sebaobmedzovania a zdržanlivosti, ktoré by mali byť zohľadňované, o to viac pri implicitných právomociach.⁵² Prípadu, ktorého sa nález týkal, chýbal aspekt nevyhnutnosti / charakter *ultima ratio* na vyvodenie právomoci.

Dané podporuje aj komparácia s predchádzajúcimi rozhodnutiami ústavného súdu, v ktorých prikrečilo k vyvodeniu právomoci. Ani raz nešlo o právomoc, ktorá by menila pomery deľby moci. Napríklad rozhodnutie z roku 2001, v ktorom rovnako založil vyvodenie právomoci na ochrane ústavnosti. Prijatý ústavný zákon č. 90/2011 Z. z. (tretia priama novelizácia ústavy, tzv. euronovela), okrem iného, zrušil vtedajšie konanie o podnete⁵³ (s účinnosťou od 1. júla 2001) a nahradil ho rozšírením možnosti podania sťažnosti fyzických a právnických osôb na ochranu základných práv a slobôd (čl. 127 ústavy), ale s účinnosťou od 1. januára 2002. Vznikol teda čas, kedy osoby nemohli vôbec namietat' porušenie ich práv pred ústavným súdom. Ten preto povedal, že je „*podľa čl. 124 ústavy súdnym orgánom ochrany ústavnosti. Týmto článkom ústavy je založená právomoc ústavného súdu chrániť predovšetkým ústavou zaručené základné práva a slobody.*“ Preto „*je oprávnený a povinný*

⁴⁹ Ibidem, odlišné stanovisko sudcu Ladislava Orosza, s. 7

⁵⁰ Zrušené ustanovenia ústavy ani priamo nezmenovali Národný bezpečnostný úrad, ktorý mal byť pri obstarávaní podkladov sudcovskej spôsobilosti problematický. Zrušený čl. 154d ods. 1 ústavy: „*Predpoklady sudcovskej spôsobilosti, ktoré dávajú záruku, že funkciu sudcu bude vykonávať riadne, sa vzťahujú aj na sudcu ustanoveného do funkcie pred 1. septembrom 2014. O prijatí stanoviska o splnení predpokladov sudcovskej spôsobilosti podľa prvej vety sudcu ustanoveného do funkcie pred 1. septembrom 2014 rozhoduje na základe podkladov od štátneho orgánu plniaceho úlohy ochrany utajovaných skutočností a vyjadrenia sudcu Súdna rada Slovenskej republiky uznesením. Podrobnosti o rozhodovaní Súdnej rady Slovenskej republiky o prijatí stanoviska o splnení predpokladov sudcovskej spôsobilosti, ktoré dávajú záruku, že funkciu sudcu bude vykonávať riadne, vrátane spôsobu vyjadrenia sudcu k podkladom, ustanoví zákon.*“

⁵¹ Pozri čl. 125 ods. 3 ústavy

A ani samotný zákaz (pravej) retroaktivity, nemožno považovať za absolútny. Je možná, ak je riadne odôvodnená. V tomto prípade sa javí byť lepšie odôvodnená, ako jej zrušenie.

⁵² K princípom ďalej pozri napr. nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 76/2011 zo dňa 20. apríla 2011, nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 27/2014 zo dňa 8. júna 2016.

Ústavný súd síce poukazuje na zdržanlivosť, keď dodáva, že „*možnosť prieskumu ústavnosti ústavných zákonov nezakladá deformáciu, aká by mala viesť k účelovému označeniu každej zmeny ústavy za neústavnú alebo každého prijatého ústavného zákona za neústavný*“, robí tak však smerom do budúcnosti a nám zostáva iba dúfať, že to aj dodrží. Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019 bod 80

⁵³ Aj pri konaní o podnete išlo o vyvodenú právomoc ústavného súdu založenú na vtedajšom čl. 130 ods. 3. Podľa ústavy fyzické a právnické osoby sa mohli domáhať ochrany svojich základných práv a slobôd ústavnou sťažnosťou, iba ak ich porušili orgány verejnej správy, ústavný súd teda rozsah ochrany rozšíril. J. Drgonec je napríklad názoru, že aj v tomto prípade mal ústavný súd, ale založiť vyvodenú právomoc na čl. 124. Pozri DRGONEC, J. 2018. *Ústavné právo hmotné*. Bratislava : C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-89603-57-2. s. 77

poskytnúť individuálnu ochranu základným právam a slobodám opierajúc sa o čl. 1 ústavy, podľa ktorého je Slovenská republika právny štát, a teda v nej nemožno ani dočasne zbaviť základné práva a slobody súdnej ochrany podľa čl. 124 ústavy v spojení s tými článkami, ktoré upravujú základné práva a slobody. “⁵⁴ Môžeme však uznať, že išlo o naozaj špecifickú situáciu a touto vyvedenou právomocou zabezpečoval ochranu fyzických a právnických osôb, kvôli legislatívnej chybe a len v danom období. Zohľadňoval teda aspekt nevyhnutnosti implicitnej právomoci k dosahovaniu cieľov, na ktoré je ústavný zriadený. Túto požiadavku sám vyžaduje od ostatných orgánov pri uplatňovaní implicitných právomocí.⁵⁵

Fakt, že v minulosti ústavný súd odmietol prieskum právomoc rozhodovať o súlade právnych aktov rovnakej právnej sily, v istom zmysle môže naznačovať, že o existencii právomoci prieskumu ústavných zákonov v minulosti nebol presvedčený ani samotný ústavný súd.⁵⁶ Aj ústavný súd sa môže odkloniť od svojich predchádzajúcich doktrín, ale je v rozpore s princípom legitímnych očakávaní, urobiť tak bez riadneho racionálneho odôvodnenia. Ústavný súd je síce orgánom ochrany ústavnosti, no tú nemožno vytrhnúť z celého ústavného kontextu, ale treba ju interpretovať a aplikovať v súčinnosti s ostatnými článkami. „[M]á zmysel, slúži svojmu účelu, ak je reálna, nepredstieraná a efektívna.“⁵⁷

Prakticky je nemožné normatívne stanoviť všetky možné situácie.⁵⁸ Aj preto existujú vyvedené právomoci. A na „ochrane ústavnosti“ môže ústavný súd založiť svoju právomoc, aby sa v danom prípade predišlo úplnému odopretiu spravodlivosti alebo nenapraveniu nespravodlivosti. Mal by tak robiť však v tom najnevyhnutnejšom prípade, ako urobil napr. v roku 2001. Ide o pomerne vágny pojem, ktorý už zo svojej podstaty umožňuje široký výklad, čo by však pre štátne orgány malo byť indikátorom sebaobmedzovania.

⁵⁴ Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 117/01 zo dňa 13. decembra 2001 s. 2 a nasl.

⁵⁵ Pozri uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 564/2012 zo dňa 13. novembra 2012 s. 19

Pre porovnanie, aj v prípade *Bernadotte* Medzinárodného súdneho dvora (cit. vyššie), boli implicitné právomoci spojené s nevyhnutnosťou a potrebou dosahovania cieľov.

K implicitným právomociam pristúpil ústavný súd aj napr. hneď v roku 1993. Podľa vtedajšej platnej úpravy, ústavnému súdu prináležalo právo podávať výklad ústavných zákonov, nie však ústavy. Na základe explicitného ustanovenia: „Ústavný súd podáva výklad ústavných zákonov, ak je vec sporná“ (vtedy čl. 128 ods. 1 ústavy), si teda implicitne vyvodil aj právomoc výkladu ústavy. Jeho argumentácia vychádzala z rovnakej právnej sily ústavy a ústavných zákonov. „Ak by ústava mala vyššiu právnu silu než ústavné zákony, zmena ústavy ústavným zákonom by musela byť protiprávna. Medzi ústavou a ústavnými zákonmi nie je rozdiel v právnej sile, nie sú teda usporiadané vertikálne.“ Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 39/93 zo dňa 2. júna 1993 s. 4

⁵⁶ Pozri napr. nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 99/2011 zo dňa 11. decembra 2013 bod 9, „Samozrejme, že ústavný súd nemôže v konaní o súlade považovať za referenčnú normu normu rovnakej právnej sily ako je norma posudzovaná a riešenie nesúlady právnych predpisov rovnakej právnej sily, v konkrétnom prípade zákonov nie je v pozitívnom práve upravené. Túto otázku musia riešiť orgány aplikácie práva.“

⁵⁷ DRGONEC, J. 2017. Všetko, čo by ste mali vedieť o tom, ako ústavní sudcovia prikázali Kiskovi konať. In *Denník N* [online]. 2017. [cit. 3.4.2020]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/972222/vsetko-co-by-ste-mali-vediet-o-tom-ako-ustavni-sudcovia-prikazali-kiskovi-konat>>

⁵⁸ WEINBERGER, O. 2010. *Inštitucionalizmus*. Bratislava : Kalligram, 2010. ISBN 978-80-8101-260-0. s. 170

„Bezpečnejšie“ je zakladať implicitnú právomoc na explicitnej právomoci, ktorá je aj dostatočne určitá, keďže to samo osebe stavia mantinely orgánom pri vyvodzovaní. A ak sa štátny orgán pohybuje za hranicami textu, nie je v priestore neobmedzenosti, sú to práve princípy, ktoré ho usmerňujú. Dodržiavanie ústavných princípov má ústavný súd vyžadovať od ostatných štátnych orgánov, ale sa nimi aj sám riadiť. Nedá sa kázať o ústave a pritom stáť nad ňou. V tomto náleze by bolo vhodnejšie dôraznejšie aplikovať princíp viazanosti právom, deľby moci a proporcionality, čím by sa dospelo aj k inému záveru.

Sme však názoru, že v zmysle slovenskej ústavy sú predstaviteľné (iba) dva prípady správneho uplatnenia vyvodenia právomoci prieskumu ústavnosti ústavných zákonov. Prvý, ak by prišlo k procesnému porušeniu prijatia ústavného zákona parlamentom. Ústava výslovne stanovuje požiadavku súhlasu trojpäťinovej väčšiny všetkých poslancov na prijatie ústavného zákona (čl. 84 ods. 4 ústavy). Preto ak by bol ústavný zákon prijatý a následne zverejnený bez toho, aby bola táto formálna podmienka dodržaná, ústavný súd by mohol preskúmať jeho súlad s ústavou. Išlo by však len o prieskum z procesného hľadiska.⁵⁹ Druhý prípad, aj substantívneho prieskumu ústavnosti, by mohol byť v spojitosti s nezrušiteľnosťou ľudských práv (čl. 12 ods. 1 druhá veta ústavy), v tom najnevýhnutejšom prípade a v zmysle princípu proporcionality. Vtedy by mohol ochranu ústavnosti subsidiárne aplikovať s daným článkami. V oboch možnostiach je ale otázkou, či boli ústavodarcom dodržané limity, ktoré mu explicitne určuje ústava. Nemožno však implicitný prieskum ústavnosti ústavných zákonov založiť samostatne na čl. 124 ústavy. V náleze išlo teda o nesprávne vyvodenie právomoci v dôsledku nadinterpretácie „ochrany ústavnosti“.

2.3.2 Ako ďalej

Dovoľme si uviesť ešte jeden posledný fakt: slovenská justícia potrebuje zmenu. Mohlo by sa to s bezpečnostnými previerkami skúsiť ešte raz? Áno, ale pri prijímaní novej právnej úpravy – zákonnou alebo aj ústavnou formou – sa bude potrebné vysporiadať aj s predmetným nálezom.

Z nálezu ústavného súdu vyplýva, že bezpečnostné previerky nie sú *a priori* protiústavné. Ústavný súd videl problém v orgáne, ktorý preveroval sudcov, teda Národný bezpečnostný úrad a, že hlavné slovo by mala mať Súdna rada Slovenskej republiky. Čo sa týka nových sudcov. V tomto ohľade, ak by parlament prišiel s novou upravenou verziou

⁵⁹ K procesnému prieskumu ústavnosti ústavných zákonov ďalej pozri napr. GÖZLER, K. 2008. *Judicial review of Constitutional amendments a comparative study*. Bursa : Ekin Press. 126 s. ISBN 978-9944-141-73-4.

bezpečnostných previerok, nevidieť v tom žiadny problém.⁶⁰ Čo však rúzne ústavný súd vylúčil, boli celoplošné previerky vzťahujúce sa na všetkých už pôsobiacich sudcov.

Riešením *de constitutione ferenda* na právomoc prieskumu ústavnosti ústavných zákonov, by paradoxne mohla byť reakcia parlamentu v podobe novely ústavy. Takto už v minulosti reagoval na vyvodené právomoci ústavného súdu. Mohol by jej dať explicitnú podobu. No, mohol by jej dať aj explicitný zákaz, čo sa možno javí byť ešte pravdepodobnejšie. Bude to však aj z dlhodobého hľadiska stačiť na udržanie ho v medziach textu, ak už okúsil moc implicitného? Máme tu aj novo zložený ústavný súd, záleží, ako sa k celej veci postaví on. Treba, ale ďalej podotknúť, že vhodným sa zároveň javí aj sprísnenie ústavného kvóra.

Sám ústavný súd zdôrazňuje ústavnú zásadu spolupráce ústavných orgánov – ústavnosť sa nakoniec nedosiahne vôbec, ak si všetci budú robiť naprieky.⁶¹ V konečnom dôsledku to však celé je – a bude – vždy o tom, kto bude mať posledné slovo.

Záver

Práca už zo začiatku opisuje problematiku vzťahu parlamentu a ústavného súdu a implicitných právomocí, ktorá je kľúčová pri posudzovaní právomoci prieskumu ústavnosti ústavných zákonov. Ústavnosť, o ktorej hovoril ústavný súd v tomto náleze, vychádzala zo zadefinovania konceptu implicitných nemeniteľných častí ústavy. Z právomocí, ktoré ústava pripisuje ústavnému súdu a konkrétne z čl. 125 ústavy, ktorý zakotvuje konanie o súlade právnych predpisov, nevyplýva existencia právomoci preskúmať súlad ústavných zákonov s ústavou. Tým sa vylučuje explicitnosť danej právomoci a môže ísť jedine o implicitnú právomoc.

Implicitné právomoci však musia mať základ v tom, čo je vyslovene ustanovené, pričom je potrebné zohľadňovať ich nevyhnutnosť na dosiahnutie požadovaných cieľov. To ústavný súd vyžaduje od ostatných štátnych orgánov a sám sa tým riadil vo svojich predchádzajúcich rozhodnutiach.

V práci sme argumentovali, že implicitná právomoc preskúmať nesúlad ústavných zákonov s ústavou by mohla ústavnému súdu prináležať iba v dvoch prípadoch. Prvou

⁶⁰ „Podľa stavu *de lege lata* je to síce NBÚ, ale pro futuro nebráni nič tomu, aby to bol akýkoľvek iný orgán, ktorého zmocní na ten účel zákon (a nie ústava, pozn.), ktorý sa v národnej rade prijíma inou väčšinou ako ústavný zákon (pozri tiež bod 42).“ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019 bod 120

⁶¹ Pozri napr. uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 4/2012 zo dňa 24. októbra 2012

možnosťou by mohol byť procesný prieskum, pre porušenie čl. 84 ods. 4 ústavy a druhý založený na čl. 12 ods. 1 druhej vety ústavy, pretože explicitne ustanovuje nezrušiteľnosť ľudských práv. V náleze však také napojenie ochrany ústavnosti, od ktorej ústavný súd právomoc odvodzoval, na čl. 12 ods. 1 chýbalo a nebola prítomná ani procesná vada ústavného zákona, ktorým sa menila a dopĺňala ústava.⁶² Konanie o súlade právnych predpisov takýto prieskum vylučuje a nepripúšťa ho ani extenzívny výklad čl. 125 ústavy, v ktorom je konanie zakotvené.

Ústavný súd teda vykonaním prieskumu ústavnosti daného ústavného zákona prekročil právomoci, ktoré mu vyplývajú z ústavy – explicitne aj implicitne.

Summary

The paper is focused on the issue of the theory of implied powers, the constitutionality of constitutional amendments and powers of the Constitutional Court. Power of the review of the constitutionality of constitutional amendments is not explicitly established by the Constitution of the Slovak Republic. Nevertheless, the Constitutional Court of the Slovak Republic in its judgment concluded that the constitutional amendments can be unconstitutional, relying on the theory of implied powers. However, a reasoning of the Constitutional Court based on the article 124 – on the interpretation of its mandate to ‘protect the constitutionality’ – and the article 125 of the Slovak Constitution raises multiple questions. The paper points out that the Constitutional Court cannot decide on the conformity of constitutional amendments with the Constitution under the article 125 because the interpretation of the word ‘laws’ as containing also constitutional amendments (constitutional laws) fails on the wording of the article 125 which explicitly differentiates between them. Implied powers must be based on the explicit provisions and it is important to consider the necessity of their application. The Constitutional Court requires such consideration from other state organs and itself took it into account in the past. And even if the Constitutional Court did apply the theory of implied powers, it was never a power that would change the proportion of separation of powers in the state. ‘Protection of constitutionality’ is a vague concept but does not leave the Constitutional Court with the ability to do everything. Now it seemed to resign on principles of proportionality, legality, and self-restraint. This paper has argued, that in the light of provisions of the Slovak Constitution, there seem to be only two possibilities of the implied power of the judicial review of the constitutionality of constitutional amendments.

⁶² Ústavný zákon č. 161/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

First, procedural review and second substantial review based on the irreversibility of human rights (art. 12 par. 1 second sentence of the Constitution) in accordance with the principle of proportionality and considering the aspect of necessity. The present judgment was, therefore, an incorrect application of the theory of implied powers because of an extensive interpretation of the ‘protection of constitutionality’. The Constitutional Court by executing such review went beyond the powers conferred on it by the Constitution – both explicit and implied.

Použitá literatúra

BREICHOVÁ – LAPČÁKOVÁ, M. 2013. *Ústava a ústavné zákony*. Bratislava : Kalligram, 2013. 272 s. ISBN 978-80-8101-727-8.

DRGONEC, J. 2007. *Ústava Slovenskej republiky s komentárom*. 2 vyd. Šamorín : Heuréka, 2007. 1197 s. ISBN 80- 89122-38-8.

DRGONEC, J. 2018. *Ústavné právo hmotné*. Bratislava : C. H. Beck, 2018. 528 s. ISBN 978-80-89603-57-2.

DRGONEC, J. 2017. Všetko, čo by ste mali vedieť o tom, ako ústavní sudcovia prikázali Kiskovi konať. In *Denník N* [online]. 2017. [cit. 3.4.2020]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/972222/vsetko-co-by-ste-mali-vediet-o-tom-ako-ustavni-sudcovia-prikazali-kiskovi-konat>>

GATMAYTAN, D.B. 2009. *Constitutional Adjudication and Democracy Judicial Review of Constitutional Change: Defending Constitutions with Constitutionalism*. 2009. 7 s.

GÖZLER, K. 2008. *Judicial review of Constitutional amendments a comparative study*. Bursa : Ekin Press. 126 s. ISBN 978-9944-141-73-4.

GUERRA-PUJOL, F.E. 2013. Gödel’s Loophole. In *Capital University Law Review*. 2013, s. 637-673

HAMILTON, A. – MADISON, J. – JAY, J. 2002. *Listy federalistov*. Bratislava : Kalligram, 2002. 704 s. ISBN 80-7149-455-0.

HALMAI, G. 2016. Judicial Review of Constitutional Amendment and New Constitutions in Comparative Perspective. In *Wake Forest Law Review*. 2016, vol 13, no. 38, s. 101-135.

KÁČER, M. – NEUMANN, J. 2019. *Materiálne jadro v slovenskom ústavnom práve. Doktrínálny dissent proti zrušeniu sudcovských previerok*. Praha : Leges, 2019. 150 s. (v tlači)

KROŠLÁK, D. a kol. 2016. *Ústavné právo*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 804 s. ISBN 978-80-8168-511-8.

ĽALÍK, T. 2015. *Ústavný súd a parlament v konštitučnej demokracii*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. 224 s. ISBN 978-80-8168-224-7.

MŇAČKO, L. 2016. *Ako chutí moc*. Bratislava : Európa, 2016. 184 s. ISBN 978-80-89666-28-7.

MORGENSTERN, O. 1971. *History of Naturalization of Kurt Gödel*. [online] 1971 [cit. 25.2.2020] Dostupné na internete: <https://robert.accettura.com/wp-content/uploads/2010/10/Morgenstern_onGoedelcitizenship.pdf>

OROSZ, L. 2019. O (posilňovaní) súdnej moci. In. *Bárány, E. a kol. Zmeny v chápaní práva: Pluralita systémov, prameňov, perspektív...* Bratislava : SAP, 2019. ISBN 978-80.89607-79-2, s. 94-106

PROCHÁZKA, R. 2011. *Lud a sudcovia v konštitučnej demokracii*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 139 s. ISBN 978-80-7380-328-5.

ROZNAI, Y. 2017. *Towards a Theory of Constitutional Unamendability: on the Nature and the Scope of the Constitutional Amendment Powers*. (Part II, Ch. 4, 5). Oxford : Oxford University Press, 2017. 37 s.

WEINBERGER, O. 2010. *Inštitucionalizmus*. Bratislava : Kalligram, 2010. 392 s. ISBN 978-80-8101-260-0.

Judikatúra, právne predpisy:

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 12/01 zo dňa 4. decembra 2009

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 76/2011 zo dňa 20. apríla 2011

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 99/2011 zo dňa 11. decembra 2013

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 27/2014 zo dňa 8. júna 2016

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 575/2016 zo dňa 6. decembra 2017

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 21/2014 zo dňa 30. januára 2019

Reparation for injuries suffered in the service of the United Nations, Advisory opinion: I.C.J. Reports 1949

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 39/93 zo dňa 2. júna 1993

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 117/01 zo dňa 13. decembra 2001

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 4/2012 zo dňa 24. októbra 2012

Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 564/2012 zo dňa 13. novembra 2012

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 588/2016 zo dňa 13. septembra 2016

Zákon č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 195/2014 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

„Ne bis in idem“ v rámci stretu správneho a trestného práva /
„Non bis in idem“ within the conflict of administrative and criminal law

Fenušková Tatiana

Abstrakt

Predkladaný príspevok je zameraný na problematiku princípu „Ne bis in idem“ v rámci stretu správneho a trestného práva.

V úvodných kapitolách sme sa venovali charakteristike ne bis in idem, jeho právnej úprave na území Slovenskej republiky, ako aj medzinárodnej a európskej právnej úprave, v ktorých sme poukázali na významné ustanovenia zákonov a zmlúv, v ktorých je obsiahnutá zásada, ktorej sa venujeme. V nasledujúcej kapitole sme sa zamerali na významné rozsudky v rámci judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, ako aj na judikatúru slovenských súdov. V predposlednej kapitole sme sa venovali výnimke, kedy sa nie je možné dovolať porušenia princípu ne bis in idem. Posledná kapitola je zameraná na obširnejšie rozobratie jedného z dôvodov, kedy princíp ne bis in idem nie je porušený a teda ide o súbeh správneho a trestného konania.

Kľúčové slová: Ne bis in idem, správne konanie, trestné konanie, zákaz dvojitého postihu, nie dvakrát v tej istej veci, súbeh správneho a trestného konania

Abstract

The presented paper is focused on the issue of the principle of "Non bis in idem", within the conflict of administrative and criminal law.

In the introductory chapters, we dealt with the characteristics of ne bis in idem, its legislation in the Slovak Republic as well as international and European legislation, in which we pointed out the important provisions of laws and treaties, which contains the principle we address. In the following chapter, we focused on important judgements within the case law of the European Court of Human Rights as well as the case law of Slovak courts. In the penultimate chapter, we dealt with the exception when it is not possible to invoke violations of the ne bis in idem principle. The last chapter is focused on a more extensive analysis of one of the reasons when the principle of ne bis in idem is not violated and thus it is a concurrence of administrative and criminal proceedings.

Keywords: Non bis in idem, administrative procedure, criminal proceeding, prohibition of double sanction, not twice at the same thing,

Úvod

Slovenská republika je viazaná rôznymi medzinárodnými zmluvami a dohovormi, ktorými sa musí riadiť a prispôbiť legislatívu a od nej odvíjajúcu sa súdnu prax.

Nie dvakrát v tej istej veci, alebo „Ne bis in idem“, predstavuje princíp, ktorý sa odvíja od Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Prekážka „Ne bis in idem“ je základnou zásadou procesného práva, tradične týkajúcou sa trestného práva, avšak s týmto princípom sa stretávame aj v oblasti správneho práva a to v rámci vyvodzovania zodpovednosti za správne delikty. Na základe tohto sa stáva to, že dochádza k stretu správneho a trestného práva v súvislosti s touto prekážkou. Právna úprava niektorých správnych deliktov je formulovaná tak, že sa prekrýva so znením skutkovej podstaty trestného činu, ktorá je formulovaná širšie. Na základe formálnych znakov týchto deliktov je kľúčový stupeň spoločenskej závažnosti skutku.

V praxi môže dôjsť k tomu, že jeden skutok môže naplniť súčasne znaky skutkovej podstaty správneho deliktu ako aj trestného činu. Európsky súd pre ľudské práva vo svojej judikatúre pojem trestné obvinenie a trest vykladá širokým spôsobom a to tak, že definuje pojem trestné obvinenie, trestný čin autonómnym spôsobom, a teda nepovažuje za trestné obvinenie len skutky, ktoré sú výslovne označené vnútroštátnym poriadkom za trestné činy. Sankcie ukladané v administratívnom konaní za spáchanie správneho deliktu môžu mať povahu trestu a preto sa na ne vzťahuje zásada ne bis in idem, v zmysle článku 4 protokolu č. 7 k Dohovoru, ktorý si rozoberieme v kapitole nižšie.

V prípade, ak dôjde k spáchaniu správneho deliktu, ktorý má trestnú povahu a osoba je potrestaná správnym orgánom, tak vedenie trestného stíhania pre podozrenie zo spáchania trestného činu je neprípustné, pretože v takomto prípade hrozí, že by sa trestné stíhanie malo viesť za totožný skutok, aký bol predmetom konania v správnom konaní. Bližšie sa však tomu budeme venovať v nasledujúcej kapitole, kde sa zameriame na to, ako sa posudzuje, či správny delikt má trestnoprávnu povahu.

Cieľom príspevku je podrobnejšie rozobrať princíp ne bis in idem v rámci stretu správneho a trestného práva, poukázať na slovenskú ako aj judikatúru ESLP. Taktiež v tomto príspevku poukážeme na aplikačné problémy, ktoré sa vyskytli v rámci rozsudkov, kde došlo

k porušeniu tohto princípu, ako aj kedy princíp nie je dotknutý, alebo jeho dovolanie nie je možné.

1 Vymedzenie princípu „Ne bis in idem“

Princíp „Ne bis in idem“ je jedným zo základných princípov, ktoré sú súčasťou trestného práva ako aj správneho trestania. Označenie „ne bis in idem“ je latinského pôvodu, v preklade znamená nie dvakrát v tej istej veci. Z toho vyplýva, že osoba nesmie byť stíhaná dvakrát za ten istý skutok. Výnimkou uplatnenie tohto princípu je použitie mimoriadnych opravných prostriedkov.

Zmyslom alebo podstatou ne/stíhania dvakrát za ten istý skutok danej osoby je zabezpečenie právnej istoty stíhanej osoby. Taktiež týmto princípom sa má odstrániť nebezpečenstvo, že viackrát posudzovaná vec bude zakaždým posúdená inak. Právna úprava je obsiahnutá v medzinárodných dokumentoch, ako aj v slovenskom právnom poriadku.

Ne bis in idem je ústavnoprávne vyjadrený v čl. 40 ods. 5 Listiny základných práv a slobôd, alebo aj v čl. 4 Protokolu č. 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv, pričom v zmysle spomínaného čl. 4 existujú tri samostatné záruky, nebyť za ten istý skutok : *trestne stíhaný / obvinený; obžalovaný; odsúdený*.

V rámci Ústavy Slovenskej republiky je vymedzený v čl. 50 ods. 5.¹

Ustanovenie obsahuje:

Zákaz viacnásobného potrestania (hmotnoprávny aspekt), ten sa uplatňuje bez ohľadu na to, či osoba bola potrestaná za čin alebo či bola oslobodená spod obžaloby.

Zákaz vystavenia osoby viacnásobnému stíhaniu, ktoré by mohlo vyústiť do potrestania (procesnoprávny aspekt).

V oboch prípadoch vzniká prekážka právoplatne rozhodnutej veci, teda „res iudicata“, ktorá vylučuje jej opätovné prerokovanie skutku a potrestanie osoby za ten istý skutok.

Totožnosť skutku je daná, ak je súčasne daná:

- *Totožnosť protiprávneho správania*
- *Totožnosť páchatel'a deliktu a*
- *Totožnosť záujmu chráneného zákonom, ktorý páchatel' deliktu ohrozil alebo porušil.*

V rámci výkladu totožnosti skutku a jeho uplatneniu v súvislosti s princípom „ne bis in idem“ je možné vychádzať z domácej právnej úpravy totožnosti skutku, ale súčasne je pre výklad

¹ Ústava Slovenskej republiky z. č. 460/1992

smerodajná judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva ako aj potreba daný pojem vykladať z hľadiska aplikácie Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv.²

1.1. Slovenská právna úprava

Zákaz dvojitého postihu, alebo princíp ne bis in idem, tvorí neoddeliteľnú súčasť právneho systému každého právneho štátu, ktorý sa riadi a dodržiava medzinárodné a európske právo. Od tohto prameňa pre štáty záväzné zmluvy a záväzky, ktoré si rozoberieme v nasledujúcej kapitole. V rámci slovenskej právnej úpravy princíp ne bis in idem je obsiahnutý v zákonoch, ktoré spomenieme, avšak primárne je upravený v Ústave Slovenskej republiky (ďalej len ústava), a to v článku 50, ods. 5, v ktorom je ustanovené nasledovné:

„Nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý už bol právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Táto zásada nevylučuje uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov v súlade so zákonom.“³

Keďže Slovenská republika ratifikovala dohovory na medzinárodnej úrovni, je nevyhnutné, aby sa nimi riadila a teda je prirodzené, aby prispôsobila právnu úpravu svojmu právnemu poriadku. Tak je to aj v obsiahnutom článku, ktorý sme uviedli vyššie, ktorý vyjadruje zákaz dvojitého postihu a teda kladie sa ústavný základ ochrany pred opakovaným potrestaním za trestný čin, ktorého sa páchatel dopustil, ak bol za tento čin raz právoplatne odsúdený, ako aj ústavný základ pre ochranu pred novým stíhaním každého, kto už raz bol súdom oslobodený spod obžaloby.

Uvedený článok, ktorý ustanovuje ústavnú zásadu, tak zároveň priznáva aj základné právo: „Prekážka veci právoplatne rozsúdenej (prekážka rei iudicatae) je v rozsahu pôsobnosti čl. 50, ods. 5 ústavy, teda základným právom, a teda nie ústavným princípom.“⁴ Ochrana je zaručená nehl'adiac na štátne občianstvo, čiže aj cudzincom aj osobám bez štátnej príslušnosti. Zásada dvakrát nie v tom istom, alebo v tej istej veci je všeobecne uznávanou zásadou trestného konania v demokratických a právnych štátoch. V súvislosti s tým aj v rovine

² KOŠIČIAROVÁ S. 2017. *Správne právo hmotné*. Plzeň :Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2017. 225 s.

³ Ústava Slovenskej republiky z. č. 460/1992

⁴ DRGONEC J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava : C. H. Beck, 2019. 100 s.

trestnoprávnej je potrebné poukázať na Trestný poriadok⁵ a jeho znenie, týkajúce sa spomínanej zásady je obsiahnuté v § 2 ods. 8 trestného poriadku.

§ 2 Základné zásady trestného konania

8/ Nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Táto zásada nevylučuje uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov v súlade so zákonom.

a taktiež v § 9 ods. 1 písm. e. trestného poriadku a znie:

1/ Trestné stíhanie nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené.

e, ak ide o osobu, proti ktorej sa skoršie stíhanie pre ten istý skutok skončilo právoplatným rozsudkom súdu alebo bolo právoplatne zastavené, podmiennečne zastavené a obvinený sa osvedčil alebo sa skončilo schválením zmiernu a zastavením trestného stíhania, ak rozhodnutie nebolo v predpísanom konaní zrušené.

V rámci § 9 je kľúčový aj ods. 2 ktorý ustanovuje to, že ak sa dôvod v ods. 1 týka čo len jedného z čiastkových útokov pokračovacie trestného činu,⁶ nebráni to tomu, aby sa vo zvyšnej časti viedlo trestné stíhanie.

Pri trestnom poriadku ešte zostaneme, aby sme uviedli ďalšie ustanovenia, ktorými sa realizuje princíp ne bis in idem. Uvedieme § 516, ods. 1 písm. g, a písm. h trestného poriadku

§ 516 Podmienky uznania

*Cudzie rozhodnutie sa uzná na území Slovenskej republiky, ak
g, osoba nebola pre tento skutok už odsúdená slovenským súdom,
h, nebolo na území Slovenskej republiky uznané cudzie rozhodnutie iného štátu voči tej istej osobe pre ten istý skutok*

Tieto ustanovenia taktiež garantujú to, aby sa predchádzalo dvojitému potrestaniu za trestný čin, ktorého sa dopustil páchatel'.

⁵ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

⁶ „Za pokračovací trestný čin sa považuje, ak páchatel' pokračoval v páchaní toho istého trestného činu. Trestnosť všetkých čiastkových útokov sa posudzuje ako jeden trestný čin, ak všetky čiastkové útoky toho istého páchatel'a spája objektívna súvislosť v čase, spôsobe ich páchania a v predmete útoku, ako aj subjektívna súvislosť, najmä jednotiaci zámer páchatel'a spáchať uvedený trestný čin. Pokračovanie v trestnom čine vyžaduje kumulatívne splnenie troch podmienok a to : 1. páchanie toho istého trestného činu; 2. objektívna súvislosť; 3. subjektívna súvislosť a to najmä jednotiaci zámer páchatel'a spáchať trestný čin.“

IVOR J, POLÁK P., ZÁHORA J.2016. *Trestné právo hmotné*. Bratislava : Wolters Kluwers, 2016. 88 s.

Právna teória v rámci verejnoprávnej zodpovednosti za protispoločenské konanie rozoznáva trestné činy, priestupky, iné správne delikty poriadkové. Rozlišovacím kritériom medzi jednotlivými druhmi deliktov podľa závažnosti je miera ich typovej spoločenskej nebezpečnosti vyjadrenej v znakoch skutkovej podstaty, u iných správnych deliktov a disciplinárnych deliktov ešte aj okruh subjektov, ktoré sa deliktu môžu dopustiť. Iné správne delikty sú svojou povahou najbližšie práve priestupkom. V oboch prípadoch ide o súčasť tzv. správneho trestania, o postih správnym orgánom za určité nedovolené konanie.⁷

V zmysle právnej úpravy verejného práva je dodržiavanie princípu *ne bis in idem* obsiahnuté aj v zákone o priestupkoch,⁸ teda ide o oblasť správneho práva, avšak treba mať na zreteli, že v súvislosti s čl. 6 Európskeho dohovoru⁹ priestupok je vec trestného charakteru, avšak len označované budú za veci trestného charakteru vtedy, ak sa preukáže, že predmetné protiprávne konanie bolo vo svojej podstate „trestné“ z pohľadu Dohovoru, alebo aby osobe, ktorá spáchala priestupok, mohla byť uložená sankcia, ktorá pre svoju povahu a stupeň prísnosti patrí vo všeobecnosti do oblasti trestnej. Najvyšší súd v SR je toho názoru, že trestanie za správne delikty, či už ide o priestupky, správne delikty PO a správne delikty FO – podnikateľov, musí podliehať rovnakému režimu trestný postih za trestné činy. Preto záruky a práva, zakotvené v trestnom zákone a v trestnom poriadku, je nutné poskytnúť obvinenému z trestného činu ale aj subjektu, voči ktorému sa vyvodzuje administratívnoprávna zodpovednosť.¹⁰

Znovu sa vrátíme k zákonu o priestupkoch a uvedieme § 76 ods. 1 písm. g a ch, v zmysle ktorého nie je možné pokračovať v konaní, ak sa zistilo, že o skutku už bolo právoplatne rozhodnuté a teda dochádza k zastaveniu konania. Presné znenie je nasledovné:

§ 76 Zastavenie konania

1/ Správny orgán konanie o priestupku zastaví, ak sa v ňom zistí, že

g, o skutku už bolo právoplatne rozhodnuté správnym orgánom alebo orgánom činným v trestnom konaní,

ch, o skutku už bolo rozhodnuté v disciplinárnom alebo kárnom konaní a toto rozhodnutie sa považuje za postačujúce.

⁷Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 19.12.2012 so sp. zn. 2Sžo/2/2012

⁸Z. č. 372/1990 Zb. o priestupkoch

⁹Právo na spravodlivé súdne konanie

¹⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu, zo dňa 26.10.2017 so sp. Zn. 7Sžo/30/2016

Princíp ne bis in idem je obsiahnutý, okrem trestného poriadku, aj v iných zákonoch, je ním napríklad zákon č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakatel'och prokuratúry.¹¹

V rámci tohto zákona uvedieme § 194, ods. 1, písm. e

§ 194 Neprípustnosť disciplinárneho konania

1/ Disciplinárne konanie nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené.

e, skoršie disciplinárne konanie pre ten istý skutok, alebo skoršie konanie o priestupku alebo inom správnom delikte pre ten istý skutok sa skončilo právoplatným rozhodnutím, alebo bolo právoplatne zastavené a rozhodnutie vydané v skoršom konaní nebolo zrušené, alebo

Dôležité ustanovenie, týkajúce sa princípu, je obsiahnuté aj v zákone o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,¹² v § 21 ods. 2

„Trestné stíhanie proti právnickej osobe nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak skoršie konanie pre ten istý skutok proti tej istej právnickej osobe skončilo právoplatným rozhodnutím o správnom delikte a toto rozhodnutie nebolo zrušené.“

V určitých prípadoch deliktuálne konanie páchatel'a môže napĺňať znaky skutkovej podstaty trestného činu ale zároveň aj správneho deliktu, čoho následkom je, že za jeden skutok sa páchatel'ovi uloží popri sankcii v správnom konaní aj trest v trestnom konaní. Príkladom môže byť § 50 zákona o priestupkoch¹³ v znení neskorších predpisov, s porovnaním trestného činu krádeže podľa § 212 trestného zákona.¹⁴

1.2. Medzinárodná a európska právna úprava

Základy princípu ne bis in idem sa odvíjajú od medzinárodného a európskeho práva. Na tejto úrovni došlo k dojednaniu zmlúv a dohovorov, ktoré sú smerodajné pre tie štáty, ktoré ich ratifikovali a implementovali do svojich právnych poriadkov. Nedodržanie tejto zásady predstavuje porušenie základných záväzných princípov.

¹¹ Z. č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakatel'och prokuratúry

¹² Z. č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb

¹³ Z. č. 372/1990 Zb. o priestupkoch

¹⁴ Z. č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Na medzinárodnej spomenieme niektoré dokumenty, v ktorých je obsiahnutý princíp ne bis in idem. Sú nimi:

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach. Kľúčový je čl. 14 ods. 7:

„Trestné stíhanie nemožno začať proti tomu, proti komu sa skoršie stíhanie pre ten istý čin skončilo právoplatným rozhodnutím súdu, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného alebo ktorým bol od žaloby oslobodený.“

Ďalším je veľmi významný čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý bol vypracovaný v roku 1984. Jeho účelom je zakázať opakovať trestné konanie, v ktorom sa vynieslo právoplatné rozhodnutie.¹⁵ Tomuto článku prikladáme veľký význam, keďže aj v našej práci je obsiahnutý viackrát, preto si rozoberieme jednotlivé ustanovenia.

Štruktúra článku pozostáva z troch odsekov a jeho znenie je nasledovné:

Článok 4 protokolu č. 7

„1. Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní podliehajúcom právomoci toho istého štátu za trestný čin, za ktorý už bol oslobodený alebo odsúdený právoplatným rozsudkom v súlade so zákonom a trestným poriadkom tohto štátu.

2. Ustanovenia predchádzajúceho odseku nie sú na prekážku obnovy konania v súlade so zákonom a trestným poriadkom príslušného štátu, ak nové alebo novoodhalené skutočnosti alebo podstatná chyba v predchádzajúcom konaní mohli ovplyvniť rozhodnutie vo veci.

3. Od tohto článku nemožno odstúpiť podľa článku 15 dohovoru.“

Prvý odsek tohto článku

Ustálená rozhodovacia prax súdu vyplynula tri kritériá, ktoré sú všeobecne známe ako Engelove kritériá,¹⁶ tie sa posudzujú pri určovaní toho, či ide alebo nejde o obvinenie z trestného činu a ktoré definujú trestnoprávnu povahu správnych deliktov tak, aby ich bolo možné subsumovať pod čl. 4, ods. 1 Protokolu č. 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a následne pod čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv.

Kritériá sú obsiahnuté nasledovne:

- I. právná kvalifikácia činu vo vnútroštátnom práve;
- II. povaha deliktu z hľadiska chráneného záujmu a účelu sankcie;
- III. povaha a stupeň prísnosti sankcie, ktorá hrozí dotknutej osobe.

¹⁵BULLETIN, Oddelenia dokumentácie, analytikov a komparistiky kancelárie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky : *Príručka judikatúry ESLP, právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný*, [online] cit. [6.04.2020]. s. 46. Dostupné na: < https://www.nsud.sk/data/files/2123_2019_1_bulletine_1.pdf>.

¹⁶Engelsové kritériá pochádzajú z posúdenia trestnej povahy skutku vyplývajúceho z rozsudku ESLP vo veci Engel a ďalší v. Holandsko, z 8. júna 1976.

Prvé kritérium sa týka zákonnej klasifikácie činu podľa vnútroštátneho práva, druhé rieši samotnú povahu činu a tretie predstavuje mieru intenzity postihu, ktorý príslušnej osobe hrozí.

Zároveň pre naplnenie pôsobnosti čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru stačí naplnenie minimálne jedného z nich, teda ide o alternatívnu povahu pre naplnenie daných kritérií, avšak nevylučuje sa ich kumulácia, ak oddelená analýza každého kritéria neviedla k jasnému záveru, či ide o obvinenie z trestného činu.

Ak súd nepovažuje prvé alebo druhé konanie za „trestné“, sťažnosť podľa článku 4 protokolu č. 7 sa zvyčajne vyhlási za neprijateľnú, pretože je z vecného hľadiska nezlučiteľná v zmysle článku 35, ods. 3 dohovoru.¹⁷

Ďalšími významnými dokumentmi sú Schengenský dohovor a jeho čl. 54 „Osoba právoplatne odsúdená jednou zo zmluvných strán nesmie byť pre ten istý čin stíhaná inou zmluvnou stranou, a to za predpokladu, že v prípade odsúdenia bol trest už odpykaný alebo sa práve odpykáva alebo podľa práva štátu, v ktorom bol rozsudok vynesený, už nemôže byť vykonaný.“

A Charta základných práv Európskej únie a jej čl. 50 „Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní za trestný čin, za ktorý už bol v rámci Únie oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom v súlade so zákonom.“

2 Dôležitá rozhodovacia prax

V nadväznosti na predchádzajúcu kapitolu uvedieme významné rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, v ktorých bolo skúmané porušenie princípu ne bis in idem.

Azda najvýznamnejší prípad, z ktorého sa vyvinuli tzv. Engelsove kritériá, ktoré sme charakterizovali vyššie, je prípad *Engls v. Holandsko*, v ktorom sťažovateľom bol uložený trest, ktorým boli zbavení osobnej slobody. V rámci právnej úpravy Holandska išlo o disciplinárny trest, avšak ESLP kladie veľký dôraz ochrane osobnej slobody, preto bolo nutné hodnotiť konanie voči sťažovateľom ako trestné obvinenie v rámci čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Z toho vyplynula požiadavka, aby sa v ďalších

¹⁷BULLETIN, Oddelenia dokumentácie, analytikov a komparistiky kancelárie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky : *Priručka judikatúry ESLP, právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný*, [online] cit. [6.04.2020]. s. 47. Dostupné na: < https://www.nsud.sk/data/files/2123_2019_1_bulletine_1.pdf>.

rozhodnutiach posudzovala povaha a minimálna závažnosť sankcie, aby bolo možné hovoriť ešte o trestnom obvinení, ďalej spresňovaná.¹⁸

Ďalším významným prípadom je prípad Sergey Zolotukhin v. Ruská federácia z 10. februára 2009. Zolotukhin (navrhovateľ) bol zadržaný a odvedený na príslušný policajný útvar, lebo doviedol svoju priateľku do vojenského areálu bez príslušného povolenia. Počas výsluchu navrhovateľa na policajnej stanici došlo z jeho strany k viacerým verbálnym atakom na príslušníkov polície a aj k pokusu o útek. Podľa policajnej správy sa navrhovateľ správal arogantne a vulgárne a bol pod vplyvom alkoholu. Na základe zákona o priestupkoch, v rámci národnej právnej úpravy, bola navrhovateľovi v správnom konaní za toto správanie uložená sankcia obmedzenia osobnej slobody v trvaní troch dní. Neskôr bolo začaté trestné stíhanie voči navrhovateľovi a to pre dva skutky: nevhodné, neprimerané správanie a za akty pred výsluchom na polícii a za nevhodné, neprimerané správanie počas výsluchu na polícii a po spísaní zápisnice. Navrhovateľ bol súdom spod obžaloby oslobodený v rámci prvého dôvodu pre nedostatok dôkazov, ale zároveň ho odsúdil za druhý skutok. Navrhovateľ namietal, vo vzťahu k Súdu, že bol fakticky postihnutý za ten istý skutok dvakrát – raz v „správnom“ konaní a raz v trestnom konaní na základe trestnoprávných predpisov. V roku 2007 ESLP rozhodol, že bol porušený čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru. Na základe tohto rozsudku je možné vyvodiť, že ESLP považuje pri uplatnení princípu *ne bis in idem* za rozhodujúcu totožnosť skutku, založenú na „totožnom skutku či podstatných črtách totožnosti skutku“, a nie jeho právnu kvalifikáciu.¹⁹

Ďalším prípadom je prípad Fischer v. Rakúska republika z roku 2001. V tomto prípade vodič motorového vozidla spôsobil pod vplyvom alkoholu dopravnú nehodu s následkom smrti. Za vedenie motorového vozidla pod vplyvom alkoholu mu bola uložená v správnom konaní pokuta. Dôsledkom smrti poškodeného bol vodičovi v trestnom konaní uložený trest odňatia slobody. V tomto konkrétnom prípade ESLP rozhodol, že navrhovateľ bol postihnutý dvakrát, keďže správny delikt a ani trestný čin sa vo svojej podstate nelíšili.²⁰ V rámci tohto prípadu sa ESLP musel vysporiadať s tým, čo sa bude považovať za dvojité postih.

¹⁸FILO M., *Princípy správneho trestania v kontexte zmien právnej úpravy administratívnoprávne zodpovednosti podľa daňového poriadku* [online] cit [03.05.2020]. s. 50. Dostupné na: <<http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/EPOS-Principy-trestania-a-spravne-delikty.pdf>>.

¹⁹ ČENTĚŠ, J.: *Súbeh daňového a trestného konania a zásada ne bis in idem*, [online] cit. [11.05.2020]. s. 9. Dostupné na : <<http://www.ja-sr.sk/system/files/private/Centes.pdf> dňa 11.05.2020>.

²⁰POTÁŠCH P., *Komparatívne perspektívy verejnoprávných deliktov*, [online] cit [20.05.2020]. s. 44. Dostupné na:<<https://books.google.sk/books?id=dTmKsQalcO8C&pg=PA41&lpg=PA41&dq=%C4%8DI%C3%A1nok+50,+ods.+5+%C3%BAstavy&source=bl&ots=nruPWMXBEG&sig=ACfU3U0pjfjXzaFVXi8Uv5FAIBiXcGRR5w&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwimzbPx8ePpAhWDiVwKHSfTBWAQ6AEwA3oECAgQAQ#v=onepage&q=%C4%8DI%C3%A1nok%2050%2C%20ods.%205%20%C3%BAstavy&f=false>>.

V rámci daňových trestných činov a zásady *ne bis in idem* uvádzame Rozsudok Veľkého senátu ESLP vo veci A. a B. v. Nórsko z roku 2016.²¹ V tomto prípade sťažovatelia A. a B boli potrestaní dvakrát v tej istej veci. Títo sťažovatelia disponovali príjmom z cudziny vo výške 12. 600.000 €, ktorý nebol vykázaný v ich daňových priznaniach. Týmto si neoprávnene znížili daňovú povinnosť vo výške 3.600.000 €, preto sa voči nim v roku 2007 začalo trestné stíhanie pre podozrenie zo spáchania daňového podvodu. Následne v roku 2008 bolo sťažovateľom v správnom konaní uložené daňové penále vo výške 30 % daňového nedoplatku. V roku 2009 boli sťažovatelia právoplatne odsúdení za spáchanie daňového podvodu na trest odňatia slobody. Ešte pred konečným rozhodnutím súdu v trestnom konaní sťažovatelia uhradili daňové penále ako aj vymeranú daň. Títo sťažovatelia sa následne obrátili na ESLP a domáhali sa rozhodnutia, v ktorom by súd vyslovil, že sa porušila zásada *ne bis in idem*, keďže došlo k druhému odsúdeniu za to isté konanie. Veľký senát však rozhodol, že k porušeniu pravidla *ne bis in idem* nedošlo a to preto, lebo vedenie dvoch konaní, v tomto prípade daňové a trestné konanie, spolu s kombinovanou možnosťou uložiť rôzne sankcie bolo pre sťažovateľov predvídateľné. Čo sa týka primeranosti celkového uloženého trestu, uloženie druhej sankcie – rozsudok v trestnom konaní, zobralo do úvahy pri ukladaní trestu odňatia slobody, že sťažovatelia uhradili vymeranú daň ako aj daňové penále. Súd v tomto prípade považoval za podstatné to, že došlo k zohľadneniu sankcie uloženej v daňovom konaní, pričom súd v trestnom konaní uložil sťažovateľom trest odňatia slobody vo výmere 1 rok, hoci trest mohol byť inak vo vyššej výmere. Okrem toho súd uviedol, že napriek tomu, že boli uložené dva rôzne tresty v dvoch rôznych typoch konaní, existovala medzi nimi dostatočne silná väzba materiálna ako aj časová, aby mohli byť považované za formálnu časť všeobecného systému sankcií podľa nórskeho práva. Účelom správnej sankcie bolo predovšetkým odradiť daňové subjekty od uvádzania nesprávnych a neúplných daňových priznaní, pričom účelom trestného odsúdenia bolo potrestanie dodatočného prvku konania sťažovateľov spočívajúcom v úmyselnom podvodnom konaní. Toto rozhodnutie sa považuje za prelomové čo sa týka výkladu princípu *ne bis in idem* pri daňových trestných činoch, pretože uvádza možnosť uložiť za skrátenie dane, resp. daňový podvod dva tresty, tak v trestnom konaní uložiť trest ako aj v daňovom konaní uložiť daňovú sankciu (v zmysle Dohovoru ide o trest), a to za to isté konanie, ktorého sa dopustil ten istý subjekt.²²

²¹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci A. a B v. Nórsko

²²ŠAMKO P., *A. a B. proti Nórsku – prelom vo výklade zásady ne bis in idem pri daňových trestných činoch*, [online] cit [13.05.2020]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a530-a-a-b-proti-norsku-prelom-vo-vyklade-zasady-ne-bis-in-idem-pri-danovych-trestnych-cinoch>>.

V rámci slovenskej rozhodovacej praxe uvedieme nasledujúce prípady.

Pre začiatok spomenieme stanovisko Trestného kolégia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len NS SR) zo dňa 21. 05. 1998,²³ ktoré sa týkalo posúdenia rozhodnutí senátov NS SR. Zistilo sa, že v rámci rozhodnutí senátov sa nepostupuje jednotne pri výklade pojmového znaku trestného činu nenastúpenia služby v ozbrojených silách. V predmetnej veci páchateľ bol právoplatným rozsudkom vojenského súdu uznaný za vinného z trestného činu nenastúpenia služby v ozbrojených silách podľa § 269 ods. 1 Tr. Zákona,²⁴ výkon ktorého mu bol podmienene odložený, po prevzatí nového, ďalšieho povolávacieho rozkazu nástup na výkon základnej vojenskej služby. Páchateľ tak v stanovenej lehote neurobil, čím sa dopustil nového trestného činu, klasifikovaného totožne ako pri § 269, ods. 1 Tr. zákona. V rámci toho došlo k nesúladu medzi prvým a druhým senátom. Prvý senát vyslovil názor, že opätovným uznaním páchateľa za vinného z takého trestného činu by došlo k porušeniu zásady „ne bis in idem“, lebo taký skutok je z hľadiska konania, ako aj následku totožný so skutkom, o ktorom už bolo právoplatne rozhodnuté skorším rozsudkom. Druhý senát vyslovil rozdielny názor, že v takom prípade nejde o totožný skutok, ale o nové konanie, ktorým sa páchateľ dopúšťa ďalšieho trestného činu podľa § 269, ods. 1 Tr. zákona. Trestné Kolégium NS SR s prihliadnutím na dôvody, ktoré viedli senát NS SR k rozdielnym názorom a so zreteľom na obsah vyjadrení, zaujalo k posudzovanej otázke stanovisko, že správne výkladu zákona zodpovedá právny názor, podľa ktorého pojmový znak zákonnej skutkovej podstaty trestného činu nenastúpenia služby v ozbrojených silách treba vykladať tak, že ide o stav nemenný, nepripúšťa zmenu, lebo obsahuje natrvalo, t. j. navždy prejavenu vôľu povolancu nesplniť služobnú povinnosť.

V druhom prípade ide o uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 10.05.2011²⁵ vo veci trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 148, ods. 1, ods. 3 Tr. Zákona.²⁶ Obvinená však bola Daňovým úradom Snina uznaná za vinnú zo spáchania správneho deliktu, a to za nedopatrením nezaúčtovaní príjmov ovplyvňujúcich základ dane a zaúčtovaní výdavkov na osobnú spotrebu do daňových výdavkov, ako aj za nepreukázanie deklarovaných výdavkov, za čo jej bola uložená pokuta. Obvinená svojím konaním tak skrátila daň z príjmov FO. Okresný súd Humenné obvinenú 29.07.2009 oslobodil spod obžaloby. Krajský súd v Prešove rozhodnutie Okresného súdu Humenné zrušil v celom rozsahu a podľa § 281 ods. 1 Tr.

²³ Stanovisko Trestného kolégia k trestnému činu nenastúpenia služby v ozbrojených silách, zo dňa 21.05.1998, sp. značka Tpj 14/97

²⁴ Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon

²⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 10.05.2011, sp. značka 4 Tdo3/2011

²⁶ Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon

poriadku²⁷ z dôvodu uvedeného v §9 ods. 1 písm. g Tr. poriadku zastavil trestné stíhanie. Následne proti uvedenému uzneseniu krajského súdu podal generálny prokurátor SR dovolanie. Obvinená v rámci písomného vyjadrenia k podanému dovolaniu poukázala na dôležitosť princípu *ne bis in idem*, keďže právo nebyť opätovne trestne stíhaný za čin, za ktorý už bola tá istá osoba právoplatne odsúdená alebo oslobodená spod obžaloby, je základným právom. Následne NS SR dospel k názoru, že namietaný dovolací dôvod v § 371, ods. 1 písm. i Tr. poriadku v posudzovanom prípade splnený nebol. Taktiež poukazoval na to, že v zmysle princípu *ne bis in idem*, nikto, teda žiadna osoba, nemôže byť opätovne trestne stíhaná za ten istý skutok. Tento princíp je obsiahnutý v čl. 14 ods. 7 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach a čl. 4 Protokolu. V zmysle čl. 7 ods. 5 ústavy²⁸ sú tieto medzinárodné zmluvy záväzné a majú prednosť pred zákonmi. Dovolací súd konštatoval, že rozhodnutie Krajského súdu v Prešove správne poukazuje na nezrovnalosti v slovenskom preklade, ktorý nie je dôsledne totožný s anglickým a francúzskym originálom. Napriek nesprávnemu prekladu je potrebné, aby princíp „*ne bis in idem*“ možno v zmysle s článkom 4 Protokolu č. 7 možno vzťahovať tak na činy patriace medzi trestné činy, ako aj na činy patriace medzi priestupky, podľa slovenského právneho poriadku, a to vo všetkých kombináciách.²⁹ Medzi tieto kombinácie je možné zaradiť 1. Trestný čin – trestný čin, 2. Trestný čin – priestupok, 3. Priestupok – priestupok, 4. Priestupok – trestný čin, teda:

- I. Osobu, proti ktorej sa trestné stíhanie pre trestný čin meritórne skončilo, nie je možné trestne stíhať a potrestať pre ten istý čin, a to bez ohľadu na to, či ide o ten istý trestný čin ako v predchádzajúcom konaní alebo došlo k zmene právnej kvalifikácie trestného činu.
- II. Proti osobe, ktorej trestné stíhanie pre trestný čin sa meritórne skončilo, nie je možné viesť priestupkové konanie a znovu ju potrestať pre ten istý čin a kvalifikovať ho ako priestupok, zatiaľ čo predtým bol tento čin kvalifikovaný ako trestný čin.
- III. Proti osobe, ktorej priestupkové konanie pred príslušným správnym orgánom pre určitý čin skončilo meritórnym rozhodnutím, nie je možné viesť ďalšie priestupkové konanie pre ten istý čin a znovu ju potrestať, aj keby bol tento čin po právnej stránke kvalifikovaný ako iný priestupok v porovnaní s predchádzajúcim konaním.

²⁷Zákon č. 301/2005 Z. z. *Trestný poriadok*

²⁸ *Ústava Slovenskej republiky* z. č. 460/1992

²⁹ŠAMKO P., *Daňový trestný čin, správny delikt a zásada ne bis in idem*, [online] cit [13.05.2020]. Dostupné na : <<http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a77-danovy-trestny-cin-spravny-delikt-a-zasada-ne-bis-in-idem>>.

- IV. Osobu, proti ktorej sa priestupkové konanie pre určitý čin skončilo meritórnym rozhodnutím príslušného správneho orgánu, nie je možné trestne stíhať a odsúdiť pre ten istý čin, hoci by bol tento čin právne kvalifikovaný ako trestný čin a v už skončenom priestupkovom konaní bol právne kvalifikovaný ako priestupok.

NS SR však zdôrazňuje, že uvedené platí iba za predpokladu, že prvé právoplatné rozhodnutie týkajúce sa konkrétneho činu nebolo zrušené zákonom predpísaným spôsobom v dôsledku podania mimoriadneho opravného prostriedku, pričom je potrebné tiež poukázať na to, že princíp „ne bis in idem“ nemožno aplikovať všeobecne na každé rozhodnutie správneho orgánu a na všetky skutky, ale len na tie, ktoré majú trestnoprávnu povahu.³⁰

Dalším prípadom je uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 20.04. 2011³¹ vo veci dovolania obvineného, pre zločin porušovania domovej slobody podľa § 194 ods. 1 ods. 3, písm. a Tr. zákona³² z roku 2011. Rozsudkom Okresného súdu Zvolen bol obvinený uznaný za vinného z pokračujúceho prečinu krádeže podľa § 212 ods. 2 písm. a/, písm. f/, ods. 3 písm. b Tr. zákona, aj v súbehu s prečinom nedovoleného ozbrojovania a obchodovania so zbraňami podľa § 294 ods. 1, Tr. zákona³³ z pokračovacieho zločinu porušovania domovej slobody podľa § 194 ods. 1, ods. 2 písm. b/, ods. 3 písm. a/ Tr. zákona, s poukazom na § 139 ods. 1 písm. c/, písm. e/ Tr. zákona³⁴ v súbehu s prečinom krádeže podľa § 212 ods. 2, písm. a/, písm. f/, ods. 3 písm. b./ Tr. zákona a z prečinu porušovania domovej slobody podľa § 194 ods. 1, ods. 2 písm. b, Tr. zákona. NS SR ako dovolací súd preskúmal dovolanie a zistil, že neboli splnené dôvody dovolania, hoci dovolanie bolo podané oprávnenou osobou, v zákonnej lehote a na mieste, kde možno tento mimoriadny opravný prostriedok podať. NS SR porovnával skutkové okolnosti o priestupku so skutkovými okolnosťami a dospel k záveru, že tieto skutky sú zhodné. Na základe toho súdy v oboch stupňoch pochybili, keď konanie obvineného posudzovali ako čiastkový útok pokračovacieho prečinu krádeže, hoci za toto konanie bol obvinený právoplatne sankcionovaný už v priestupkovom konaní, ktoré rozhodnutie nebolo v predpísanom konaní zrušené. Následne sa NS SR zaoberal v rámci tohto porušenia zákona, či by toto porušenie zásadne ovplyvnilo postavenie obvineného. Keďže obvinený bol odsúdený za viacero skutkov spáchaných úmyselným konaním - z nich najprísnejšie trestným činom bol zločin porušovania domovej slobody. Tým, že spáchal viac úmyselných trestných činov, z ktorých aspoň jeden bol zločinom, a to viacerými skutkami,

³⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 10.05.2011, sp. zn. 4 Tdo 3/2011

³¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky k dovolaniu obvineného, zo dňa 20.04.2011, sp. zn. 5 Tdo 18/2011.

³² Z. č. 300/ 2005 Z. z. Trestný zákon

³³ Z. č. 300/ 2005 Z. z. Trestný zákon

³⁴ Z. č. 300/ 2005 Z. z. Trestný zákon

súd mu uložil úhrnný trest, s použitím asperačnej zásady.³⁵ Ak by odvolací súd trestné stíhanie pre čiastkový útok pokračovacieho prečinu krádeže zastavil, na postavení obvineného by sa nič zásadne nezmenilo, lebo súd by mu rovnako ukladal úhrnný trest s použitím asperačnej zásady.

2.1. Neuplatnenie princípu ne bis in idem

V tejto kapitole sa budeme venovať situácii, kedy princíp ne bis in idem nie je dotknutý, alebo kedy sa ho nemožno úspešne dovolať. Situácie, kedy sa princíp neuplatňuje, sú dve. Prvá z nich nastáva vtedy, ak dôjde k zrušeniu právoplatného rozhodnutia o delikte z dôvodu jeho nezákonnosti, v tomto prípade sa prekážke rei iudicatae neuplatňuje. Druhá situácia, kedy nedôjde k porušeniu, je súbeh deliktov.

K súbehu deliktov dôjde vtedy, keď skutok páchatel'a podľa platnej právnej úpravy napĺňa formálne znaky najmenej dvoch skutkových podstát deliktov rovnakého alebo rôzneho druhu alebo kategórie.³⁶ Ide o prípad jednočinného alebo viacčinného súbehu, keď páchatel' poruší viacero ustanovení zákona.³⁷ Súbeh kategórií správnych deliktov je možný vždy, ak ho zákon výslovne nevylučuje.³⁸ K súbehu môže dôjsť jedným konaním páchatel'a (jednočinný súbeh), ak naplní viaceré skutkové podstaty deliktov rovnakého druhu alebo rôzneho druhu, alebo viacerými skutkami osoby (viacčinný súbeh). V prípade súbehu sa, z dôvodu zabezpečenia spravodlivosti trestania, uplatňuje princíp subsidiarity trestného postihu (ultima ratio).³⁹

³⁵§ 41 ods. 2 z. č. 300/2005 Tr. zákona „Ak súd ukladá úhrnný trest odňatia slobody za dva alebo viac úmyselných trestných činov, z ktorých aspoň jeden je zločinom, spáchaných dvoma alebo viacerými skutkami, zvyšuje sa horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody trestného činu z nich najprisnejšie trestného o jednu tretinu. Horná hranica zvýšenej trestnej sadzby nesmie prevyšovať dvadsaťpäť rokov a pri mladistvých trestnú sadzbu uvedenú v § 117 ods. 1 alebo 3. Popri treste odňatia slobody možno v rámci úhrnného trestu uložiť aj iný druh trestu, ak by jeho uloženie bolo odôvodnené niektorým zo súdených trestných činov.“

³⁶T. j. môže dôjsť aj k súbehu trestného činu fyzickej osoby a iného správneho deliktu fyzickej osoby, trestného činu fyzickej osoby a disciplinárneho deliktu fyzickej osoby.

³⁷FILO M., *Princípy správneho trestania v kontexte zmien právnej úpravy administratívnoprávne zodpovednosti podľa daňového poriadku* [online] cit [03.05.2020]. s. 43. Dostupné na: <<http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/EPOS-Principy-trestania-a-spravne-delikty.pdf>>.

³⁸Príkladom, kedy zákon vylučuje súbeh dvoch rôznych kategórií správnych deliktov na základe tzv. princípu špeciality je v § 2 zákona SNR č. 372/ 1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, podľa ktorého je vylúčený súbeh priestupku a iného správneho deliktu fyzickej osoby.

³⁹Princíp subsidiarity trestného postihu sa odvíja od princípu proporcionality a vyjadruje požiadavku obmedziť stíhanie osôb a ich trestanie na prípady, keď je to odôvodnené závažnou spoločenskou škodlivosťou a ich protiprávneho správania. KOŠIČIAROVÁ S. 2017. *Správne právo hmotné*. Plzeň :Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2017. 225 s.

2.2. Súbeh verejnoprávných deliktov

Keďže v našej práci sa venujeme predovšetkým stretu správneho a trestného práva, v rámci súbehu sa zameriame na súbeh trestného činu a správneho deliktu.

Mnoho verejnoprávných deliktov má povahu správnych deliktov, o ktorých rozhodujú orgány v správnom konaní. Správne súdnictvo, ktorého úlohou je preskúmať zákonnosť rozhodnutí správnych orgánov, má v správnom trestaní v zmysle § 195 Správneho súdneho poriadku dbať aj na dodržiavanie zásad trestného konania správnymi orgánmi.

Medzi takéto zásady patrí aj povinnosť prihliadať na princíp *ne bis in idem*. Správny orgán by sa mal preto zaoberať tým, či skutok, o ktorom sa rozhoduje v správnom konaní a jeho aplikácií, možno podradiť pod pôsobnosť čl. 4, ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru a teda, či má trestnú povahu.

Podľa ESĽP pre posúdenie trestnoprávnej povahy deliktu sa zohľadňujú, kumulatívne, nasledovné kritériá:

Trestné obvinenie, ktoré ESĽP kvalifikuje autonómne, čo znamená, že nepovažuje za trestné obvinenie len čin, ktorý je výslovne označený vnútroštátnym právnym poriadkom za trestný čin. V rámci tejto rozhodovacej činnosti pod pôsobnosť čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru možno podradiť iba tie činy kvalifikované správnymi, prípadne inými príslušnými orgánmi ako menej závažné činy, ako priestupky, iné správne delikty alebo aj disciplinárne delikty, ktoré majú trestnoprávnu povahu. Podľa NS SR pod pôsobnosť čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru možno podradiť protiprávne konania a to vo všetkých kombináciách, ktoré prichádzajú do úvahy v kombinácií trestný čin – trestný čin – priestupok, priestupok – trestný čin, priestupok – priestupok.⁴⁰

Totožnosť skutku dáva do pozornosti v rámci posudzovania otázky aplikácie zásady *ne bis in idem*, kde sa prelína hmotnoprávna a procesnoprávna problematika skutku. Z hmotnoprávneho hľadiska je podstatné to, či popis skutkových okolností zakladá vo svojom súhrne jeden skutok alebo dva samostatné skutky spáchané vo viacčinnom súbehu. Z procesnoprávneho hľadiska, ak pôjde o jeden skutok, vzniká po právoplatnom rozhodnutí o skutku prekážka veci rozhodnutej, *res iudicatae*, pre prípadné ďalšie konanie. Kľúčovou úlohou v takom prípade je to, aby orgány činné v trestnom konaní v prípravnom konaní

⁴⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 10.05.2011, sp. zn. 4 Tdo 3/2011

vyriešili, či vzneseniu obvinenia konkrétnej fyzickej osobe za skutok právne kvalifikovaný ako trestný čin nebráni prekážka veci rozhodnutej.⁴¹

Totožnosť subjektu predstavuje posúdenie skutku páchatel'a. V nadväznosti na právnu úpravu trestnej zodpovednosti právnických osôb v Slovenskej republike je potrebné zvýrazniť to, že trestné stíhanie fyzickej osoby nebráni tomu, aby sa pre ten istý skutok viedlo trestné stíhanie aj proti právnickej osobe. Tak isto aj uloženie sankcie fyzickej osobe nebráni tomu, aby pre ten istý skutok bola uložená sankcia právnickej osobe. V tomto prípade sa zásada *ne bis in idem* neuplatní, pretože ide o dva odlišné subjekty, čo nebráni vyvodu trestnej či správnej zodpovednosti za totožný skutok.

Aplikačné problémy môžu nastať v rámci trestného obvinenia a totožnosti skutku. V prvom prípade, ak ide o trestné obvinenie, problém môže nastať pri kvalifikácii deliktu v rámci vnútroštátneho práva a v rámci výkladu ESĽP na danú problematiku, pretože ESĽP nerobí rozdiely medzi deliktami kvalifikovanými vo vnútroštátnom práve zmluvných štátov ako trestné činy a niektorými deliktami, ktoré sú z pohľadu vnútroštátnych právnych noriem zmluvných štátov posudzované len ako priestupky či iné správne delikty. Týmto sa rozširuje pôsobnosť princípu *ne bis in idem*.

Záver

V slovenskom právnom poriadku je princíp „*ne bis in idem*“ jednou zo základných zásad správneho trestania a nielen trestného práva. V rámci dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd sa právo byť opätovne stíhaný za trestný čin, za ktorý už bola osoba právoplatne odsúdená alebo oslobodená spod obžaloby, patrí k základnému právu. Tento princíp sa preto má uplatňovať nielen na trestné činy, ale aj na správne delikty.

Hlavným cieľom našej práce bolo poukázať na tento princíp, kedy sa uplatňuje, kedy sa ho nie je možné dovoliť a v súvislosti s tým sme spomenuli významné rozhodnutia z rozhodovacej praxe. V praxi dochádza k aplikačným problémom, ktoré sme si v práci uviedli v kapitole týkajúcej sa rozhodovacej praxe. Jedným z aplikačných problémov je nedostatočne odlíšená právna úprava trestania v rámci trestného práva od právnej úpravy správneho trestania. Ďalším aplikačným problémom, ktorý sme uviedli, bol nepresný slovenský preklad čl. 4 Protokolu č. 7.

⁴¹ČENTÉŠ, J.: *Súbeh daňového a trestného konania a zásada ne bis in idem*, [online] cit. [11.05.2020]. s. 10. Dostupné na : <<http://www.ja-sr.sk/system/files/private/Centes.pdf> dňa 11.05.2020>.

Summary

The main goal of our work was to approach the principle of “Non bis in idem” in the context of its application and circumstances, in which it is impossible to be invoked. In connection with that, we mentioned important decisions from decision-making practice. In practice, there are application problems, which we mentioned in the chapter on decision-making practice. One of the application problems is the insufficiently differentiated legal regulation of punishment in criminal law from the legal regulation of punishment in administrative law. Another application problem that we mentioned was the inaccurate Slovak translation of Art. 4 of Protocol no. 7

Použitá literatúra

Knihy / Monografie:

DRGONEC J. 2019. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava : C. H. Beck, 2019. 1250 s. ISBN 978-80-89603-74-9

KOŠIČIAROVÁ S. 2017. *Správne právo hmotné*. Plzeň :Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2017. 225 s. ISBN 978-80-7380-684-2

IVOR J, POLÁK P., ZÁHORA J.2016. *Trestné právo hmotné*. Bratislava : Wolters Kluwers, 2016. 88 s. ISBN 978-80-818-509-5

Internetové zdroje:

Zborníky:

BULLETIN, Oddelenia dokumentácie, analytikov a komparistiky kancelárie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky : *Prirúčka judikatúry ESLP, právo nebyť opakovane súdený alebo trestaný*, [online] cit. [6.04.2020]. s. 46-57. Dostupné na: <https://www.nsud.sk/data/files/2123_2019_1_bulletine_1.pdf>.

BELEŠ A., *Uplatňovanie zásady ne bis in idem v disciplinárnom konaní vo výkone väzby a výkone trestu – kauzistický pohľad*, [online] cit [07.05.2020] s. 1-10. Dostupné na: <<http://82.119.102.197:8080/webisnt/fulltext/clanky/PTaP2017-3/BELE%C5%A0%20%20Uplat%C5%88ovanie%20z%C3%A1sady%20Ne%20bis%20in%20idem%20v%20disciplin%C3%A1rnom%20konan%C3%AD.pdf>>.

ČENTÉŠ, J.: *Súbeh daňového a trestného konania a zásada ne bis in idem*, [online] cit. [11.05.2020]. s. 1-19. Dostupné na : <<http://www.ja-sr.sk/system/files/private/Centes.pdf> dňa 11.05.2020>.

FILO M., *Princípy správneho trestania v kontexte zmien právnej úpravy administratívnoprávne zodpovednosti podľa daňového poriadku* [online] cit [03.05.2020]. s. 43-45. Dostupné na: <<http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/EPOS-Principy-trestania-a-spravne-delikty.pdf>>.

POTÁŠCH P., *Komparatívne perspektívy verejnoprávných deliktov*, [online] cit [20.05.2020]. s. 41-46. Dostupné na: <<https://books.google.sk/books?id=dTmKsQalcO8C&pg=PA41&lpg=PA41&dq=%C4%8Dl%C3%A1nok+50,+ods.+5+%C3%BAstavy&source=bl&ots=nruPWMXBEG&sig=ACfU3U0pjfJXzaFVXi8Uv5FAIBiXcGRR5w&hl=sk&sa=X&ved=2ahUKEwimzbPx8ePpAhWDiVwKHSfTBWAQ6AEwA3oECAgQAQ#v=onepage&q=%C4%8Dl%C3%A1nok%2050%2C%20ods.%205%20%C3%BAstavy&f=false>>.

ŠELIGA, J. -KORPÁŠ, E. *Ne bis in idem – medzi správnym a súdnym trestaním*, [online] [cit. 14.05.2020]. Dostupné na : <http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/03/Ne_bis_in_idem_JS2017_11_06-2EK13_11_2017.pdf>.

Články:

AYRUMYAN G.: *Ne bis in idem v súvislosti s trestnoprávnou a administratívnoprávnu zodpovednosťou*, [online] cit [29.04.2020]. Dostupné na : <<https://www.najpravo.sk/clanky/ne-bis-in-idem-v-suvislosti-s-trestnopravnu-a-administrativnou-zodpovednostou.html?print=1>>.

BENCZOVÁ K, *Správne trestanie*, [online] cit [15.04.2020]. Dostupné na: <https://www.ja-sr.sk/system/files/Spravne_trestanie_0.pdf dňa>.

ČENTÍK T., *Niekoľko tipov z advokátskej praxe*, [online] cit [20.05.2020]. Dostupné na <<https://www.ulpianus.sk/blog/niekolko-tipov-z-advokatskej-praxe/>>.

RUŽAROVSKÝ M., *Obvinený z priestupku a jeho práva*, [online] cit [28.04.2020]. Dostupné na: <https://www.najpravo.sk/clanky/obvineny-z-priestupku-a-jeho-prava.html#_ftn3>.

STRÉMY T., *Súbeh trestného konania a daňového konania (zásada ne bis in idem)*, [online] cit [13.05.2020]. Dostupné na : <https://www.ja-sr.sk/system/files/Subeh_trestneho_konania_a_danoveho_konania_Zasada_ne_bis_in_idem.pdf>.

ŠAMKO P., *Daňový trestný čin, správny delikt a zásada ne bis in idem*, [online] cit [13.05.2020]. Dostupné na : <<http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a77-danovy-trestny-cin-spravny-delikt-a-zasada-ne-bis-in-idem>>.

ŠAMKO P., *Trestný čin všeobecného ohrozenia v doprave a zásada ne bis in idem*, [online] cit [13.05.2020]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a803-trestny-cin-vseobecneho-ohrozenia-v-doprave-a-zasada-ne-bis-in-idem>>.

ŠAMKO P., *Daňová sankcia je trestná sankcia a zásada ne bis in idem*, [online] cit [13.05.2020]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a432-danova-sankcia-je-trestna-sankcia-a-zasada-ne-bis-in-idem>>.

ŠAMKO P., *A. a B. proti Nórsku – prelom vo výklade zásady ne bis in idem pri daňových trestných činoch*, [online] cit [13.05.2020]. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a530-a-a-b-proti-norsku-prelom-vo-vyklade-zasady-ne-bis-in-idem-pri-danovych-trestnych-cinoch>>.

TS CURIA: *Zásada ne bis in idem*, [online] cit [08.04.2020] Dostupné na : <<https://www.epravo.sk/top/clanky/zasada-ne-bis-in-idem-4035.html>>.

Právne predpisy:

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakatel'och prokuratúry

Použité medzinárodné dokumenty a právne záväzne akty EÚ:

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z 10. mája 1976

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Rím, 4.11.1950)

Protokol č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Rím, 4.11.1950)

Schengenský dohovor z 19 júna 1990

Charta základných práv Európskej únie (2016/ C 202/02)

Rozhodnutia súdov a stanoviská:

Európsky súd pre ľudské práva

Rozhodnutie vo veci A. a B v. Nórsko

Rozhodnutie vo veci Engels. v. Holandsko

Rozhodnutie vo veci Franz Fischer v. Rakúsko

Rozhodnutie vo veci Sergey Zolotukhin v. Ruská federácia

Ústavný súd Slovenskej republiky

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 10. septembra 2015, sp. značka II. ÚS 571/2015

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa , sp. značka I. ÚS 417/2018

Najvyšší súd Slovenskej republiky

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 19.12.2012, sp. zn. 2Sžo/2/2012

Rozhodnutie Najvyššieho súdu, zo dňa 26.10.2017 so sp. Zn. 7Sžo/30/2016

Stanovisko Trestného kolégia k trestnému činu nenastúpenia služby v ozbrojených silách, zo dňa 21.05.1998, sp. zn. Tpj 14/97

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 10.05.2011, sp. zn. 4 Tdo 3/2011

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, zo dňa 20.04.2011, sp. značka 5 Tdo 18/2011

Vlastnícke právo a jeho vzťah k nakladaniu s odpadmi a znižovaniu energetickej náročnosti

Svoreňová Veronika

Abstrakt

Predkladaná odborná práca sa venuje problematike vlastníckeho práva, odpadom a ich energetickému zhodnocovaniu. Postupne podrobnejšie analyzujeme odpadové hospodárstvo, aké sú jeho úlohy a ciele. Snažíme sa poukázať na to, že aj odpad dokáže spôsobiť vážny zásah do vlastníckeho práva. Vzhľadom na rozsiahlosť témy sme ju zúžili na zadefinovanie skládok a na reálny prípad, kde skládka zneprijemňuje život ľuďom dodnes. V neposlednom rade sme popísali, ako sa dá odpad využiť v prospech ľudí tak, aby nepoškodzoval životné prostredie, život a zdravie ľudí.

Kľúčové slová: skládka odpadov, odpad, vlastnícke právo, vlastníctvo, životné prostredie, spaľovanie, zhodnocovanie odpadov, odpadové hospodárstvo, vlastník

Abstract

The presented scientific article deals with ownership rights, waste and its energy recovery. Gradually we do analyze the waste management together with its tasks and objectives. We try to point out that waste can cause a serious intervention into the ownership rights. Due to the vast scope of the topic we reduced it to a definition of landfills and we focused on a real case where a landfill has serious impact on people's lives to this day. Finally, we focused on utilization of waste for the benefit of people so as not to harm environment, human life and health.

Keywords: landfill, waste, ownership rights, ownership, environment, incineration of waste, waste recovery, waste management, proprietor

Úvod

V tejto odbornej práci sme sa venovali problému v Považskom Chlmci. Ide o problém, ktorý sa obyvatelia Považského Chlmca snažili riešiť aj desiatky rokov a kompetentné orgány a prevádzkovateľ dlho ignorovali a nerešpektovali ich názor. V danom prípade vidíme, že

moc peňazí a vplyvu má väčšiu hodnotu, ako právo na čisté životné prostredie, ktoré by malo byť trvalo zasiahnuté negatívnymi vplyvmi. Na druhej strane si ukážeme, že mnoho medzinárodných dohovorov alebo zákonov nám deklaruje právo vlastníť majetok, ale domáhanie sa spravodlivosti v takomto prípade je niekedy náročné, a že v našom štáte je to niekedy až nemožné. Problematiku sme poňali rozsiahlejšie a zamerali sme sa aj na spaľovanie odpadov. Venovali sme sa spaľovaniu odpadov, ktoré vznikajú v domácnostiach, ako sú suché travy, konáre a lístie. Ide o odpad, ktorý patrí do kompostu, avšak niektorí ľudia sa takýto vzniknutý odpad rozhodnú spáliť.

1 Skládka odpadov Považský Chlmec

Prvé zmienky o obci Považský Chlmec sa objavujú v roku 1483 ako Hlumez. Obec bola pôvodne postavená v blízkosti Budatinského zámku na druhej strane rieky Kysuca. Považský Chlmec bol svojou polohou predurčený na individuálnu a komplexnú bytovú výstavbu.¹ Od roku 1970 je Považský Chlmec jednou z mestských častí Žiliny.² Leží na pravom brehu rieky Kysuca, pred jej vypustením do Váhu. Z južnej strany cez rieku Váh susedí so Žilinou a jednou z mestských častí Strážov. Na západe susedí s obcou Divinka a na severe s mestskou časťou Vranie. Nachádza sa v priestore medzi Javorníkmi vystupujúcim vrchom Chlmec.³ V druhej polovici minulého storočia však v západnej časti pri okraji Hričovskej priehrady bola postavená centrálna skládka odpadov. V roku 1958 sa na mieste, kde sa ťažil štrk v lokalite Kobánka, začal sypať odpad. Po pričlenení obce k mestu Žilina sa pokračovalo a môžeme skonštatovať, že sa pokračovalo do nedávna.⁴ Mestskej časti Považský Chlmec pribudla „pyramída“ s dvoma miliónmi ton odpadu, ktorá sa stala „dominantou“ tejto mestskej časti. Aj napriek snahám a odporu obyvateľov, aby táto skládka odpadu nenarastala, úrady, ktoré mali kompetenciu v tejto veci rozhodnúť, nerozhodovali a taktiež dochádzalo k sústavnému porušovaniu zákonov a noriem. Skládka odpadov bola vybudovaná ako skládka pre komunálne služby na vývoz a likvidáciu odpadu, ktorý vznikol pri údržbe verejnej zelene z mestských častí a cintorínov.⁵ Prvý zvrat nastal v roku 1991, keď boli rozhodnutím mesta zrušené Technické služby mesta Žilina, ktoré zabezpečovali komunálne služby, likvidáciu a vývoz odpadu, údržbu miestnych komunikácií a prevádzku

¹[online]. [cit.2020.02.10.]. Dostupné na internete:

< https://sk.wikipedia.org/wiki/Pova%C5%BEsk%C3%BD_Chlmec >.

²[online]. [cit. 2020. 02.10.]. Dostupné na internete: <<http://www.povazskychlmec.sk/povazsky-chlmec/>>.

³[online]. [cit. 2020. 02.10.]. Dostupné na internete: <<http://www.povazskychlmec.sk/povazsky-chlmec/>>.

⁴[online]. [cit. 2020. 02.10.]. Dostupné na internete: <<http://www.povazskychlmec.sk/povazsky-chlmec/>>.

⁵[online]. [cit. 2020. 02.10.]. Dostupné na internete: <<http://www.povazskychlmec.sk/povazsky-chlmec/>>.

mestských cintorínov.⁶ 1. novembra začal zabezpečovať prevádzku iný subjekt.⁷ Vývoz komunálneho odpadu začala zabezpečovať firma TEZAS a firma TERA prevádzku miestnej skládky tuhého odpadu.⁸ Išlo o dva rozdielne subjekty, ktoré časom vytvorili konzorcium s názvom T+T, a. s. Spoločnosť T+T, a. s. skládku prevádzkuje a zároveň je aj vlastníkom pozemkov pod skládkou.

Počas prvých rokov išlo o uskladňovanie odpadu len pre mesto Žilina, ale postupom času sa skládka rozrastala, pretože sa stala skládkou, ktorá uskladňuje odpad celému regiónu. Ako sme už vyššie uviedli, skládka odpadov má už „dlhoročnú tradíciu“ od 50-tych rokov minulého storočia. Skládku môžeme rozdeliť na kvázi „dve skládky“ - na Novú a Starú skládku. Stará skládka vznikla v ťažobných priestoroch štrkopieskov. Táto časť skládky nemala vôbec tesniace prvky. Stará skládka prešla v roku 1993 úpravami a bola upravená do jednej roviny vo výške asi 8 m, pričom vrstva komunálneho odpadu vytvorila tesniaci systém v spodnej časti skládky. V roku 2002 bola začatá výstavba Novej skládky. V roku 2009 mala byť skládka odpadov už uzatvorená a nevykonávať prevádzku skládky podľa smernice o skládkach odpadu.⁹ Takéto rozhodnutie bolo vydané Inšpektorátom životného prostredia na základe rozsudku Súdneho dvora Európskej únie vo veci C-331/2011 skonštatoval, že „Slovenská republika tým, že povolila prevádzkovanie skládky odpadov Žilina - Považský Chlmec bez plánu úpravy skládky a bez toho, že by bolo prijaté konečné rozhodnutie o tom, či táto skládka môže pokračovať vo svojej prevádzke na základe schváleného plánu úpravy, nesplnila povinnosti, ktoré jej vyplývajú z článku 14 písm. a) až c) smernice Rady 1999/31/ES z 26. apríla 1999 o skládkach odpadov.“,¹⁰ bolo vydané v tejto veci rozhodnutie v apríli 2013. Činnosť skládky, ktorá už mala byť uzatvorená, sa však predĺžila na základe vybudovania novej časti skládky, ktorá technicky vyhovovala, ale problém nastal v tom, že bola súčasťou nevyhovujúcej skládky. Po roku 2013 ústredie Slovenskej inšpekcie životného prostredia vydalo rozhodnutie na základe rozsudku Súdneho dvora Európskej únie, kde bol uvedený výrok, že na skládke sa majú vykonávať len kontrolné a bezpečné opatrenia

⁶[online]. [cit.2020.02.10.]. Dostupné na internete:

<http://www.enviweb.cz/69985?fbclid=IwAR1VyuWGtUKowB9jdGUnS5WxDOQmScFMZ_ma9_VwqzwqBbfcAiyoO6P6YY8>.

⁷ Tamtiež.

⁸ Tamtiež.

⁹[online]. [cit. 2020. 02.10.]. Dostupné na internete: <<https://www.minzp.sk/tlacovy-servis/tlacove-spravy/tlacove-spravy-2018/tlacove-spravy-jul-2018/sudny-dvor-eu-rozhodol-desatrocnom-pripade-skladky-povazsky-chlmec.html?fbclid=IwAR0WhUWzZ4T8Exjv73TxNwc7xVH3xJhOKxTeHZD6doMV2HUuJGdKqHtJH4>>.

¹⁰[online]. [cit.2020.02.10.]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:62011CA0331&from=SV>>.

skládkovania.¹¹ Takéto predbežné opatrenie bolo vykonateľné od 7. januára 2013. Avšak toto rozhodnutie slovenské úrady a inštitúcie nerešpektovali. Zo strany prevádzkovateľa nasledovali ďalšie procesné úkony vo forme odvolaní. Slovenská inšpekcia životného prostredia vzhľadom na všetky okolnosti, ktoré ohrozovali všeobecný záujem činnosť skládky, neukončila prevádzku. Súdny dvor Európskej únie rozhodol, že Slovenská republika povolila prevádzkovanie skládky bez prijatia takých opatrení, ako sú predloženie plánu na úpravu skládky a aby bolo prijaté rozhodnutie či takáto skládka môže pokračovať vo svojej prevádzke. Skládka v Považskom Chlenci prestala prijímať odpad, avšak nedosiahla žiaden skutočný pokrok v postupe jej uzatvorenia v súlade so smernicou o skládkach odpadu. V tomto prípade už znova zasahovala Európska komisia, ktorá žiadala Súdny dvor Európskej únie, aby bola na skládku uvalená jednorazová pokuta 939 000 eur a denná pokuta skoro 5000 eur, ktorá by mala byť vyplácaná odo dňa vydania rozsudku do času, kým slovenské kompetentné orgány nezabezpečia súlad s právom Európskej únie.¹² Európska komisia v žalobe navrhovala pokutu za nerešpektovanie rozsudku Súdneho dvora Európskej únie v Luxemburgu, ktorý bol vydaný v apríli 2013. V tomto rozhodnutí išlo o prijatie takých opatrení, ktoré mali byť v súlade s európskymi normami o ochrane životného prostredia. Účelom týchto pravidiel bolo zabrániť ohrozeniu ľudského zdravia a životného prostredia. Súdny dvor v roku 2013 v rozhodnutí uviedol, že Slovenská republika porušila smernicu 1999/31/ES tým, že schválila skládku v Považskom Chlenci bez akéhokoľvek geometrického plánu jej úpravy a bez konečného schválenia. Komisia preto pristúpila k uvaleniu sankcií. Sankcie, ktoré navrhla Komisia podľa Lisabonskej zmluvy, zohľadňujú dĺžku porušení, stupeň závažnosti, ale i veľkosť členského štátu.¹³

Podľa európskej smernice o skládkach odpadu, ktorú sme uviedli v druhej kapitole, by mali členské štáty odstrániť nevyhovujúce skládky do 16. júla 2009. Tento prípad nastane v situácii, pokiaľ neposkytnú vhodné plány úpravy skládky v súlade so smernicou. Takéto opatrenie by im umožnilo naďalej prijímať odpad na zneškodnenie. Podľa práva Európskej únie by sa malo v Európe prevádzkovať skládkovanie, ktoré je bezpečné a kontrolované. V smernici o skládkach odpadov su ustanovené normy na ochranu životného prostredia, ktoré nás chránia pred negatívnymi účinkami, ktoré sú spôsobené zberom, prepravou, spracovaním

¹¹ Tamtiež.

¹²[online].[cit.2020.02.10.]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/obehov-ekonomika/news/slovensko-dostalo-milionovu-pokutu-za-skladku-uz-koname-reaguje-envirorezort/?fbclid=IwAR0g40zN9vzrfuiZXb9nEkYTMh9nyB6D3ATGUfONmeVjS3HNMOIK5UAjYI>>.

¹³[online]. [cit.2020.02.10.]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/IP_16_2099?fbclid=IwAR0RNBsOfLMkHagWRWtxoi9xASkpw0U2E8ZaX8k4eaAVRSIJnx1RnWC6RdM>.

a zneškodňovaním odpadu. Posun v oblasti skládky nastal v roku 2016. Vtedy Slovenská inšpekcia životného prostredia vydala definitívne povolenie na uzatvorenie a rekultiváciu skládky s právoplatným rozhodnutím od 24. novembra 2016. Dané rozhodnutie sa týkalo však len Starej časti skládky.¹⁴ Avšak týmto rozhodnutiam predchádzali ešte dve rozhodnutia, ktoré vydal krajský súd v Žiline. Boli to rozhodnutia, v ktorých boli žalobcovia neúspešní. V týchto rozhodnutiach súd zamietol vypratanie odpadov z pozemkov žalobcov. V petite žaloby žiadali vlastníci, aby predmetné pozemky odkúpila spoločnosť T+T, a.s. Je nutné uviesť, že tieto rozhodnutia boli vydané v roku 2008, keď ešte Súdny dvor nevydal svoj rozsudok o porušení smernice 1999/31/ES. V týchto konaniach odporca T+T, a.s. namietal, že nie je vlastníkom odpadu, ale je len prevádzkovateľ skládky. V jednom z konaní spoločnosť T+T, a.s. preukázala časť existujúcich zmlúv s väčšinou niektorých vlastníkov. Bolo prekvapivé, že niektoré zmluvy sa objavili len ako dôkaz v tomto súdnom konaní a ďalej s nimi spoločnosť T+T, a.s. nikdy neargumentovala ani ich nepredkladala ako dôkazný materiál. Krajský súd v Žiline potvrdil rozhodnutie okresného súdu v Žiline. Stále však ostáva nevyriešená otázka vlastníckeho práva pre 6 vlastníkov pozemkov. Uvedené rozhodnutie Súdneho dvora Európskej únie sa však nevzťahovalo na poslednú časť skládky. Toto rozhodnutie sa nemohlo vzťahovať z dôvodu nevyriešených vlastníckych práv k pozemkom pod skládkou.¹⁵ Išlo o prípad, v ktorom vlastníci namietali to, že nedali mestu súhlas na umiestnenie takejto skládky a už vôbec, že by predali svoje nehnuteľnosti.

Mesto Žilina a jej zástupcovia prezentovali iné stanovisko, t. j. situáciu, ktorá nastala ešte počas rokov, keď mala skládka vznikať. Išlo o roky počas socializmu. Mesto Žilina odkúpilo pozemky, na ktorých je umiestnená skládka, len vlastnícke práva neboli zapísané do katastra nehnuteľností tak, ako to dnešná právna úprava upravuje. Predaj pozemkov mal nastať prostredníctvom kúpnej zmluvy. Na otázku, kde presne nastala chyba, je veľmi ťažké odpovedať. Preto sme sa rozhodli o tento nevyriešený problém zaujímať viac a snažili sa objasniť situáciu aj z iného uhla pohľadu, ako uvádza mesto Žilina a vyhľadali tiež ďalšie zainteresované subjekty do danej problematiky. Pri hľadaní odpovedí na túto tému sme

¹⁴[online]. [cit.2020.02.10.]. Dostupné na internete: <<https://www.minzp.sk/tlacovy-servis/tlacove-spravy/tlacove-spravy-2018/tlacove-spravy-jul-2018/sudny-dvor-eu-rozhodol-desatrocnom-pripade-skladky-povazsky-chlmec.html?fbclid=IwAR0WhUWzZ4T8Exjvv73TxNwc7xVH3xJhOKxTeHZD6doMV2HUuJGdKqHtJH4>>.

¹⁵[online]. [cit. 2020. 02.10.]. Dostupné na internete: <<https://www.minzp.sk/tlacovy-servis/tlacove-spravy/tlacove-spravy-2018/tlacove-spravy-jul-2018/sudny-dvor-eu-rozhodol-desatrocnom-pripade-skladky-povazsky-chlmec.html?fbclid=IwAR0WhUWzZ4T8Exjvv73TxNwc7xVH3xJhOKxTeHZD6doMV2HUuJGdKqHtJH4mi>>.

objavili OZ Budúcnosť Považského Chlmca, ktoré sa dlhé roky snažilo chrániť práva a záujmy občanov. Skontaktovali sme sa s vedúcou OZ Budúcnosť Považského Chlmca, ktorá nám situáciu objasnila z inej stránky ako mesto Žilina a Slovenská inšpekcia životného prostredia. To, ako mesto Žilina a prevádzkovateľ skládky dlho porušovali rozhodnutia orgánov štátnej správy a Súdneho dvora Európskej únie, sme si už ozrejmili. Avšak to, že skládka bola umiestnená na pozemkoch, ktoré už mestu Žilina nepatrili a tým porušovali vlastnícke právo, sa v médiách a na mestských zastupiteľstvách mesta Žilina uviedlo len okrajovo, alebo sa tejto téme vyhýbalo úplne. Časť skládky je umiestnená na pozemkoch, ktoré má vo vlastníctve 6 rozličných osôb. Pri riešení danej problematiky sa nám prostredníctvom vedúcej OZ Budúcnosť Považského Chlmca podarilo skontaktovať s jedným z vlastníkov pozemku, na ktorom je skládka umiestnená. Vlastník pozemku, pán/i V.K. sa snaží už niekoľko rokov domôcť svojich práv a zatiaľ žiaľ neúspešne. Vlastník pozemku inicioval dohodu s mestom. Bola však neúspešná. Mesto Žilina trvalo na svojom stanovisku, že pozemky, na ktorých je umiestnená časť skládky, kúpila ešte od právneho predchodcu vlastníckych práv pána/i V.K. Skutočnosť, že pána/i V.K. disponuje všetkými potrebnými podkladmi, ako sú darovacia zmluva, zápismi v katastri nehnuteľností, dokladmi o majetkovej podstate mesto (uvádzame vybrané dokumenty ako prílohy 1- 4) Žilina vôbec neakceptuje. Z obsahu kúpnej zmluvy, ktorú uzatvoril právny predchodca vlastníckych práv k tomuto pozemku s mestom Žilina, sa jasne a zrozumiteľne uvádza, že mesto Žilina odkúpilo len časť parcely, nie celú parcelu, ako to uvádza mesto. Ako sme už poznamenali, iniciatíva pána/i V.K. pri akomkoľvek riešení či súdnom alebo mimosúdnom, bola zbytočná. V období, keď mesto Žilina odkupovalo pozemky za účelom skládkovania odpadu, zrejme nemalo vedomosť o tom, že skládka nadobudne také rozmery. Alebo malo mesto už vtedy zámer takto oklamať a podviesť vlastníkov pozemkov? Odpoveď môžu poznať len osoby, ktoré v tom období mesto zastupovali. Zodpovedať na takúto otázku nedokážeme ani my a ani vlastníci, ktorí boli ukrátení na svojich právach. Mesto v situácii, v ktorej sa ocitlo v roku 2013 po vydaní rozsudku Súdneho dvora Európskej únie, sa zameralo na usporiadanie vlastníckych práv, ktoré podľa tvrdení mesta nastali len chybou v zápisoch do katastra nehnuteľností nesprávnym konaním pracovníka. Mesto sa rozhodlo, že vlastníkom bude doručená výzva na usporiadanie vlastníckych práv, kde vyzýva všetkých vlastníkov jednotlivo. V uvedenej výzve žiada dotknuté subjekty, aby bola uzatvorená dohoda o urovnaní. Mesto taktiež vo výzve žiada, aby vlastníci zapísaných pozemkov v katastri nehnuteľností v predloženej dohode uznali vlastníctvo pozemkov mestu Žilina. Mesto Žilina sa rozhodlo v roku 2000 predat' spomínanú skládku spoločnosti T+T, a.s. a tým mu aj prenechať všetky aktíva aj pasíva, ktoré

sú spojené s daným objektom. Z toho nám vyplýva, že vlastníkom už nebolo mesto Žilina, ale uvedená akciová spoločnosť. Keďže novým prevádzkovateľom skládky sa stalo T+T, a.s., celá nevyriešená situácia prešla na túto spoločnosť. Pýtame sa, prečo sa mesto Žilina stále zaujímala o usporiadanie vlastníckych práv, keď už od roku 2000 nebolo vlastníkom pozemkov, na ktorých sa skládka nachádza. Bol za celým týmto problémom aj iný zámer? Po rozhovore s pánom V.K., ktorý sa už roky snaží domôcť spravodlivosti, sme si uvedomili, že celá situácia má zrejme v pozadí aj trochu politický a finančný kontext. Pán V.K., ktorý bol a stále a je pevne rozhodnutý použiť všetky relevantné právne prostriedky na ochranu svojich práv, sa rozhodol komunikovať s mestom na základe výziev, ktoré mu boli adresované. Mesto malo stále jednotnú a rovnakú argumentáciu. Ako sme už uviedli, svoju obhajobu stavalo na kúpnych zmluvách, ktoré sa týkali len prvej etapy skládky. To, že mesto rozšírilo druhú časť skládky na pozemky, ktoré nemalo odkúpené, argumentovalo chybou pracovníka, ktorý nevykonával zápis v evidencii nehnuteľností v Stredisku geodézie, š. p. Žilina. Myslíme si, že mesto niekoľkokrát zneužilo svoje postavenie a s vlastními nejednalo na dostačujúcej úrovni. V prípade, keď pán V.K. žiadal o preukázanie kúpnej zmluvy, na základe ktorej malo mesto nadobudnúť vlastníctvo k uvedenému pozemku, ani raz k preukázaniu neprišlo. Vždy disponovalo len kúpnu zmluvou, ktorá nezodpovedala danej parcele. Preto sa pán V.K. rozhodol obrátiť aj na spoločnosť, ktorá už mala skládku a pozemky vo svojom vlastníctve. Tá ho však odkázala znovu len na mesto. Dotknuté subjekty sa teda rozhodli konať ráznejšie a adresovali prevádzkovateľovi skládky T+T, a.s. výzvu na jednorazovú náhradu za obmedzenie užívania pozemkov, na ktorú majú právo zo zákonnej úpravy, ktorá je obsiahnutá v § 26a ods. 1 „*Vlastník pozemku, na ktorom sa nachádza skládka odpadov, dotknutým rozhodnutím má právo na primeranú jednorazovú náhradu za obmedzenie užívania pozemku od prevádzkovateľa; toto právo zaniká, ak ho vlastník neuplatní u prevádzkovateľa do jedného roka odo dňa právoplatnosti tohto rozhodnutia.*“¹⁶ Ďalší spôsob urovnania týchto sporov, ktorý navrhli vlastníci pozemkov, bolo odkúpenie nehnuteľností, na ktorých je umiestnená skládka. Požiadavky, ktoré mali zapísaní vlastníci v evidencii nehnuteľností, boli zaslané mestu. Avšak zainteresované subjekty ani s takýmto riešením neuspeli. Mesto a spoločnosť odmietali akékoľvek reálne majetkoprávne urovanie, ktorým by sa tento spor vyriešil v prospech oboch strán. Pre vlastníkov týchto nehnuteľností sa znova začalo už raz riešené konanie aj zo strany spoločnosti T+T, a.s. Spoločnosť sa začala odvolávať na neexistujúce zmluvy, ktoré nemá k dispozícii, pretože pravdepodobne vôbec nikdy nevznikli.

¹⁶[online]. [cit. 2020. 02.10.]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2013/39/20191227.html>>.

V tomto prípade sa mnoho vlastníkov ohrádzalo argumentom, že oni svoje vlastnícke práva na mesto Žilina nepreviedli, že stavba skládky stojí na ich pozemku a žiadajú nielen jednorazovú náhradu za obmedzenie užívania pozemku, ale aj zaplatenie bezdôvodného obohatenia.

Po konzultácii, ktorú sme mali s pracovníčkou Slovenskej inšpekcie životného prostredia v Žiline, nám uviedla, že mesto odovzdalo prevádzkovateľovi T+T, a.s. zmluvy o kúpe týchto nehnuteľností. Je pre nás otázkou, aké zmluvy predložilo mesto Slovenskej inšpekcii životného prostredia, keď mesto ani spoločnosť T+T, a.s. po žiadosti vlastníkov nemalo k dispozícii žiadne zmluvy? V prípade, že si dáme do súvislosti všetky poznatky a informácie, ktoré nám boli poskytnuté či už od vlastníkov, mesta Žilina alebo Slovenskej inšpekcie životného prostredia, nám vyplýva, že pravdepodobne Slovenská inšpekcia životného prostredia vydala povolenie na výstavbu druhej časti skládky bez predloženia kúpnych zmlúv a geometrických plánov, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou pre vydanie takého povolenia. Ďalší problém, ako sme uviedli, bolo aj definitívne uzatvorenie poslednej časti skládky. Ministerstvo životného prostredia začalo hneď v tomto období túto nepriaznivú situáciu riešiť prípravou novely zákona. Novela zákona bola zameraná na integrovanú prevenciu a kontrolu znečisťovania. Predkladaná novela zákona reagovala na situáciu v Považskom Chlmcí. Ide o situáciu, keď prevádzkovatelia skládok síce odpad ďalej nevozila na skládku, no neplnia si povinnosti, ktoré súvisia s uzatvorením a rekultiváciou. Uzatváranie a rekultiváciu by mali prevádzkovatelia hradiť na vlastné náklady, pričom ako hlavný dôvod, prečo tak nerobia, uvádzajú, že oni nemajú k pozemkom pod skládkou vlastnícke právo. Hneď po prijatí novely začala Slovenská inšpekcia životného prostredia konať a vydala rozhodnutia o uzatvorení a rekultivácii skládky. Novela zákona platí od júla 2018. Nová zákonná úprava v zákone č. 312/2018 Z. z. o odpadoch zaviedla mechanizmus, ako skládku uzavrieť a rekultivovať aj napriek vyššie uvedeným prekážkam. V prípade, ak je prevádzkovateľ s vlastníckmi pozemkami pod skládkou (ako v našom prípade kde vlastníci namietali odstránenie skládky), dostáva väčšie právomoci konať Slovenská inšpekcia životného prostredia. Z toho vyplýva, že Slovenská inšpekcia životného prostredia môže v takomto prípade podľa potreby vydať rozhodnutie v ďalšom konaní, t. j. na uzatvorenie skládky už nebude potrebný súhlas vlastníka pozemku. Môžeme konštatovať, že pre Slovenskú inšpekciu životného prostredia a ďalšie kompetentné orgány sa touto legislatívou stalo uzatváranie a rekultivácia dostupnejšou alternatívnou možnosťou ako chrániť životné prostredie. Ako však skončilo usporiadanie majetkových práv vlastníkov? Žiaľ v tomto prípade pán V.K. sa ešte stále nedočkal spravodlivého rozhodnutia, ktoré by mu deklarovalo,

že je vlastníkom uvedených nehnuteľností aj napriek tomu, že disponuje podkladmi, ktoré mu jeho práva deklarujú. V prípade skládky v Považskom Chlmci bude skládka naďalej monitorovaná na obdobie 30 rokov. Toto monitorovanie zabezpečuje prevádzkovateľ skládky. V prípade, ak by sa spoločnosť T+T, a.s. dostala do likvidácie, tak monitorovanie zabezpečuje obec, na území ktorej sa skládka nachádza. Legislatívna úprava podľa zákona č. 79/2015. Z. z. o odpadoch ukladá povinnosť kontrolovať skládky jedenkrát ročne. Sledované sú najmä štruktúra a zloženie telesa. Jedenkrát ročne sa počas prevádzky, ale i po jej uzatvorení musí sledovať sadanie úrovne telesa skládky. Sú odoberané aj vzorky vôd a monitorovaných vrstiev, ktoré sa musia vykonávať minimálne na troch odberných miestach. Ide o miesto, ktoré sa nachádza nad skládkou a dve, ktoré sa nachádzajú pod skládkou. Monitorované sú najmä emisné faktory ako sú napríklad skládkový plyn, plynodajnosť skládkového plynu, priesakové kvapaliny a povrchové vody.

Záver

V našej odbornej práci sme sa zamerali na vlastnícke práva k odpadom a ich zhodnocovanie. Asi každý si po prečítaní zadania predstavil dve odlišné témy. Avšak neuvedomujeme si, že vlastnícke právo a odpady majú mnoho spoločného. V našej odbornej práci sa nám podarilo dokázať, že tieto dve témy môžu tvoriť celok. Výsledok nášho zisťovania nám ukázal, že tieto dve témy nie je ťažké spojiť. Nebolo pre nás veľmi ťažké nájsť taký príklad, kde sa zberom a ukladaním odpadu porušovali vlastnícke práva iných osôb, pretože takých prípadov je na Slovensku veľa. Na druhej strane bolo veľmi ťažké a vyčerpávajúce skontaktovať sa so zainteresovanými osobami. Vlastníci pozemkov sa cítia mestom okradnutí a oklamaní, čo pre nás nie je nič zarážajúce, pretože v ich situácii by sme sa cítili asi rovnako, ak nie aj horšie. Ako sme už uviedli, príkladom môže byť skládka odpadov v Považskom Chlmci, kde neboli porušované len normy, ktoré sa týkali odpadového hospodárstva, ale i ustanovenia či už medzinárodných dohovorov, európskych noriem, Ústavy Slovenskej republiky, ale i Občianskeho zákonníka. Mnohokrát nás prekvapilo konanie zo strany mesta Žilina, ale i zo strany prevádzkovateľa T+T, a.s., ktoré viacnásobne konali v rozpore s rozhodnutiami, ktoré boli vydané v ich neprospech. A vôbec nebrali do úvahy rozhodnutia ako by ich nezaujímal negatívny vplyv odpadov a skládky na životné prostredie.

Internetové zdroje:

https://sk.wikipedia.org/wiki/Pova%C5%BESk%C3%BD_Chlmec

<http://www.povazskychlmech.sk/povazsky-chlmec/>

http://www.enviweb.cz/69985?fbclid=IwAR1VyuWGtUKowB9jdGUnS5WxDOQmScFMZ_ma9_VwqzwqBbfcAiyoO6P6YY8

<https://www.olo.sk/aktualny-stav-v-energetickom-zhodnocovani-odpadov/>

<https://www.minzp.sk/tlacovy-servis/tlacove-spravy/tlacove-spravy-2018/tlacove-spravy-jul-2018/sudny-dvor-eu-rozhodol-desatrocnom-pripade-skladky-povazsky-chlmec.html?fbclid=IwAR0WhUWzZ4T8Exjvv73TxNwc7xVH3xJhOKxTeHZD6doMV2HUuJGdKqHtJH4>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:62011CA0331&from=SV>

<https://euractiv.sk/section/obehova-ekonomika/news/slovensko-dostalo-milionovu-pokutu-za-skladku-uz-koname-reaguje-envirorezort/?fbclid=IwAR0g40zN9vzrfuiZXb9nEkYTMh9nyB6D3ATGUfONnmeVjS3HNMOIK5UAjYI>

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/IP_16_2099?fbclid=IwAR0RNBsOfLMkHagWRWtxoi9xASkpw0U2E8ZaX8k4eaAVRSIJnx1RnWC6RdM

<https://www.minzp.sk/tlacovy-servis/tlacove-spravy/tlacove-spravy-2018/tlacove-spravy-jul-2018/sudny-dvor-eu-rozhodol-desatrocnom-pripade-skladky-povazsky-chlmec.html?fbclid=IwAR0WhUWzZ4T8Exjvv73TxNwc7xVH3xJhOKxTeHZD6doMV2HUuJGdKqHtJH4>

<https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2013/39/20191227.html>

<https://www.olo.sk/emisie-a-vplyv-na-zivotne-prostredie/>

[https://www.olo.sk/komunalny-odpad/postavenie-spolocnosti-olo-na-trhu-odpadoveho-hospodarstva /](https://www.olo.sk/komunalny-odpad/postavenie-spolocnosti-olo-na-trhu-odpadoveho-hospodarstva/)

<https://www.olo.sk/aktualny-stav-v-energetickom-zhodnocovani-odpadov/>

<https://www.olo.sk/emisie-a-vplyv-na-zivotne-prostredie/>

<https://www.isocert.sk/index.php/ktoru-normu-pouzit/is-14001-2015-zmensuje-dopady?fbclid=IwAR1cUAic-4WHZUZo1SHpKcsryXU48kASa8doAPOaS4nQNg-5SID4Au3uk1U>

<http://www.iso.sk/certifikaty/iso-14001?fbclid=IwAR3MwbR3RucwvOjN8HHA6KGsUkP1vKrc3sXQISk7WguB0eyry3AFTv7M3uw>

SEKCIA SÚKROMNÉHO PRÁVA

Kritické zhodnotenie rozhodovacej praxe súdov vo veciach vydržania nehnuteľnosti

Trokšiarová Ivana

Abstrakt

Práca sa zberá judikatúrou vydržania nehnuteľnosti na území Slovenska. Judikatúra vo veciach vydržania nehnuteľnosti je často nekonzistentná a rozporuplná. Vývoj judikatúry sa uberal smerom, ktorý takmer znemožnil nadobudnutie vlastníckeho práva k nehnuteľnosti na základe vydržania. V práci sa venujeme otázke vydržania nehnuteľnosti vo vzťahu k požiadavke titulu, najmä vo vzťahu k ústnej kúpnej zmluve a protichodnej judikatúre pri vydržaní v prípade žaloby o určenie, že vec patrí do dedičstva.

Kľúčové slová: vydržanie, vydržanie nehnuteľnosti, vlastnícke právo

Abstract

The thesis deals with case law of an acquisitive prescription of the immovable property in Slovak republic. Decisions in case of acquisitive prescription of the immovable property is often inconsistent and contradictory. Development of the case law almost ruled out acquisition ownership by acquisitive prescription. In the thesis we deal with the acquisitive prescription in relation to title, especially in relation to oral purchase agreement and we deal with contradictory case law in the case of action of inheritance.

Key words: acquisitive prescription, acquisitive prescription of the immovable property, ownership

Úvod

Vydržanie nehnuteľnosti sa môže javiť ako ojedinelý spôsob nadobúdania vlastníckeho práva. Opak je však pravdou, keďže v súdnej praxi je dosť frekventovaný. Neusporiadané majetkové vzťahy poznačené štyridsaťročným totalitným režimom na území Slovenskej republiky, zmätočnosťou reštitučných procesov a nedokonalá právna úprava prevodu vlastníckeho práva a katastru nehnuteľností vo všeobecnosti sú dôvodmi, prečo sa vydržanie, ako jeden zo spôsobov nadobudnutia vlastníckeho práva k nehnuteľnosti,

vyskytuje často. Problematika vydržania nehnuteľností je relatívne rozsiahla vzhľadom na previazanosť jednotlivých aspektov pozemkového práva. V práci sa zameriavame najmä na rozpornú judikatúru vo veciach vydržania nehnuteľností.

Téma vydržania sa často objavuje v odborných článkoch a monografiách civilistov, najmä s prihliadnutím na rozporuplnosť súdnej praxe a množstvo nevyjasnených otázok, ktoré sú výsledkom nedostatočnej právnej úpravy. Právna teória zastáva v tejto otázke nezastupiteľnú úlohu, keďže vzhľadom na uvedené často nepostačuje k vyriešeniu právnych problémov právna úprava ani judikatúra.

Cieľom práce je priniesť kritický pohľad na vývoj judikatúry, ktorá reštriktívnym výkladom prispieva až k obmedzeniu možnosti nadobudnutia vlastníckeho práva vydržaním. Zároveň chceme poukázať na vývoj judikatúry, ktorý v predmetnej oblasti nastal.

Ústna kúpna zmluva pri prevode nehnuteľností ako právny titul vydržania

Účinný Občiansky zákonník neupravuje titul ako jednu z podmienok nadobudnutia vlastníckeho práva vydržaním. Ani v minulosti podľa slovenského, resp. uhorského práva, právny dôvod nebol podmienkou držby na rozdiel od práva českého, resp. podľa právnej úpravy rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch) 1811.

Skoršia rozhodovacia prax Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sa k dobromyseľnosti držiteľa vo vzťahu k titulu nadobudnutia vyjadrovala nasledovne: *„Na rozdiel od preukazovania vlastníctva nebude treba, aby nadobúdateľ preukazoval platný právny dôvod nadobudnutia - riadny prechod vlastníctva, ale len okolnosti svedčiace o poctivosti nadobudnutia, v tom je základný rozdiel medzi ochranou vlastníctva a ochranou držby.“*¹

Neskôr sa rozhodovacia prax Najvyššieho súdu vo vzťahu k dobromyseľnosti držiteľa a právnomu titulu zmenila tak, že právny titul potrebný pre nadobudnutie vlastníckeho práva vydržaním považovala za jednu z najzásadnejších okolností, ktoré svedčia o poctivosti nadobudnutia a tým spojenou dobrou vierou nadobúdateľa.²

¹ judikát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 45/1986.

² Pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 01. 01. 2013, sp. zn. 2 Cdo 207/2005.

Judikatúra vo veciach prevodu nehnuteľností na základe ústnej zmluvy bola relatívne konštantná až do Nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 484/2015 zo 14. novembra 2018.³

Otázkou oprávnenosti držby vo vzťahu k prevodu nehnuteľností ústnou kúpnu zmluvou sa Najvyšší súd zaoberal niekoľkokrát. Pri rozhodovaní o dobromyseľnosti na základe prevodu vlastníckeho práva k nehnuteľnosti ústnou kúpnu zmluvou súdy rozlišujú, či v období, keď k prevodu prišlo, platný právny poriadok vyžadoval písomnú kúpnu zmluvu k prevodu nehnuteľností.

V roku 2010 sa Najvyšší súd Slovenskej republiky stotožnil s názorom Krajského súdu v Trnave, v ktorom ako odvolací súd uviedol, že: *„Neznalosť inak jasného a nepochybného ustanovenia zákona ospravedlniteľná nie je, lebo pri zachovaní obvyklej opatrnosti sa predpokladá, že každý sa zoznámi so zákonnou úpravou právneho úkonu, ktorý hodlá urobiť. Ospravedlniteľnosť právneho omylu je pritom treba posudzovať s prihliadnutím k oprávneným požiadavkám na znalosť platného práva, nie však podľa úrovne konajúceho. Mal za to, že pokiaľ sa niekto uchopí držby vecného práva k nehnuteľnosti na základe ústnej zmluvy, nemôže byť so zreteľom k všetkým okolnostiam v dobrej viere, že je vlastníkom veci, a to ani v prípade, že je presvedčený, že taká zmluva k nadobudnutiu vlastníctva k nehnuteľnosti postačuje. V závere konštatoval, že pokiaľ medzi žalobcami, ako kupujúcimi, a právnou predchodkyňou žalovanej, ako predávajúcou, bola uzavretá ústna kúpna zmluva o prevode predmetných nehnuteľností napriek tomu, keďže Občiansky zákonník v ustanovení § 46 ods. 1 a § 40 ods. 1 vyžadoval pre takúto zmluvu povinne písomnú formu pod sankciou jej neplatnosti, pričom citované ustanovenia sú jasné a nepochybné a nepripúšťajú možnosť iného výkladu, pri zachovaní obvyklej opatrnosti zmluvných strán, ktorú možno vzhľadom na okolnosti daného prípadu od každého požadovať, by k danému omylu nedošlo. Zmluvné strany sa teda dopustili neospravedlniteľného právneho omylu, v dôsledku čoho k vydržaniu za daných okolností nemohlo dôjsť.“*⁴

K rovnakému právnemu názoru dospel Najvyšší súd Slovenskej republiky v roku 2015: *„Dobrá viera držiteľa sa musí teda vzťahovať na všetky právne skutočnosti, ktoré majú za následok nadobudnutie veci alebo práva, ktorá je predmetom držby, teda aj na existenciu platnej zmluvy o prevode nehnuteľnosti. Judikatúra súdov je konštantná v tom, že pokiaľ sa niekto uchopí držby nehnuteľnosti po 1. apríli 1964 na základe zmluvy o prevode*

³ Publikovaný v Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky pod č. 48/2018

⁴ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 29.03.2011, sp. zn. 5 Cdo 49/2010

nehnutelnosti, ktorá nebola uzavretá v písomnej forme, nemôže byť so zreteľom na všetky okolnosti dobromyseľný o tom, že mu nehnuteľnosť patrí a v zmysle § 130 ods. 1 veta prvá Občianskeho zákonníka nemôže byť držiteľom oprávneným (rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29. marca 2011 sp. zn. 5 Cdo 49/2010). Na základe ústnej zmluvy o jej prevode nemôže byť vzhľadom na všetky okolnosti v dobrej viere, že je vlastníkom veci aj keď je subjektívne presvedčený, že takáto zmluva na originálne nadobudnutie vlastníckeho práva postačuje. Držba nehnuteľnosti opierajúca sa o ústnu zmluvu nemôže viesť k vydržaniu nehnuteľnosti (m.m. rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 11. decembra 2013 sp. zn. 1 Cdo 137/2011). V danom prípade žalobcovia svoj titul vstupu do držby odvodzujú z ústnej zmluvy o prevode pozemku. V dobe, keď sa držitelia ujali držby platný Občiansky zákonník pre nadobudnutie vlastníctva k nehnuteľnosti vyžadoval písomnú scudzovaciu zmluvu (§ 46 ods. 1). Ako už bolo uvedené vyššie, omyl vychádzajúci z neznalosti jednoznačne formulovaného ustanovenia Občianskeho zákonníka ospravedlniteľný nie je. Žalobcovia nepreukázali so zreteľom na všetky okolnosti, že boli dobromyseľní, predovšetkým nepreukázali riadny vstup do držby. Samotné dlhodobé užívanie nehnuteľnosti, ani nerušenie v užívaní pre dobromyseľnosť nepostačuje.“⁵

Najvyšší súd v tejto veci zaujal ešte striktnejšie stanovisko, keď v Zbierke rozhodnutí publikoval právny názor, ktorý hovorí, že: „Oprávneným držiteľom nehnuteľnosti, ktorý je so zreteľom na všetky okolnosti dobromyseľný o tom, že je jej vlastníkom, nemôže byť ten, kto do jej držby vstúpil za účinnosti Občianskeho zákonníka v znení do 31. decembra 1991 na základe zmluvy o prevode nehnuteľnosti, ktorá nebola registrovaná štátnym notárstvom v zmysle zákona č. 95/1963 Zb. o štátnom notárstve a o konaní pred štátnym notárstvom (notársky poriadok) v znení neskorších predpisov.“⁶

V rozhodnutí z 21 júna 2018 Najvyšší súd uvádza, že: „V zmysle ustanovení § 129 ods. 1 a 130 Občianskeho zákonníka oprávneným držiteľom je ten, kto nakladá s vecou ako s vlastnou a je so zreteľom na všetky okolnosti dobromyseľný, že mu vec patrí. Oprávnená držba popri všeobecných znakoch držby musí spĺňať požiadavku dobrej viery držiteľa, že mu vec patrí. Dobrá viera (ako predpoklad oprávnenej držby) je presvedčením nadobúdateľa, že nekoná bezprávne, keď si prisvojuje určitú vec, pričom iba samotná detencia nestačí. Oprávnená držba sa musí opierať o právny titul a súčasne musí byť poctivá v zmysle existencie dobrej viery držiteľa. Len výnimočne sa môže zakladať na právnom omyle. Ospravedlniteľný je omyl, ku ktorému došlo napriek tomu, že mýliaci sa postupoval s

⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 27.01.2015, sp. zn. 4 Cdo 361/2012

⁶ R 73/2015

obvyklou mierou opatrnosti, ktorú možno so zreteľom na okolnosti konkrétneho prípadu od každého požadovať.“⁷

Rovnako sa k veci stavia aj judikatúra Najvyššieho súdu Českej republiky, ktorý vo svojej rozhodovacej praxi uviedol, že posúdenie toho, či je držiteľ s prihliadnutím na všetky okolnosti dobromyseľný, že mu vec, alebo právo patrí, nemôže vychádzať len zo subjektívnych predstáv držiteľa. Dobromyseľnosť držiteľa sa musí vzťahovať aj na okolnosti, za ktorých mohlo vecné právo vzniknúť, teda k právnomu dôvodu (titulu), ktorý by mohol mať za následok vznik práva.⁸ Vo vzťahu k ústnej zmluve, ktorá má zakladať prevod práva k nehnuteľnosti, Najvyšší súd Českej republiky uviedol, že dobrá viera držiteľa sa musí vzťahovať na všetky právne skutočnosti, na základe ktorých má prísť k nadobudnutiu vlastníckeho práva, teda aj k existencii písomnej zmluvy o prevode vlastníckeho práva k nehnuteľnosti. Pokiaľ niekto vstúpi do držby nehnuteľnosti na základe ústnej kúpnej zmluvy, nemôže byť s prihliadnutím na všetky okolnosti dobromyseľný, že mu vec patrí a to ani v prípade, že je presvedčený, že pre nadobudnutie vlastníckeho práva k nehnuteľnosti je ústna kúpna zmluva postačujúca. Držba nehnuteľnosti, ktorá sa opiera o takúto zmluvu, nemôže viesť k nadobudnutiu vlastníckeho práva vydržaním.⁹ Predmetný problém česká judikatúra rozvádza aj vo vzťahu k nepodpísanej zmluve, kde uvádza relatívne striktný záver, že v prípade, že zmluva nebola podpísaná predávajúcim alebo nadobúdateľom, nemohol byť držiteľ v dobrej viere, že predmetnú nehnuteľnosť vlastní. Držba veci, teda v tomto prípade podľa Najvyššieho súdu Českej republiky nie je oprávnená a nemôže prísť k nadobudnutiu vlastníckeho práva vydržaním.¹⁰

Rozhodovacia prax Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo vzťahu k podmienke právneho dôvodu potrebného pre nadobudnutie vlastníckeho práva vydržaním a vo vzťahu k dobromyseľnosti držiteľa pri nadobudnutí nehnuteľnosti ústnou kúpnu zmluvou bola zmenená Nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky nasledovne: *„V danej veci odvodzuje sťažovateľ dobromyseľnosť držby od ústnej kúpnej zmluvy z roku 1975 a od následnej, taktiež ústnej darovacej zmluvy. Vzhľadom na to, že v kritickom čase zákon obligatórne predpisoval písomnú formu právnych úkonov týkajúcich sa prevodu nehnuteľností, čo bolo všeobecne známe a dlhodobo súdmi judikované, krajský súd v napadnutom rozsudku dospel k záveru o nedostatku dobromyseľnosti sťažovateľa, ktorý mal vedieť, že vlastnícke právo v skutočnosti nenadobudol pre nedodržanie písomnej formy zmlúv*

⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 21. júna 2018, sp. zn. 6Cdo/59/2017

⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 28. 04. 1997, sp. zn. 2 Cdon 1178/96

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 20.02.1999, sp. zn. 2 Cdon 568/96

¹⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 27.10.1998, sp. zn. 2 Cdon 1925/97

o prevode spornej nehnuteľnosti. Podľa názoru ústavného súdu pri výklade, ktorý si osvojil krajský súd, by nebolo možné považovať sťažovateľa za dobromyseľného držiteľa ani vtedy, keby kúpna zmluva z roku 1975 a následná darovacia zmluva boli uzavreté v písomnej podobe. Vyplýva to zo skutočnosti, že zákon v kritickom čase vyžadoval k prevodu vlastníckeho práva k nehnuteľnosti popri písomnej forme právneho úkonu spravidla aj (okrem prípadu prevodu nehnuteľnosti do tzv. socialistického vlastníctva) jej registráciu vtedajším štátnym notárstvom. Registrácia mala konštitutívny význam a vlastnícke právo sa nadobúdalo momentom registrácie. Na základe uvedeného možno konštatovať, že sťažovateľ by mohol byť dobromyseľným držiteľom iba za predpokladu, že nehnuteľnosť nadobudol registrovanou písomnou zmluvou, o ktorej by však neskôr vyšlo najavo, že je z nejakých zákonných dôvodov neplatná. Ak by sa tak stalo už po uplynutí 10-ročnej doby držby, potom by sťažovateľ mohol byť považovaný za dobromyseľného držiteľa, ktorý by takto splnil podmienky nadobudnutia vlastníctva vydržaním. Ústavný súd zdôrazňuje, že taký výklad § 134 v spojení s § 130 Občianskeho zákonníka, ktorý vo svojich dôsledkoch v značnom rozsahu a podstatným spôsobom vylučuje možnosť nadobudnutia vlastníckeho práva k pozemku vydržaním, treba považovať jednoznačne za neprípustne reštriktívny, nerešpektujúci podstatu a zmysel zákonného inštitútu vydržania, a teda za ústavne neakceptovateľný.“¹¹

S uvedeným sa stotožňujeme, keďže platný právny poriadok pre nadobudnutie vlastníckeho práva vydržaním nevyžaduje právny titul, resp. putatívny právny titul. Právny titul môže byť teda len jeden z dôkazov preukazujúcich oprávnenosť držby, resp. dobromyseľnosť držiteľa. Keďže v minulosti bolo obvyklejšie previesť nehnuteľnosť na základe ústnej kúpnej zmluvy, napriek tomu, že platný právny poriadok vyžadoval písomnú formu, bolo by v rozpore s účelom vydržania jednomyseľne odmietat' dobromyseľnosť držiteľa pri takto nadobudnutej nehnuteľnosti, pretože by sa zamedzilo uvádzaniu právneho stavu do súladu s faktickým stavom, čo je primárnym účelom vydržania.¹² Myslíme si, že striktnosť, ku ktorej Najvyšší súd vo svojej rozhodovacej praxi dospel prílišným reštriktívnym výkladom, nielen vo vzťahu dobromyseľnosti pri prevode nehnuteľnosti na základe ústnej zmluvy, ale najmä vo vzťahu k potrebe registrácie písomnej kúpnej zmluvy štátnym notárstvom, s určitosťou zamedzovala účelu vydržania. Dobromyseľní držitelia, ktorí mali nehnuteľnosť v držbe po dobu stanovenú zákonom, potrebnú pre nadobudnutie vlastníckeho

¹¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 14.11.2018, sp. zn. II. ÚS 484/2015

¹² K tomu pozri rozsudok NS SR sp. zn. 2 Cdo 236/2012, uznesenie NS SR 5 Cdo 228/2012, uznesenie NS SR 5 Cdo 107/2008, uznesenie NS SR 6 Cdo 47/2012, uznesenie NS SR 5 Cdo 410/2013, uznesenie NS SR 6 Sžo 472/2009, atď., aj rozsudok NS ČR sp. zn. 22 Cdo 11/2006, rozsudok NS ČR sp. zn. 22 Cdo 417/98, rozsudok NS ČR sp. zn. 22 Cdo 2827/99.)

práva vydržaním, neboli schopní uviesť faktický stav do súladu s právnym. Rovnako sa stotožňujeme s vysloveným názorom Ústavného súdu, že rozhodujúce pri skúmaní dobromyseľnosti držiteľa, je poctivý spôsob nadobudnutia. Nie je preto dôvodné považovať držiteľa za nedobromyseľného v dôsledku nesplnenie zákonných podmienok. V prípade nadobudnutia nehnuteľnosti na základe ústnej zmluvy je teda podstatné, či držiteľ za držanú vec zaplatil dohodnutú sumu, prípadne poskytol iné dohodnuté plnenie, alebo preukázateľne išlo o dar ako bezodplatné plnenie. V dôsledku rozličného historickoprávneho vývoja predpokladáme, že je dôvodné aj odchýlenie od českej judikatúry vo veci nadobudnutia vlastníckeho práva k nehnuteľnosti na základe ústnej kúpnej zmluvy vydržaním. Potrebne je upozorniť aj na fakt, že česká právna úprava explicitne pri riadnom vydržaní vyžaduje právny dôvod, ktorý by postačoval k nadobudnutiu vlastníckeho práva.¹³

Oprávnená držba sa teda v zmysle rozhodnutia nálezu ÚS SR zo dňa 14.11.2018, sp. zn. II. ÚS 484/2015 nemusí opierať o právny titul, čo Ústavný súd potvrdil, keď uviedol, že: *„Na držiteľa sa tu nedívame optikou práva, ale dívame sa očami držiteľa na objektívne právo. Súčasťou skutkovosti – fakticity – oprávnenosti držby nie je objektívne právo, resp. predpisy samotné, ale snaha právo dodržať. Len ten môže mať dôveru v právo, kto pre tú dôveru niečo vykonal. Na kompenzáciu nárokov vo vzťahu k protistrane slúžia iné právne inštitúty. Vydržanie tu chráni držiteľa, ktorý plní rozumné, základné, ale nie nadmerné požiadavky práva. Takáto interpretácia podporuje dodržiavanie foriem práva. Z prehľadu vývoja vydržania vyplýva, že najvyšší súd, ako aj literatúra sa prikláňajú k výkladu, podľa ktorého možno do podmienok oprávnenej držby zahrnúť aj snahu držiteľa o dodržanie dobových základných právnych požiadaviek.“*¹⁴ Je teda zrejmé, že dobromyseľnosť držby možno založiť aj snahou držiteľa o súlad s platným právnym poriadkom.

Vydržanie a rozhodovanie súdu o určení, že vec patrí do dedičstva

Žaloby vo veciach vydržania sa neobmedzujú len na žaloby o určenie vlastníckeho práva, ale relatívne časté sú aj žaloby o určenie, že vec patrí do dedičstva. Žaloba o určenie, že vec patrí do dedičstva, má preukázať vlastnícke právo poručiteľa k veci v čase smrti. V situácii, keď poručiteľ zomrel skôr, než mala vydržaním nadobudnúť vlastnícke právo iná osoba, v ktorej prospech svedčí aj zápis vlastníckeho práva v katastri nehnuteľností, má

¹³ § 1090 Zákona č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník

¹⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 14.11.2018, sp. zn. II. ÚS 484/2015

Najvyšší súd Slovenskej republiky protichodné názory vo vzťahu k okamihu, ku ktorému sa má vykonávať dokazovanie.¹⁵

V rozhodnutí, v ktorom tvrdí, že okamih smrti poručiteľa je záväzný pre určenie, že vec patrí do dedičstva, sa Najvyšší súd vysporiadal s odôvodnením nasledovne: „*Súdna prax akceptuje žaloby, ktorými sa dedič domáha určenia, že tá – ktorá vec patrí do dedičstva po poručiteľovi. V konaní o takých žalobách ide o posúdenie, či poručiteľ bol v čase smrti vlastníkom tejto veci. Požadované určenie sa tu vzťahuje ku dňu smrti poručiteľa a okolnosti, ktoré nastali po tomto dni, nemôžu mať vplyv na rozhodnutie súdu. Treba dodať, že ak súd vyhovie žalobe požadujúcej uvedené určenie a vec je následne prejednaná v konaní o dedičstve ako majetok poručiteľa, nepotvrďuje rozhodnutie o dedičstve (osvedčenie o dedičstve), že dedič je v súčasnosti vlastníkom veci. Po smrti poručiteľa môžu vo všeobecnosti nastať právne skutočnosti, s ktorými právny poriadok spája vznik vlastníctva niekoho iného (napríklad vydržaním); v konaní, v ktorom sa zisťuje, či určitá vec bola v čase smrti poručiteľa v jeho vlastníctve, sú však takéto (neskoršie) skutočnosti právne bezvýznamné.*“¹⁶

K inému právnenému názoru dospel Najvyšší súd, keď vykonával dokazovanie skutočností týkajúcich sa splnenia zákonných podmienok pre vydržanie, ku ktorým malo dôjsť až po smrti poručiteľa. V odôvodnení sa s odlišným právnym názorom vysporiadal nasledovne: „*Podľa názoru dovolacieho súdu celkový právny záver odvolacieho súdu o neopodstatnenosti určovacieho návrhu žalobcu z dôvodu, že žalovaná 1/ sa uplynutím doby desiatich rokov od zápisu notárskeho osvedčenia v katastri nehnuteľností stala výlučnou vlastníčkou pozemkov, bol správny a zodpovedal zistenému skutkovému stavu.*“¹⁷

Prikláňame sa k právnenému názoru, ktorý svedčí v prospech vykonávania dokazovania aj po smrti poručiteľa. Ak by sa dokazovanie obmedzovalo len na čas do smrti poručiteľa, znamenalo by to mimosporovosť konania, pretože ten, kto by mohol skutočnosť spochybňovať, by sa nemusel zúčastniť konania. V prípade, že by v čase smrti poručiteľa nespĺňal zákonom stanovené podmienky vydržania, musel by sa žalovaný so žalobou stotožniť, pretože v čase smrti mal len postavenie oprávneného držiteľa. Následne po ukončení dedičského konania by sa vydržateľ musel opakovane domáhať určenia vlastníckeho práva vydržaním, ale už voči právnym nástupcom. Takýto postup by bol v rozpore s princípom rýchlosti a hospodárnosti konania. Ak by sa však dokazovanie neobmedzovalo smrťou poručiteľa, vydržanie vlastníckeho práva by sa riešilo ako predbežná

¹⁵ FEČÍK, M. In ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J. a kol: *Občiansky zákonník I. Veľké komentáre*, Praha: C. H. Beck. r. 2015, s. 913 - 929

¹⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 16. decembra 2010, sp. zn. 3 Cdo 154/2010

¹⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. apríla 2013, sp. zn. 6 Cdo 47/2012

otázka V tomto prípade sa spor vyrieši už v prvom konaní, ak by bol žalobca úspešný, po ukončení dedičského konania by mohol zrealizovať zápis vlastníckeho práva do katastra nehnuteľností. Vzhľadom na uvedené je právny názor, ktorý neobmedzuje dokazovanie na okamih smrti poručiteľa, nielen hospodárnejší, ale aj efektívnejší a v našom ponímaní teda správny.¹⁸

Záver

Predkladaná práca sa zameriava na vývoj judikatúry vo vzťahu k vydržaniu na území Slovenska. Keďže právna úprava vydržania je strohá a nepostačuje na pokrytie rôznych situácií, ktoré sa v praxi vyskytujú, práve judikatúra vo veľkej miere formuje tento inštitút. Často je však nekonzistentná a zároveň sa vyvíja a práve tomu sme v práci venovali pozornosť.

V najväčšej miere sa judikatúra zameriava na dobromyseľnosť a to z rôznych uhlov pohľadu. Jednak ide o dobromyseľnosť vo vzťahu k omylu, ale zároveň sa judikatúra zameriava na dobromyseľnosť vo vzťahu k titulu, ktorý rovnako ako omyl, skutkový, či právny, dobromyseľnosť zakladá.

Rozhodovacia prax vo vzťahu k omylu je konštantná až natoľko, že sudy doslova citujú odôvodnenie ohľadom právneho a skutkového omylu takmer v každom rozhodnutí o určení vlastníckeho práva vydržaním. Odlišná situácia nastáva pri posudzovaní dobromyseľnosti vo vzťahu k titulu. Judikatúra sa vyvíjala od názoru, že titul nie je potrebný pre preukazovanie dobromyseľnosti, až po právny názor, ktorý hovorí, že dobromyseľnosť nemôže byť založená bez toho, aby sa opierala o právny titul.

Veľmi úzko s tým súvisí problematika prevodu nehnuteľností na základe ústnej kúpnej zmluvy. Najvyšší súd Slovenskej republiky konštantne judikoval, že držiteľ nemôže byť dobromyseľný v prípade prevodu nehnuteľnosti ústnou kúpnu zmluvou, ak právny poriadok vyžaduje na prevod nehnuteľnosti písomnú kúpnu zmluvu. Ide totiž o neospravedlniteľný právny omyl. Dokonca sa judikatúra vyvinula v tejto otázke do takej miery, že ani v prípade písomnej kúpnej zmluvy nemôže byť držba oprávnená, ak neprišlo k jej registrácii štátnym notárstvom v období, keď to právny poriadok vyžadoval. Predmetné rozhodovanie podľa nášho názoru popiera účel vydržania a zároveň nastoľuje faktický stav, kedy vydržanie nie je takmer možné. K tomu zaujal stanovisko aj Ústavný súd, ktorý rozhodol, že aj ústna kúpna

¹⁸ FEČÍK, M. In ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J. a kol: *Občiansky zákonník I. Veľké komentáre*, Praha: C. H. Beck. r. 2015, s. 913 - 929

zmluva môže zakladať oprávnenosť držby. Nemožno jednotne judikovať, že v prípade, že nebola dodržaná forma predpísaná zákonom, držiteľ nemohol byť dobromyseľný. Judikatúra sa rozchádza aj v otázkach žalôb o určenie, že vec patrí do dedičstva, týkajúcich sa vydržania, na čo tiež v práci upozorňujeme.

Adekvátnym riešením danej problematiky by bola podľa nášho názoru zmena právnej úpravy, kde by sa podľa vzoru Českej republiky mohlo rozdeliť vydržanie na riadne a mimoriadne a explicitne ustanoviť, v ktorých prípadoch je potrebný právny titul pre nadobudnutie vlastníckeho práva vydržaním a v ktorých prípadoch sa právny titul nevyžaduje. Prehľadnejšia a jasnejšia právna úprava by mohla značne zlepšiť problémy spojené s vlastníctvom a rozdrobenosťou pozemkov na Slovensku.

Vo veci protichodnej judikatúry Najvyššieho súdu pri žalobe o určenie, že vec patrí do dedičstva, sme zaujali jasné stanovisko, v ktorom sa prikláňame k právnomu názoru, ktorý neobmedzuje dokazovanie na okamih smrti poručiteľa, keďže prispieva k rýchlosti a hospodárnosti konania.

Summary

The thesis deals with development of the case law in case of acquisitive prescription of the immovable property in Slovakia. Due to the fact legislation is terse and there is much more situation that can't be subsumed under the legislation the case law is what forms the institute of acquisitive prescription. The case law of an acquisitive prescription is very often contradictory and still developing and that is what we focus on in thesis.

Case law of the acquisitive prescription is mostly focusing on rightful possession. The latest judicial practice shows an increasingly stronger inclination to base the good faith scrutiny on the title from which the person derives his or her ownership. Decisions of Supreme Court in Slovak republic in the cases of oral purchase agreement as a title for real estate transfer was developing. Supreme court was constantly decided that oral purchase agreement as a title for real estate transfer can't declare good faith in the acquiring immovable property by acquisitive prescription. Generally, ignorance of the law or tainted knowledge thereof, if the law is explicated unequivocally, does not amount to excuse of the mistake (hence to the rightful possession). This very issue has been a frequent object of litigation, where possessors sued for (or defended) ownership of immovables purportedly acquired through possession based on a contract, defective as to its form. It is now deemed settled that "if someone enters into possession of an immovable after 1 April 1964 through a contract not executed in writing, he cannot be in good faith that the immovable belongs to him. His

subjective view cannot change that. Moreover, the same has been held for non-compliance with a clearly stated legal conditioned transfer of ownership of immovables to persons during that period, namely the registration of the contract with the state notary. Result was that only factual mistake can be excusable. Developing of the case law which almost inhibit acquisitive prescription of immovable property was changed by Judgment of the Constitutional Court of the Slovak Republic, 14. November 2018, II. ÚS 484/2015.¹⁹

The solution of the problems in contradictory case law can be new legislation. Legislation should explicitly say when subject needs the title and in which case title isn't condition for acquiring ownership by acquisitive prescription.

In the thesis we deal also with contradictory case law when there is an action to declare that property pertains to the decedent's estate. We agree with an opinion which declares that does not limit evidence to the moment of the testator's death, because it contributes to the speed and economy of the proceedings.

Použitá literatúra

Monografie, články v časopisoch a články zo zborníkov a monografií:

ŠTEFANKO, J. 2019. Acquisitive Prescription in a Post-Transition Jurisdiction. In: *New Perspectives on Acquisitive Prescription*. Den Haag: Boom Eleven International Publishing, 2019. ISBN: 9462369593. 309 s.

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J. a kol. 2015. *Občiansky zákonník I. Veľké komentáre*. Praha: C. H. Beck. 2015. 1589 s. ISBN 978-80-7400-597-8.

Judikatúra:

Judikát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 45/1986.

Judikát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 73/2015.

Najvyšší súd vo svojom rozhodnutí 6 CdO 47/2012 z 30. apríla 2013.

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 14. 11. 2018, sp. zn. II. ÚS 484/2015.

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 20.02.1999, sp. zn. 2 Cdon 568/96.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 11. 12. 2013, sp. zn. 1 Cdo 137/2011.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 27. 01. 2015, sp. zn. 4 Cdo 361/2012.

¹⁹ ŠTEFANKO, J. 2019. Acquisitive Prescription in a Post-Transition Jurisdiction, In: *New Perspectives on Acquisitive Prescription*. Den Haag: Boom Eleven International Publishing. 2019. s. 115 - 116.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 29. 03. 2011, sp. zn. 5 Cdo 49/2010.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 01. 01. 2013, sp. zn. 2 Cdo 207/2005.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 30. 04. 2013, sp. zn. 6 Cdo 47/2012.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 21. 06. 2018, sp. zn. 6Cdo/59/2017.

Právne predpisy:

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok).

Ničotnost' uznesení valných zhromaždení /
Nullity of resolutions of the shareholder meeting

Michal Tomin

Abstrakt

Predkladaná odborná práca sa venuje problematike ničotnosti uznesení valných zhromaždení obchodných spoločností. Zámerom tejto odbornej práce je rozobratie uvádzaného problému, ponúknuť prípadných vhodných riešení pre právny poriadok Slovenskej republiky, ako aj zanalyzovanie existujúcej judikatúry k danej problematike. Pri spracovávaní tejto témy sme použili viaceré vedecké metódy. Boli to najmä logické metódy, medzi ktoré možno zahrnúť analýzu, dedukciu a vedeckú syntézu. Metódu komparácie sme uplatňovali sústavne podľa vhodnosti a potrebnosti počas celej odbornej práce. Za najvýznamnejší prínos tejto odbornej práce považujeme popísanie argumentov, podložených, či už súdnou praxou alebo právnou vedou, ako aj navrhnutie riešení pre náš právny poriadok.

Kľúčové slová: ničotnosť, uznesenie, valné zhromaždenie, obchodné spoločnosti

Abstract

The presented scientific article deals with the issue of the nullity of resolutions of shareholder meeting of companies. The aim of this scientific article is to analyze the problem, to offer possible solutions for the legal order of the Slovak Republic, as well as to analyze the existing case law on the issue. We have used several scientific methods in dealing with this topic. These were mainly logical methods, which could include analysis, deduction and scientific synthesis. We applied the method of comparison constantly according to suitability and need during the whole scientific article. We consider the most important contribution of this scientific article to be the description of arguments substantiated, whether by case law or legal science, as well as to propose solutions for our legal system.

Keywords: Nullity, Resolution, Shareholder meeting, Companies

Úvod

Ničotnosť (non negotium) je termín označujúci situáciu, kedy k prejavu vôle neprišlo. O ničotnosti teda môžeme hovoriť v tých prípadoch, ak chýba subjekt, ktorý je schopný mať vôľu, poprípade žiadnu vôľu nemá, alebo takých situáciách, kedy vôľa je, avšak neprišlo k jej vyjadreniu do vnútornej sféry „konajúceho“. Pre klasifikáciu ničotnosti pritom nie je rozhodujúce, či sa vnútornému pozorovateľovi javí, že subjekt svojím konaním, či nekonaním vôľu prejavili, ale iba to, či predmetná vôľa bola naozaj prejavená. V tejto súvislosti treba poznamenať, že najmä v spojitosti s mimovoľnými prejavmi je termín ničotnosť v odbornej literatúre často synonymicky nahrádzaný ako zdanlivý právny úkon. Príkladom na uvedené môže byť napr. prikyvovanie spiaceho človeka, ktoré samozrejme nemôžeme vykladať ako prejav vôle tohoto subjektu. Môžeme skonštatovať, že kľúčovým bodom celej problematiky je chápanie úkonu ako prejavu vôle. Avšak v prípade non negotia chýba prejav vôle, a preto sa nazdávame, že z tohto dôvodu nemôžeme hovoriť o úkone. Pojmy ničotný úkon alebo ničotný právny úkon sú teda zo svojej podstaty sémantickým paradoxom, keďže ničotnosť iba vytvára zdanlivý úkon, pričom o úkon „vďaka“ absencii subjektu, vôle či jeho prejavu, nejde. V uvádzanom príklade spiaci človek síce je subjektom schopným vôľu mať, avšak v takomto prípade určite žiadnu vôľu nemal t. j. svojím konaním či nekonaním vôľu neprejavil a práve preto nemôžeme hovoriť o právnom úkone, tak ako nemá ani zmysel uvažovať o úkone ako takom. Zároveň v takomto kontexte považujeme za nesprávne chápanie ničotnosti ako následku, resp. sankciu za vadu právneho úkonu, t. j. tento inštitút by sme nemali zamieňať ani stotožňovať s absolútnou neplatnosťou právnych úkonov. Myslíme si, že základným rozdielom medzi neplatnosťou a ničotnosťou je to, že zatiaľ čo neplatnosť právneho úkonu je púhy normatívny konštrukt (resp. fikcia), ktorá existujúcemu prejavu vôle „vďaka“ nenaplneniu zákonom stanovených podmienok upiera možnosť vyvolať právne následky, pričom v prípade ničotnosti ide o faktický stav, kedy vôľa či jej prejav absentujú. Na druhej strane u vadných právnych úkonoch prejav vôle je, avšak nie je mu kvôli nedodržaniu zákonných podmienok priznaná právna relevantnosť. Uvedené však ešte neznamená, že takýto prejav vôle nevyvoláva určité následky v mimoprávnej sfére v prípade, že takýto prejav vôle nemôže v určitých prípadoch a za určitých podmienok (v závislosti o konkrétnej právnej úprave) napr. po odstránení väd jeho vzniku (konvalidácia) – právny následok vyvolať. V prípade ničotnosti to však z logiky veci možné nie je, nakoľko chýba jadro subjektívnych právnych skutočností, t. j. prejav vôle. Ničotnosť teda nemôže byť následkom väd právnych úkonov jednoducho preto, že v prípade ničotnosti úkon kvôli absencii prejavu

vôle ani nevznikne. Aj keď sa tieto konštatovania môžu zdať celkom samozrejmé, so zámenou ničotnosti a absolútnej neplatnosti sa môžeme stretnúť aj v samotnom právnom poriadku. Príkladom tejto situácie môže byť prejav vôle, ktorý nie je vykonaný dostatočne určito, keďže neurčitý prejav nevyjadruje určitú vôľu a to buď preto, že určitá vôľa tu vôbec nebola (chýba skutočná vôľa), alebo preto, že určitá skutočná vôľa nebola prejavom určito vyjadrená. Teda aj napriek tomu, že v uvádzanom nejde o prejav vôle konajúceho, sankcionuje účinná právna úprava neurčitosť úkonu absolútnou neplatnosťou.

1 Ničotnosť uznesenia valného zhromaždenia

Odbornej verejnosti je zväčša známe, že problematike ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia obchodných spoločností, či už spoločnosti s ručením obmedzeným alebo akciovej spoločnosti, nie je venovaná príliš veľká pozornosť. V súvislosti s touto problematikou existuje len zopár odborných článkov, nakoľko aj súdna prax sa k tomuto konceptu postavila rezervovane, t. j. akcentuje najmä postoj relatívnej neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia obchodných spoločností a to aj v prípadoch vážneho porušenia ako aj rozporov s objektívnym právom. Na druhej strane máme pomerne širokú a pestrú judikatúru Najvyššieho súdu Českej republiky, pri ktorej mám za to, že by bolo vhodné ju pri tejto rozoberanej otázke spomenúť a pokúsiť sa ju aplikovať, resp. priblížiť koncept ničotnosti uznesení valného zhromaždenia aj cez optiku judikatúry Najvyššieho súdu Českej republiky. Podľa platnej a účinnej právnej úpravy Slovenskej republiky sa napadnuté rozhodnutie valného zhromaždenia považuje za platné až do okamihu, kedy súd meritórne rozhodne. V súvislosti s uvedením v slovenskej doktríne¹ prevláda názor, že ak v prekluzívnej lehote nedôjde k podaniu návrhu oprávnenou osobou do 3 mesiacov od prijatia uznesenia valného zhromaždenia na súd, vady uznesenia sa považujú za konvalidované a samostatné uznesenie valného zhromaždenia za platné. Môžeme skonštatovať, že aj „vdďaka“ uvedenej hypotéze slovenské súdy dodnes nevenovali príliš zvýšenú pozornosť samostatným dôvodom pre vyhlásenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia najmä v otázke intenzity závažnosti väd, ako aj k otázke, či boli porušené kogentné alebo dispozitívne normy.² Takisto treba poznamenať, že odborná verejnosť prevažne zastáva názor, že v prípade neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia ide o neplatnosť relatívnu, nakoľko márnym uplynutím prekluzívnej 3

¹ BAŇACKÁ, L., Ingerencia súdu do podnikania kapitálových spoločností pri rozhodovaní o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia. In Ingerencia orgánov verejnej moci do podnikania. Košice. UPJŠ v Košiciach. 2006. s. 3.

² Ibidem.

mesačnej lehoty právo spoločníka domáhať sa neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia na súde zaniká.³ Vo výsledku sa teda oprávnené, resp. aktívne legitimované osoby nemôžu iným spôsobom domáhať určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, čo v preklade pri použití argumentu a contrario znamená, že ak nevyužijú svoje právo v zákonom ustanovenej lehote, účinky uznesenia valného zhromaždenia zostanú zachované. Chybné uznesenie valného zhromaždenia má tak obdobné účinky ako relatívne neplatný právny úkon v zmysle § 40a Občianskeho zákonníka.⁴ Ničotnosť, resp. non negotium má však označovať takú situáciu, ako keby k prejavu vôle valného zhromaždenia vôbec nikdy neprišlo, pričom takéto uznesenie valného zhromaždenia nemôže mať právne následky, t. j. malo by sa ex lege považovať za právne neúčinné od počiatku, ba čo viac, máme za to, že súd by mal takéto uznesenie valného zhromaždenia, ktoré vykazuje známky ničotnosti, posudzovať ex offio, nakoľko nemá žiadne právne účinky, keďže je za týchto okolností žaloba o určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia vyslovením ničotnosti takéhoto uznesenia valného zhromaždenia v celom rozsahu vyčerpaná a nie je potrebné, aby súd zároveň zamietal návrh na vyslovenie neplatnosti takéhoto uznesenia.⁵ Teda rovnako ako pri absolútnej neplatnosti sa budeme pozeráť na ničotné uznesenie, akoby nebolo nikdy vydané.

Do prvej kategórie už spomenutých ničotných uznesení valného zhromaždenia môžeme zaradiť prípady, kedy valné zhromaždenie uznesením rozhodlo o záležitostiach, ktoré nepatria do okruhu otázok jej zverených zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami, resp. nepatria do jej pôsobnosti. V tomto kontexte je potrebné spomenúť, že Najvyšší súd Českej republiky sa vyjadril k otázke ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia vo svojom jednom z prvých rozhodnutí, v ktorom konštatoval, že nakoľko valné zhromaždenie rozhodlo o veci, o ktorej v rámci svojej pôsobnosti rozhodovať nemôže, keďže do jej pôsobnosti takéto rozhodovanie nepatrí, nemá takéto rozhodnutie žiadne právne účinky ani v rámci spoločnosti, ba čo viac, ani vo vzťahu k tretím osobám.⁶ Z uvedeného vyplýva, že ak valné zhromaždenie rozhodne o otázkach mimo sféry svojej pôsobnosti, takéto uznesenia nevyvolávajú právne následky.⁷ Podobne pri posúdení platnosti vzdania sa nároku

³ BLAHA, M. In PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 4. vyd. Bratislava. C. H. Beck. 2013. s. 543.

⁴ Ibidem.

⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 29 Cdo 3397/2010 zo dňa 11. 4. 2012.

⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 32 Cdo 500/2000 zo dňa 01. 6. 2000.

⁷ Pozri aj uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 32 Cdo 525/2000 z 30. 5. 2000, ktoré pojednáva o tom, že ak valné zhromaždenie rozhodne o vymenovaní likvidátora počas situácie kedy o ňom rozhodnúť nemôže, prišlo z právneho hľadiska rovnaká situácia, ako keby valné zhromaždenie rozhodlo o odvolaní likvidátora vymenovaného súdom (čo zákon nepripúšťa) a vymenovaní likvidátora nového. Valné zhromaždenie totižto rozhodlo o veci, ktoré jej nepatrí do pôsobnosti, podľa príslušného ustanovenia zákona a takéto

na náhradu škody voči tretím osobám Najvyšší soud České republiky uviedol, že rozhodnutie o tom, že sa spoločnosť vzdáva nároku na náhradu škody, nepatrí do pôsobnosti valného zhromaždenia a preto nemá žiadne právne účinky. Takéto uznesenie valného zhromaždenia je neúčinné bez ohľadu na to, či súd jeho neplatnosť poprípade neúčinnosť vysloví.⁸ Teda prípadné rozhodnutie o ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia by iba v podstate deklarovalo absenciu dotknutého uznesenia.⁹ Z pohľadu do minulosti môžeme skonštatovať, že nejasnosť okolo procedurálnej stránky a množstvo zamietnutých žalôb o neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia, ak bolo uznesenie valného zhromaždenia ničotné, viedlo až k legislatívnej zmene Občanského soudního řádu.¹⁰ V zmysle § 200e ods. 5 Občanského soudního řádu mal súd v minulosti možnosť v rámci konania o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia deklarovať jeho ničotnosť a to aj bez návrhu.¹¹ Najvyšší soud České republiky v jednom zo svojich rozhodnutí takisto bezodkladne po prijatí novely uviedol, že novelizované ustanovenie prekonal závery súdnej praxe, keďže súd je povinný vysloviť ničotnosť uznesenia ex offio v konaní o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia.¹²

Druhou kategóriou ničotných uznesení sú uznesenia prijaté zhromaždením, ktoré nemožno považovať za valné zhromaždenie. Najvyšší soud České republiky konštatuje, že k prejavu vôle valného zhromaždenia nedochádza napríklad v prípade, ak v pôsobnosti jediného akcionára rozhodovala osoba, ktorá nebola jediným „právoplatným“ akcionárom a z toho dôvodu takéto uznesenie nemôže vyvolať žiadne účinky.¹³ Radi by sme podotkli, že s uvedeným sa zhoduje aj rozsudok Krajského soudu v Nitre sp. zn. 15 Cob/215/2012, ktorý pojednáva o tom, že ničotné uznesenie valného zhromaždenia neexistuje a teda nemôže vyvolať žiadne právne účinky bez ohľadu na to, či boli predmetom konania o neplatnosť uznesení valného zhromaždenia podľa § 131 Obchodného zákonníka.¹⁴ Okrem toho,

rozhodnutie je rozhodnutím ničotným, ktoré nemôže mať právne účinky ani pre vnútorné pomery spoločnosti, ba čo viac ani vo vzťahu k tretím osobám.

⁸ Uznesenie Najvyššieho soudu České republiky sp. zn. 29 Odo 540/2004 zo dňa 17. 4. 2005.

⁹ ŠULEKOVÁ, Ž. Ničotnosť uznesení valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti – posun v slovenskej judikatúre. 2016. In *Súkromné právo* 1/2016. s. 18.

¹⁰ Podkladom pre zmenu sa stalo hlavne uznesenie Najvyššieho soudu České republiky sp. zn. 29 Odo 1060/2006 zo dňa 17. 1. 2009.

¹¹ Ustanovenie § 200e ods. 5 Občanského soudního řádu - V konaní o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti alebo členskej schôdze družstva rozhodne súd o tom, že dotknuté uznesenie valného zhromaždenia alebo členskej schôdze je ničotné, aj bez návrhu.

¹² Uznesenie Najvyššieho soudu České republiky sp. zn. 29 Cdo 3397/2010 zo dňa 11. 4. 2012.

¹³ Uznesenie Najvyššieho soudu České republiky sp. zn. 29 Cdo 3914/2008 zo dňa 23. 9. 2009, ktoré pojednáva o tom, že ak nie je osoba, ktorá prijala rozhodnutie jediného akcionára v pôsobnosti valného zhromaždenia, jediným akcionárom, nebude mať rozhodnutie tejto osoby v pôsobnosti valného zhromaždenia žiadne právne účinky a ustanovenia § 131 a § 183 Obchodného zákonníka sa v takomto prípade neuplatnia. Teda osoba, ktorá preukáže, že je jediným akcionárom spoločnosti sa môže domáhať určenia, že napadnuté rozhodnutie nie je rozhodnutím jediného akcionára a teda nemá žiadne právne účinky.

¹⁴ Rozsudok Krajského soudu v Nitre sp. zn. 15 Cob/215/2012 zo dňa 17. 4. 2013.

uznesenia valného zhromaždenia, ktoré nenapĺňajú požiadavky kladené zákonom, môžu byť považované za ničotné.¹⁵ Najvyšší súd Českej republiky však takisto konštatoval, že nedostatok potrebného kvóra pre uznášaniaschopnosť valného zhromaždenia, prípadne nedostatok počtu hlasov spoločníkov pre schválenie uznesenia valného zhromaždenia, nie je možné považovať za závažné natoľko, aby tieto skutočnosti viedli k ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia.¹⁶ Nakol'ko, ako sme už vyššie uviedli, procedurálne pochybenie samo osebe nezakladá ničotnosť prijatých uznesení.¹⁷

Z predchádzajúceho je vidieť, že problematika ničotnosti je v Českej republike pomerne často riešená, čo možno vidieť aj z bohatej súdnej praxe. V slovenskej judikatúre je táto problematika skôr ponechávaná stranou, keďže sa prax súdov primárne opiera o už vyššie spomenutý koncept relatívnej neplatnosti a to aj pri vážnych porušeníach zákona a pri okolnostiach, za ktorých sa spoločník nemohol dovolať neplatnosti daného uznesenia alebo túto možnosť nevyužil.¹⁸ Uvedené môžeme vidieť aj z rozhodnutia, kde Najvyšší súd Slovenskej republiky v jednom rozhodnutí riešil situáciu, v ktorej sa spoločník domáhal určenia neplatnosti zmluvy o prevode obchodného podielu na podklade neplatného uznesenia valného zhromaždenia, ktorým bol údajne udelený súhlas na prevod určitého obchodného podielu, majiteľom ktorého bola spoločnosť, ktorej bol žalobca spoločníkom. V uvedenom prípade spoločník ako žalobca namietal, že valné zhromaždenie nebolo zvolané v súlade so zákonnými požiadavkami, nakoľko mu nebola doručená pozvánka, ba čo viac, ostatní spoločníci sa mali snažiť predmetné zasadnutie valného zhromaždenia zatajiť. Napriek tomu, že toto „tajné“ valné zhromaždenie nebolo zvolané podľa zákonom ustanovených podmienok a spoločníkovi bolo odopreté jedno zo základných práv, t. j. právo zúčastniť sa na tomto valnom zhromaždení, Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojom rozhodnutí vôbec nebral tieto skutočnosti do úvahy a skonštatoval, že ak žalobca poukazuje na nezákonnosť rozhodnutia valného zhromaždenia spoločnosti, ktoré predchádzalo sporných právnym

¹⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 29 Cdo 9/2009 zo 16. 9. 2009 – ak odmietne predseda predstavenstva v súlade so zákonom zasadanie valného zhromaždenia zahájiť (konkrétne preto, že súd predbežným opatrením toto zasadanie zakázal), nebude zasadnutie valného zhromaždenia zákonom ustanoveným spôsobom ustanovené a rozhodnutia prijaté akcionármi spoločnosti, nie sú rozhodnutiami valného zhromaždenia t. j. nemajú preto právne účinky vyplývajúce z uznesenia valného zhromaždenia.

¹⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 29 Cdo 4221/2011 zo dňa 20. 6. 2013.

¹⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 29 Cdo 2834/2012 zo dňa 29. 1. 2014 – Skutočnosť, že predseda valného zhromaždenia nebol zvolený. resp. pre jeho zvolenie nebol odovzdaný dostatočný počet hlasov a valné zhromaždenie riadil naďalej jej zvolávateľ, nie je sama o sebe dôvodom pre záver, že rozhodnutie následne prijaté nepredstavuje rozhodnutie valného zhromaždenia ako orgánu spoločnosti. Maximálne ide o rozpor so zákonom, ktorý môže na základe okolností prípadu vyústiť v záver o neplatnosti následne prijatých uznesení valného zhromaždenia.

¹⁸ ŠULEKOVÁ, Ž. Ničotnosť uznesení valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti – posun v slovenskej judikatúre. 2016. In *Súkromné právo* 1/2016. s. 20.

úkonom, ako jej spoločník mal v zmysle Obchodného zákonníka právo domáhať sa určenia jeho neplatnosti. Dôvody podstatné pre posúdenie neplatnosti rozhodnutia valného zhromaždenia nepreukazujú zároveň danosť naliehavého právneho záujmu na určení neplatnosti následne uzavretých právnych úkonov.¹⁹ Najvyšší súd teda proklamoval paradoxné riešenie, keď poukázal na to, že spoločník sa mal domáhať neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia v zmysle § 131 Obchodného zákonníka aj napriek tomu, že sa o týchto skutočnostiach dozvedel až po uplynutí lehoty ustanovenej zákonom. Z uvedeného postupu je teda jasne vidieť, že Najvyšší súd sa vôbec nezaoberal vážnosťou vady daného uznesenia, tak ako ani skutočnosťou, že zhromaždenie, ktoré prijalo uznesenie, nemuselo mať charakter valného zhromaždenia. Podobne stanovisko voči konceptu ničotnosti zaujal aj Ústavný súd Slovenskej republiky.²⁰ V predmetnom rozhodnutí uviedol, že bez ohľadu na to, ako racionálna sa argumentácia javí, mala sťažovateľka proti uzneseniu k dispozícii žalobu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia podľa ustanovenia § 183 Obchodného zákonníka. Práve citované ustanovenie v podstate vylučuje absolútnu neplatnosť (s účinkami neexistencie) uznesení valného zhromaždenia rozporných so zákonom alebo stanovami. Vo výsledku môžeme z uvedeného prísť k záveru, že existencia § 183 Obchodného zákonníka, resp. § 131 Obchodného zákonníka sama osebe vylučuje deklaráciu absolútnej neplatnosti uznesení valného zhromaždenia, ktoré by boli v akomkoľvek rozpore so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami.²¹ Pričom zároveň aj Ústavný súd Slovenskej republiky týmto rozhodnutím potvrdil, že nevyužitím práva legitimovanej osoby podať žalobu v ustanovenej lehote sa účinky uznesenia valného zhromaždenia považujú za zachované.

Na druhej strane by sme pri problematike ničotnosti uznesenia valného zhromaždenia radi poukázali na jedno rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktoré je pomyselným „ostrovom“ nádeje. V tomto rozhodnutí sa Najvyšší súd Slovenskej republiky zaoberal následkami potenciálnych uznesení mimoriadneho valného zhromaždenia zvolaného z poverenia súdu osobou, ktorá jednoznačne nepreukázala, že je akcionárom danej spoločnosti. Vyplýva to z judikátu, v ktorom je uvedené, že právne následky skutočnosti, či zvolávateľ je alebo nie je oprávnený valné zhromaždenie zvolať, sú zásadným spôsobom odlišné pre právne záujmy spoločnosti, akcionárov spoločnosti a členov orgánov spoločnosti. Ak osoba, ktorá nie je oprávnená zvolať valné zhromaždenie, napriek tomu valné zhromaždenie zvolá, potom udalosti, ktoré nastanú v termíne zvolania, nie sú kvalifikované

¹⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Obo 79/2011 zo dňa 26. 3. 2013.

²⁰ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 289/2014 zo dňa 11. 6. 2014.

²¹ ŠULEKOVÁ, Ž. Ničotnosť uznesení valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti – posun v slovenskej judikatúre. 2016. In *Súkromné právo* 1/2016. s. 20.

ako valné zhromaždenie. Akcionári a členovia štatutárnych orgánov nemajú žiadne povinnosti na ochranu svojich práv. Nemusia sa v zvolanom termíne vôbec zúčastniť, nemusia protestovať proti prijatým nesprávnym uzneseniam a nemusia sa domáhať ochrany v prekluzívnej lehote na podanie žaloby o neplatnosť valného zhromaždenia. Je preto zásadný rozdiel pre právne postavenie akcionárov a ostatných subjektov, či navrhovateľ zvolá valné zhromaždenie na základe poverenia súdu, alebo bez poverenia súdu. Ak by navrhovateľ zvolal valné zhromaždenie na základe poverenia súdu, potom by bola spochybnená otázka, že zvolávateľ bol oprávnenou osobou aj v iných konaniach. Dotknuté osoby by museli na ochranu svoji práv čeliť neplatnému valnému zhromaždeniu, ktoré má však úplne iné právne následky pre ich právne záujmy ako udalosti nepredstavujúce žiadne valné zhromaždenie.²² Z uvedeného vyplýva, že hoci Najvyšší súd Slovenskej republiky účinnosť uznesenia valného zhromaždenia explicitne nevyslovil, poukázal na skutočnosť, že zvolanie valného zhromaždenia neoprávnenou osobou je závažnou vadou, ktorá sa nekonvaliduje po uplynutí prekluzívnej lehoty, t. j. na valné zhromaždenie zvolané neoprávnenou osobou nie je možné nazerať ako na riadne zvolané valné zhromaždenie od počiatku a teda nie je nutné sa dovolávať neplatnosti uznesenia podľa ustanovených podmienok v ustanovení §§ 131 a 183 Obchodného zákonníka. Sumárom, prejavená vôľa „kvázi“ valného zhromaždenia tak nepredstavuje vôľu valného zhromaždenia a nemá žiadne relevantné právne účinky. Pre podporu tejto argumentácie možno uviesť aj uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 23/2011, ktoré pojednáva o tom, že o nulitný právny akt ide vždy v prípade, ak ho vydal orgán, ktorý nebol vybavený právomocou na jeho vydanie, t. j. v dôsledku chýbajúcej právomoci na jeho vydanie takéto rozhodnutie nemožno považovať za akt aplikácie práva, nie je možné ho vykonať, takýto právny akt nikoho nezaväzuje a z pohľadu práva sa naň nazerá ako keby neexistoval.²³

Záver

Hoci by ničotné uznesenia valných zhromaždení podľa nášho názoru nemali vyvolávať právne účinky, a to bez toho, že by ničotnosť uznesenia valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti musela byť deklarovaná osobitným súdnym rozhodnutím, v reálnych pomeroch obchodných spoločností sa vyskytujú prípady, kedy je potrebné, aby sa spoločníci/akcionári aktívne bránili súdnou cestou i proti ničotnému uzneseniu valného

²² Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5M Obdo 1/2011 zo dňa 30. 6. 2011.

²³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 23/2011 zo dňa 31. 3. 2011.

zhromaždenia. Prichádza tak k paradoxným situáciám, nakoľko Obchodný zákonník explicitne neupravuje postup, akým spôsobom je možné sa brániť proti ničotným uzneseniam valného zhromaždenia. K uvedenému však tak ako súdna prax máme za to, že domáhať sa určenia neplatnosti ničotného uznesenia valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti podľa ustanovení §§ 131 a 183 Obchodného zákonníka nie je možné. Takisto však nie je možné použiť právnu úpravu Občianskeho zákonníka v časti, v ktorej pojednáva o absolútnej neplatnosti právnych úkonov, keďže ako sme v úvode poznamenali, medzi ničotnosťou a absolútnou neplatnosťou sú podstatné rozdiely. Preto si myslíme, že by v ustanovení § 131 Obchodného zákonníka mali byť presne vymedzené predpoklady, za ktorých má byť neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia vyslovená. Z modernej koncepcie neplatnosti, ktorá sa pozerá na prejav vôle viac ako na platný ako neplatný (*potius valeat actus quam pereat*), tak vyplýva, že najvhodnejším by za tých okolností bol negatívny výpočet skutkových podstát, ktoré majú byť sankcionované absolútnou neplatnosťou. Rozhodnutia valného zhromaždenia by tak boli aj v prípade vady prejavu vôle rovnako platné, pričom vada by bolo po márnom uplynutí prekluzívnej lehoty zhojená. Zároveň až ako výnimka z tohoto všeobecného pravidla by bol taxatívnym výpočtom stanovený okruh vád, ktoré by svojou povahou boli natoľko závažné, že uznesenie trpiace týmito vadami by bolo „právne neúčinné“ *ex tunc*, *ex lege* a *ex officio* (t. j. absolútne neplatné). Za takýchto okolností by tak mohla ničotnosť plniť svoju funkciu a nemusela by byť používaná ako „náhrada“ namiesto *de lege lata* chýbajúcej absolútnej neplatnosti uznesení valných zhromaždení. Obe kategórie by bolo možné navzájom odlíšiť a nedochádzalo by k problémom ani v hmotnej ani v procesnej oblasti. Týmto by sa sprehľadnil postup prípadného žalobcu, ako aj postup, akým môže/nemôže konať valné zhromaždenie.

Toto zamyslenie *de lege ferenda* by sme uzavreli tým, že pozornosť zákonodarcu by nemala byť smerovaná iba na oblasť procesnú, ba práve naopak na oblasť hmotnú, z ktorej by malo podľa nás jasne a presne vyplývať, čo sa pod ničotnosťou rozumie. Avšak skutočným jadrom väčšiny problémov spojených s otázkou ničotnosti je podľa nás dlhodobé prehliadanie tejto problematiky zo strany odbornej verejnosti.

Použitá literatúra

BAŇACKÁ, L., Ingerencia súdu do podnikania kapitálových spoločností pri rozhodovaní o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia. In Ingerencia orgánov verejnej moci do podnikania. Košice. UPJŠ v Košiciach. 2006. s. 146. ISBN 80-7097-665-9.

PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 5. vyd. Bratislava. C. H. Beck. 2016. s. 1696. ISBN 978-80-89603-46-6.

ŠULEKOVÁ, Ž. Ničotnosť uznesení valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti – posun v slovenskej judikatúre. 2016. In Súkromné právo 1/2016

Právne predpisy, normatívne právne akty a rozhodovacia činnosť súdov – judikáty

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 32 Cdo 500/2000 zo dňa 1. 6. 2000

Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4 Obo 79/2011 zo dňa 26. 3. 2013

Rozsudok Krajského súdu v Nitre sp. zn. 15 Cob/215/2012 zo dňa 17. 4. 2013

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 32 Cdo 525/2000 zo dňa 30. 5. 2000

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Odo 540/2004 zo dňa 17. 4. 2005

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Odo 1060/2006 zo dňa 17. 1. 2009

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 3914/2008 zo dňa 23. 9. 2009

Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7 Cdo 23/2011 zo dňa 31. 3. 2011

Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5M Obdo 1/2011 zo dňa 30. 6. 2011

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 3397/2010 zo dňa 11. 4. 2012

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 4221/2011 zo dňa 20. 6. 2013

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 2834/2012 zo dňa 29. 1. 2014

Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 289/2014 zo dňa 11. 6. 2014

Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád v znení neskorších predpisov

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

Diskriminácia v pracovnoprávných vzťahoch* /

Discrimination in labour relations

Straková Petra

Abstrakt

Hlavným cieľom tohto príspevku je zodpovedať otázku, ktoré skupiny obyvateľstva sú voči diskriminácii v pracovnoprávných vzťahoch najzraniteľnejšie a akou formou k tomuto diskriminačnému správaniu dochádza. V prvej časti príspevku opíšeme relevantnú právnu úpravu na národnej i nadnárodnej úrovni upravujúcu zásadu rovnakého zaobchádzania všeobecne a v zamestnaneckých vzťahoch. V druhej časti ponúkneme náhľad judikatúry, ku ktorej sme sa v rámci danej problematiky dopracovali. Na záver predstavíme úvahu *de lege ferenda*, resp. riešenia na „boj“ proti diskriminácii, najmä čo sa týka právnej pomoci a orgánov oprávnených rozhodovať o porušení zásady rovnakého zaobchádzania. Veríme, že príspevok poskytne čitateľovi súhrnnú predstavu o predmetnej problematike a bude prínosom, ktorý poukáže na dôležitosť riešenia problémov diskriminácie.

Kľúčové slová: diskriminácia., rovnaké zaobchádzanie, pracovnoprávne vzťahy, zamestnanec, zamestnávateľ, Zákonník práce, zakázané dôvody diskriminácie

Abstract

The essential aim of this report is to answer the following question: What groups of people are the most exposed to discrimination in labour relations and what forms does this discriminatory conduct take? In the first part we describe relevant legal provisions on the national and international level regulating equal treatment in general and at a workplace. In the second section we present an insight of case law gathered within this problematic. At last we present *de lege ferenda* reflection, which comprises suggestions for fighting discrimination. These concern legal help and organs competent to decide on violation of equal treatment. We believe, this report will provide its readers with an enriching view on the respective topic and will present a contribution, which stresses the importance of finding solutions for discrimination-related problems.

* *Touto cestou by som sa chcela poďakovať Mgr., Mgr. Lucii Berdisovej, PhD., LL.M za odborné rady a pomoc pri zháňaní potrebných materiálov.*

Key words: discrimination, equal treatment, labour relations, employee, employer, Labour Code, forbidden grounds of discrimination

Úvod

Tento príspevok predstavuje náhľad na niektoré aspekty problematiky rozdielného zaobchádzania v pracovnoprávných vzťahoch, nakoľko práve skupina týchto vzťahov sa javí byť voči diskriminácii veľmi zraniteľná. Ponúkame pohľad na danú problematiku skrz Ústavu SR, zákony SR, právne záväzne akty Európskej únie a medzinárodné zmluvy snažiace sa eliminovať diskriminačné zaobchádzanie v zmluvných štátoch. Predmetná problematika sa však nedá limitovať len na zakotvenie v právnych predpisoch, ale je potrebné ju náležite aplikovať súdnymi či správnymi orgánmi na to poverenými. Ani to sa však nemusí prejaviť postačujúco a komplexný náhľad na túto tému nám ukáže dôležitosť občianskych združení chrániacich diskriminované osoby alebo zriadených verejnoprávnych inštitúcií poskytujúcich právnu pomoc.

Hlavným dôvodom pre výber tejto témy bola potreba poukázať, že ku diskriminačnému správaniu v praxi stále dochádza, o čom svedčí aj použitá judikatúra. Rozsudky nám však neodhalia množstvo osôb mlčky tolerujúcich diskrimináciu, ktoré sa dobrovoľne rozhodnú prostriedky právnej ochrany nevyužiť. V príspevku sa aj preto venujeme možnému spôsobu sprístupnenia právnej ochrany pre širší okruh obyvateľstva, nakoľko finančné náklady za právnu pomoc dokážu mnoho ľudí odradiť od jej využitia. Taktiež sa zameriame na výšku a význam súdnych poplatkov v diskriminačných sporoch.

Jadro práce je rozdelené do troch hlavných kapitol, pričom prvá nám ponúkne prehľad o významných antidiskriminačných právnych predpisoch, či predpisoch zakotvujúcich antidiskriminačné ustanovenia. Ustanovenia tohto druhu sa nachádzajú primárne v predpisoch vzťahujúcich sa na práva osôb, pretože ustanovené práva majú byť garantované všetkým bez ohľadu na farbu pleti, pohlavie, vek, sexuálnu orientáciu či iné. Medzinárodné zmluvy v tejto kapitole preukazujú skutočný záujem štátov zaoberať sa dodržiavaním zásady rovnakého zaobchádzania v širšom zábere a nie len na vnútroštátnej úrovni.

Druhá kapitola odhalí (ne)rozvinutosť aplikačnej praxe, resp. množstvo nájdených rozhodnutí súdov Slovenskej republiky v rámci príslušnej témy a najčastejšie diskriminované skupiny obyvateľstva. Dôvod, prečo sme sa rozhodli vychádzať z judikatúry, je ten, že diskriminácia potvrdená súdom po náležitom vykonaní dokazovania má v očiach čitateľa vyššiu váhu ako subjektívne pocity osôb, ktoré nemusia vždy vychádzať z diskriminácie.

Taktiež zmyslom poukázania na dotknuté skupiny osôb je snaha napomôcť odstrániť zaužívané predsudky, ktoré týmto ľuďom bránia v úplnom realizovaní svojich práv.

Záverečná časť je zameraná na úvahu *de lege ferenda* a teda snahu nielen poukázať na skutočný stav problému, ale navrhnúť aj riešenia smerujúce ku jeho zlepšeniu. V tomto duchu sa budeme snažiť sústrediť na orgány aplikujúce antidiskriminačnú legislatívu a problémy, na ktoré tieto orgány samy poukazujú. Okrem toho sa zameriame na už vyššie spomínané dostupné prostriedky právneho zastúpenia a možnosti ich legislatívneho vylepšenia, ktoré vedia byť osobe v procese domáhania sa svojej ochrany veľmi nápomocné.

Pri spracovaní tejto témy sme primárne vychádzali z Komentára k antidiskriminačnému zákonu od Janky Debrecéniovej, ktorý ponúka hlbší a jasnejší význam ustanovení antidiskriminačného zákona.

1 Právna úprava diskriminácie na národnej i nadnárodnej úrovni

Diskriminácia je nepochybne pojem veľmi obšírny a zohľadňujúc spoločenské zmeny neustále meniaci svoj rozsah. Dôkazom je aj definícia Európskeho súdneho dvora, ktorý ju definoval ako „*aplikáciu rozdielných pravidiel na porovnateľné situácie alebo rovnakých pravidiel na rozdielne situácie*“.¹ Druhá časť vety demonštruje rozšírenie predmetného pojmu, na nielen formálnu ale aj materiálnu rovnosť, pri ktorej sa má zohľadňovať pozadie, schopnosti, vzdelanie a iné charakteristiky jednotlivca.² Ústavný súd Slovenskej republiky sa vo svojej judikatúre vyjadril, že si tento prístup vyžaduje pozitívne zaobchádzanie s určitými skupinami obyvateľstva vzhľadom na ich charakteristické črty a že takého zákonné, účelné a primerané zvýhodňovanie je prípustné na odstránenie prirodzenej nerovnosti.³

Problém diskriminácie je upravený v mnohých právnych dokumentoch s vysokou právnou silou. V prvej kapitole preto poskytujeme stručný náhľad najvýznamnejších právnych predpisov na národnej ako aj na nadnárodnej úrovni. Nakoľko sa v práci venujeme problematike diskriminácie v pracovnoprávných vzťahov, zameriame sa aj na právne predpisy upravujúce túto oblasť.

1.1. Právna úprava diskriminácie na národnej úrovni

¹ Prípád C-342/93 *Gillespie*, odsek 16. DEBRECÉNIOVÁ, J. Antidiskriminačný zákon. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: Občan a demokracia, 2008. ISBN 978-80-89140-16-9, s. 31.

² BOBEK, M.: Rovnosť jako právní problém. In: BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.): Rovnost a diskriminace. Praha: C. H. Beck, 2007.

³ BARANCOVÁ, H. a kol. Zákoník práce. Komentár. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. ISBN: 978-80-89603-78-7.

Azda to najvšeobecnejšie východisko v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky predstavuje Ústava Slovenskej republiky, a to konkrétne článok 12 odsek 2 ustanovujúci „*Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.*“⁴ Avšak podľa ustálenej judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky má toto ustanovenie „*všeobecný deklaratívny charakter a nie charakter základného ľudského práva a slobody. Jeho použitia je možné sa dovolávať len v spojitosti s ochranou konkrétnych základných práv alebo slobôd uvedených v ústave*“.⁵ Taktiež, článok 12 Ústavy je stavaný vertikálne, t. j. uplatňuje sa v prípadoch, keď je niekomu diskriminačným spôsobom odopretý rovnaký prístup k právam vo vzťahu verejná moc vs. jednotliviec.

Takzvaný „antidiskriminačný zákon“⁶ predstavuje na zákonnej úrovni taktiež významnú právnu úpravu v oblasti rovnakého zaobchádzania. Na rozdiel od čl. 12 Ústavy však ponúka úpravu v horizontálnej rovine vzťahov, teda medzi súkromnými osobami. Antidiskriminačný zákon k už v Ústave spomínaným zakázaným dôvodom diskriminácie pripája aj zdravotné postihnutie, vek, sexuálnu orientáciu, manželský či rodinný stav a oznámenie kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti. Pojem „Iné postavenie“ predstavuje priestor pre ďalšie dôvody diskriminácie ustanovené v iných právnych predpisoch zahrňujúcich zásadu rovnakého zaobchádzania, ako napríklad Zákonník práce.⁷

Na procesnoprávnej úrovni upravuje problematiku rovnakého zaobchádzania Civilný sporový poriadok, ktorý v druhom a treťom dieľi druhej hlavy upravuje antidiskriminačné a individuálne pracovnoprávne spory.⁸

Okrem právnych predpisov uvedených vyššie je diskriminácia v zamestnaneckých vzťahoch regulovaná aj v Zákonníku práce,⁹ ktorý je východiskovým prameňom práva pre oblasť pracovnoprávných vzťahov v podmienkach Slovenskej republiky. Tento v článku 1 zakotvuje garanciu práv fyzických osôb a to konkrétne práva „*na prácu, na slobodnú voľbu*

⁴ Zákon č. 460/1992 Zb. (Ústava Slovenskej republiky).

⁵ DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. ISBN: 978- 80-89603-74-9, s. 384.

⁶ Zákon číslo 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

⁷ DEBRECENIOVÁ, J. Antidiskriminačný zákon. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: Občan a demokracia, 2008, ISBN 978-80-89140-16-9.

⁸ Zákon č. 160/2015 Z.z. (Civilný sporový poriadok).

⁹ Zákon č. 311/2001 Z.z. (Zákonník práce).

zamestnania, na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky a na ochranu proti svojvoľnému prepusteniu zo zamestnania“, pričom tieto práva musia byť zaručené „*v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania*“, ktorú pre oblasť pracovnoprávných vzťahov ustanovuje už spomínaný antidiskriminačný zákon. Vzápätí však tento článok zakotvuje aj výnimku z tejto zásady a to ak je rozdielne zaobchádzanie odôvodnené „*povahou činnosti vykonávaných v zamestnaní alebo okolnosťami, za ktorých sa tieto činnosti vykonávajú, ak tento dôvod tvorí skutočnú a rozhodujúcu požiadavku na zamestnanie pod podmienkou, že cieľ je legitímny a požiadavka primeraná*.“

Paragraf 13 Zákonník práce sa okrem iného týka aj osôb, ktoré proti takémuto diskriminačnému konaniu zasiahnu (napríklad sťažnosťou, žalobou či oznámením). Tieto osoby nemôžu byť za to prenasledované či inak postihované. Zamestnanec sa môže obrátiť na súd aj v prípade ak mu zamestnávateľ prikáže mlčať o svojich pracovných podmienkach.¹⁰

V § 119a je vyjadrená zásada *rovnakej mzdy za rovnakú prácu a za prácu rovnakej hodnoty*. Prvá veta tohto ustanovenia znie: „*Mzdové podmienky musia byť dohodnuté bez akejkoľvek diskriminácie podľa pohlavia*“, čo indikuje najmä potrebu ochrany žien pred nespravodlivými rozdielmi pri vyplácaní mzdy.

1.2. Právna úprava diskriminácie na nadnárodnej úrovni

Problematika rovnakého zaobchádzania je prirodzene pre svoju potrebu celoplošnej aplikácie spracovaná aj na nadnárodnej úrovni. Medzi najznámejšie dokumenty tu môžeme zaradiť Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím či Dohovor o diskriminácii v zamestnaní a povolani.¹¹

V rovine Rady Európy je základným právnym dokumentom upravujúcim diskrimináciu Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorého článok 14 jasne vyjadruje zákaz diskriminácie nadväzujúci na „*užívanie práv a slobôd priznaných týmto dohovorom*“.

Súvisiac s právom Európskej únie, diskrimináciu upravuje primárne aj sekundárne právo. Vzťahujúc sa na primárne právo, upravujú tento pojem všetky tri pramene primárneho práva. Túto oblasť však regulujú aj smernice EÚ ako napríklad Smernica 2000/43/EC, ktorá

¹⁰ BARANCOVÁ a kol., ref. 3.

¹¹ BERDISOVÁ, DAVALA, DOLOBÁČ, STRAKA, FRIDRICH, BIHARIOVÁ, KANOCZOVÁ, KOTVANOVÁ, STRÁŽNICKÁ, MAGUROVÁ, Právne aspekty rovnakého zaobchádzania v Slovenskej realite. Košice: EQUILIBRIA, s.r.o., ISBN: 978-80-8143-052-7.

zakazuje všetky formy diskriminácie na základe rasy a etnického pôvodu, Smernica 2000/78/EC vylučujúca všetky formy diskriminácie v zamestnaní a povolani na základe náboženstva, presvedčenia, hendikepu, veku a sexuálnej orientácie, Smernica 2006/54/ES týkajúca sa rovnakého zaobchádzania sa s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti či Smernica 2004/113/ES o vykonávaní rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám.¹²

Smernica 2000/78/ES buduje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani bez ohľadu na náboženské vyznanie, zdravotné postihnutie, vek alebo sexuálnu orientáciu. Analogicky by sa mal však tento zákaz diskriminácie dať aplikovať na všetky zakázané dôvody rozdielneho zaobchádzania a na všetky oblasti, v ktorých Antidiskriminačný zákon zaručuje takúto ochranu.¹³

Smernica 2006/54/ES sa dotýka zásady rovnosti príležitostí rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania. Okrem iného ustanovuje, že *„rovnosť medzi mužmi a ženami je základnou zásadou Spoločenstva“* a že zákaz diskriminácie nie je limitovaný len na fakt, že osoba je muž alebo žena, ale tento zákaz sa aplikuje aj na dôvod, akým je zmena pohlavia osoby. Nerovnaké zaobchádzanie z dôvodov súvisiacich s tehotenstvom alebo materstvom je považované za priamu diskrimináciu z dôvodu pohlavia a žena má po ukončení materskej dovolenky právo návratu na svoje pracovné miesto, prípadne rovnocenné miesto. Táto smernica v sebe zakotvuje veľmi významné procesné pravidlo, a to presun dôkazného bremena zo žalobcu na žalovaného, ktorý má preukázať, že ku diskriminácii nedošlo.

2 Výber z judikatúry súdov Slovenskej republiky v oblasti diskriminácie v pracovnoprávných vzťahoch

Judikatúra ohľadne diskriminácie sa všeobecne javí ako málo rozvinutá v porovnaní s inými právnymi oblasťami. Vychádzajúc z registra judikátov Ministerstva spravodlivosti SR, z portálov judikaty.sk, zakony.judikaty.sk, z webových stránok združení obhajujúcich diskriminované osoby v konaniach pred súdmi (Občan a demokracia, Poradňa pre občianske a ľudské práva) a iných portálov (gender.gov.sk, pravnelisty.sk) sme sa dopracovali celkovo ku 29 rozhodnutiam potvrdzujúcim, že ku diskriminácii v rámci zamestnania skutočne došlo. Z dôvodu nedostatku rozhodnutí sme v tomto výbere zahrnuli aj porušenie zákazu

¹² BARANCOVÁ a kol., ref. 3.

¹³ DEBRECENIOVÁ, ref. 7.

diskriminácie v rámci štátnozamestnaneckých vzťahov, na ktoré sa vzťahoval zákon 400/2009 Z. z.¹⁴ Dve rozhodnutia z nášho výberu nepredstavujú rozsudky súdov SR, ale rozhodnutia Výboru OSN, ktoré spochybnilo rozhodovanie slovenských súdov v predmetných veciach. Z časového hľadiska sme sa zameriavali primárne na posledných desať rokov, no najstaršie rozhodnutie z nášho výberu siaha až do roku 2003. Najčastejšie sa vyskytujúcim zakázaným dôvodom diskriminácie bolo „**iné postavenie**“, resp. v niektorých prípadoch nebol dôvod diskriminácie vôbec uvedený, čo sa dalo subsumovať jedine pod tento zakázaný dôvod. Konkrétne bolo týchto prípadov 15 (**51 %** prípadov). V šiestich rozhodnutiach (**21 %** prípadov) bolo ako zakázaný dôvod uvedené **pohlavie** a napokon v troch prípadoch (**10 %**) bola dôvodom **etnická príslušnosť**. Zvyšok tvorilo zdravotné postihnutie, vek, náboženské vyznanie či politické zmýšľanie. V tejto kapitole priblížime judikatúru súvisiacu troma dôvodmi diskriminácie najčastejšie sa vyskytujúcimi v rámci tohto výberu, resp. opíšeme rozhodnutia z nášho pohľadu najvýznamnejšie a najzaujímavejšie. Čo do formy diskriminácie, často sa v rámci jedného prípadu vyskytlo viacero foriem naraz. Najčastejšie išlo o prípady priamej diskriminácie (72 %), ale aj nepriamej (37 %) ukrývajúcej sa v kritériách prijatia či organizačných zmenách vyúsťujúcich do výpovedí. Pomerne frekventovanou formou bol aj pokyn na diskrimináciu (13 %) či obťažovanie (6 %).

2.1. Iné postavenie ako zakázaný dôvod diskriminácie

V mnohých rozhodnutiach súd neuviedol, o aký dôvod diskriminácie v danom prípade ide a práve takéto rozhodnutia sa v našom výbere vyskytovali najčastejšie. V nájdených rozhodnutiach šlo frekventovane o diskrimináciu voči zamestnancom, ktorí dávali najavo svoje nesúhlasné názory voči postupom vedenia.¹⁵ Títo zamestnanci boli teda diskriminovaní z dôvodu zastávania oponujúcich názorov, ktorý sa pri subsumpcii pod zakázané dôvody diskriminácie dá zaradiť jedine pod „iné postavenie“. To je v diskriminačných ustanoveniach práve pre účel nevyčerpania dôvodov, na základe ktorých môže dôjsť ku porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania.¹⁶ Následky, ktoré takýchto zamestnancov postihli, boli často nevyplatenie mzdy alebo odmien, ktoré vedenie odôvodniť nevedelo alebo sa odvolávalo

¹⁴ Zákon č. 400/2009 Z.z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov. (už zrušený a nahradený Zákonom č. 55/2017 o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.)

¹⁵ Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 11CoPr/7/2018.

¹⁶ ŠTEVČEK, FICOVÁ, BARICOVÁ, MESIARKINOVÁ, BAJÁNKOVÁ, TOMAŠOVIČ a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2016. ISBN: 978-80-7400-629-6.

napríklad na nezapisovanie sa do dochádzky.¹⁷ Čo do formy diskriminácie, najfrekvencovanejšie išlo o priamu diskrimináciu, ktorá *prima facie* znevýhodňovala zamestnancov vyjadrujúcich odlišné postoje ako vedenie. Vyskytovali sa tu aj prvky nepriamej diskriminácie, ktorá sa ukrývala za rôzne na pohľad objektívne dôvody nevyplatenia mzdy.

Medzi rozhodnutia v kategórii „iné postavenie“ sa dajú zaradiť aj rozsudky pojednávajúce o antidiskriminačných žalobách sudcov, na ktoré sme pri vyhľadávaní judikátov tiež narazili. V tomto prípade však nejde o typické pracovnoprávne vzťahy upravované Zákonníkom práce ani štátnozamestnanecké vzťahy spadajúce pod zákon o štátnej službe a preto ich nebudeme špecifikovať. Nejde ich však úplne opomenúť, nakoľko táto situácia vyústila až do vydania nálezu Ústavného súdu sp. zn. PL ÚS 17/08, ktorý okrem iného vyhlásil sporné ustanovenie za protiústavné. Týmto sporným ustanovením bol § 69 ods. 2 zák. č. 385/2000 Z. z., ktorý priznával sudcom Špeciálneho súdu (dnes Špeciálny trestný súd) a sudcom Najvyššieho súdu (ktorí rozhodovali vo veciach, na ktoré je v prvom stupni príslušný Špeciálny súd) funkčné príplatky vo výške dvojnásobku priemernej nominálnej mesačnej mzdy zamestnanca v hospodárstve SR. Prijatím zákona č. 122/2005 Z. z. sa tieto príplatky vyšplhali na šesťnásobok takejto mzdy. Nakoľko príplatky v takej výške neprípadi aj ostatným sudcom všeobecných súdov, začali títo podávať antidiskriminačné žaloby. Ústavný súd v náleze dospel k záveru, že tento paragraf porušuje zásadu rovnakého zaobchádzania (čl. 12 Ústavy SR).

V tejto časti priblížime rozsudok Krajského súdu v Košiciach,¹⁸ v ktorom bola v dôsledku porušenia zásady rovnakého zaobchádzania štyrom žalobcom priznaná nemajetková ujma vo výške od 1500 do 5100 eur. Žalobcovia v tomto spore boli profesormi lekárskej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika (ďalej ako „Univerzita“), ktorí boli zároveň prednostami kliník, členmi akademického senátu a poprední odborníci predstavujúci špičku vedeckovýskumnej a publikačnej činnosti.

Zásada rovnakého zaobchádzania bola voči nim porušená pri vyplácaní odmien za pedagogickú, vedeckú, riadiacu a inú tvorivú činnosť, pričom ich výšku stanovoval dekan lekárskej fakulty Univerzity. Žalobcovia, hoci mali rovnaké alebo dokonca až vyššie výkonnostné parametre, ich odmeny boli výrazne nižšie ako odmeny ich kolegov. Jednotlivé výkony boli hodnotené prostredníctvom bodov, pričom pomer medzi bodmi a odmenou je pri

¹⁷ Rozhodnutie Krajského súdu v Trenčíne sp. zn. 4Co/239/2018.

¹⁸ Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 11CoPr/7/2018.

žalobcoch a ostatných kolegoch zásadne rozdielny. Napríklad žalobca v prvom rade získal pri 3.232,12 bodoch odmenu 900 eur a jeho kolegovia, priatelia dekana s 0 bodmi odmenu 1.200 eur. Podľa žalobcov súviselo toto diskriminačné zaobchádzanie zo strany dekana s ich názorovým oponovaním či sťažnostnou aktivitou v rámci výkonu funkcie v akademickom senáte. Kriticky sa vyjadrovali najmä k ne hospodárnemu nakladaniu s prostriedkami, k problémom vo vzdelávaní slovenských aj zahraničných študentov, neriešeniu väd súvisiacich s akreditáciou istých študijných programov a k celkovým nedostatkom v procese výučby. Z tvrdení žalobcov teda vyplýva, že takéto odmeňovanie bolo nástrojom zastrašovania zamestnancov s oponujúcimi názormi. Podľa súdu žalobcovia uniesli dôkazné bremeno v rozsahu oznámenia skutočností, z ktorých je možné usudzovať, že ku diskriminácii došlo. Preto sa žalovaný mohol spod diskriminačnej žaloby „vyslobodiť“ len preukázaním, že jeho konanie nevykazovalo prvky diskriminácie. Sám vtedajší dekan vo svojej svedeckej výpovedi uviedol, že žalobcom vyplatil odmeny v nižšej výške, lebo mali nadštandardné vzťahy s rektorom a chcel, aby na rektora vyvíjali tlak na zvýšenie osobných platov. Podľa jeho tvrdení žalobcom plánoval odmeny následne doplatiť. Dôkazné bremeno teda žalovaný neuniesol. Navyše sa dovolával § 9 ods. 3 antidiskriminačného zákona, ktorý ustanovuje subsidiárnu povahu náhrady nemajetkovej ujmy v prípade, ak nepostačuje morálna satisfakcia, napríklad vo forme ospravedlnenia. Žalovaný uviedol, že takéto morálne zadost'učinenie už žalobcom poskytol v liste rektora a že je podľa jeho názoru postačujúce. Súd však žalobcom spomínanú nemajetkovú ujmu priznal a svoje rozhodnutie odôvodnil aj skutočnosťami akými boli nátlak zo strany dekana, zvyšovanie hlasu a presadzovanie si vlastného stanoviska. Tieto diskriminačné prejavy mali dopad na morálnu integritu žalobcov a vyústili až do rozhodnutia žalobkyní v 2. a 3. rade, ukončiť so žalovaným pracovný pomer. Súd preto považoval náhradu nemajetkovej ujmy ako adekvátne zadost'učinenie.

2.2. Pohlavie ako zakázaný dôvod diskriminácie

Pohlavie ako zakázaný dôvod rozdielneho zaobchádzania sa v nájdených rozhodnutiach vyskytoval šesťkrát (21 %), pričom jedno z nich nepredstavuje rozsudok súdu SR, ale rozhodnutie Výboru OSN na odstránenie diskriminácie žien.¹⁹ Tento Výbor na rozdiel od slovenských všeobecných súdov vyhovel žalobkyni, čo vykreslilo postup súdov SR ako otázný a preto sme sa rozhodli ho v štatistike zahrnúť. V tejto kategórii sa stretávame

¹⁹ CEDAW/C/65/D/66/2014, <https://www.poradna-prava.sk/sk/dokumenty/rozhodnutie-vyboru-osn-pre-odstranenie-diskriminacie-zien-cedaw-v-pripade-d-s/>

s diskrimináciou výlučne voči ženám a to často s dôvodmi spojenými s materstvom a starostlivosťou o deti. Nepriama diskriminácia sa tu vyskytovala častejšie a bola ukrytá najmä v organizačných zmenách znižujúcich počet zamestnancov. Ako príklad môže slúžiť rozsudok Najvyššieho súdu SR,²⁰ kedy bola žalobkyňa prepustená pre nezloženie sľubu, ktorý je predpokladom pre vznik pracovného pomeru v štátnej službe. Diskriminovaná žena však v tomto prípade nebola oboznámená s termínom skladania sľubu, pretože bola na materskej dovolenke, o čom žalovaný vedel. K porušovaniu zásady rovnakého zaobchádzania dochádzalo aj formou priamej diskriminácie a to napríklad voči žene, ktorú zamestnávateľ odvolal z funkcie zástupkyne riaditeľky a znížil jej plat po tom, čo sa dozvedel, že je tehotná.²¹ Napokon sa v tejto oblasti vyskytovalo aj obťažovanie ako jedna z foriem diskriminácie.

Prípado, ktorý priblížime, bol dokonca medializovaný²² a odohral sa medzi žalobkyňou Ing. V. P., CSc. a žalovaným, resp. jej bývalým zamestnávateľom Národným lesníckym centrom (ďalej ako „NLC“).

Žalobkyňa V.P. uviedla, že diskriminačné správanie zo strany žalovaného, resp. generálneho riaditeľa NLC K. sa ku nej začalo už v roku 2008, kedy mu žalobkyňa predstavila 2 predbežné návrhy projektov pre poľnohospodársku platobnú agentúru („PPA“). Je dôležité spomenúť, že tohto riaditeľa žalobkyňa ešte v roku 1999 nahradila na poste generálneho riaditeľa sekcie lesníctva Ministerstva pôdohospodárstva. Žalovaný K. uvedené návrhy projektov pred PPA nepredložil a nejasné dôvody tohto svojho rozhodnutia v procese dokazovania neustále menil. Najčastejšie sa odvolával na edukačnú povahu návrhu projektu, ktorý však samotná PPA posúdila ako informačnú a nie edukačnú. Ako komparátor v tejto situácii slúžil dokonca menej kvalifikovaný kolega žalobkyne Ing. K., ktorý taktiež predložil podobný projekt a to so vzdelávacím charakterom. Proti jeho projektu však žalovaný K. nijako nenamietal a agentúre ho predložil. Súd toto zaobchádzanie označil ako priamu diskrimináciu voči žalobkyni z dôvodu pohlavia a tiež ako obťažovanie obmedzujúce ju v slobode vedeckého bádania. Súd taktiež vytkol žalovanému, že nevytvoril žiadne transparentné a nediskriminačné pravidlá pre prijímanie projektov a svojvoľne ďalšie projekty žalobkyne zamietal.

V januári 2009 bol žalobkyni predložený návrh na zmenu jej pracovnej zmluvy, teda dodatok, ktorý by ju už nezaradzoval do 13. platovej triedy, ale len 12., čo žalobkyňa

²⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu sp. zn. Cdo 39/03,

<https://www.gender.gov.sk/diskriminacia/diskriminacia/pojmy/priama-diskriminacia/sudy-v-sr/>

²¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu sp. zn. Cdo 183/2008

²² <https://domov.sme.sk/c/22171700/odbornicku-z-narodneho-lesnickeho-centra-prepustili-nezakonne.html>

odmietla. To by okrem zníženia mesačnej mzdy o 70 eur znamenalo ešte aj zhoršenie príležitostí na vedecké bádanie. Túto zmenu žalovaný odôvodňoval tým, že žalobkyňa nemala žiadne samostatné projekty a preto bolo potrebné posunutie do nižšej platovej triedy. Ako však bolo preukázané, žalobkyňa týmito vlastnými projektami nedisponovala práve kvôli ich neprijímaniu zo strany žalovaného. Takáto zmena bola navrhnutá aj kolegovi žalobkyne doc. P., ktorému začala rovno chodiť nižšia mzda. Interné predpisy ale nariaďujú pri znížení mzdy prediskutovanie so zamestnancom, ktoré aj prebehlo a v dôsledku ktorého žalovaný uznal, že doc. P. má byť nakoniec zaradený do pôvodnej 13tej platovej triedy. V prípade žalobkyne však ku prediskutovaniu nedošlo, ale rovno jej prišla výpoveď z organizačných dôvodov, resp. dôvodu nadbytočnosti a ušetrenia finančných prostriedkov. Žalobkyňa bola pritom hodnotená ako jedna z najkvalifikovanejších zamestnancov v NLC a zo situácie jasne vyplývalo, že túto výpoveď dostala z dôvodu odmietnutia pozície v 12. platovej triede. Táto skutočnosť je navyše v rozpore so samotnými organizačnými zmenami znižovania počtu zamestnancov, pretože ak by žalobkyňa ponúkanú pozíciu prijala, ku zníženiu počtu zamestnancov by nedošlo. Navyše bolo v konaní dokázané, že peniaze ušetrené za plat žalobkyne by boli zanedbateľnou sumou v porovnaní s finančnými prostriedkami, ktoré by žalobkyňa priniesla vďaka svojim projektom.

Žalovaný v konaní neunesol dôkazné bremeno, t. j. nepreukázal, že so žalobkyňou bolo zaobchádzané v súlade s ustanoveniami antidiskriminačného zákona. Okresný súd preto určil, že výpoveď žalobkyne je neplatná a že navyše preukazuje diskriminačný charakter. Tento rozsudok potvrdil aj Krajský súd v Banskej Bystrici, avšak nakoľko išlo o medzitýmný rozsudok, o nároku žalobkyne o náhradu mzdy a nemajetkovú ujmu súd rozhodoval v osobitnom konaní.

2.3. Príslušnosť k etnickej skupine ako zakázaný dôvod diskriminácie

Ku diskriminácii v zamestnaní na základe príslušnosti k určitému etniku došlo podľa nášho výberu trikrát (10 %). V našich podmienkach predstavuje práve rómske etnikum veľmi zraniteľnú skupinu v oblasti rozdielneho zaobchádzania a spúšťačom tu veľmi často boli predsudky voči Rómom týkajúce sa ich neochoty pracovať, či ich problémového správania. V tejto skupine judikátov išlo frekventovane o problém nepriamej diskriminácie. Napríklad

vo výberovom konaní na post sociálneho pracovníka s rómskym etnikom bol zúžený zoznam kritérií pre prijatie preto, lebo v pôvodnom znení by smerovali k úspechu rómskych uchádzačov. Takýmto vylúčeným kritériom bola napríklad aj znalosť rómskeho jazyka, čo je nelogické vzhľadom na charakter pozície, ktorá predstavovala post sociálneho pracovníka.²³ Táto nepriama diskriminácia sa mnohokrát prelínala s obťažovaním, nakoľko v dôsledku tohto konania bolo vytvorené ponižujúce prostredie a ujma na ľudskej dôstojnosti. Vyskytol sa tu však aj pokyn na diskrimináciu, kedy majiteľka podniku zakázala čašníčke obslúžiť Rómskych klientov.²⁴

Prípady, ktoré budeme bližšie prezentovať v tejto kategórii má zvláštnosť v tom, že podľa judikatúry súdov SR ku žiadnej diskriminácii nedošlo, čo bolo vyvrátené až na medzinárodnoprávnej úrovni. Diskriminovaná osoba teda prehrala na Slovensku vo všetkých štádiách konania a až po tomto vyčerpaní domácich prostriedkov právnej ochrany sa obrátila na Výbor OSN pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie, kde aj uspela. Hoci v príspevku vychádzame z diskriminácie potvrdennej slovenskými súdmi, v tomto prípade rozhodnutie Výboru OSN spochybnilo správnosť týchto rozhodnutí a preto sa nimi budeme zaoberať napriek ich zamietavej povahe.²⁵

Žalobkyňa V.S., ktorá je príslušníčkou rómskeho etnika, tvrdila, že sa stala obeťou porušenia článkov 2, 5 a 6 Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (ďalej ako „Dohovor“). V roku 2006 V.S. úspešne ukončila Prešovskú univerzitu v Prešove v odbore všeobecné učiteľstvo a dejepis. Počas štúdia pracovala ako asistentka učiteľa a vychovávateľka v miestnych základných školách. V júni roku 2009 sa žalobkyňa rozhodla podať žiadosť o prijatie do zamestnania na základnú školu Zochovu v Revúcej („základná škola“) ako učiteľka dejepisu a pedagogiky, avšak prehlásila, že v prípade, ak táto pozícia nebude voľná, je ochotná prijať pozíciu pedagogickej asistentky. V deň podania žiadosti osobne stretla riaditeľa uvedenej školy, ktorý jej podľa jej tvrdení povedal, že namiesto hľadania práce by mala mať deti ako ostatné Rómky a že nikdy nezíska prácu, ani keby si skúsila zlepšiť kvalifikáciu ďalším štúdiom. Žalobkyňa sa kvôli týmto vyjadreniam cítila ponížená a zahanbená, nakoľko Rómovia sú všeobecne na Slovensku vnímaní ako neochotní pracovať. O mesiac neskôr poslal riaditeľ žalobkyni list, v ktorom ju informoval, že ňou požadované miesto nie je voľné, ale pre prípad si ponechá jej žiadosť.

²³ Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach, sp. zn. 9Co/259/2017

²⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Cdo 10/2011

²⁵

<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsjTEspjCO2hr0gz%2bunRkKZfTh8mj%2bbboOJKkQjb3cVvTKTc5EzHROILC0qbxD8TZC%2fpfeyjOenjWUUMfTleusC%2fGkfEWeBSSMPChENIBQv%2bXF0aF7cqzCZu4n2sgPa4pTRA%3d%3d>

Neskôr v septembri žalobkyňa zistila, že sa uvoľnila pozícia pedagogickej asistentky, ktorú však dostala iná osoba, ktorá nebola rómskeho pôvodu a dokonca mala nižší stupeň dosiahnutej kvalifikácie.

Nakoľko mala žalobkyňa podozrenie, že sa stala obeťou diskriminačného zaobchádzania, oslovila Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. To sa začalo situáciou zaoberať a kontaktovalo riaditeľa Základnej školy Zochova, ktorý im vysvetlil, že žalobkyňu neprijal z dôvodu nedostatku voľných pracovných miest. Taktiež nakoľko nedala súhlas so spracovaním svojich osobných údajov, mohol si jej žiadosť ponechať len po dobu 30 dní, pričom tesne potom sa uvoľnila pozícia na post asistentky učiteľa. Táto pracovná pozícia vyžadovala len stredoškolské vzdelanie a nachádzala sa v siedmej platovej skupine. Žalobkyni ako vysokoškolsky vzdelanej zamestnankyni by musel žalovaný platiť viac, čo by škola nemohla hradiť. V.S. kontaktovala Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, ktoré sa vyjadrilo, že nedostatok finančných prostriedkov školy nie je relevantný dôvod na prijatie do zamestnania niekoho nižšie kvalifikovaného.

V októbri 2010 žalobkyňa podala žalobu na Okresný súd Revúca, v ktorej namietala porušenie § 9 a nasl. antidiskriminačného zákona. V žalobe žiadala od školy ospravedlnenie a zaplatenie nemajetkovej ujmy vo výške 10 000 eur. Súd túto žalobu zamietol s odôvodnením, že žalovaný uniesol dôkazné bremeno, resp. dokázal, že nepostupoval diskriminačne, nakoľko na voľnú pracovnú pozíciu postačovalo stredoškolské vzdelanie a ani súd nevidel dôvod v prijímaní vyššie vzdelanej uchádzačky na miesto, ktoré to nevyžadovalo. Následne sa žalobkyňa odvolala na Krajský súd Banská Bystrica, ktorý potvrdil rozhodnutie Okresného súdu Revúca. V.S. napokon podala dovolanie na Najvyšší súd SR, kde navrhla, aby daná vec bola predložená pred Súdny dvor EÚ ako prejudiciálna otázka. Najvyšší súd jej však nevyhovel a vec vrátil Krajskému súdu v BB, ktorý opätovne potvrdil rozhodnutie okresného súdu Revúca. Pri vyčerpaní prostriedkov ochrany všeobecných súdov sa žalobkyňa obrátila na Ústavný súd SR, ktorý jej ústavnú sťažnosť zamietol ako neopodstatnenú. Následne sa V.S. rozhodla obrátiť na Výbor OSN pre odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie, kde tvrdila, že zo strany Slovenskej republiky došlo k porušeniu článkov 2, 5 a 6 Dohovoru. Slovenská republika odmietala toto porušenie, nakoľko sa odvolávala na adekvátnu právnu úpravu v danej oblasti (antidiskriminačný zákon), procesné prostriedky ochrany ako dôkazné bremeno na strane žalovaného a možnosť odvolania, dovolania či podania ústavnej sťažnosti. Slovenská republika taktiež zdôraznila, že spomínaná základná škola už v minulosti zamestnala príslušníkov rómskeho etnika.

Výbor dospel k záveru, že žalobkyňa predniesla pred súdy SR *prima facie* prípad rasovej diskriminácie a tým, že neuspela, si Slovenská republika skutočne neplnila svoje povinnosti vyplývajúce z článkov 2, 5 a 6 Dohovoru. So žalobkyňou V.S. bolo zo strany základnej školy zaobchádzane diskriminačne a súdy, na ktoré sa obrátila poskytlí nepostačujúce a nesúvislé odôvodnenia zamietnutia jej žaloby. Navyše Výbor považoval argument vedenia školy spočívajúci v nedostatku financií na úhradu mzdy žalobkyni ako irelevantný. Vzhľadom na tieto skutočnosti, Výbor odporučil Slovenskej republike poskytnúť žalobkyni náhradu spôsobenej ujmy a ospravedlnenie.

3 Úvahy de lege ferenda

3.1. Inšpektoráty práce ako prostriedky ochrany pred diskrimináciou v pracovnoprávných vzťahoch

Protiprávne konanie spočívajúce v diskriminácii sa nikdy nebude dať dokonale odstrániť zo zamestnaneckého či iného prostredia. Istými krokmi je však možné znížiť výskyt takéhoto protiprávneho konania. Diskriminované osoby v našich podmienkach majú určité dostupné prostriedky, ktoré im pomáhajú brániť sa voči porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania. Týmto sú v prvom rade nezávislé civilné súdy, ktoré môžu žalovanému nariadiť zdržanie sa rozdielného zaobchádzania, zaplatiť spôsobenú majetkovú ujmu a poskytnutie zadosťučinenia vo forme ospravedlnenia či zaplatenia nemajetkovej ujmy za zníženie dôstojnosti. Okrem súdov tu hrajú dôležitú rolu aj správne orgány, ktoré rovnako ako súdy môžu za diskriminačné konanie uvaliť sankcie. Na rozdiel od súdov však musia diskrimináciu odhaliť sami v rámci svojej inšpekčnej činnosti, nezávisle od toho, či to bolo *ex offio* alebo na základe podnetu. Medzi takého správne orgány patria napríklad Národný inšpektorát práce (ďalej ako „NIP“), Slovenská obchodná inšpekcia či Štátna školská inšpekcia.²⁶

Podľa Informatívnej správy NIP²⁷ o diskriminácii a rodovej rovnosti v pracovnoprávných vzťahoch za rok 2018 sa NIP vyjadril ohľadom náročnosti získavania

²⁶ DURBÁKOVÁ, HOLUBOVÁ, IVANCO, LIPTÁKOVÁ. Diskriminácia na Slovensku. Hľadanie bariér v prístupe k účinnej právnej ochrane pred diskrimináciou. Košice: Poradňa pre občianske a ľudské práva, 2012. ISBN: 978-80-970562-1-6. Dostupné na: <https://www.poradna-prava.sk/sk/dokumenty/diskriminacia-na-slovensku-hladanie-barier-v-pristupe-k-ucinnej-pravnej-ochrane-pred-diskriminaciou/>

²⁷ Národný inšpektorát práce. *Informatívna správa o diskriminácii a rodovej rovnosti v pracovnoprávných vzťahoch za rok 2018*. Košice, 2019. Dostupné na: <https://www.ip.gov.sk/wp-content/uploads/2017/03/Súhrnná-správa-za-rok-2018.pdf>

dôkazov v rámci preukazovania porušenia zákazu diskriminácie. Podľa zákona č. 125/2006 Z. z. je síce inšpektor práce oprávnený požadovať informácie, no nie je oprávnený využívať iné dôkazne prostriedky ako napríklad uskutočňovať výsluch svedka ako je to v súdnom konaní. Z tohto dôvodu odkazujú inšpektoráty práce sťažovateľom obrátiť sa na súd, kde môžu využiť všetky dôkazné prostriedky a kde je k tomu dôkazné bremeno presunuté na ťarchu žalovaného, resp. diskriminujúcej osoby. Inšpektori práce teda napriek množstvu podaní (v roku 2018 to bolo 220 podnetov)²⁸ sú kvôli nedostatku kompetencií nespôsobilí týmto sťažovateľom pomôcť. V rámci úvahy *de lege ferenda* by sme preto navrhovali rozšíriť kompetencie Inšpektorátov práce vo vzťahu k dôkazným prostriedkom (najmä výsluch svedkov), zväčšiť množstvo inšpektorov a robiť pre nich školenia v tejto oblasti.²⁹ Prípadne môže byť užitočné aj využívanie mediácie. Takéto mimosúdne riešenie sporov na úrovni orgánov správneho práva by zefektívnilo a urýchlilo proces ochrany osôb voči diskriminácii, nakoľko by Inšpektoráty práce mali účinné prostriedky na posúdenie situácie, prípadne mediáciou by mohli účinne prispieť k vyriešeniu konfliktného stavu. Školenia inšpektorov a inšpektoriek by bezpochyby skvalitnili úroveň ich vedomostí ohľadne riešenia diskriminácie v praxi.

3.2. Bezplatné právne zastupovanie v diskriminačných sporoch

Bezplatné právne zastúpenie má v tomto kontexte veľký význam, keďže diskriminované osoby sa môžu nechať ľahko odradiť od domáhania sa spravodlivosti aj kvôli cenám za právne služby. Berúc do úvahy skutočnosť, že osoba podávajúca na súd antidiskriminačnú žalobu, musí zaplatiť súdny poplatok vo výške 66 eur a ak sa domáha náhrady nemajetkovej ujmy, tak aj 3 % z požadovanej sumy,³⁰ môže mať toľko poplatkov naraz nechcene odstrašujúci efekt. EŠLP vo svojej judikatúre³¹ však zdôraznil, že súdne poplatky nepredstavujú obmedzenie práva na prístup ku súdu podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru (pokiaľ sledujú legitímny cieľ a sú tomuto cieľu primerané) a majú svoj význam, pretože zabráňujú podávaniu veľkého množstva neopodstatnených žalôb.³² Okrem toho Občiansky

²⁸ Národný inšpektorát práce, ref. 27.

²⁹ BERDISOVÁ, DEBRECENIOVÁ, HOLUBOVÁ, LAMAČKOVÁ, MAGUROVÁ, TRGIŇOVÁ, VOZÁRIKOVÁ. Inšpekcia práce a zásada rovnakého zaobchádzania s dôrazom na pohlavie a rod: právne rámce, bariéry, príklady dobrej praxe a odporúčania pre legislatívu, politiky a prax. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR, 2014. ISBN: 978-80-969824-3-1.

³⁰ Zákon SNR č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov

³¹ Rozhodnutie EŠLP vo veci Kreuz v. Poland

³² DURBÁKOVÁ, HOLUBOVÁ, IVANCO, LIPTÁKOVÁ, ref. 26.

zákoník umožňuje sudcovi sčasti alebo úplne oslobodzovať od zaplatenie súdneho poplatku.³³

Bezplatnej právnej pomoci sa môžu diskriminované osoby domôcť v Slovenskom národnom stredisku pre ľudské práva, v občianskych združeniach chrániacich diskriminované osoby a ponúkajúcich takéto služby zadarmo, v advokátskych kanceláriách ponúkajúcich tieto služby aj *pro bono* a Centrách právnej pomoci situovaných v každom krajskom meste.³⁴

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (ďalej ako „stredisko“) je inštitúciou pre rovnaké zaobchádzanie a zároveň je naplnením požiadaviek obsiahnutých v európskych antidiskriminačných smerniciach. Toto stredisko má okrem iného za úlohu poskytovať pomoc pri podávaní antidiskriminačných žalôb, zúčastňovať sa konaní, vykonávať prieskumy ohľadom diskriminácie či podávať v súlade s § 9a ADZ aj verejnú žalobu, ak bol na svojich právach v dôsledku diskriminácie ukrátený neurčitý počet ľudí alebo inak ohrozený verejný záujem.³⁵

Okrem toho sa dotknuté osoby môžu obrátiť aj na občianske združenia zamerané na ochranu osôb, s ktorými bolo nakladané v rozpore so zásadou rovnakého zaobchádzania. Tieto združenia vedia často poskytnúť vysoko kvalifikovanú pomoc. Podľa nášho názoru by bolo spravodlivé interpretovať už súčasnú právnu úpravu tak, že aj tieto združenia majú nárok na spravodlivú právnu odmenu v obdobnej výške ako advokáti. Avšak pri existencii formalistických prístupov je takáto interpretácia ohrozená a preto by bolo vhodné odmenu explicitne v zákone uviesť. Združenia by boli viac motivované pomáhať, keby mali takisto nárok na odmenu, ktorú by si v prípade vyhratého sporu mohli nárokovať od protistrany. Limitácia tejto odmeny na vyhratý spor by bola z dôvodu, že v prípade úspechu hradí trovy protistrana a v opačnom prípade by už nepredstavovali bezplatnú právnu pomoc, na ktorú sa môže diskriminovaná osoba v ťažkej situácii obrátiť. Výška odmeny by bola totožná s odmenami advokátov ustanovenými vo vyhláske č. 655/2004 Z. z. Takáto legislatívna „vsuvka“ by zaiste ocenila prácu občianskych združení takmer nezištne pomáhajúcim osobám čeliacim diskriminácii.

Čo sa týka zastupovania *pro bono* komerčnými advokátskymi kancelárkami, to v našich podmienkach nemá takú hlbokú tradíciu ako v iných, hlavne angloamerických krajinách.³⁶ V slovenskej republike je však pre najchudobnejšie skupiny obyvateľstva poskytnutá bezplatná právna pomoc (ďalej aj ako „právna pomoc“ a „pomoc“)

³³ DURBÁKOVÁ, HOLUBOVÁ, IVANCO, LIPTÁKOVÁ, ref. 26.

³⁴ DURBÁKOVÁ, HOLUBOVÁ, IVANCO, LIPTÁKOVÁ, ref. 26.

³⁵ DURBÁKOVÁ, HOLUBOVÁ, IVANCO, LIPTÁKOVÁ, ref. 26.

³⁶ DURBÁKOVÁ, HOLUBOVÁ, IVANCO, LIPTÁKOVÁ, ref. 24.

prostredníctvom Centier právnej pomoci (ďalej aj ako „centrá“). Teda ak osoba spadá pod zákonné kritériá,³⁷ môže využiť bezplatné služby týchto centier. Takéto opatrenie sa na prvý pohľad javí ako veľmi účinné, ale z nášho pohľadu obsahuje medzery. **Paragraf 6** tohto zákona ustanovuje kumulatívne podmienky na poskytnutie právnej pomoci **bez finančnej účasti** a za ním nasledujúci **§ 6a** už **s finančnou účasťou** osoby oprávnenej na pomoc. Tieto podmienky zahŕňajú určitú výšku príjmu, ktorá nesmie byť presiahnutá, ďalej nemožnosť osoby si právne služby zabezpečiť svojím majetkom, spor nesmie byť zrejme neúspešný a hodnota sporu musí prevyšovať hodnotu minimálnej mzdy. Právo na predmetnú právnu pomoc **bez finančnej účasti** je limitované konkrétnym príjmom v maximálnej výške **1,4** násobku sumy životného minima, ktoré ustanovuje zákon 601/2003 Z. z.³⁸ 1,4 násobok životného minima je pre jednu plnoletú fyzickú osobu 250,488 eur a ak je v danej situácii aj druhá spoločne posudzovaná plnoletá fyzická osoba, tak 1,4 násobok ich spoločne posudzovaného životného minima je 425,222 eur. Za každé nezaopatrené alebo zaopatrené neplnoleté dieťa sa maximálna výška príjmu, v rámci ktorej bude ešte osobe pomoc poskytnutá, navýši o 114,324 eur. Osoby, resp. rodiny nárokové si bezplatnú právnu pomoc, teda nesmú presiahnuť uvedené limity príjmu. Ak príjem osoby alebo rodiny presiahne tieto čísla, osoba už nemá nárok na bezplatnú právnu pomoc. Avšak, ak vezmeme do úvahy služby centra **s finančnou účasťou** osoby (§ 6a) násobok životného minima predstavujúci maximálnu hranicu na získanie pomoci bude **1,6** násobok. Teda ak ide o jedinú fyzickú osobu, príjem nesmie presahovať 286,272 eur, ak ide o dve fyzické osoby tak 485,968 eur a za každé nezaopatrené alebo zaopatrené neplnoleté dieťa sa táto hranica príjmu navyšuje o 130,656 eur. Pod pojmom príjem sú zahrnuté aj dávky v hmotnej núdzi, materská či dávky štátnej sociálnej podpory (§ 7 ods.2). Ak si vezmeme príklad slobodnej matky s jedným dieťaťom, tak jej príjmy na poskytnutie pomoci nemôžu presahovať 364,812 eur bez finančnej účasti a 416,928 eur s účasťou, pričom ceny za právne služby je možné rátať v stovkách eur. Tento zákon teda síce myslí na tých najchudobnejších, ale zabúda na osoby nachádzajúce sa tesne nad stanovenou hranicou príjmu. Paragraf 6b ods. 2 príslušného zákona síce dáva centru možnosť poskytnúť pomoc s finančnou účasťou osobe, ktorá prevyšuje vyššie uvedené hranice materiálnej núdze, ale táto možnosť je ponechaná na úvahe centra a nepredstavuje jeho povinnosť zaoberať sa takým prípadom. Hranica chudoby sa dnes už nemeria podľa prístupu k jedlu, ale podľa možností zabezpečiť si spoločensky dôstojnú existenciu. Väčšina

³⁷ Zákon č. 327/2005 Z.z.

³⁸ Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Ľudí s minimálnymi mzdami už pod nárok na túto pomoc nespadá. Násobok životného minima, ktorý by sme navrhovali je 1,9 pre právnu pomoc bez finančnej účasti a 2,1 násobok životného minima s touto účasťou. Daný problém je samozrejme možné vnímať komplexne a nielen so zameraním na právnu pomoc diskriminovaným osobám.

Záver

Problematika diskriminácie v zamestnaní je samozrejme téma veľmi obširná a tento príspevok ju vzhľadom na kritériá počtu strán nedokáže pokryť komplexne. Ponúka však výber aplikačnej praxe, ktorá má priniesť náhľad na realitu v predmetnej oblasti.

Diskriminácia je napriek pomerne širokej právnej úprave ešte stále aktuálnym problémom. Vzhľadom na skromné množstvo nájdenej judikatúry v príslušnej oblasti je možné vydedukovať dva závery. Prvým je, že tento problém nie je až tak rozšírený a dochádza k nemu len výnimočne. Druhým východiskom by bol záver, že diskriminácia v pracovnom prostredí je naďalej častá, avšak dotknuté osoby sa nebránia využitím právnych prostriedkov.

V rámci príspevku sme sa dopracovali k zisteniu, že najčastejšie diskriminované skupiny v zamestnaní sú osoby spadajúce pod dôvod „iné postavenie“. Často vyjadrujú oponujúce názory s vedením, prípadne ho upozorňujú na nesprávne hospodárenie s financiami. To má za následok rozdielne zaobchádzanie v porovnaní s kolegami, ktorí postupy vedenia mlčky tolerujú, prípadne aktívne podporujú. Druhú skupinu, s ktorou sa nezaobchádzalo v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania, predstavovali neprekvapivo ženy, s ktorými si zamestnávateľia často spájali obavy vypadávanie z práce kvôli hrozbe odídenia na materskú dovolenku či starostlivosti o deti. V inom prípade bral šéf svoju zamestnankyňu ako konkurentku a nechcel akceptovať ideu jej úspešného napredovania. Na Slovensku čelí problému diskriminácie rovnako aj rómske etnikum. Tomuto zaobchádzaniu sa nevyhne ani v pracovných vzťahoch a to dokonca nie v pozícii zamestnancov ale často ešte len v pozícii uchádzačov o zamestnanie, ktoré kvôli zaužívaným predsudkom ohľadne ich etnickej príslušnosti nemôžu úspešne absolvovať.

Aby sa v praxi zamedzilo diskriminačnému zaobchádzaniu, je potrebné nielen prijatie predmetných právnych predpisov a ich náležitá aplikácia, ale vytváranie možností, kde sa môžu diskriminované osoby obrátiť ohľadne získania právnej pomoci. Nakoľko súdne poplatky a ceny právnych služieb dokážu vyvolať nežiaduci efekt a osoby sa môžu prestať snažiť domáhať sa svojich práv, Centrá právnej pomoci či občianske združenia poskytujúce

týmto osobám bezplatnú právnu pomoc zohrávajú v tejto oblasti veľmi dôležitú úlohu. V príspevku sme zvýraznili otázku neférovosti ohľadom odmeňovania občianskych združení v prípade úspešne vyhratého sporu, ktoré si na rozdiel od advokátov nemôžu žiadať trovy od protistrany. Tieto združenia nezriedka predstavujú vysoko kvalifikovanú právnu pomoc a prípadne trovy od protistrany by nielen pozdvihli ich motiváciu, ale získané finančné prostriedky by mohli zefektívniť ich činnosť a teda zabezpečiť pomoc ďalším. Centrá právnej pomoci, ktoré poskytujú bezplatnú právnu pomoc obyvateľstvu s najnižšími príjmami, predstavujú pomoc pre ľudí, ktorí by si ju inak nemohli dovoliť. V príspevku sme však pozdvihli otázku takejto pomoci pre skupiny obyvateľstva nespádajúce pod podmienky, ktoré musia byť naplnené pre získanie spomínaných služieb. Centrá môžu poskytnúť služby týmto skupinám s finančnou účasťou, avšak je ponechané na ich voľnej úvahe, či tak vykonajú. Nepredstavuje to právo osoby na poskytnutie pomoci. V boji s diskrimináciou v pracovnoprávných vzťahoch dokážu byť účinne aj správne orgány, resp. Inšpektoráty práce. Tieto však kvôli nedostatku kompetencií a nemožnosti využitia dôležitých dôkazných prostriedkov nie sú schopné poskytovať pomoc pred diskrimináciou naplno, čo aj každoročne uvádzajú vo svojich súhrnných správach.

Diskriminácia je problém, ktorý prirodzene nebude nikdy dokonale odstránený z pracovného prostredia, pretože závisí nielen od formálno-právnych náležitostí, akými sú právne predpisy, ale aj od vnútorného nastavenia spoločnosti. Dnešná spoločnosť má v tomto smere ešte veľké medzery, no zároveň sa javí ako stále menej tolerujúca diskriminačné prejavy, čo môže v spojení s účinnými právnymi prostriedkami zredukovať problém rozdielneho zaobchádzania v spoločnosti.

Summary

Unequal treatment has become part of all significant international legal documents, what reflects a real effort of supranational entities to eliminate discriminative habits within society. Slovak legal order comprises ban of discrimination in the Slovak Constitution and many legal acts. The most relevant one is the Antidiscrimination act (365/2004 Z.z.), which presents a detailed regulation of discrimination and includes forms of legal compensation, which discriminated people are entitled to.

The aim of this report was to find out, which groups of people face the biggest risk of discrimination at workplace and what forms it takes. Based on the found case-law, we have come to the conclusion that the most discriminated group in workplace does not relate to any of the explicitly forbidden grounds of discrimination. Instead it is “other status”, which was

the most frequent and which was involved in 51% of all cases in our selection. “Other status” represents an open list of other forbidden reasons for unequal treatment. If the list consisted only of those exactly stated, the issue of discrimination would be very narrow-minded, not providing proper protection. Employees who expressed opposite views to their boss on management, economy and other related matters commonly became a target of direct, indirect discrimination, harassment or instruction to discriminate. The second most discriminated category of employees in our selection were unsurprisingly women (21%), often associated with maternity leave and care for children. These were seen by employers as obstacles to productivity, which could not be fully accomplished by young female workers. On the other hand, in one case a woman was discriminated by her boss not because of children-care related concerns, but because male boss did not want to accept that a female employee could be the most successful among men colleagues. Slovakia also faces discrimination based on ethnicity towards Roma people. These are often unsuccessful when it comes to job-seeking, because they are viewed as people not willing to work or not doing their work properly. When it comes to forms of discrimination, the most recurred one was direct discrimination. Direct discrimination signifies a face-to-face behaviour, which puts a discriminated person in a less favourable position. Very common was also indirect discrimination, which tend to “hide” in reasons for dismissal, such as organisational changes. However, there was only one person dismissed, often even belonging to the best workers. In our selection, there also occurred an instruction to discriminate and harassment.

In order to promote protection against discrimination, we have suggested some changes regarding competences of administrative organs and free legal help. We consider competences of administrative organs as insufficient and therefore not being able to help people concerned. Relating to free legal help, we find unfair that civil associations are not entitled to any remuneration like attorneys. Other issue that we highlighted is that state Centres offering free legal help (“Centrá právnej pomoci”) can help the poorest ones, but not the ones standing right above the line, also not being able to pay for their own attorney.

Zoznam literatúry

BARANCOVÁ, H. a kol. *Zákonník práce. Komentár*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. ISBN: 978-80-89603-78-7.

BERDISOVÁ, DAVALA, DOLOBÁČ, STRAKA, FRIDRICH, BIHARIOVÁ, KANOCZOVÁ, KOTVANOVÁ, STRÁŽNICKÁ, MAGUROVÁ, *Právne aspekty rovnakého zaobchádzania v Slovenskej realite*. Košice: EQUILIBRIA, s.r.o., ISBN: 978-80-8143-052-7.

BERDISOVÁ, DEBRECENIOVÁ, HOLUBOVÁ, LAMAČKOVÁ, MAGUROVÁ, TRGIŇOVÁ, VOZÁRIKOVÁ. Inšpekcia práce a zásada rovnakého zaobchádzania s dôrazom na pohlavie a rod: právne rámce, bariéry, príklady dobrej praxe a odporúčania pre legislatívu, politiky a prax. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR, 2014. ISBN: 978-80-969824-3-BOBEK, M.: Rovnosť ako právny problém. In: BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÜHN, Z. (eds.): Rovnosť a diskriminácia. Praha: C. H. Beck, 2007.

DEBRECENIOVÁ, J. Antidiskriminačný zákon. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: Občan a demokracia, 2008, ISBN 978-80-89140-16-9, s. 31

DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019. ISBN: 978-80-89603-74-9, s. 384.

DURBÁKOVÁ, HOLUBOVÁ, IVANCO, LIPTÁKOVÁ. Diskriminácia na Slovensku.

Hľadanie bariér v prístupe k účinnej právnej ochrane pred diskrimináciou. Košice: Poradňa pre občianske a ľudské práva, 2012. ISBN: 978-80-970562-1-6. Dostupné na:

<https://www.poradna-prava.sk/sk/dokumenty/diskriminacia-na-slovensku-hladanie-barier-v-pristupe-k-ucinnej-pravnej-ochrane-pred-diskriminaciou/>

ŠTEVČEK, FICOVÁ, BARICOVÁ, MESIARKINOVÁ, BAJÁNKOVÁ, TOMAŠOVIČ a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2016. ISBN: 978-80-7400-629-6.

PIETRUCHOVÁ, O. MAGUROVÁ, Z. Metodická štúdia sledovania legislatívnych úprav rodovej rovnosti vo vybraných krajinách EÚ a aplikácia v právnom poriadku SR. Bratislava. 2011. Dostupné na: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/studia_final_august20111.pdf

Iné zdroje:

https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Anti-discrimination_treaties

<https://www.poradna-prava.sk/sk/dokumenty/rozhodnutie-vyboru-osn-pre-odstranenie-diskriminacie-zien-cedaw-v-pripade-d-s/>

<https://www.gender.gov.sk/diskriminacia/diskriminacia/pojmy/priama-diskriminacia/sudy-v-sr/>

Národný inšpektorát práce. *Informatívna správa o diskriminácii a rodovej rovnosti v pracovnoprávných vzťahoch za rok 2018*. Košice, 2019. Dostupné na:

<https://www.ip.gov.sk/wp-content/uploads/2017/03/Súhrnná-správa-za-rok-2018.pdf>

<https://www.poradna-prava.sk/sk/dokumenty/?tema=diskriminacia&typ=rozhodnutia>

<https://www.judikaty.info>

<https://zakony.judikaty.info>

<https://domov.sme.sk/c/22171700/odbornicku-z-narodneho-lesnickeho-centra-prepustili-nezakonne.html>

Použité právne predpisy:

Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov.

Zákon č. 460/1992 Zb. (Ústava Slovenskej republiky).

Zákon č. 385/2000 Z.z. o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 311/2001 Z.z. (Zákonník práce).

Zákon č. 586/2003 Z.z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb.

o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 122/2005 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 327/2005 Z.z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb.

o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z.

Zákon. č. 125/2006 Z.z. o inšpekcii práce a o zmene a doplnení zákona č. 82/2005 Z.z.

o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 400/2009 Z.z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 160/2015 Z.z. (Civilný sporový poriadok).

Použité medzinárodné dokumenty a právne záväzné akty EÚ:

Dohovor o diskriminácii v zamestnaní a povolani (1958).

Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (1979).

Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (1966).

Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (2006).

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950).

Konsolidovaná verzia Zmluvy o Európskej únii.

Konsolidovaná verzia Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.

Smernica Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.

Smernica Rady 2004/113/ES z 13. decembra 2004 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám a k ich poskytovaniu.

Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES z 5. júla 2006 o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania.

Použité rozhodnutia:

Výbory OSN

Výbor OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie, CERD/C/88/D/56/2014, Dostupné na: <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsjTEspjCO2hr0gz%2bunRkKZfTh8mj%2bboOJKkQjb3cVvTKTc5EzHROILC0qbxD8TZC%2fpefyjOenjWUUMfTIeusC%2fGkfEWeBSSMPChENIBQv%2bXF0aF7cqzCZu4n2sgPa4pTRA%3d%3d>

Výbor OSN pre odstránenie diskriminácie žien, CEDAW/C/65/D/66/2014, Dostupné na: <https://www.poradna-prava.sk/sk/dokumenty/rozhodnutie-vyboru-osn-pre-odstranenie-diskriminacie-zien-cedaw-v-pripade-d-s/>

Európsky súd pre ľudské práva

Rozhodnutie vo veci Kreuz vs. Poland

Súdny dvor Európskej únie

Prípad C-342/93 *Gillespie*, odsek 16.

Ústavný súd Slovenskej republiky

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 20.05.2009 sp. zn. PL. ÚS 17/08.

Najvyšší súd Slovenskej republiky

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 03.10.2011 sp.zn. 5 Cdo 10/2011.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 26.01.2011 sp. zn. 2 Sžo 473/2009.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 15.12.2010 sp. zn. 2 Sžo 440/2009.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 30.09.2008 sp. zn. 2 M Cdo 19/2007.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 26.08.2003 sp. zn. 2 Cdo 67/03.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Cdo/183/2008.

Krajské súdy

Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach zo dňa 24.04.2019 sp. zn. 11CoPr/7/2018.

Rozhodnutie Krajského súdu v Trenčíne zo dňa 29.09.2019 sp. zn. 4Co/239/2018.

Rozhodnutie Krajského súdu v Prešove zo dňa 04.10.2018 sp. zn. 5CoPr/2/2018.

Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach zo dňa 10.05.2018 sp. zn. 5Co/334/2017.

Rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 23.01.2018 sp. zn. 8CoPr/2/2017.

Rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici sp. zn. 16CoPr/4/2017-1004.

Rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 9Co/259/2017.

Rozhodnutie Krajského súdu v Trnave zo dňa 04.12.2014 sp. zn. 14S/5/2014.

Rozhodnutie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 16.06.2014 sp. zn. 6Co/404/2013.

Okresné súdy

Rozhodnutie Okresného súdu Bratislava III zo dňa 29.03.2019 sp. zn- 24 Cpr/1/2018.

Rozhodnutie Okresného súdu Kežmarok zo dňa 01.12.2017 sp. zn. 10Cpr/1/2018.

Rozhodnutie Okresného súdu Banská Bystrica zo dňa 12.06.2017 sp. zn. 16C/170/2016.

Rozhodnutie Okresného súdu Košice I zo dňa 04.04.2017 sp. zn. 15C/223/2011.

Rozhodnutie Okresného súdu Bratislava II zo dňa 09.06.2016 sp. zn. 19C/65/2010.

Rozhodnutie Okresného súdu Svidník zo dňa 09.11.2015 sp. zn. 7Cpr/4/2014.

Rozhodnutie Okresného súdu Bratislava III zo dňa 14.04.2015 sp. zn. 16Cpr/3/2014.

Rozhodnutie Okresného súdu Liptovský Mikláš zo dňa 30.09.2014 sp. zn. 5C/200/2013.

Rozhodnutie Okresného súdu Košice I zo dňa 26.08.2014 sp. zn. 39C/321/2013.

Rozhodnutie Okresného súdu Bratislava II zo dňa 16.11.2012 sp. zn. 51Cpd/2/2012.

Rozhodnutie Okresného súdu Ružomberok zo dňa 8.12.2011 sp. zn. 5C/109/2011.

Rozhodnutie Okresného súdu Senica sp. zn. 4C/99/2004.

Vzájomná žaloba a crossclaim / Counterclaim and crossclaim

Diškancová Erika

Abstrakt

Cieľom príspevku je priblíženie problematiky procesného inštitútu vzájomnej žaloby spoločne so zoznámením sa s procesným inštitútom angloamerických právnych systémov - inštitútu crossclaim. Príspevok je zameraný na podrobný výklad jednotlivých zákonných ustanovení týkajúcich sa vzájomnej žaloby s prepojením na hmotnoprávnu úpravu určitých práv a povinností súvisiacich s danou témou, pričom druhá časť je zameraná práve na inštitút crossclaim a jeho základné právne rysy. Na čo nadväzujeme návrhy de lege ferenda v rámci záveru príspevku, cieľom ktorého je posúdenie, aké zmeny súčasnej platnej legislatívnej úpravy by boli vhodné a účelné.

Kľúčové slová: žaloba, vzájomná žaloba, kompenzačná námietka, započítanie, crossclaim, counterclaim.

Abstract

The objective of this paper is to elucidate the topic of the civil procedure law tool counterclaim together with the procedural tool used in the common law systems - crossclaim. The paper is focused on detailed description and definition of the particular provisions dedicated to the counterclaim connected to the provisions of substantive law that are related to the described issues. Second chapter is dedicated to crossclaim and its ground legal features, which is then followed by the closing chapter combined with de lege ferenda propositions, in which we consider the potential changes in the valid legislation which might be suitable for the future implementation.

Keywords: Claim, counterclaim, mutual rights, crossclaim, set-off, offsetting.

Úvod

Problematika vzájomných práv a ich uplatňovania na súde bola a je predmetom mnohých odborných diskusií, článkov, či vedeckých prác. Vzhľadom na širokosť a obsiahlosť

tejto problematiky je možné sa zamerať a dopodrobna rozobrať veľké množstvo rôznych tém, ktoré svojou špecifickosťou ponúkajú priestor na ďalšie a ďalšie úvahy. Nasledujúci príspevok je koncipovaný v dvoch rovinách. Prvá časť je zameraná na inštitút vzájomnej žaloby, ktorý je procesným základom pre uplatňovanie vzájomných práv na súde, pričom jeho hlavným účelom je zabezpečenie hospodárnosti konania a s tým spojenej efektivity prejednávania vecí a rozhodovania súdov.

Druhá časť je doplnením úvah autorky ku danej téme v rámci porovnania inštitútov slúžiacich na uplatňovanie vzájomných práv v rámci civilného procesu v právnom poriadku Spojených štátov amerických, najmä so zameraním na inštitút crossclaim, ktorý slúži ako efektívny prostriedok uplatňovania práv voči tretím osobám a slovenský právny poriadok de lege lata takýto inštitút nepozná. Tu autorka neopomína ani analýzu judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorý sa touto otázkou nedávno zaoberal.

Príspevok je uzatvorený niekoľkými návrhmi de lege ferenda, ktoré sú výsledkom podrobnejšieho štúdia uvedenej problematiky a ktoré by podľa názoru autorky prispeli ku zvýšeniu hospodárnosti a efektivity prejednávania sporov, ktorých predmetom sú situácie podobné opisovaným, vzhľadom na celistvosť a vzájomnú súvislosť faktov, ktoré spoločne poskytujú omnoho viac ucelený a homogénny podklad pre preskúmanie vecí súdom.

1 **Vzájomná žaloba**

Vzájomná žaloba je návrh na začatie konania vyvolaný žalovaným, ktorý sa jej prostredníctvom dostáva do pozície žalobcu. *„Účelom inštitútu vzájomnej žaloby je to, aby súd konajúci o žalobe v sporovom konaní v súlade so zásadou hospodárnosti konania prejednal v rovnakom konaní i vzájomnú žalobu žalovaného“*.¹ Už zo skladby názvu vieme pomerne presne identifikovať, o aký inštitút ide. Zo slova „žaloba“ nám je jasné, že ide o návrh na začatie sporového konania medzi dvoma osobami, z ktorých jedna si jej prostredníctvom uplatňuje svoj nárok voči druhej a žiada súd, aby vec prejednal a rozhodol. Zo slova „vzájomná“ nám vyplýva, že pôjde o uplatnenie si práv žalobcu aj žalovaného navzájom.

Na začiatku sporu sa žalobca nachádza v pozícii dominus litis, no v rámci dispozičnej zásady zákon umožňuje žalovanému prostredníctvom vzájomnej žaloby uplatniť aj svoje právo a dosiahnuť súčasné prejednanie jeho návrhu spoločne s návrhom žalobcu. Vzájomná

¹ Nález Ústavného súdu SR, sp.zn. II. ÚS 285/2010-43 zo dňa 15. novembra 2010.

žaloba nepodlieha súhlasu žalobcu a žalovaný si tu môže uplatniť svoje práva aj proti vôli žalobcu.²

V zmysle § 147 ods. 3 CSP³ sa na vzájomnú žalobu primerane použijú ustanovenia o žalobe. Zákon teda vyžaduje pre vzájomnú žalobu rovnaké obsahové náležitosti, aké vyžaduje pre klasickú žalobu a rovnako s ňou môžu strany disponovať v intenciách späťvzatia žaloby, jej zmeny, prípadne aj uzatvorenia zmieru medzi stranami, čo sú základné dispozičné úkony strán definované v CSP. Z tohto dôvodu nebudú dostačujúce len všeobecné náležitosti podania ako napríklad pri kompenzačnej námietke, ktorá sa považuje len za prostriedok obrany žalovaného a ktorú zákon neklasifikuje ako návrh na začatie konania a preto nemusí obsahovať ani náležitosti preň predpísané. K tejto problematike ale bližšie pojednáme neskôr v našej práci. Podobne v prípade, že vznesená vzájomná žaloba neobsahuje všetky predpísané náležitosti, súd bude postupovať tak, ako pri odstraňovaní nedostatkov v rámci klasickej žaloby, a teda bude postupovať v súlade s § 128 CSP a nasl.

Ako sme už uviedli, jednou z najväčších osobitostí vzájomnej žaloby je postavenie žalobcu a žalovaného v intenciách sporu. V rámci pôvodnej žaloby a rovnako v rámci žaloby vzájomnej sú stranami sporu žalobca a žalovaný, avšak v každej žalobe v opačnom postavení. Jednoducho povedané, žalobca v pôvodnej žalobe bude žalovaným vo vzájomnej žalobe a naopak. Na podanie vzájomnej žaloby je teda aktívne vecne legitimovaný jedine žalovaný, samotný inštitút vzájomnej žaloby a jej charakter vylučuje vecnú legitimáciu iných osôb. Vecná legitimácia je stav vyplývajúci z hmotného práva, ktorý vyjadruje postavenie účastníkov v hmotnoprávnom vzťahu. Pri aktívnej vecnej legitimácii ide o nositeľa určitého oprávnenia a naopak pri pasívnej vecnej legitimácii ide o nositeľa určitej povinnosti. Obidve konania sú vedené súčasne a v podstate samostatne, s individuálnymi procesnými závermi, pričom nie sú navzájom podmienené. Strany v rámci obidvoch sporov realizujú štandardné procesné úkony strán sporu, podávajú vyjadrenia, navrhujú dôkazy na podporu svojich tvrdení a plnia všetky úlohy jednej aj druhej strany, teda v rámci svojho záujmu sa realizujú aj v pozícii žalobcu, aj v pozícii žalovaného.

Obidve konania začínajú tak, ako klasické konanie začínajúce na základe „obyčajnej“ žaloby. Žalovaný, čiže žalobca v konaní o vzájomnom návrhu, je povinný zaplatiť súdny poplatok podľa osobitného predpisu⁴ a naopak, žalovaný, čiže pôvodný žalobca, sa musí ku

² SEDLAČKO, F. in.: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 548.

³ Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej v texte ako „CSP“)

⁴ Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov (ďalej v texte ako „ZOSP“)

návrhu žalobcu vyjadriť, pričom aj tu sa aplikujú ustanovenia § 273 CSP o následkoch zmeškania lehoty na vyjadrenie. Prebiehajú tak vlastne dve paralelné nezávislé konania, pričom rozhodnutie o jednom z nich nemá žiadny vplyv na rozhodnutie o druhom nároku a ani nijakým spôsobom nepredvída jeho rozhodnutie. Žiadny vplyv nemá ani časový rámec rozhodnutí v daných konaniach, to znamená, že prvé konanie môže skončiť podstatne skôr než konanie druhé a vice versa. Jediným kritériom je naplnenie zásady procesnej ekonomie a hospodárnosti konania.⁵

Vzájomnú žalobu nemôže uplatniť ani intervenient na strane žalovaného, nakoľko tento len dopomáha procesnej strane, v prospech ktorej vystupuje v konaní tak, aby táto spor vyhrala. Nebude mať teda samostatný hmotnoprávny nárok voči žalobcovi, ale naopak bude mať spravidla regresný nárok alebo regresnú povinnosť voči žalovanému.⁶

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že označením žalobcu čo do žalovaného sa vlastne zakladá jeho aktívna vecná legitimácia na vznesenie vzájomnej žaloby. Čo ale v prípade, keď žalobca nesprávne označí žalovaného v pôvodnej žalobe v dôsledku nedostatku pasívnej legitimácie žalovaného? Ako súd postupuje v prípade, keď z dôvodu nedostatku pasívnej legitimácie žalovaného nemohol byť tento ani nositeľom aktívnej legitimácie na vznesenie vzájomnej žaloby?

Nedávno sa takýmto prípadom zaoberal Okresný súd Prievidza.⁷ Žalobca podal na súd žalobu, v ktorej sa domáhal od žalovanej zaplattenia peňažnej sumy vo výške 448 EUR z titulu náhrady škody podľa § 420 ods. 1 OZ. Žalovaná túto pohľadávku nepopierala, no tvrdila, že sama má voči žalobcovi pohľadávku, a to vo výške 1000 EUR, na základe čoho podala proti jeho návrhu vzájomnú žalobu. Nakoľko pohľadávku žalobcu nepopierala, súd by uvedené posúdil tak, že by sa s pohľadávkou žalovanej do tejto výšky vysporiadal ako s kompenzačnou námietkou a zvyšok pohľadávky bude tvoriť predmet vzájomnej žaloby, a teda zaplattenie peňažnej sumy vo výške 552 EUR⁸. Súd však pôvodnú žalobu, ako aj vzájomnú žalobu, zamietol. Po preskúmaní veci zistil, že žalovaná pred dňom začatia konania vyhlásila osobný bankrot. V zmysle § 47 ods. 4 zákona o konkurze a reštrukturalizácii⁹ súdne a iné konania, ktoré sa týkajú majetku podliehajúceho konkurzu patriaceho úpadcovi, možno po vyhlásení konkurzu začať len na návrh správcu, návrhom podaným voči správcovi v súlade s týmito

⁵ ŠTEVČEK, M., In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol. *Občiansky súdny poriadok*. I. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 345-346.

⁶ Tamže.

⁷ Rozsudok Okresného súdu Prievidza, sp. zn. 18C/135/2016, zo dňa 28. 06. 2017

⁸ Problematike kompenzačnej námietky a započítania pohľadávky s účinkami vzájomnej žaloby sa v práci podrobne venujeme neskôr

⁹ Zákon č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

zákonem alebo z podnetu orgánu príslušného na konanie, pričom účastníkom konania namiesto úpadcu je správca. Súd zastal právny názor, že správca dlžníka má byť označený ako strana sporu a teda žaloba nemala smerovať voči žalovanej, ale voči samotnému správcovi. Žalovaná teda v uvedenom konaní o vzájomnej žalobe nedisponovala aktívnou legitímáciu na jej podanie. Z tohto dôvodu súd žalobu aj vzájomnú žalobu zamietol pre nedostatok vecnej legitímácie. Taktiež uviedol, že ako z ustálenej judikatúry vyplýva, v prípade, že sa zamietajú žaloba pre nedostatok vecnej legitímácie, je vylúčené, aby sa súd súčasne zaoberal žalobou vo veci samej. Preskúmanie vecnej legitímácie (či už aktívnej alebo pasívnej) je imanentnou súčasťou každého súdneho konania. Pre nedostatok pasívnej vecnej legitímácie žalovanej v konaní o žalobe a pri nedostatku jej aktívnej vecnej legitímácie v konaní o vzájomnej žalobe súd sa tak nezaoberal a nehodnotil dôkazy, predložené tým subjektom, ktorý nie je nositeľom oprávnení.

Taktiež špecifická je aj otázka príslušnosti súdu v rámci vzájomnej žaloby. Na prejednanie vzájomnej žaloby je vo všeobecnosti príslušný súd, na ktorom sa začalo konanie o pôvodnej žalobe. Týmto nie sú dotknuté ustanovenia o osobitnej miestnej príslušnosti v zmysle § 20 CSP, rovnako ako ustanovenia o kauzálnej príslušnosti v zmysle § 22 a nasl., ktorá zakladá výlučnú príslušnosť pre určité typy sporov, čo znamená, že žalovaný nemôže podať vzájomnú žalobu v prípade, ak bude na konanie v tejto veci na základe uvedeného príslušný iný súd. Vzájomnú žalobu teda nemožno uplatniť, ak by sa podstatným spôsobom zmenili podmienky na strane súdu, konkrétne čo do jeho vecnej príslušnosti, miestnej príslušnosti v rámci vecí, na ktoré sa uplatňujú ustanovenia o osobitnej miestnej príslušnosti výlučnej a logicky aj v prípade, ak by posúdenie veci nespádalo do právomoci civilných súdov.¹⁰ Žalovaný teda môže svoje právo uplatniť výlučne na príslušnom súde prvého stupňa, ktorým v rámci splnenia podmienok vzájomnej žaloby musí byť súd prejednávajúci pôvodnú žalobcovu žalobu. V prípade, ak by žalovaný podal žalobu na inom súde, než na súde podľa predchádzajúcej vety, nemôžeme v tomto prípade hovoriť o vzájomnej žalobe aj napriek tomu, že okruh strán sporu zostal nezmenený, nakoľko procesne nesúvisí so žalobcovou žalobou a nemá s ňou procesne nič spoločné. Odporuje to tak celkovému významu vzájomnej žaloby, keďže základom dispozičného úkonu vzájomnej žaloby je zásada hospodárnosti konania, ktorej cieľom je efektivita konania z časového aj materiálneho hľadiska, a pri uvedenej situácii by sa konanie žalovaného minulo tomuto cieľu. Možnosť podať vzájomnú žalobu neskôr, ako v konaní pred súdom prvej inštancie nám výslovne vylučuje ustanovenie §

¹⁰ ŠTEVČEK, M., In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol. *Občiansky súdny poriadok*. I. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 346.

372 CSP. V rámci odvolacieho konania je odvolací súd viazaný skutkovým stavom v takom rozsahu, v akom ho preskúmal a zistil prvoinštančný súd. Uplatňuje sa tu princíp tzv. neúplnej apelácie, z ktorej vyplýva, že odvolací súd nemôže prehodnotiť dokazovanie vykonané prvoinštančným súdom a tým inak posúdiť skutkový stav prejednávanej veci. Z tejto zásady zákon pripúšťa výnimku v podobe prípadov, kedy odvolací súd dokazovanie zopakuje a doplní. Deje sa tak v prípadoch, kedy odvolací súd pri preskúmaní zistí, že súd prvej inštancie dospel na základe vykonaných dôkazov k nesprávnym skutkovým zisteniam. Prostriedky procesného útoku a procesnej obrany, ktoré doteraz neboli použité, možno v zmysle § 366 CSP použiť len v prípadoch, ak sa týkajú procesných podmienok, vylúčenia sudcu alebo nesprávneho obsadenia súdu, má byť nimi preukázané, že v konaní došlo k vadám, ktoré mohli mať za následok nesprávne rozhodnutie vo veci alebo ich odvolateľ bez svojej viny nemohol uplatniť v konaní pred súdom prvej inštancie. Ide o inštitút tzv. novôt v odvolacom konaní. Slúžia ako výnimka z pravidla, že v odvolacom konaní sa nepripúšťajú prostriedky procesného útoku a obrany, ktoré neboli stranou uplatnené pred prvoinštančným súdom.¹¹ Podstatným faktorom pri posudzovaní prípustnosti novôt je zachovanie zásady hospodárnosti a koncentrácie konania. V prípade uplatnenia vzájomnej žaloby žalovaným v odvolacom konaní nemôžeme posúdiť toto konanie ako zodpovedajúce koncentrácii konania, kde najdôležitejším predpokladom je uplatnenie akýchkoľvek prostriedkov obrany alebo útok včas so zreteľom na rýchlosť a hospodárnosť konania. Ako uvádza Molnár,¹² išlo by o neprípustné rozšírenie predmetu konania v čase, kedy konanie v prvej inštancii skončilo meritórnym rozhodnutím a žalovaný mal v tomto štádiu konania dostatok času a príležitostí uplatniť prípadný vzájomný nárok proti žalobcovi vzájomnou žalobou.

Na otázku, čo môže byť predmetom konania o vzájomnej žalobe, nám sčasti dáva odpoveď zákon. Respektíve nám hovorí, čo sa podľa zákona považuje za vzájomnú žalobu a čo ňou možno požadovať. Predmet vzájomnej žaloby vymedzuje žalovaný vo svojom návrhu. Ide o právo, ktorého prejednanie a rovnako aj rozhodnutie spadá do právomoci súdu zaoberajúceho sa pôvodnou žalobou a ktoré s ňou po skutkovej alebo právnej stránke súvisí.¹³ Ako sme už spomenuli v predchádzajúcom texte, vzájomnú žalobu môžeme charakterizovať ako inštitút procesného útoku, prostredníctvom ktorého si žalovaný uplatňuje svoj existujúci právny nárok voči žalobcovi (§ 147 ods. 1 CSP) a taktiež prejav žalovaného, v rámci ktorého

¹¹ Bližšie pozri: Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 10/2017-12 zo dňa 11. januára 2017.

¹² MOLNÁR, P. in.: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 1252.

¹³ MRUZEK, K., *Vzájemná žaloba a námitka žalovaného v civilním procese*, Právní rozhledy, 2004., č. 15, s.576.

si proti žalobcovi uplatňuje svoju pohľadávku na započítanie v prípade, ak navrhuje, aby mu bolo prisúdené viac, než čo uplatnil žalobca (§ 147 ods. 2 CSP). Ako vyplýva z dikcie týchto ustanovení, napriek tomu, že zákonodarca používa v obidvoch ustanoveniach slovné spojenie „vzájomná žaloba“, dispozícia obidvoch právnych noriem je odlišná.

Ustanovenie § 147 ods. 1 CSP hovorí všeobecne o „uplatnení existujúceho právneho nároku“ žalovaného voči žalobcovi, pričom bližšie nešpecifikuje, o aký právny nárok má ísť. Vychádzajúc z predmetnej dikcie zákona môžeme konštatovať, že pôjde o akékoľvek právo, ktoré má žalovaný voči žalobcovi.¹⁴ Na rozdiel od inštitútu započítania vzájomnej pohľadávky, takto uplatnený nárok žalovaného nemusí byť toho istého druhu, ako je žalobcov nárok, rovnako ani výška tohto druhovo rozdielneho nároku (oceniteľného v peniazoch) nie je zákon nijakým spôsobom obmedzená. Znovu teda môžeme konštatovať, že vychádzajúc z uvedeného ustanovenia vzhľadom na absenciu konkretizácie špecifik a obmedzení, môže byť nárok žalovaného aj vo výraznom nepomere voči nároku uplatnenému žalobcom, ba dokonca môže ísť aj o viacero nárokov.

Druhá časť definície je už o niečo konkrétnejšia. Ustanovenie § 147 ods. 2 CSP hovorí o „*uplatnení pohľadávky žalovaného voči žalobcovi na započítanie*“, pričom zákonodarca vyslovene rozlišuje medzi situáciami, kedy pohľadávka uplatnená žalovaným na započítanie proti žalobcovi prevyšuje pohľadávku uplatnenú v žalobe, ktorú klasifikuje ako vzájomnú žalobu, a situáciami, kedy pohľadávka uplatnená žalovaným proti žalobcovi na započítanie je nižšia alebo totožná. Vtedy hovoríme len o prostriedku procesnej obrany proti návrhu žalobcu. Typickým znakom vzájomnej žaloby je, že na rozdiel od uplatňovania vlastnej protipohľadávky na započítanie, žalovaný neuznáva pohľadávku uplatnenú žalobcom a naopak tvrdí, že sám má proti žalobcovi pohľadávku.

Vzhľadom na uvedené je zrejmé, že základný rozdiel v prípadoch upravených v § 147 ods. 1 a § 147 ods. 2 CSP nespočíva v otázke, či si žalovaný v konaní uplatňuje proti žalobcovi viac, ako žiada žalobca vo svojej žalobe, ale naopak v tom, či žalovaný svoju pohľadávku uplatňuje ako nárok na plnenie alebo na započítanie. V takom prípade by malo byť, s ohľadom na obsah prejavu žalobcu vyjadreného v príslušnom podaní adresovanom súdu zrejmé, na akú pohľadávku žalobcu a s akým výsledkom má byť pohľadávka žalovaného započítaná.¹⁵

¹⁴ WINTEROVÁ, A., *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Universita Karlova, 1979, s. 88

¹⁵ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 285/2010-43 zo dňa 15. novembra 2010..

1.1. Vzájomná žaloba v zmysle § 147 ods. 1 CSP

Ako sme už vyššie uviedli, ustanovenie § 147 ods 1 CSP hovorí o možnosti uplatnenia existujúceho nároku žalovaného prostredníctvom vzájomnej žaloby. Dikcia tohto ustanovenia je pomerne vágna, špeciálne ak sa zameriame na slovo „nárok“. Podľa výkladového právnického slovníka je právny nárok definovaný ako: „*Právní nárok je vlastnost subjektivního práva spočívající v jeho vymahatelnosti. Vymáhat nelze např. práva prekludovaná (prekluze) nebo promlčená (promlčení).*“¹⁶ Aby sme však dospeli k čo najpresnejšej definícii toho, čo môžeme vymedziť ako predmet vzájomnej žaloby v zmysle uvedeného ustanovenia, zamerajme sa najskôr na jeho negatívne vymedzenie. Zo zákonnej dikcie už vieme, že započítanie pohľadávky ako formu procesnej obrany proti žalobcovmu návrhu nemôžeme považovať za vzájomnú žalobu, ale len za kompenzačnú námietku. Tejto problematike sa venujeme v nasledujúcej podkapitole.

S druhou negatívnou charakteristikou sa stretávame jednak u Mruzeke: „*Právo uplatněné žalovaným musí existovat v době zahájení řízení o vzájemné žalobě. Předmětem vzájemné žaloby nemůže být spor o takové právo, které má být konstituováno teprve rozsudkem soudu o vzájemné žalobě.*“¹⁷ ako aj v komentári, kde Števček uvedené podporuje nasledovne: „*prejudiciální otázka nemůže být obsiahnutá vo výroku súdneho rozhodnutia, a teda o nej súd nemůže rozhodovat v tom zmysle, že by takto uplatnenú vzájomnú žalobu pojal do výroku rozhodnutia.*“¹⁸ Zamyslime sa nad uvedenou situáciou a priblížme si ju na príklade. Žalobca podal na súd žalobu, v rámci ktorej sa domáha od žalovaného zaplatenie peňažnej sumy vyplývajúcej zo zmluvy o dielo uzatvorenej medzi žalobcom a žalovaným. Žalovaný ale namieta, že zmluva, na podklade ktorej sa žalobca domáha plnenia, je neplatná. Ide tu o klasický stret žaloby na splnenie povinnosti (tzv. žaloby na plnenie) a žaloby na určenie, či tu právo je alebo nie je (tzv. určovacia žaloba). V tomto prípade, ako uvádza Števček, pôjde o typickú prejudiciálnu otázku, s ktorou sa súd musí vysporiadať pred posúdením veci a pred poňatím takejto otázky do výroku svojho rozhodnutia. Vzájomná žaloba teda v tomto prípade nebude prípustná. Ako ďalší príklad si predstavme situáciu, kedy dodávateľ žaluje spotrebiteľa o splnenie povinnosti peňažného plnenia vyplývajúceho z úverovej zmluvy. Spotrebiteľ si v tomto spore chce uplatniť svoj tvrdený nárok a chce podať vzájomnú žalobu,

¹⁶ GERLOCH, A. In: HENDRYCH, D., BĚLINA, M., FIALA, J., ŠÁMAL, P., ŠTURMA, P., ŠTENGLOVÁ, I., KARFÍKOVÁ, M. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, sekcia *Právní nárok*.

¹⁷ MRUZEK, K., *Vzájemná žaloba a námitka žalovaného v civilním procesu*, *Právní rozhledy*, 2004., č. 15, s.576.

¹⁸ ŠTEVČEK, M., In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol. *Občiansky súdny poriadok*. I. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 346.

ktorej predmetom bude určenie bezúročnosti a bezpoplatkovosti úverovej zmluvy. Takáto situácia nijakým spôsobom neodporuje zákonnej dikcii a preto by sme len vychádzajúc z nej mohli predpokladať, že bude prípustná a súd ju prejedná v rámci jedného konania. Avšak, posúdenie nároku dodávateľa vecne závisí od posúdenia spotrebiteľom uplatneného nároku, ktorý predstavuje bezpoplatkovosť a bezúročnosť úverovej zmluvy a to znamená, že súd sa musí najprv prejudiciálne vysporiadať s otázkou nároku uplatneného spotrebiteľom a preto na základe vyššie uvedeného vieme, že v tomto prípade taktiež vzájomná žaloba nebude prípustná. Otázke možnosti uplatnenia si nároku prostredníctvom vzájomnej žaloby pri spotrebiteľských sporoch sa ešte budeme v texte venovať, nakoľko tieto podliehajú ďalším zákonným obmedzeniam.

Rovnako vzájomný návrh nebude prípustný v tých prípadoch, ak by uplatnený návrh žalovaného do tej miery skutkovo nesúvisel s uplatneným nárokom žalobcu, že by sa vec mala pridať do iného súdneho registra. Števček uvádza príklad o spore dvoch fyzických osôb podnikateľov o zaplatenie faktúry za dodanie tovaru. Takýto spor by súd zaradil do registra Cb, teda bude prejednaný príslušným obchodnoprávnym senátom. Ak by v tomto konaní žalovaný podal vzájomnú žalobu súvisiacu s porušením jeho susedských práv podľa § 127 OZ, pôjde o spor absolútne nesúvisiaci s výkonom podnikateľskej činnosti účastníkov, a ten by musel byť zaradený do registra C, čo znamená, že by ho musel prejednať príslušný občianskoprávny senát. Spojením týchto vecí, resp. konaní o takomto vzájomnom návrhu by bolo porušené ústavné právo žalovaného na neodňateľnosť svojmu zákonnému sudcovi.¹⁹

V rámci priblíženia situácii, kedy súd môže vylúčiť vzájomnú žalobu na osobitné konanie, si priblížme, aké podmienky musia byť splnené za účelom spojenia vecí. Prejednanie vzájomnej žaloby v rámci jedného konania teda závisí od splnenia podmienok na ich spojenie, ktorých splnenie posúdi súd pred posúdením veci samotnej. V prípade, ak nie sú splnené podmienky na spojenie vecí, súd vylúči vzájomnú žalobu na samostatné konanie. V zmysle § 166 CSP súd v záujme hospodárnosti konania môže pristúpiť ku kumulácii nárokov, teda ku prejednaniu dvoch alebo viacerých nárokov v rámci jedného konania. Deje sa tak na záujem zabezpečenia rýchleho, efektívneho a hospodárneho prejednania a rozhodnutia vecí. V uvedenom prípade hovoríme o tzv. objektívnej kumulácii. Na rozdiel od tzv. subjektívnej kumulácie, pri ktorej dochádza ku vytváraniu procesných spoločenstiev,²⁰ ide o kumuláciu dvoch alebo viacerých vecí, ktoré súd prejedná v rámci jedného konania. Ako čítame

¹⁹ ŠTEVČEK, M., In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol. *Občiansky súdny poriadok*. I. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 346.

²⁰ Bližšie pozri: § 75-78 CSP.

v definícii tohto pojmu v právnickom slovníku,²¹ ku objektívnej kumulácii „*může dojít, zejména když žalobce učiní předmětem řízení více nároků, případně žalobu adresuje více žalobců, nebo žaloba směřuje vůči více žalovaným za podmínky, že jde o samostatné společenství, nebo k němu může dojít adresováním vzájemného návrhu(...)*“.

Súd posudzuje, či sú splnené podmienky na spojenie vecí ex offo alebo na návrh strán sporu. Pri posudzovaní spojenia vecí sa môžu vyskytnúť dve situácie. Prvou situáciou bude, ak je naplnené, že konania začali na súde príslušnom na konanie o všetkých nárokoch, pričom, ako už logicky z povahy vecí vyplýva, musí ísť o ten istý súd, a skutkovo spolu tieto konania súvisia. Pri skutkových súvislostiach sa nevyžaduje, aby konania vzájomne úplne súviseli, postačujúce je, ak je v konaniach potrebné posúdiť určité rozhodujúce skutočnosti.²² Druhou situáciou bude splnenie už vyššie uvedeného predpokladu o príslušnosti súdu a predpokladu, že konania sa týkajú tých istých strán. Tento predpoklad je zachovaný v prípade, ak sa žalovaný z jedného konania nachádza v pozícii žalovaného v rámci druhého konania a vice versa.²³ Ako vidíme, obidve situácie obsahujú jeden spoločný činiteľ – príslušnosť súdu,²⁴ ktorá musí byť zachovaná vždy pre posudzovanie spojenia vecí. V rámci posudzovania vzájomnej žaloby, za štandardnej situácie budú splnené obidve obligatórne podmienky na spojenie vecí. Žalovaný podáva vzájomnú žalobu na tom istom príslušnom súde, čo je dané už tým, že žalobu podáva na tom súde, na ktorom bola podaná žaloba proti nemu, teda pôvodná žaloba. Splnenie druhej podmienky naznačuje už samotný názov „vzájomná“ žaloba, a teda pôjde o tie isté sporové strany. Pri vzájomnej žalobe pripadá do úvahy spojenie vecí takmer vždy, až na niektoré výnimky, ktorým sa budeme ešte bližšie venovať v nasledujúcom texte. Avšak, štandardne sa vzájomná žaloba prejedná vždy v rámci jedného konania so žalobou pôvodnou, pokiaľ sú splnené podmienky na spojenie vecí, vylúčenie na samostatné konanie pripadá do úvahy len z dôvodu neexistencie podmienok na spojenie vecí. V prípade, ak súd spojí veci do jedného konania a prejedná žalobu aj vzájomnú žalobu v rámci jedného konania, nevydáva o tomto zvláštne rozhodnutie,²⁵ ale pokračuje v konaní už aj so vzájomnou žalobou. Pokiaľ ale nebudú splnené podmienky na spojenie vecí podľa vyššie uvedeného, súd vylúči vzájomnú žalobu na samostatné konanie a o tomto vydá uznesenie.

²¹ BENDA, O. In: HENDRYCH, D., BĚLINA, M., FIALA, J., ŠÁMAL, P., ŠTURMA, P., ŠTENGLOVÁ, I., KARFÍKOVÁ, M. *Právnický slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, sekcia *Objektivní kumulace*

²² PAGÁČ, I. In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 632.

²³ Tamže.

²⁴ Na konania musí byť vecne a miestne príslušný súd v zmysle § 12 a nasl. CSP.

²⁵ MRUZEK, Karel. *Vzájemná žaloba a námitka žalovaného v civilním procesu*. Právní rozhledy, 2004, č. 15, s. 579.

Zmenou oproti pôvodnej úprave v OSP prešlo ustanovenie § 166 ods. 1 CSP, ktoré v súčasnosti zakotvuje obligatornosť spojenia vecí za predpokladu splnenia zákonných podmienok. Namiesto pôvodného „môže súd spojiť“ súčasne znenie predmetného ustanovenia je „súd spojí“. Do porovnania dávame úpravu tohto ustanovenia v českom Občanském soudním řádě, § 112 ods. 1, ktoré má aj naďalej znenie predpokladajúce fakultatívnosť spojenia konaní, avšak česká právna teória, ako aj súdna prax, sa s touto problematikou vysporiadali už pomerne dávno. Napríklad už v samotnom výklade vyššie definovaného pojmu „objektívna kumulácia“ podľa Právnického slovníka nachádzame: *„Zákon rozděluje spojení věcí na základě soudního rozhodnutí do dvou množin: množina fakultativního spojení věcí, tj. spojení věcí na základě uvážení soudu, množina obligatorního spojení, kdy zákon přikazuje soudu, aby spojil věci k projednání v rámci jednoho řízení.“*²⁶ čo podporuje aj rozhodnutie Ústavného súdu ČR, v ktorom súd k uvedenej problematike judikoval: *„Ustanovení § 112 občanského soudního řádu, podle něhož soud v zájmu hospodárnosti řízení může spojit ke společnému řízení věci, které spolu skutkově souvisejí nebo se týkají týchž účastníků, je třeba interpretovat nikoliv jen tak, že takové spojení je předmětem volné úvahy soudce, ale i z hlediska souladu procesního postupu soudu se zřetelem k principu proporcionality (...)“*. S týmto názorom sa stotožňuje aj Mruzek vo svojom článku venovanom problematike vzájomnej žaloby: *„Právní nauka i praxe se shodují v tom, že výraz „může“ nevyjadřuje soudcovskou libovůli, nijak neomezené uvážení, ale že v důsledku splnění zákonné podmínky je soud povinen učinit opatření nebo vydat rozhodnutí a nesmí si z tohoto výrazu vyvozovat pro sebe oprávnění tvořit další podmínky v zákoně nevyjádřené nebo ignorovat procesní úkony účastníka. Jiný výklad výrazu „může“ by vnášel do procesního práva nejistotu.“*²⁷ Slovenský zákonodarca pri rekodifikácii civilného procesného práva prihliadol na vývoj právnych názorov na uvedenú problematiku a ustanovenie zmenil tak, že z neho jasne vyplýva povinnosť súdu spojiť veci do jedného konania za splnenia zákonných podmienok, ktorým sme sa venovali už vyššie. O spojení vecí do jedného konania rozhoduje súd uznesením, proti ktorému nie je prípustné odvolanie. Týmto uznesením súd upravuje vedenie konania, nie v zmysle § 237 ods. 2 CSP sa viazanosť takýmto uznesením vzťahuje len na strany konania, nie na súd. V prípade, ak nastane situácia, kedy odpadli dôvody, pre ktoré došlo ku spojeniu konania, vylúči tieto na samostatné

²⁶ BENDA, O. In HENDRYCH, D., BĚLINA, M., FIALA, J., ŠÁMAL, P., ŠTURMA, P., ŠTENGLOVÁ, I., KARFÍKOVÁ, M. *Právnický slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, sekcia *Objektivní kumulace*.

²⁷ MRUZEK, K., *Vzájemná žaloba a námitka žalovaného v civilním procesu*, Právní rozhledy, 2004., č. 15, s.576.

konanie. Ako spomína Pagáč,²⁸ aj napriek tomu, že nie je predchádzajúcim uznesením viazaný, mal by o vylúčení vecí na samostatné konanie rovnako rozhodnúť uznesením.

Špeciálnej úprave podliehajú konania s ochranou slabšej strany, konkrétne konania o individuálnych spotrebiteľských sporoch a antidiskriminačných sporoch. V rámci konaní s ochranou slabšej strany zákon prihliada na stranu, ktorá je v konaní považovaná za slabšiu oproti strane druhej a v záujme vyváženia procesnej nerovnosti sa jej poskytuje zvýšená ochrana. Čo sa týka individuálnych spotrebiteľských sporov upravených podľa ustanovení § 290 a nasl. CSP, ide o spory medzi dodávateľom a spotrebiteľom vyplývajúce zo spotrebiteľskej zmluvy alebo so spotrebiteľskou zmluvou súvisiace. Z ustanovenia § 293 ods. 1 CSP vyplýva vylúčenie uplatnenia podmienok aplikujúcich sa na spojenie vecí, s výnimkou prípadu, ak by išlo o konania, ktorých predmetom by boli spotrebiteľské spory.

Predmetným ustanovením zákonodarca vyriešil otázku aplikácie dvoch základných princípov civilného sporového konania, a to princípu hospodárnosti konania a princípu ochrany slabšej strany. V rámci štandardnej situácie by súd po zohľadnení princípu hospodárnosti konania za splnenia už vyššie uvedených podmienok na spojenie vecí rozhodol o spojení vecí do spoločného konania, nakoľko je ale potrebné uplatniť princíp ochrany slabšej strany, nastáva odklon od tohto postupu. Predpokladá sa tu hlavne taká situácia, kedy medzi dodávateľom a spotrebiteľom môže prebiehať aj iný, ako spotrebiteľský spor, a preto v prípade, keby sa súd rozhodol prejednať tieto spory v rámci jedného konania, bolo by nepochybne omnoho náročnejšie zachovať osobitného procesného postavenia spotrebiteľa a zároveň vyvážiť jeho postavenie voči protistrane v inom, ako spotrebiteľskom spore. Pre dôkladné pochopenie zákonodarcovho opatrenia je dôležité si uvedomiť, že tieto dva princípy majú rovnocenné postavenie. Nie je to tak, že by napríklad princíp hospodárnosti konania mal nadradené postavenie oproti princípu ochrany slabšej strany v spore, a naopak, preto zákonodarcov úmysel bol práve zabezpečiť prednosť princípu ochrany slabšej strany tak, že vylúčil možnosť spojenia iných, ako spotrebiteľských vecí do jedného konania, aj na úkor zachovania princípu hospodárnosti konania.

Rovnaký koncept sa aplikuje aj pri vzájomnej žalobe. V zmysle § 293 ods. 2 CSP súd vylúči na samostatné konanie nárok uplatnený vzájomnou žalobou, ktorý nie je spotrebiteľským sporom. Zákonodarca v tomto prípade prihliadal najmä na prevenciu oslabenia alebo úplného znemožnenia ochrany slabšej strany v situáciách, kedy by bol spotrebiteľ v pozícii žalobcu aj žalovaného a obrana dodávateľa v spore, ktorý sa netýka

²⁸ PAGÁČ, L. In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok*. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 632.

spotrebiteľského sporu by mohla spotrebiteľ obrat' o postavenie slabšej strany. Súd preto takého veci vždy vylúči na samostatné konanie.²⁹

Ďalší prípad, kedy je vylúčené spojenie vecí do jedného konania, nastane vtedy, ak by mala byť jedna vec mala spravovať ustanoveniami CSP a druhá vec ustanoveniami CMP.³⁰ V tomto prípade by išlo o úplne iný druh konania, nakoľko konania predpokladané CMP nie sú sporovými konaniami. Príkladom neprípustnosti vzájomnej žaloby uvedeného dôvodu by bola situácia, kedy jeden z manželov podáva návrh na rozvod manželstva podľa § 93 a nasl. CMP, pričom na účely tohto príkladu uveďme, že navrhovateľom je manželka a odporcom je manžel. Manželia už spolu dlhší čas nežijú, nebývajú v jednej domácnosti a každý z manželov vyvíja podnikateľskú činnosť ako fyzická osoba – podnikateľ. Manžel, v rámci svojho podnikania, uzatvoril s manželkou, rovnako v rámci podnikateľskej činnosti, zmluvu o dielo, ktorej predmetom bola výstavba garáže. Manžel svoje povinnosti z predmetnej zmluvy riadne a včas splnil. Manželka však svoju povinnosť zaplatiť za dielo nesplnila a preto sa manžel domáha plnenia z predmetnej zmluvy na súde. Pôjde tak o ďalšie konanie začaté pred tým istým súdom, ktorý je príslušný na prejednanie veci a obidve konania sa týkajú tých istých osôb. Súd však tieto konania nespojí, práve z dôvodu, že sa na obidve konania vzťahuje iný právny predpis a rovnako by sme tu taktiež nemohli hovoriť o naplnení predpokladov zásady hospodárnosti konania, ktorá je základným predpokladom spojenia vecí.

Spojenie vecí taktiež nepripúšťa zákon v prípade, ak ide o veci, ktoré začali pred tým istým súdom v zmysle § 18 CSP, ktorý ustanovuje príslušnosť súdu na konanie aj o žalobách spojených s pôvodnou žalobou, rovnako tak o vzájomných žalobách, s výnimkou žalôb, pri ktorých je daná osobitná miestna príslušnosť podľa § 20 CSP a logicky budú vylúčené aj v prípadoch, kedy pôjde o veci, v ktorých sú totožné strany konania a rovnako aj predmet konania. V takom prípade musí súd zastaviť konanie, ktoré sa začalo neskôr z dôvodu prekážky vopred začatého konania – prekážka litispendencie.

1.2. Vzájomná žaloba v zmysle § 147 ods. 2 CSP

Uvedené ustanovenie nám vo svojej podstate upravuje hmotnoprávny úkon započítania pohľadávok v rámci súdneho konania. Úkonom započítania, ktoré je predpokladané hmotným právom, dochádza ku zániku záväzku, ktorý má žalovaný voči žalobcovi, a to buď úplne alebo sčasti. Dikcia ustanovenia nám opisuje dve situácie

²⁹ Tamže, s. 1026.

³⁰ Zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

započítania pohľadávky, avšak každá má iné procesné následky. V prvom rade ide o situáciu, kedy si žalovaný uplatňuje svoju pohľadávku na započítanie v menšom alebo totožnom rozsahu, ako je pohľadávka žalobcova. Tu hovoríme o tzv. kompenzačnej námietke. Na druhej strane zákon predpokladá situáciu, kedy pohľadávka žalovaného prevyšuje pohľadávku žalobcu. V tomto prípade pôjde o vzájomnú žalobu. Obidvom situáciám sa podrobne budeme venovať v nasledujúcom texte, no ešte predtým pokladáme za potrebné objasniť inštitút započítania z hmotnoprávneho hľadiska.

Ako uvádzame, na to, aby bola pohľadávka vhodná na započítanie, musia byť splnené zákonné podmienky, ktoré vyplývajú z hmotného práva, konkrétne z § 580 OZ. Konkrétne ide o predpoklady, že pohľadávky sú rovnakého druhu, vzájomne sa kryjú a niektorý z účastníkov urobí voči druhému prejav smerujúci k započítaniu. Rovnako sa k danej problematike stavia aj české právo – čerpajúc z právnych predpisov, ako aj judikatúry.³¹ Vzájomnosť pohľadávok je daná tým, že ide o dva záväzky medzi tými istými subjektami, kde veriteľ jednej pohľadávky je zároveň dlžníkom druhej, a vice versa. Pohľadávky sú rovnakého druhu v prípade, ak predmetom dlhu sú druhovo tie isté veci, v prevažnej väčšine ide o peniaze. Musíme taktiež prihliadať na spôsobilosť pohľadávky byť predmetom započítania. Tu sa vylučuje uplatnenie z aktu započítania taká pohľadávka, ktorej kompenzovateľnosť je vylúčená zákonom alebo dohodou účastníkov. Posledným znakom, ktorý má význam najmä z hľadiska procesného práva, je právny úkon smerujúci k započítaniu. Tu zákon rozlišuje medzi tzv. jednostranným započítaním, a teda jednostranným úkonom dlžníka voči veriteľovi, a dvojstranným započítaním, pod čím rozumieme vzájomnú dohodu veriteľa a dlžníka. Rozdiel v spôsoboch započítania spočíva v tom, že dohodou možno započítať širší okruh pohľadávok ako jednostranným úkonom. Prejav smerujúci k započítaniu je oprávnením ktorejkoľvek zo strán a je možné ho v závislosti od druhu pohľadávky vykonať aj bez súhlasu protistrany. Práve súhlas druhej strany je vec, ktorá spôsobuje v právnej praxi vznik najväčších problémov najmä z dôvodu, že občania si zle vykladajú zákonné ustanovenia a domnievajú sa, že na úspešné uplatnenie započítacej námietky je potrebný súhlas protistrany. Je to však nesprávna domnienka. „Na započítanie, ako jednostranný právny úkon sa nevyžaduje súhlas druhého účastníka, pretože ho možno vykonať aj proti jeho vôli.“³² nám judikuje Najvyšší súd, čím dáva podporu ustálenej rozhodovacej praxi a z uvedeného nám vyplýva, že v prípade ak sú splnené všetky hmotnoprávne predpoklady na jednostranné

³¹ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 33 Odo 336/2005 zo dňa 24.4.2007, rovnako Rozsudok sp. zn. 21 Cdo 3433/2008 zo dňa 15.6.2010.

³² Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 M Cdo 11/2008 zo dňa 26. 05. 2010.

započítanie pohľadávky, žalovaný tak môže urobiť bez súhlasu žalobcu a súd v takomto prípade vyhodnotí započítací úkon žalovaného z hľadiska jeho hmotnoprávnej prípustnosti. Žalovaný môže započítať akúkoľvek pohľadávku, ak to nie je v rozpore s hmotným právom, a teda môže ísť o judikovanú pohľadávku, uznanú pohľadávku, pohľadávku, ktorá je predmetom iného konania, pohľadávku, ktorú žalovaný na súde neuplatnil, pohľadávku, ktorú žalobcu popiera a podobne.³³ Práve v tom spočíva význam jednostranného započítania – prostriedok obrany by v prípade nutnosti súhlasu žalobcu so započítaním pohľadávky kompletne strácal svoj význam.

Treba však prihliadať na limitácie vyplývajúce z hmotného práva čo do spôsobilosti pohľadávky stať sa predmetom započítania.³⁴ Z jednostranného započítania sú vylúčené určité druhy pohľadávok, a to pohľadávku náhrady škody spôsobenej na zdraví. Výnimkou z tohto pravidla sú vzájomné pohľadávky rovnakého druhu, tie uvedenej limitácii nepodliehajú. Ďalej pohľadávky, ktoré nemožno postihnúť výkonom rozhodnutia, pohľadávky, ktorých sa nemožno domáhať na súde, teda tzv. naturálne záväzky,³⁵ ako aj pohľadávky z vkladov a rovnako nie je možné započítanie proti splatnej pohľadávke takou pohľadávkou, ktorá dosiaľ nenadobudla splatnosť. Zákon tiež vylučuje možnosť jednostranným prejavom započítať pohľadávky premlčané. Nezáleží pritom na tom, kedy bol urobený prejav smerujúci k započítaniu, premlčanie sa posudzuje k okamihu, kedy sa pohľadávky stretli.³⁶ Vymenované pohľadávky nie je teda dovolené započítať prejavom vôle len jednej zo strán, ale na druhej strane OZ pripúšťa započítanie vymenovaných pohľadávok dvojstranným právnym úkonom, teda dohodou samotného dlžníka a veriteľa, čím rozširuje voľnosť spôsobov zániku aj takýchto pohľadávok za predpokladu, že sa strany dobrovoľne rozhodnú tak urobiť. Osobitným podmienkam podliehajú pohľadávky na výživnom, ktorých možnosti započítania upravuje zákon o rodine³⁷. Ten ustanovuje, že proti pohľadávkam na výživné je započítanie vzájomných pohľadávok prípustné len dohodou a v prípade, ak ide o výživné pre maloleté deti, započítanie nie je možné vôbec. Špecifickými sú aj pohľadávky z pracovnoprávných vzťahov, ktorých započítanie je úplne vylúčené. Zákoník práce³⁸ taxatívnym spôsobom vypočítava spôsoby zániku práv a povinnosti z týchto vzťahov, čo znamená, že iným, v Zákoníku práce neuvedeným spôsobom, práva a povinnosti z

³³ SEDLAČKO, F. in.: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 550.

³⁴ Pozri: § 581 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej v texte ako „OZ“)

³⁵ Tejto problematike sa venuje Ústavný súd ČR v Náleze, sp. zn. II. ÚS 231/10 zo dňa 12.07.2011.

³⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 33 Odo 336/2005 zo dňa 24. apríla 2007.

³⁷ Zákon č. 36/2005 Z.z. Zákon o rodine v znení neskorších predpisov, § 76 ods. 2.

³⁸ Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákoník práce v znení neskorších predpisov (ďalej v texte ako „ZP“).

pracovnoprávných vzťahov nezanikajú, a to ani v prípade, keby zamestnanec a zamestnávateľ prejavili v tomto smere súhlasnú vôľu. Pretože ZP iné než uvedené spôsoby zániku práv a povinností nepozná, a pretože právnym dôsledkom započítania je zánik pohľadávky, predstavujú pohľadávky z pracovnoprávných vzťahov také pohľadávky, ktoré nemožno započítať a ani proti nim nie je možné započítanie jednostranným úkonom namietat³⁹.

Ako sme už vyššie uviedli, jedným zo základných predpokladov úspešného započítania vzájomnej pohľadávky je tzv. započítací prejav. Rovnako v týchto situáciách v praxi dochádza ku častým nedorozumeniam v rámci výkladu ustanovenia zákona čo do formy započítacieho prejavu. V zmysle § 580 OZ zánik pohľadávky nastáva okamihom, keď sa stretli pohľadávky spôsobilé na započítanie a boli splnené všetky podmienky na to potrebné, teda vrátane vyššie uvedeného započítacieho prejavu, ktorým je písomný právny úkon niektorej zo strán právneho vzťahu, adresovaný druhej, z ktorého je zrejmé, ktorá pohľadávka a v akom rozsahu sa uplatňuje na započítanie proti pohľadávke veriteľa. *„Započítací prejav možno uplatniť potom, keď sa pohľadávky stretli, a to od okamihu splatnosti pohľadávky, ktorá sa stala splatnou ako posledná. Vtedy dôjde k zániku pohľadávok v dôsledku započítania, a to v rozsahu, a akom sa tieto navzájom kryjú. Ak je niektorá z nich vyššia, zaniká len do výšky započítavanej protipohľadávky“*⁴⁰ Ako uvádzame, ku zániku vzájomných pohľadávok formou započítania nedôjde bez kompenzačného prejavu, ktorý má povahu jednostranného hmotnoprávneho úkonu adresovaného protistrane. Z hľadiska hmotnoprávných účinkov nie je rozhodujúce, či je tento kompenzačný prejav uskutočnený v rámci prebiehajúceho sporu, alebo mimo neho. Rozhodujúcim faktorom je, aby kompenzačný prejav „dorazil“ ku protistrane. Na rozdiel od uvedeného, námietka započítania predstavuje zánik vzájomných pohľadávok v rámci prebiehajúceho procesu,⁴¹ čím predstavuje jeden z prostriedkov obrany žalovaného v sporovom konaní.

1.2.1. Kompenzačná námietka

V procesnoprávnej rovine je žalovaný oprávnený uplatniť v prebiehajúcom spore vzájomný nárok, ktorý je spôsobilý na započítanie proti žalobcovi. Ide o pohľadávku, ktorú je možné započítať proti žalobou uplatnenej pohľadávke žalobcu a žalovaný je oprávnený na uplatnenie tohto nároku využiť prostriedok procesnej obrany vo forme tzv. kompenzačnej námietky. Kompenzačná námietka patrí ku hmotnoprávnym námietkam v zmysle § 152 CSP,

³⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2Cdo/103/2008 zo dňa 29. septembra 2009.

⁴⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1 MCdo 11/2008 zo dňa 26. mája 2010.

⁴¹ DVOŘÁK, B., *Námietka započtení*. Právní rozhledy 2012, č. 8, s. 267.

ktorá je zaradená medzi prostriedky procesnej obrany v zmysle § 149 CSP. Z toho okrem iného vyplýva, že ju žalovaný môže uplatniť výlučne za trvania sporu a adresátom v tomto prípade, na rozdiel od samotného započítacieho prejavu, je súd.⁴²

Započítanie pohľadávok je jedným zo zákonných spôsobov zániku záväzkov a z povahy veci vyplýva, že osoba uskutočňujúca započítací úkon nepopiera pohľadávku, proti ktorej započítanie smeruje.⁴³ Tento predpoklad platí aj pri vznesení kompenzačnej námietky, v opačnom prípade by sme takýto úkon nemohli považovať za kompenzačnú námietku, ale išlo by o vzájomnú žalobu, a to aj vtedy, ak by si žalovaný uplatňoval nárok mení, než uplatňuje žalobca v žalobe. Zákon nevyžaduje pre kompenzačnú námietku, aby obsahovala náležitosti žaloby tak, ako pri vzájomnej žalobe, nakoľko nejde o rovnaký typ úkonu. Ako každé podanie adresované súdu však musí obsahovať všetky náležitosti v zmysle § 127 CSP a nasl.

Vznesenie kompenzačnej námietky a podanie vzájomnej žaloby vyvolávajú taktiež rozdielne účinky. Zatiaľ čo o vzájomnej žalobe rozhoduje súd v samostatnom výroku popri výroku obsahujúcom rozhodnutie o žalobcovom nároku, kompenzačná námietka sa jej vznesením nestáva predmetom konania, nakoľko žalovaný nenavrhne súdu aby o jeho nároku rozhodol vo výroku rozhodnutia, ale len aby zamietol žalobcov nárok v intenciách vznesenej námietky. Súd preto o námietke vo výroku rozsudku nerozhoduje, zaoberá sa ňou a posúdi ju ako predbežnú otázku. V tomto štádiu sa súd zaoberá dôvodnosťou pôvodnej žaloby, nakoľko právne účinne možno pohľadávku započítať len proti reálne existujúcej vzájomnej pohľadávke na plnenie rovnakého druhu.⁴⁴ Žalovanému taktiež nič nebráni v tom, aby jeho kompenzačná námietka obsahovala aj viac vzájomných pohľadávok, čím ostáva nedotknutý predpoklad, že pohľadávky spoločne neprevýšia pôvodnú žalobcovu pohľadávku.⁴⁵ Ak súd vyhodnotí, že námietka žalovaného je odôvodnená, žalobu sčasti alebo v celom rozsahu zamietne a s posúdeným návrhom sa vysporiada v odôvodnení rozsudku. Otázka, akou formou a akým spôsobom by sa mal súd vysporiadať s návrhom žalovaného pri uplatnení kompenzačnej námietky, vyvolávala v minulosti mnoho diskusií a sporných názorov v teórii i

⁴² Tamže; podporu nachádzame aj v Uznesení NS SR sp. zn. 6 M Cdo 3/2010: „Vzájomný návrh i obrana žalovaného spočívajúca v uplatnení kompenzačnej námietky v konaní sú procesnými úkonmi (aj keď samotná kompenzačná námietka je úkonom hmotnoprávnym). Procesným úkonom účastníka sa rozumie jeho prejav vôle adresovaný súdu, ktorý smeruje k uplatneniu procesných práv, k splneniu procesných povinností alebo k iným procesným následkom, ktoré s takýmto prejavom právne predpisy spájajú.“

⁴³ SEDLAČKO, F. in.: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 549.

⁴⁴ SEDLAČKO, F. In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 550.

⁴⁵ MRUZEK, K., *Vzájemná žaloba a námítka žalovaného v civilním procese*, Právní rozhledy, 2004., č. 15, s.576.

praxi. Viacerí odborníci sa prikláňali k názoru, že uplatnením kompenzačnej námietky žalovaného sa otvára nové konanie, súd rieši a posudzuje ďalšiu právnu vec a aj napriek tomu, že o návrhu žalovaného nerozhoduje vo výroku, predsa len má uvedené vplyv na rozhodnutie súdu vo veci samej, a teda zamietnutie žaloby sčasti alebo v celom rozsahu. Začatím konania teda nastáva prekážka litispendencie. Otázku vzniku prekážky litispendencie v tomto prípade podporil svojim judikátom Najvyšší súd Československej republiky v roku 1928, ktorého kritika sa stala podkladom dodnes citovaného a teoreticky výrazne hodnotného článku doktora Jozefa Grňa.⁴⁶ Jeho názory a ponímanie uvedenej problematiky predstavujú základ aj pre jej súčasný výklad a chápanie. Výrazným kritikom uvedeného výkladu bol najmä český prof. Vilém Steiner, ktorý vo svojom diele *Občanské právo procesní v teorii a praxi* z roku 1975 uvádza, že kompenzačná námietka má rovnakú povahu ako námietka premlčania či námietka zániku pohľadávky z dôvodu zaplatenia, nestala sa predmetom konania ani vecou samou a preto jej nemožno prikladať väčší význam ako ten, ktorý majú vyššie uvedené námietky. Keďže v prípade kompenzačnej námietky nejde o vzájomnú žalobu, nezakladá sa tým prekážka litispendencie, nevyvoláva účinky začatia konania a v súvislosti s tým sa nezakladá ani prekážka res iudicata, nakoľko nejde o predmet konania vo veci samej. Tu však treba podotknúť, že pohľadávka započítaním zaniká, preto v prípade, že by sa ju žalovaný pokúsil vzájomne uplatniť proti inej pohľadávke znovu, jeho návrh by bol zamietnutý z dôvodu, že pohľadávka už zanikla.⁴⁷ Tento výklad je v súčasnosti teoreticky konformný s našim právom, ako aj s právom susednej Českej republiky.

Pri kompenzačnej námietke je taktiež dôležité objasniť, kedy je žalovaný oprávnený na jej platné vznesenie, respektíve v akom štádiu konania je vznesenie kompenzačnej námietky prípustné. Ako sme už v našej práci vyššie uviedli, kompenzačná námietka má charakter hmotnoprávnej námietky s procesnými účinkami a svojim charakterom sa nevelmi líši od iných hmotnoprávnych námietok, akými sú napríklad námietka premlčania a iné námietky, ktoré môže žalovaný použiť ako prostriedok procesnej obrany. V konaní pred súdom prvého stupňa sú v zmysle § 153 CSP strany sporu povinné uplatniť prostriedky procesného útoku a procesnej obrany včas, bez zbytočného odkladu s prihliadnutím na rýchlosť a hospodárnosť konania, inak na ne súd nemusí prihliadnuť, najmä ak by si uplatnenie takéhoto prostriedku stranou vyžadovalo nariadenie ďalšieho pojednávania alebo

⁴⁶ GRŇA, J., *Námítka kompensace a litispendence*, Právník, 1928, roč. 67, s. 629. Článok nájdený v digitálnej knižnici Akadémie vied Českej republiky na webovej stránke: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:cbb9fd43-4eb0-11e1-7459-001143e3f55c?page=uuid:cbb9fd44-4eb0-11e1-7459-001143e3f55c>.

⁴⁷ Pozri: HALOUZKA, V., *Některé otázky započtení*. Bulletin advokacie, 1974, august-september, s. 37.

vykonanie ďalších úkonov súdu. § 154 CSP v rámci zákonnej koncentrácie však vyžaduje uplatnenie akýchkoľvek prostriedkov obrany a útoku najneskôr do vyhlásenia uznesenia o skončení dokazovania.

Čo sa týka odvolacieho konania, odvolací súd je viazaný skutkovým stavom v takom rozsahu, v akom ho preskúmal a zistil prvoinštančný súd. Uplatňuje sa tu princíp tzv. neúplnej apelácie, z ktorej vyplýva, že odvolací súd nemôže prehodnotiť dokazovanie vykonané prvoinštančným súdom a tým inak posúdiť skutkový stav prejednávanej veci. Z tejto zásady zákon pripúšťa výnimku v podobe prípadov, kedy odvolací súd dokazovanie zopakuje a doplní. Deje sa tak v prípadoch, kedy odvolací súd pri preskúmaní zistí, že súd prvej inštancie dospel na základe vykonaných dôkazov k nesprávnym skutkovým zisteniam. Prostriedky procesného útoku a procesnej obrany, ktoré doteraz neboli použité, možno v zmysle § 366 CSP použiť len v prípadoch, ak sa týkajú procesných podmienok, vylúčenia sudcu alebo nesprávneho obsadenia súdu, má byť nimi preukázané, že v konaní došlo k vadám, ktoré mohli mať za následok nesprávne rozhodnutie vo veci alebo ich odvolateľ bez svojej viny nemohol uplatniť v konaní pred súdom prvej inštancie. Ide o inštitút tzv. novôt v odvolacom konaní. Slúžia ako výnimka z pravidla, že v odvolacom konaní sa nepripúšťajú prostriedky procesného útoku a obrany, ktoré neboli stranou uplatnené pred prvoinštančným súdom.⁴⁸ Na otázku, či je vznesenie kompenzačnej námietky v rámci odvolacieho konania prípustné, nám zákon priamu odpoveď nedáva v takej podobe, ako je to u vzájomnej žaloby. V zmysle § 372 CSP v odvolacom konaní nie je možné podať vzájomnú žalobu. Vzájomnú žalobu, ako sme už v našej práci niekoľkokrát uviedli, od kompenzačnej námietky odlišuje najmä výška kompenzovanej pohľadávky žalovaného, ktorá svojou sumou neprevyšuje pohľadávku žalobcu. Z uvedeného nám logicky vyplýva, že vzneseniu kompenzačnej námietky v odvolacom konaní v prípade, že je rešpektovaný princíp neúplnej apelácie, nič nebráni a súd jej pripustenie alebo odmietnutie bude posudzovať tak, ako každú inú hmotnoprávnu námietku.⁴⁹

V rámci dovolacieho konania zákon v zmysle § 435 CSP nepripúšťa možnosť uplatňovať žiadne nové prostriedky procesnej obrany alebo útoku. Bráni tomu najmä povaha

⁴⁸ Bližšie pozri: Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 10/2017-12 zo dňa 11. januára 2017.

⁴⁹ Do porovnania dávame rozriešenie uvedenej problematiky pri námietke premlčania, nakoľko ide o porovnateľný prostriedok procesnej obrany majúci svoj pôvod v hmotnom práve. Podľa ustálenej rozhodovacej praxe môže strana námietku premlčania vzniesť v ktoromkoľvek štádiu konania až do právoplatného rozhodnutia súdu vo veci samej. Podporu nachádzame v známom a často citovanom uznesení Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Cdo 120/2009: „Zo žiadneho ustanovenia práva hmotného alebo procesného nevyplýva, že by žalovaný musel uplatniť námietku premlčania v určitom štádiu konania; z povahy námietky premlčania vymedzenej hmotným právom (§ 100 ods. 1 Občianskeho zákonníka) vyplýva, že ju môže povinný subjekt uplatniť v ktoromkoľvek štádiu konania až do právoplatného skončenia veci.“.

tohto mimoriadneho opravného prostriedku, ktorý je zameraný hlavne na preskúmanie právnych otázok a uplatňovanie nových skutočností nepripúšťa.

Pozrime sa aj na otázku možnosti späťvzatia návrhu žalovaného pri uplatnení kompenzačnej námietky. Vyjadrenie žalovaného, že upúšťa od námietky započítania svojej pohľadávky, je v akomkoľvek štádiu konania neúčinné. V prípade, že existujú dve vzájomné pohľadávky spôsobilé na započítanie, zaniknú okamihom ich stretu v súlade s predpismi hmotného práva. Na prejav žalovaného, že od započítania svojej pohľadávky upúšťa, súd nebude brať ohľad, nakoľko s uplatnením nároku na započítanie pohľadávky ako prostriedok procesnej obrany sa spájajú tak procesné, ako aj hmotnoprávne účinky.

1.2.2. Započítanie pohľadávky s účinkami vzájomnej žaloby

V prípade, ak sú splnené všetky vyššie uvedené kritériá na započítanie pohľadávky, avšak žalovaný si uplatňuje nárok väčší než je nárok žalobcov, posudzujeme tento návrh ako vzájomnú žalobu v zmysle § 147 ods. 2 CSP. V súvislosti uvedeným návrhom sa však črtá otázka, či v rámci tohto prejavu žalovaného pôjde o vzájomnú žalobu v plnom rozsahu uplatnenej pohľadávky, alebo len v časti, ktorá preyšuje pohľadávku žalobcu uplatnenom v pôvodnom návrhu. Z vyššie uvedeného ustanovenia zákona jednoznačnú odpoveď nedostávame, nakoľko dikcia ustanovenia nám hovorí len to, že vzájomnou žalobou je aj prejav žalovaného, ktorým si započítava svoju pohľadávku proti žalobcovi a zároveň požaduje, aby mu bolo prisúdené viac, než požaduje žalobca, no nenachádzame tu odpoveď na otázku čo do rozsahu časti, ktorá sa považuje za vzájomnú žalobu. Neostáva nám preto nič iné, než bližšie zanalyzovať povahu tohto inštitútu. Ako sme už vyššie uviedli, na rozdiel od kompenzačnej námietky, ktorej sme sa v práci venovali v predchádzajúcej podkapitole, vzájomná žaloba má povahu procesného útoku. Útočná povaha však nie je jediným typickým znakom, na ktorý budeme v rámci uvedenej problematiky nahliadať. Do úvahy musíme vziať aj hmotnoprávnu povahu samotného započítania, ktorá v tomto prípade tvorí značnú časť vzájomnej žaloby. Z uvedeného podľa nášho názoru vyplýva, že hmotnoprávnu časť tohto úkonu tvorí započítanie pohľadávky, ako obrana žalovaného, a procesnú časť tvorí vzájomná žaloba, ktorou žalovaný navrhuje prisúdenie tej zvyšnej časti pohľadávky, ktorá preyšuje pohľadávku žalobcu uplatnenú v pôvodnej žalobe. Podporu tejto teórie nachádzame tak v rozhodnutí Vrchného súdu v Prahe, ktorý uvedené podporuje slovami: „*O vzájemný návrh by šlo jedine v tom prípade, kdyby odpůrce požadoval, aby mu bylo přisouzeno více, než*

uplatnil navrhovateľ, a to len v časti, o ktorou by požadoval viac.“⁵⁰ Rovnako uvádza aj Sedlačko v Komentári: „Z procesnoprávneho hľadiska je za vzájomnú žalobu považované iba uplatnenie pohľadávky žalovaného v prevyšujúcej časti ktorá prevyšuje nárok uplatnený žalobcom. Vo zvyšku, teda do úrovne žalobcovej pohľadávky ide naďalej len o prostriedok procesnej obrany.“⁵¹

Aj pri započítaní pohľadávky s účinkami vzájomnej žaloby sa primerane použijú ustanovenia o žalobe, jej zmene a späťvzatí, rovnako s ňou spája aj účinky začatia konania. Poďme sa ale bližšie pozrieť vznik prekážky litispendencie, nakoľko pri vzájomnej žalobe započítaním pohľadávky je pomerne špecifická. Ako sme už uviedli, za vzájomnú žalobu pri započítaní pohľadávky považuje iba tá časť, ktorá prevyšuje nárok žalobcu. Do výšky pohľadávky uplatnenej žalobcom sa toto považuje len za prostriedok procesnej obrany – kompenzačnú námietku. V predchádzajúcej podkapitole sme uviedli, že kompenzačná námietka ako taká sa vzhľadom na jej procesnoprávnu povahu nespája s účinkami začatia konania a rovnako nezakladá ani prekážku litispendencie. V rámci vzájomnej žaloby započítaním teda o účinkoch spojených so začatím konania môžeme uvažovať len v tej časti, ktorá prevyšuje žalobcovu pohľadávku. Prevyšujúca časť sa teda stáva predmetom konania a môžeme preto odôvodnene tvrdiť, že pohľadávka len v tejto časti môže založiť prekážku litispendencie.

Nakoľko sa na prevyšujúcu časť pohľadávky nahliada ako na uplatnenie nároku vo forme návrhu na začatie konania, teda žalobu, bude táto podliehať aj poplatkovej povinnosti podľa osobitného predpisu⁵² (na rozdiel od kompenzačnej námietky).

Ako sme spomenuli v texte vyššie, pri započítaní pohľadávky prostredníctvom kompenzačnej námietky súd nevydáva osobitné rozhodnutie o započítaní, len pôvodnú žalobu zamietne v rozsahu, v akom sa uplatnila kompenzačná námietka a toto vyjadrí v enunciiate o predmete pôvodnej žaloby. Pri započítaní pohľadávky s účinkami vzájomnej žaloby však súd vždy rozhodne samostatným výrokom. Rozhodnutie teda bude zniet' na dva výroky – jeden, ktorý bude predstavovať výrok o pôvodnej žalobe a teda bude zniet' na zamietnutie nároku keďže tento zanikol započítaním, a druhý výrok, ktorý bude výrokom o nároku uplatneného prostredníctvom vzájomnej žaloby, a teda o prevyšujúcej časti uplatnenej pohľadávky.

⁵⁰ Uznesenie Vrchného súdu v Prahe, sp. zn. 5 Cmo 76/94 zo dňa 27. Októbra 1994, uverejnené v českej Zbierke rozhodnutí a stanovísk pod č. R 50/1996.

⁵¹ SEDLAČKO, F. In ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 551.

⁵² ZOSP

2. Crossclaim

Crossclaim je pomerne špecifický inštitút angloamerického civilného práva, ktorý v rámci našej súčasnej právnej úpravy nenachádza ekvivalent. Ide o možnosť strán, ktoré majú v začatom konaní rovnaké procesné postavenie (dvaja žalovaní, dvaja žalobcovia), aby tieto proti sebe uplatnili svoje nároky vzniknuté alebo súvisiace so skutkovou podstatou veci, ktorá je predmetom konania v rámci daného konania. („*A pleading may state as a crossclaim any claim by one party against a co-party if the claim arises out of the transaction or occurrence that is the subject matter of the original action or of a counterclaim, or if the claim relates to any property that is the subject matter of the original action*”).⁵³

Pre uplatnenie nároku prostredníctvom crossclaim v zásade musia byť splnené tieto tri základné predpoklady⁵⁴:

- a) Ide o nárok jednej strany voči druhej strane, ktoré majú rovnaké procesné postavenie v konaní
- b) Nárok vznikol ako následok udalostí, ktoré sú predmetom konania alebo majú priamu súvislosť s predmetom konania
- c) Osoba, ktorá vznáša crossclaim je priamo poškodená nárokom protistrany

Aj napriek formulácii vyššie uvedeného ustanovenia „...*by one party against a co-party*“, z čoho nám automaticky, či už v rámci gramatického alebo teleologického výkladu vyplýva, že by mohlo ísť o uplatnenie nároku medzi dvoma stranami konania, pričom na každej strane môže byť viacero osôb, keďže stoja po „rovnakej strane“ sporu, domnievame sa, že inštitút crossclaim nachádza svoje uplatnenie v prevažnej väčšine prípadov práve pri uplatňovaní vyššie uvedených nárokov na strane žalovaných. Niektorí odborníci dokonca v rámci definície pojmu uvádzajú namiesto výrazu „co-party“ iba pomenovanie „co-defendant“,⁵⁵ čím indikujú, že cross-claim je inštitút využívaný prevažne na uplatnenie nárokov práve spôsobom, ktorý uvádzame. Náš názor podporuje aj odborná prax, napríklad Celia C. Elwell a Robert Barr Smith v ich príručke pre právnych asistentov, kde uvádzajú: „*A cross-claim is generally made by one defendant against another defendant in the same action.*

⁵³ Rule 13g, Federal rules of civil procedure, U.S. Government publishing office Washington, 2018.

⁵⁴ RIANO, W., *Fundamentals of Civil Procedure*, edition 2005, Rex Bookstore, Inc., 2005, s. 371.

⁵⁵ RIANO, W., *Fundamentals of Civil Procedure*, edition 2005, Rex Bookstore, Inc., 2005, s. 372: „*Unlike a counterclaim, which is a claim that a defending party has against the opposing party, a cross-claim is claim by defending party against a co-defending party*“, rovnako aj McCord, J.W.H., *The Litigation Paralegal: A system approach*, 5. edition, Cengage Learning, 2007, s. 232: „*When two or more persons are sued in an action it is not unusual for one party to believe that a co-party should bear the liability*“.

*Theoretically, a crossclaim may be brought by one plaintiff against the other, although this situation is rare.*⁵⁶.

Pri vyššie definovanom inštitúte counterclaim sme uviedli, že uplatnenie nároku žalovaného prostredníctvom counterclaim má svoje časové ohraničenie – pri „compulsory counterclaim“ sa vyžaduje uplatnenie nároku pripojením ku vyjadreniu žalovaného, respektíve priamo v jeho rámci, pri „permissive counterclaim“ uvedené pravidlo neplatí striktne, nakoľko uplatnenie si nároku prostredníctvom tohto inštitútu je dobrovoľná. V praxi je však zaužívané pravidlo, že v prípade existencie nároku žalovaného proti žalobcovi, žalovaný ho podobne ako u „compulsory counterclaim“ pripája ku svojmu vyjadreniu ku pôvodnej žalobe. Pri inštitúte crossclaim je situácia podobná, nakoľko využitie tohto inštitútu na domáhanie sa svojich práv rovnako závisí výlučne od individuálneho posúdenia strany. Aj napriek nejednotnosti názorov na uvedenú problematiku⁵⁷ však z preštudovanej literatúry a príkladov z právnej praxe môžeme konštatovať, že nárok uplatnený prostredníctvom využitia inštitútu crossclaim by mal byť uplatnený ako súčasť vyjadrenia ku pôvodnej žalobe v prípade, že nárok v tom čase existuje. V rámci našej úvahy vychádzame zo základných predpokladov vzniku aktívnej legitimácie na podanie crossclaim, ktorý zahŕňa aj vecnú podmienku, že uvedený nárok má priamu súvislosť s predmetom konania. Domnievame sa teda, že už samotné naplnenie tohto predpokladu nám indikuje existenciu nároku v čase začatia konania a preto sa prikláňame k názoru, že crossclaim by mala byť podaná v čase podania vyjadrenia ku pôvodnej žalobe, bez zbytočného odkladu.

Ako sme už spomenuli vyššie, možnosť strany využiť na svoju procesnú obranu inštitút crossclaim, zabezpečuje vyššiu mieru efektivity, konzistentnosti a koncentrácie konania. Prejednávaním navzájom súvisiacich faktov pôvodnej žaloby spoločne s faktami v rámci crossclaim zabezpečujú efektivitu riešenia vecí, ktoré by v opačnom prípade súd musel prejednávať v osobitných konaniach. Následkom toho sú mnohokrát dvojité úkony zo strany súdu aj zo strany strán konania, či už v rámci preukazovania svojich tvrdení alebo obyčajných administratívnych úkonov v súvislosti s vynaložením času a zbytočných niekoľkonásobných poplatkov, ktoré sa s nimi spájajú. Ako možno vidieť z vyššie opísaných situácií, možnosťou spojiť vyjadrenie žalovaného s uplatnením si vlastného nároku do jedného dokumentu propaguje rýchlosť, efektivitu a udržanie konzistencie konania, keďže súd

⁵⁶ Elwell, C., C., Barr Smith, R., *Practical Legal Writing for Legal Assistants*, Cengage Learning, 1996, s. 342.

⁵⁷ RIANO, W., *Fundamentals of Civil Procedure*, edition 2005, Rex Bookstore, Inc., 2005, s. 372: „*A cross-claim existing at the time the answer is filled must be contained therein.*“, naproti tomu HART, W., BLANCHARD, R.D., WALTER, J., *Litigation and Trial Practice*, Cengage Learning, 2006, s 157: „*The rules do not state the time for serving and filling cross-claim.*“.

nemusi prejednávať tie isté fakty niekoľko krát v rámci niekoľkých konaní, čo koniec koncov zakladá väčšiu konzistentnosť rozhodnutí v daných situáciách a prispieva tak ku zachovaniu dôvery občanov v právny a súdny systém.

Uplatnenie nároku prostredníctvom crossclaim dáva strane sporu možnosť takpovediac uplatniť svoj prostriedok procesnej obrany a procesného útoku zároveň. Žalobné petity v rámci crossclaim častokrát znejú nielen na uznanie nároku a zaviazanie „crossdefendant“ splniť určitú povinnosť, ale aj na zaviazanie „crossdefendant“ na plnenie v prospech žalobcu, čím by došlo ku zániku záväzku „crossplaintiff“ voči žalobcovi v pôvodnej žalobe. Môžeme naň teda nahliadať aj ako na legálny základ aktívnej legitimácie na podanie žaloby, v rámci ktorej strana sporu žiada splnenie záväzku vyplývajúceho z prejednávanej veci v prospech tretej osoby, čím by automaticky zanikla, respektíve by odpadla pomerná časť jeho povinnosti voči tretej osobe.

Vzhľadom na to, že v slovenskom právnom poriadku ekvivalent uvedeného inštitútu neexistuje, riešenie obdobných situácií, kde by práve inštitút crossclaim našiel svoje uplatnenie, zostáva v rukách súdu v rámci individuálneho posúdenia veci a dotvárania práva. Prednedávnom tak urobil Najvyšší súd,⁵⁸ ktorý riešil práve otázku aktívnej legitimácie dlžníka, ktorého vzťah s veriteľom je ovplyvnený uplatnením si nároku na vlastnú pohľadávku od tretej strany, pričom jej splatením by sčasti alebo úplne zanikol záväzok dlžníka voči veriteľovi. Súd sa v tomto prípade musel vysporiadať s otázkou, kedy je osoba nositeľom aktívnej legitimácie na podanie žaloby v prospech tretieho. Dlžník zo zmluvy o úvere, ktorému leasingová spoločnosť oznámila, že jej pohľadávka, ktorá sa stala predčasne splatnou v dôsledku vzniku poistnej udalosti na zaobstarávanú vec, sa domáha plnenia od poisťovacej spoločnosti, s ktorou uzatvoril poistnú zmluvu na zaobstarávanú vec, v prospech svojho veriteľa, teda leasingovej spoločnosti. Krajský súd v Bratislave, ako súd odvolací, sa v plnom rozsahu stotožnil so závermi okresného súdu, že dlžník nie je nositeľom aktívnej legitimácie na podanie žaloby, v ktorej sa domáha plnenia pre tretiu osobu a sám pre seba sa ničoho nedomáha. Odvolací súd uviedol, že právo na poistné plnenie voči poisťovateľovi je právom vlastníka poistenej veci, ktorým je v tomto prípade stále leasingová spoločnosť a dlžníkovi nevyplýva právo domáhať sa poistného plnenia, keďže jeho vzťah zo zmluvy o úvere s leasingovou spoločnosťou nemá žiadny vplyv na daný poisťovací vzťah. Súd sa teda v prvom rade musel vysporiadať s právnou otázkou aktívnej legitimácie žalobcu, respektíve dlžníka, a vzhľadom na jeho posúdenie o neexistencii aktívnej legitimácie sa nezaoberal ďalej

⁵⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 8 Cdo 100/2017 zo dňa 29. novembra 2018.

meritom veci. Najvyšší súd, ako súd dovolací, však rozhodnutie odvolacieho súdu zrušil. V rámci svojho posúdenia veci dospel k záveru, že „ak by žalobca nemal možnosť domáhať sa splnenia záväzku poisťovňou v prospech leasingovej spoločnosti, nemal by objektívne možnosť ovplyvniť, či poisťovňa svoj záväzok z poistnej zmluvy splní, ak nastane skutočnosť, s ktorou je spojený vznik povinnosti poistiteľa plniť. (...) Takýto výklad by umožnil vylúčiť možnosť súdneho prieskumu opodstatnenosti odmietnutia poistného plnenia.“.⁵⁹ Uznal tak existenciu aktívnej legitimácie žalobcu v spore proti poisťovni ako poistiteľovi obstarávanej veci a leasingovej spoločnosti ako poskytovateľovi úveru na zaobstaranie veci, za predpokladu, „že sa domáha, aby poisťovňa zaplatila poistné plnenie leasingovej spoločnosti s tým, že v rozsahu poskytnutého plnenia zaniká jeho povinnosť vrátiť leasingovej spoločnosti nezaplatenú časť úveru.“.⁶⁰

Z uvedenej judikatúry teda môžeme konštatovať, že v slovenskom právnom poriadku aktívna legitimácia na podanie žaloby v prospech tretej osoby závisí od vlastného záujmu žalobcu na zániku jeho povinností, čo musí v konaní aj adekvátne preukázať. Ako súd uviedol v predmetnom judikáte, zákon podanie žaloby o splnenie povinnosti v prospech tretieho výslovne nevylučuje, avšak ani jednoznačne legálne neupravuje a práve návrhu, ako túto medzeru vyplniť, sa budeme venovať v našich návrhoch de lege ferenda v nasledujúcej kapitole.

Záver s návrhmi de lege ferenda

Cieľom tejto práce je priblížiť problematiku uplatňovania vzájomných práv v civilnom sporovom konaní a zároveň poskytnúť náhľad, aké možnosti poskytujú angloamerické právne systémy v rámci uplatňovania vzájomných práv na súde, spoločne s poukázaním na pozitíva existencie jednotlivých inštitútov.

Uplatňovanie vzájomných práv v rámci civilného sporového konania je veľmi špecifická problematika. Musíme mať na zreteli hmotnoprávne podklady pri uplatňovaných nárokoch, spoločne s procesnými požiadavkami čo do času, spôsobu a zámeru uplatnenia konkrétnych nárokov. V CSP sa vzájomnej žalobe venuje len niekoľko paragrafov, no po hlbšom ponorení sa do danej témy zisťujeme, že problematika je tak obsiahla, že by sme o nej pokojne mohli napísať celú monografiu. Rovnako judikatúra je v tomto smere veľmi bohatá, či už čerpáme zo slovenskej alebo českej rozhodovacej praxe. Za prínos určite považujeme aj

⁵⁹ Tamže.

⁶⁰ Tamže.

porovnanie vzájomnej žaloby s inštitútmi slúžiacimi na uplatňovanie vzájomných nárokov v rámci angloamerických právnych systémov. Práve v rámci štúdia jednotlivých inštitútov za účelom ich dôkladného pochopenia a opisu sme narazili na niekoľko aspektov, ktoré by sme chceli prezentovať ako naše návrhy de lege ferenda.

Priestor pre doplnenie súčasnej právnej úpravy vidíme práve v rámci možnosti uplatňovania nárokov voči tretím osobám tak, ako opisujeme pri inštitúte crossclaim. Pri jeho definícii a analýze sme sa zaoberali aj prípadom uplatnenia nároku v prospech tretej osoby, kde sme rovnako priblížili postoj súčasnej judikatúry k uvedenej problematike. Nedostatok súčasnej právnej úpravy vidíme v niekoľkých rovinách. V prvom rade to je určite neexistencia jednoznačnej legálnej úpravy postupu pri uplatňovaní nároku v prospech tretej osoby. Ako sme už vyššie poznamenali, zákon podanie žaloby o splnenie povinnosti v prospech tretieho výslovne nevylučuje, avšak ani jednoznačne neupravuje, čo zakladá povinnosť posúdenia prípadných situácií súdom vždy individuálne a jednotlivo s ohľadom na tú ktorú situáciu. Myslíme si, že Najvyšší súd sa s touto otázkou vysporiadal spôsobom, ktorý by pokojne mohol slúžiť ako podklad pre kompozíciu relevantného ustanovenia. Jeho transformáciou na legálnu definíciu a následnou inkorporáciou do súčasného predpisu by sa prispelo ku odstráneniu neistoty vyplývajúcej z absencie explicitnej definície podmienok na možnosť takto uplatniť nárok. Sme si vedomí toho, že v právnej praxi sa vždy môže vyskytnúť situácia, ktorú zákon jednoznačne nedefinuje a pri ktorej postup a riešenie bude ponechané na posúdenie súdu v rámci dotvárania práva. V živote človeka sa často vyskytujú situácie, ktoré nie sú zákonom predpokladané a môžeme s určitosťou tvrdiť, že žiadny právny systém na svete nie je dokonalý natoľko, aby poznal úpravu pre všetky situácie a práve preto je rola súdov a odborníkov z právnej praxe tak dôležitá. Domnievame sa však, že situácie podobné tej, ktorá bola predmetom konania Najvyššieho súdu v opísanom judikáte, sa môžu vyskytnúť pomerne často a práve z tohto dôvodu navrhujeme doplniť zákon o takého ustanovenie.

Na záver, samotný inštitút crossclaim a jeho inkorporácia do súčasnej právnej úpravy slovenského právneho poriadku by prispela ku ešte väčšej efektivite, hospodárnosti a konzistentnosti konaní. Nahliadame naň ako na veľmi efektívny spôsob uplatnenia nárokov medzi dvoma stranami, ktoré vyplývajú z tej istej skutkovej podstaty a zároveň sú strany v účastníctve na tom istom leveli sporu. Nielenže je takéto uplatňovanie nárokov hospodárne, ale často sa tým prispieva aj ku rýchlejšiemu objasneniu a vyriešeniu hlavného sporu, teda skutkovej podstaty, ktorá je predmetom pôvodnej žaloby. Máme za to, že uvedenými zmenami by sa vyplnila medzera v súčasnom znení zákona, ktorý takéto druhy aktívnej legitimácie nezakladá, a tieto zmeny by prispeli ku zvýšeniu hospodárnosti a efektivity

prejednávania sporov, ktorých predmetom sú situácie vyššie uvedené, vzhľadom na celistvosť a vzájomnú súvislosť faktov, ktoré spoločne poskytujú omnoho viac ucelený a homogénny podklad pre preskúmanie vecí súdom. V rámci súčasnej právnej úpravy v slovenskom právnom poriadku takáto možnosť neexistuje. Uplatniť si nárok, ktorý má jeden žalovaný voči druhému žalovanému, je možné jedine prostredníctvom osobitnej žaloby. Takáto inkorporácia úplne nového inštitútu, ktorý právny systém v súčasnosti nepozná, si však vyžaduje dôkladné a hĺbkové zhodnotenie možných prínosov pre právnu prax v porovnaní so súčasnou právnou úpravou. Veríme, že naša práca, poskytujúc základné poznatky a informácie o danom inštitúte, poslúži ako podklad pre odbornú verejnosť v rámci zoznámenia sa a inšpirácie čo do možnosti zdokonalenia súčasnej právnej úpravy civilného procesného práva.

Zoznam použitej literatúry

DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 9788074001079

ELWELL, C., C., BAR SMITH, R., *Practical Legal Writing for Legal Assistants*, Cengage Learning, 1996, ISBN 0-314-06116-0

HART, W., BLANCHARD, R.D., WALTER, J., *Litigation and Trial Practice*, Cengage Learning, 2006, ISBN 1-4180-1689-6

HENDRYCH, D., BĚLINA, M., FIALA, J., ŠÁMAL, P., ŠTURMA, P., ŠTENGLOVÁ, I., KARFÍKOVÁ, M. *Právnícký slovník. 3. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 9788074000591

MCCORD J.W.H., *The Litigation Paralegal: A system approach*, 5. edition, Cengage Learning, 2007, ISBN 1-4180-1604-7

RIANO, W., *Fundamentals of Civil Procedure*, edition 2005, Rex Bookstore, Inc., 2005, ISBN 978-971-23-3302-6

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol. *Občiansky súdny poriadok. I. diel. Komentár. 2. vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN: 978-80-7400-406-3

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár.* Praha : C. H. Beck, 2016, ISBN: 978-80-7400-629-6

WINTEROVÁ, A., *Žaloba v občanském právu procesním.* Praha: Universita Karlova, 1979

Použité právne predpisy:

Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 36/2005 Z.z. Zákon o rodine v znení neskorších predpisov

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov

Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov

Federal rules of civil procedure, U.S. Government publishing office Washington

Judikatúra:

Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 285/2010-43 zo dňa 15. Novembra 2010

Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 10/2017-12 zo dňa 11. Januára 2017

Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 21 Cdo 3433/2008 zo dňa 15. Júna 2010

Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 2 Cdo/103/2008 zo dňa 29. Septembra 2009

Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 1 MCdo 11/2008 zo dňa 26. Mája 2010

Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 8 Cdo 100/2017 zo dňa 29. Novembra 2018

Rozsudok Okresného súdu Prievidza, sp. zn. 18 C/135/2016, zo dňa 28. Júna 2017

Nález Ústavného súdu ČR, sp. zn. II. ÚS 231/10 zo dňa 12. Júla 2011

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 33 Odo 336/2005 zo dňa 24 Apríla 2007

Uznesenie Vrchného súdu v Prahe, sp. zn. 5 Cmo 76/94 zo dňa 27. Októbra 1994

Odborné články:

DVOŘÁK, B., Námitka započtení. Právní rozhledy 2012, č. 8

MRUZEK, K., Vzájemná žaloba a námitka žalovaného v civilním procesu, Právní rozhledy, 2004., č. 15

GRŇA, J., Námitka kompensace a litispendence, Právník, 1928, roč. 67

HALOUZKA, V., Některé otázky započtení. Bulletin advokacie, 1974, august-september

Internetové zdroje:

https://www.uscourts.gov/sites/default/files/cv_rules_eff_dec_1_2018_0.pdf

[https://kramerus.lib.cas.cz/view/uuid:cbb9fd43-4eb0-11e1-7459-](https://kramerus.lib.cas.cz/view/uuid:cbb9fd43-4eb0-11e1-7459-001143e3f55c?)

[001143e3f55c?&page=uuid:cbb9fd44-4eb0-11e1-7459-001143e3f55c.](https://kramerus.lib.cas.cz/view/uuid:cbb9fd43-4eb0-11e1-7459-001143e3f55c?)

Mechanizmus tvorby scudzovacích zmlúv /

Mechanism of creation of contracts of which purpose is to alienate property rights

Slodičáková Daniela

Abstrakt

Obsahom tejto práce je deskriptívnym spôsobom sprostredkovať popis a charakteristiku najfrekvencovanejšie sa vyskytujúcich konsenzuálnych dvojstranných scudzovacích zmlúv (kúpna, zámenná, darovacia zmluva), kde predmetom alienácie je stavebný pozemok a poukázanie na náležitosti spomínaných zmlúv. Autorka si vzala taktiež za úlohu zistiť okamih vzniku zmluvy. V práci sa zároveň spomína, kedy nastáva režim účinnosti zmlúv.

Druhá časť poukazuje na problematiku stavebného pozemku a význam osvedčovania podpisov kontrahentov.

Kľúčové slová: kúpna zmluva, zámenná zmluva, darovacia zmluva, stavebný zákon, katastrálny zákon, stavebný pozemok, osvedčovanie podpisov, kontrahenti, elementárne náležitosti, Občiansky zákonník

Abstract

The content of this work is by using descriptive method to provide characterization and description of most frequently used agreements of which purpose is to transfer property rights (contract of sale, contract concerning exchange, deed of donation). The object of specified is building land and another goal is to provide the description of what are the most essential components of above - mentioned agreements. The third goal is to find out what is the precise moment of the origin of the contract. Another part of the work tries by using simplified method accustom the reader with the issue of building land and the importance of verifying the signature of the contracting parties.

Key words: Purchase contract, contract of exchange, deed of donation, construction law, cadastral law, building land, verification of signature, contract parties, basic elements, civil law

Úvod

Obsahom tejto práce je deskripciou sprostredkovať popis a charakteristiku najfrekvencovanejšie sa vyskytujúcich konsenzuálnych dvojstranných sudzovacích zmlúv (kúpna, zámenná, darovacia zmluva), kde predmetom alienácie je stavebný pozemok a poukázať na základné náležitosti spomínaných zmlúv. Zároveň sa snažíme vystihnúť podstatu vyššie uvedených zmluvných vzťahov, ktorých účelom je prenos vlastníckych práv k individuálne určenej veci zo zmluvného partnera č.1 na zmluvný subjekt č.2. Prišli sme k záveru, že o uzavretí zmluvy hovoríme vtedy, ak nastane spojenie oferty a akceptácie (prostredníctvom pripojenia podpisov oboch zúčastňujúcich sa kontrahentov). V práci sa zároveň spomína, kedy nastávajú vecnoprávne účinky kúpnej, zámennej a darovacej zmluvy (povolením vkladu, ktorý zakladá zmenu osoby, ktorá je nositeľom vlastníckeho práva k predmetnému pozemku, teda takéto rozhodnutie možno nazvať konštitutívnym). Nasledujúcim, nemenej dôležitým cieľom bolo poskytnúť selektívne vybrané rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky k problematike technickej jednoty listín a aká je minimálna požiadavka, ktorá v sebe zosobňuje túto technickú jednotu. Podkapitola 1.5 rieši výhody osvedčenia podpisu pred notárom/matrikárom (legalizáciu). Zároveň sa zameriavame aj na problematiku stavebného pozemku, jeho definíciu a taktiež z judikatúry a aj zo samotného znenia právnej normy aké podmienky musia byť splnené na to, aby sa povedzme pozemky iného druhu dali preklasifikovať na stavebné.

1 Zmluva, charakteristika – oferta a akceptácia

Na to, aby sme zistili elementárnu definíciu zmluvy, je potrebné analyzovať obsah dvoch paragrafov občianskeho zákonníka, resp. z každého paragrafu jedného z ich odsekov.¹

§43a ods.1.²

Prejav vôle smerujúci k uzavretiu zmluvy, ktorý je určený jednej alebo viacerým určitým osobám, je návrhom na uzavretie zmluvy (ďalej len „návrh”), ak je dostatočne určitý a vyplýva z neho vôľa navrhovateľa, aby bol viazaný v prípade jeho prijatia. Z toho nám vyplýva fakt, že o návrhu môžeme hovoriť, ak sú kumulatívne (simultánne, súčasne) splnené tieto znaky: Prejav vôle navrhovateľa, ktorého účelom je akceptácia ponuky, adresnosť návrhu jednej alebo viacerým osobám, určitosť (potreba právnej istoty a rešpektu legitímneho očakávania adresáta návrhu), 5.znak: vôľa navrhovateľa byť viazaný svojim návrhom pod

¹ §43a ods.1, §44 ods.1

² táto právna norma obsahuje legálnu (zákonnú) definíciu návrhu na uzavretie zmluvy

condicio suspensiva, ktorá sa viaže na akceptáciu adresáta návrhu. Podporujúcim argumentom pre premisu akceptácie je obsah § 44 ods.1.

Ustanovenie § 44 ods.1

Zmluva je uzavretá okamihom, keď prijatie návrhu na uzavretie zmluvy nadobúda účinnosť. Mlčanie alebo nečinnosť samy osebe neznamenaajú prijatie návrhu.

Z tohto odseku môžeme vyvodit', že o uzavretí zmluvy možno hovorit' vtedy, ak dôjde k splynutiu oferty a akceptácie a vtedy zmluva vykazuje znaky platnosti a účinnosti. Zákonodarca hovorí o tom, že akceptácia nie je sama osebe vyvoditeľná z konkludentného a omisívneho konania.

Zároveň, aby mohla zmluva vzniknúť, musí byť evidentné, že došlo k ofercie a akceptácii. Oferta a akceptácia sú dve právne skutočnosti, ktorých stret zapríčiňuje vznik zmluvy. Pod pojmom oferta možno rozumieť ponuku navrhovateľa adresovanú určitému konkrétne určenému subjektu, v druhom variante viacerým konkrétne určeným osobám, z ktorého vyplýva vôľa navrhovateľa byť návrhom viazaný. Druhým esenciálnym elementom je akceptácia návrhu. K akceptácii dochádza, ak sa obidve zmluvné strany dohodli na predmete a konkrétne vymedzených podmienkach a majú záujem byť touto vôľou viazaní, teda vyjadrujú svoj konsenzus s obsahom dohody. Priliehavejšia úprava zmluvy smerujúca k prevodu vlastníckeho práva k nehnuteľnosti je obsiahnutá v § 46 ods.1,2, ktorý hovorí, že pre uzavretie zmluvy, ktorá má písomnú formu, postačuje, ak dôjde k písomnému návrhu a k jeho písomnému prijatiu. To potvrdzuje našu hypotézu o tom, že platnosť a účinnosť zmluvy je podmienená spojením oferty a akceptácie. K spojeniu dochádza vtedy, ak prejavy účastníkov sú prítomné na tej istej listine. To znamená, že ak na kúpnej zmluve je sprítomnený výlučne podpis kupujúceho alebo výlučne podpis predávajúceho, s istotou môžeme vylúčiť existenciu zmluvy, pretože nemôžeme predpokladať, že absencia signatúry jedného z účastníkov jednoznačne hovorí o prijatí jednostranného úkonu. A nakoľko sám zákonodarca vraví, že o existencii zmluvy možno hovorit', ak je prítomné aj prijatie, preto takto jednostranný prejav vôle nemôže signalizovať vznik zmluvy. Aby sme sa dostali do štádia vzniku zmluvy, na listine musí byť prítomný aj podpis druhej strany.

Ďalším špecifikom pri prevode vlastníckeho práva k nehnuteľnej veci zmluvnou formou je okrem písomnej formy aj ďalšia právna skutočnosť, ktorou je vklad do katastra nehnuteľností podľa osobitných predpisov, ak osobitný zákon neustanovuje inak. Toto

špecifikum je obsiahnuté v § 133 ods.2 Občianskeho zákonníka (OZ).³ To znamená, že vecnoprávne účinky nastávajú až vkladom do katastra nehnuteľností, pričom vklad má konštitutívny charakter. To znamená, že momentom signácie zmluvy nenastávajú vecnoprávne účinky ale účinky obligačného charakteru.

1.1 Kúpna zmluva na pozemok

Kúpna zmluva⁴ (lat. emptio venditio) vo všeobecnosti patrí medzi scudzovací konsenzuálny kontrakt najfrekvencovanejšie sa vyskytujúci. Podstatou je proces scudzenia, inak povedané, prevod vlastníckeho práva. Na jednej strane vystupuje predávajúci (venditor) a na strane druhej kupujúci (emptor).

Čo je predmetom scudzenia?

Odpoveď na otázku č.2: k scudzeniu vecí. Tie veci, ktoré môžu byť predmetom scudzenia, rozdeľujeme na základe rôznych kritérií. V stručnosti si poďme klasifikáciu vecí v právnom slova zmysle načrtnúť. V Občianskom zákonníku je výslovne uvedené iba delenie na veci hnutel'né a nehnuteľné.⁵ Občiansky zákonník výslovne definuje len nehnuteľnosti (pozemky, nehnuteľnosti spojené so zemou pevným základom = stavby).⁶ Druhým delením sa veci kategorizujú na veci určené jednotlivito (individuálne) alebo druhovo (genericky). Tretím kritériom triedenia vecí je ich spotrebitel'nosť, ktorá diverzifikuje veci na spotrebitel'né a opotrebitel'né. Štvrté kritérium rozlišuje medzi vecami zastupitel'nými (res fungibiles) a nezastupitel'nými. Nasledujúcim kritériom veci rozčleňujeme na delitel'né a nedelitel'né. Ocenitel'nosť v peniazoch rozlišuje od seba veci ocenitel'né a neocenitel'né. Ďalšie kritérium odčleňuje od seba veci jednoduché a zložené. Ekonomická povaha triedi veci na výrobné prostriedky a na spotrebné predmety. Ak sa vyskytne vec, ktorá je tvorená viacerými vecami, ktoré, aby splňali svoj účel, musia tvoriť jednotu/celok, takúto vec nazývame hromadná vec.

Pre účely tohto príspevku predmetom (objektom) kúpnej , zámennej a darovacej zmluvy bude pozemok (stavebný pozemok).⁷ Pokladáme za potrebné čitateľa upozorniť, že

³ Tento paragraf zároveň v sebe zahŕňa odkaz na úpravu obsiahnutú v inom právnom predpise konkrétne v katastrálnom zákone a ešte špecifickejšie odkazuje na § 28 ods.2 ktorý zmienuje: Práva k nehnuteľnostiam uvedené v §1 ods.1 vznikajú, menia sa alebo zanikajú vkladom do katastra, ak tento zákon neustanovuje inak.

⁴ Popis kúpnej zmluvy na pozemok (základné náležitosti , súvisiaca právna úprava) v komplexnom poňatí možno nájsť tu: <https://www.onlinezmluvy.sk/kupna-zmluva-na-pozemok/>

⁵ §119 ods.1

⁶ §119 ods.2 OZ

⁷ Pre komplexnejšie poňatie problematiky triedenia vecí viď: Dulaková Jakúbeková. Denisa.2018. Triedenie vecí. In : LAZAR, JÁN a kol. 2018. Občianske právo hmotné 1.zväzok. 2.vydanie. Bratislava: Iuris Libri, 2018.s.200n. ISBN: 978-80-89635-35-1

stavebný pozemok ako taký nie je definovaný v katastrálnom zákone, ale jeho definíciu, resp. aké vonkajšie znaky musí spĺňať, možno subsidiárne nájsť v zákone č.50/1976 (stavebný zákon), konkrétne v § 43h. Bližšie k téme stavebného pozemku v podkapitole 1.4.

Obligatórne náležitosti kúpnej zmluvy:

1.označenie zmluvných strán – to znamená predávajúceho a kupujúceho – pre jasnú identifikáciu osoby vlastníka a kupujúceho použijeme tieto ich osobné údaje: ak ide o fyzickú osobu - meno, priezvisko, rodné priezvisko, dátum narodenia, rodné číslo,⁸ trvalý pobyt,⁹ v druhom variante, ak osoba predávajúceho/kupujúceho je právnická osoba, tak použijeme na prehľadnú identifikáciu názov, sídlo a identifikačné číslo. Z toho možno usúdiť, že subjektmi spôsobilými na seba brať práva a povinnosti sú teda fyzické a právnické osoby.

2. predmet kúpy - je potrebné klásť dôraz na čo možno najpresnejšie vymedzenie predmetu kúpy, aby nenastala situácia, kedy by sa mohol zameniť s iným predmetom. Ak hovoríme o pozemku, či už kúpna, zámenná alebo darovacia zmluva k pozemku by mala obsahovať tieto údaje: parcelné číslo, údaje o parcelách registra „C“ evidovaných na katastrálnej mape, údaje o parcelách registra „E“ evidovaných na mape určeného operátu, druh a výmera pozemkov, súpisné čísla, údaje o príslušnosti pozemkov k zastavanému územiu obce.

3. vymedzenie právneho úkonu – v tejto časti ide o to aby bolo jasné, že kupujúci od predávajúceho predmet kúpy kupuje, a na druhej strane musí byť jasné, že predávajúci predáva predmet kúpy.

4. determinovať výšku kúpnej ceny vrátane metódy jej splatnosti – táto náležitosť v sebe zahŕňa výšku kúpnej ceny alebo druhou variantou je uvedenie spôsobu jej určenia.

5. miesto a dátum uzatvorenia kúpnej zmluvy.

6. esenciálnou súčasťou kúpnej zmluvy sú vlastnoručné podpisy alebo podpis splnomocnenca konajúceho buď v mene predávajúceho/kupujúceho, samozrejme tu je potrebné predložiť doklad o splnomocnení predávajúceho a kupujúceho. Podotýkam, že:

1. podpisy či už kupujúceho alebo predávajúceho musia byť na tej istej listine (na tej istej strane, obvykle v závere dohody) a

2.obligatórne osvedčenie podpisu je vyžadované na strane prevodcu (predávajúceho)¹⁰ a podpisy zmluvných partnerov majú byť umiestnené na jednej listine/strane. Momentom,

⁸ §7 písm.c katastrálneho zákona

⁹ §3 ods.1,2 zákona o hlásení pobytu občanov Slovenskej republiky a registri obyvateľov Slovenskej republiky

¹⁰ §42 ods.3 Katastrálneho zákona hovorí : Podpis prevodcu na zmluve, podpis povinného z predkupného práva, podpis povinného v prípade vzniku vecného bremena alebo podpis oprávneného v prípade zániku vecného bremena na zmluve, podpisy spoluvlastníkov na zmluve o zrušení a vyporiadaní podielového spoluvlastníctva

kedy dochádza k podpisu zmluvy, podľa našej mienky dochádza aj k akceptácii návrhu, keďže zmluvní partneri vyjadrujú prostredníctvom svojich podpisov písomné prijatie¹¹(akceptácia) návrhu (čím bola zmluva dovtedy, kým nebola podpísaná kupujúcim a predávajúcim). Skúsme si povedať, prečo pripojením podpisov oboch kontrahentov dochádza k vzniku zmluvy. Ak vieme, že až akceptáciou návrhu vzniká zmluva, to jednoducho povedané znamená, že obidve zmluvné strany musia vyjadriť súhlas. Prejavom súhlasu pri písomne koncipovaných zmluvách je podpis. Ak je teda podpis súhlasným prejavom, to znamená, že na kúpnej zmluve musí byť prítomný podpis oboch účastníkov, a ak napríklad bude chýbať podpis kupujúceho alebo v ďalšom variante podpis predávajúceho, nemožno povedať, že došlo k akceptácii, a teda nemohla vzniknúť ani zmluva. Tento jednostranný prejav vôle je návrhom dovtedy, kým druhá strana nepripojí svoj podpis.

1.2 Technická jednota listín - rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky

Právna veta: Existencia prípadných nedostatkov v technickej jednote listiny je však zákonným dôvodom na prerušenie katastrálneho konania podľa § 31a písm. c/ katastrálneho zákona, za účelom vyzvania účastníka správneho konania na odstránenie väd návrhu na vklad.¹²

Pri tomto právnom názore Najvyššieho súdu Slovenskej republiky by sme sa radi pristavili. Čo asi zakladá podozrenie na nedostatok v technickej jednote zmluvy? Ak zmluva obsahuje 2 a viac strán, potom je logické riešenie také, aby tieto listiny vykazovali známky technickej jednoty, pričom postačuje jednota zabezpečená povedzme aj kovovou spinkou. Nemusí ísť o ručné zošitie. O prerušenie katastrálneho konania by mohlo na základe takejto formálnej požiadavky ísť vtedy, ak by povedzme zmluva mala 2 strany, ale absentovala by akákoľvek jednota (absencia spinky či žiadne ručné zošitie podľa nás sú podnetom na prerušenie katastrálneho konania, v prípade ak dôjde k náprave a k opätovnému katastrálnemu konaniu, toto konanie by malo po odstránení spomínaného nedostatku viesť k povoleniu vkladu vlastníckeho práva, pričom takéto konštitutívne účinky smerujú k zmene v osobe vlastníka k pozemku).

alebo pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov musia byť osvedčené podľa osobitných predpisov; ak sú tieto osoby zastúpené, ich podpis na splnomocnení musí byť tiež osvedčený. To neplatí, ak je účastníkom zmluvy štátny orgán, Slovenský pozemkový fond, obec alebo vyšší územný celok, Železnice Slovenskej republiky alebo ak ide o zmluvu o prevode nehnuteľnosti vyhotovenú vo forme notárskej zápisnice alebo autorizovanú advokátom.

¹¹ §46 ods.2

¹² Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn.3 Sžo 64/2010

Občiansky zákonník stanovuje pre zmluvy o prevode nehnuteľnosti ako ďalšiu náležitosť popri písomnej forme, aby písomné prejavy účastníkov takejto zmluvy, včítane ich podpisov, sa nachádzali na tej istej listine. Platnosť právneho úkonu z hľadiska jeho formy, je potrebné posudzovať podľa stavu (skutkového a právneho), aký tu bol v čase uzavretia právneho úkonu. Jednoduchú písomnú formu musia mať podľa ustanovenia § 46 ods.1 OZ zmluvy o prevodoch nehnuteľností. Pre zachovanie jednoduchšej písomnej formy, ktorej pojmové náležitosti sú písomnosť a podpis, zásadne postačuje, ak dôjde k písomnému návrhu a k jeho písomnému prijatiu (písomný návrh a jeho písomné prijatie môže byť urobené na osobitných listoch). Zákon v ustanovení § 46 ods.2 veta druhá OZ stanovuje pre zmluvy o prevode nehnuteľnosti ako ďalšiu náležitosť písomnej formy, že písomné prejavy účastníkov takejto zmluvy, včítane ich podpisov, musia byť na tej istej listine. Žiadnu osobitnú pojmovú náležitosť v prípade, že takúto zmluvu tvorí viac ako jeden list, neurčuje. Nevyžaduje pevné spojenie jednotlivých listov a neurčuje ani konkrétny spôsob, ako majú byť jednotlivé listy spojené. Ak teda Občiansky zákonník výslovne nevyžaduje v prípade zmluvy o prevode nehnuteľnosti pozostávajúcej z viac ako jedného listu pevné spojenie jednotlivých listov formou ich zošitia šnúrou, ako špecifickú pojmovú náležitosť zodpovedajúcu požiadavke uvedenej v § 46 ods.2 veta druhá OZ, nemôže mať nedodržanie takéhoto spojenia bez ďalšieho za následok absolútnu neplatnosť právneho úkonu.¹³

Ak už vieme, čo je potrebné pre vznik kúpnej zmluvy k pozemku, poďme si namodelovať prípad kedy by kúpna zmluva k pozemku nemohla ani len dosiahnuť štádium platnosti.

Magdaléna sa s Luciou ústne dohodli, že Magdaléna (venditor) predá pozemok v obci Spišský Hrhov, ktorého je vlastníčkou Lucia (pozícia kupujúcej = emptor). Dohodli sa (zhoda) na kúpnej cene 10 000 eur. Túto sumu Lucia Magdaléne zaplatila. Dohodli sa, že zmluvu podpíšu neskôr. Potom však k uzatvoreniu písomnej zmluvy nedošlo z rôznych dôvodov na strane Magdalény.¹⁴

¹³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 6 Cdo 64/2011

¹⁴ Riešenie prípadu: Kupujúca (Lucia) a predávajúca (Magdaléna, M) dosiahli zhodu v predmete kúpy (pozemok v obci Spišský Hrhov), a vieme aj povedať že v tom čase prejav vôle M smeroval k presunu vlastníckeho práva na kupujúcu (Luciu, L). Tá mala záujem nadobudnúť pozíciu vlastníka k spomínanému pozemku a poskytla peňažné plnenie tak, ako bolo dohodnuté. Čo ale chýba, resp. ktorý obligatórny element chýba, aby sa zmluva dostala do štádia platnosti? Odpoveďou je nám písomná forma zmluvy, ktorá s presne vymedzeným obsahom + z dôvodu väčšej istoty osvedčenými podpismi stelesňuje ofertu simultánne s akceptáciou zo strany oboch signatárov. O obligatórnej písomnej forme zmluvy hovorí § 46 ods.2 OZ konkrétne druhá veta: Ak ide o zmluvu o prevode nehnuteľnosti, musia byť prejavy účastníkov na tej istej listine.

1.3 Zámenná zmluva¹⁵

Na základe legálnej definície zakotvenej v § 611 je zámenná zmluva zmluvou, kedy dochádza k výmene veci za vec medzi zmluvnými participantmi (zamieňajúci č.1 a zamieňajúci č.2), pričom každá zo strán sa považuje ohľadne veci, ktorú výmenou dáva za predávajúcu, a ohľadne veci, ktorú prijíma za kupujúcu stranu. Zákonodarca v § 611 hovorí o primeranom použití ustanovení týkajúcich sa kúpnej zmluvy aj pri zmluve zámennej. Ďalšou podstatnou informáciou je fakt, že je to konsenzuálny scudzovací kontrakt.

Elementárne náležitosti zámennej zmluvy sú:

1. identifikácia zmluvných strán – je potrebné určenie, kto je zamieňajúci č.1, a kto má pozíciu zamieňajúceho č.2
2. determinácia predmetov zámeny – zahŕňa v sebe určenie predmetu zámeny č.1 a predmetu zámeny č.2. Predmet zámeny je nutné dostatočne jasne identifikovať, v prípade zámeny pozemkov jasnou identifikáciou myslíme (katastrálne územie, okres, parcelné číslo, označenie registra C/E, druh pozemku, výmera, číslo listu vlastníctva...),
3. prvkom je záväzok zamieňajúceho č.1 odovzdať predmet zámeny zamieňajúcemu č.2, teda v konkrétnejších obrysoch zamieňajúci č.1 má povinnosť odovzdať predmetný pozemok do vlastníctva participanta č.2 (konkrétne v tomto prípade zamieňajúceho č.2) zároveň, je potrebné podotknúť, že zamieňajúci č.2 má povinnosť prevziať od zamieňajúceho č.1 predmet zámeny (v našom prípade pozemok).
4. a posledným elementárnym prvkom je záväzok zamieňajúceho č.2 previesť vlastnícke právo k predmetu zámeny č.2 na subjekt č.1.

Neoddeliteľným komponentom je opäť vlastnoručný podpis kontrahentov v spojení s úradným osvedčením podpisov prevodcov vlastníckeho práva.

¹⁵ § 611 zákona č. 40/1964 ZZ, § 611 hovorí o primeranom použití ustanovení kúpnej zmluvy. Všimli ste si však že medzi kúpnu a zámennou je predsa len rozdiel ? Ak áno tak v čom? Diferenciácia spočíva v tom že kúpna zmluva spravidla stanovuje v predmete zmluvy výmenu veci za peňažné plnenie kdežto zámenná zmluva hovorí o výmene veci za vec (napr. kniha za knihu, pozemok za pozemok, okuliare za okuliare) atď...Samozrejme pri zámene pozemku pôjde o výmenu pozemku za pozemok. Ak teda pôjde o zámennú zmluvu výsledkom bude zmena osoby ktorá je nositeľom vlastníckeho práva. Ale zámenná zmluva je určená na výmenu individuálne určenej veci za individuálne určenú vec.

Čo možno teda vyvodit' z náležitostí zámennej zmluvy ? Čo zámenná zmluva stelesňuje?

Poznámka autorky: Zámenná zmluva je nástrojom k zmluvnému prevodu vlastníckeho práva, kde vlastník č.1 sa vzdáva vlastníckeho práva k nehnuteľnosti, ktoré výmenou poskytuje a vlastník č.2 sa taktiež vzdáva vlastníckeho práva k nehnuteľnosti, ktoré výmenou poskytuje. Simultánne zároveň dochádza k nadobudnutiu vlastníckeho práva k objektu, ktorý poskytuje druhá zmluvná strana. Vlastník č.1 v tomto prípade má záujem stať sa vlastníkom k predmetu zámeny č.2 (vystupuje v tomto vzťahu ako kupujúci) a v prípade okamihu nastúpenia vecno-právnej účinnosti (povolenie vkladu katastrálnym odborom) nadobudne vlastnícke právo k nehnuteľnej veci č.2.

Touto zmluvnou dohodou sa teda zamieňajúci č.1 zaväzuje previesť vlastnícke právo k pozemku č.1 a v prípade účinnosti zmluvy dôjde k prenosu vlastníckych práv na zamieňajúceho č.2.

Zároveň ale dôjde aj k prenosu vlastníckych práv k pozemku č.2 zo zamieňajúceho č.2 na zamieňajúceho č.1.

O zmluve možno hovoriť keď právny úkon, presnejšie vôľa subjektov vykazuje znaky slobody, vážnosti, určitosti a zrozumiteľnosti.¹⁶

Nasledujúcim dôležitým obligatórnym komponentom je úradne osvedčený podpis oboch subjektov. Nakoľko § 42 ods.3 katastrálneho zákona zmieňuje, že podpis prevodcu musí byť osvedčený na základe osobitných predpisov, pri zámennej zmluve signalizuje, že podpisy oboch kontrahentov musia byť osvedčené, nakoľko obidvaja prevádzajú vlastnícke právo k predmetnej nehnuteľnosti, vo vzťahu ku ktorej vystupujú ako vlastníci.

Aby zmluva mohla vyvolať vecno-právne účinky, je potrebné potvrdenie príslušného orgánu vo forme schválenia vkladu, ktorému predchádza návrh na vklad do katastra nehnuteľností iniciovaný buď zamieňajúcim č.1, alebo zamieňajúcim č.2.

1.3 Darovacia zmluva na pozemok¹⁷

Pri výklade slov zákonodarcu na tému darovacej zmluvy sa dostaneme k tomu, že subjektmi sú darca a obdarovaný, kde darca sľubuje odovzdať predmet darovania alebo v ďalšom variante prenecháva určitý objekt obdarovanému, a zároveň nasledujúcou

¹⁶ § 37 ods.1 OZ.

¹⁷ §628 až §630 zákona č.40/1964 Zb.

esenciálnou súčasťou vzniku darovacej zmluvy je akceptácia obdarovaného jasne vymedzeného pozemku (podpis obdarovaného).

Odsek dva nám ukladá povinnosť koncipovať zmluvu písomne za predpokladu, že predmetom darovania je nehnuteľnosť. Reštriktívny charakter § 628 ods.3 má za úlohu povedať, že prenos vlastníckych práv z darcu na obdarovaného je nemožný po smrti darcu aj napriek tomuto kontraktu.

Zároveň, darca je povinný v prípade vedomosti o vadách oboznámiť o ich existencii obdarovaného. Tu je zase potrebné povedať, že obdarovaný za týchto okolností nemusí predmetný dar prijať. V druhej vete § 629 je možnosť obdarovaného predmetný dar vrátiť, ak má vec vady, na ktoré darca neupozornil.

V § 630 dáva zákonodarca možnosť darcovi domáhať sa vrátenia daru za predpokladu, že správanie obdarovaného k samotnému darcovi alebo k členom rodiny darcu vykazuje známky hrubého porušovania dobrých mravov.

Čo nám teda vyplýva pri aplikovaní vyššie uvedených ustanovení OZ pre obsah darovacej zmluvy?¹⁸ Čo musí obsahovať, aby sa dalo tvrdiť, že zmluva existuje? Poďme si to priblížiť.

V prvom rade si musíme špecifikovať, kto je darca a uviesť údaje, z ktorých možno jasne identifikovať konkrétnu osobu. Týmto údajmi sú: meno, dátum narodenia, trvalý pobyt, štátne občianstvo, (darcu je potrebné špecifikovať tým že v zátvorke uvedieme „ďalej len ako darca“ za účelom úspory textu).

Pri obdarovanom zopakovať ten istý proces (čiže meno, dátum narodenia, rodné číslo, trvalý pobyt, štátne občianstvo avšak v tomto zmluvnom vzťahu má postavenie obdarovaného).

V čl.1 sa vymedzuje vlastníctvo k danej veci. V čl.2 sa darca zaväzuje k odovzdaniu veci a tým sa vlastne darca zaväzuje v prípade darovania pozemku alienáciou previesť vlastnícke právo na obdarovaného, za kľúčovú povinnosť v prípade obdarovaného pokladáme oboznámenie sa so stavom daru pred konečnou akceptáciou a jeho vyhlásenie v darovacej zmluve o vedomosti stavu nehnuteľnosti.

Zároveň v predmete darovania by mal poskytnúť vyhlásenie o tom, že si nie je vedomý akýchkoľvek či už právnych alebo faktických väd.

¹⁸ Príklad darovacej zmluvy na pozemok tu:
https://www.banos.sk/files/vzor_darovacia_zmluva_na_pozemok.pdf

Nasledujúcim komponentom pri tvorbe darovacej zmluvy by malo byť vyhlásenie obdarovaného/obdarovanej o oboznámení sa so stavom predmetného pozemku. Potom vyhlásenie, že darca si nie je vedomý osobitných väd, s ktorými by mal obdarovaného oboznámiť.

Ďalej vyhlásenie o vedomosti, že účinnosť zmluvy/nadobudnutie vlastníctva a s tým spojené práva a povinnosti vznikne až povolením vkladu zo strany príslušného orgánu, ktorý je oprávnený v tomto administratívnoprávnom procese konať.

Poslednou, podľa nás dôležitou skutočnosťou je determinácia toho, kto znáša náklady spojené s vyhotovením zmlúv + s vkladom vlastníckeho práva do katastra nehnuteľností.

V záverečných ustanoveniach by malo byť obsiahnuté, v koľkých exemplároch sa zmluva vyhotovuje. Akým spôsobom môžu byť vyhotovené zmeny a doplnky. Je potreba, aby boli vyhotovené písomne formou dodatkov.

Právny úkon musí byť urobený slobodne, vážne, určite a zrozumiteľne. Teda tam musí absentovať nátlak druhej zmluvnej strany alebo nátlak vyplývajúci z iných okolností.

Posledné náležitosti sú: miesto, kde sa zmluva podpisovala, a mená darcu a obdarovaného. Podpis darcu obligatórne úradne osvedčený, úradné osvedčenie podpisu v prípade obdarovaného je na báze dobrovoľnosti.

1.4 Spoločné a odlišné vlastnosti kúpnej zámennej a darovacej zmluvy na pozemok

Spoločným menovateľom scudzovacích zmlúv je prevod vlastníckych práv zo subjektu č.1 na subjekt č.2 k príslušnému, presne vymedzenému predmetu. Ak sa tieto zmluvy dostanú do fázy účinné (tým nemyslíme, že zmluva ako taká nie je účinná ale vecnoprávne účinky nastávajú kladným rozhodnutím príslušného vecne, miestne a kompetenčne oprávneného orgánu), z kupujúceho sa stane vlastník pozemku, v prípade zámeny zamieňajúci č.1 nadobudne vlastnícke právo k predmetu zámeny č.2 a zamieňajúci č.2 nadobudne vlastnícke právo k pozemku č.1, a ak sa darovacia zmluva dostane do fázy vecnoprávnej účinnosti, obdarovaný získa vlastnícke právo k predmetu darovania.

Všetky tri zmluvy vykazujú znaky konsenzuálneho, dvojstranného kontraktu s tým rozdielom, že darovacia zmluva má črtu bezodplatnosti, keďže darca nezíska žiadnu odplatu (protiplnenie) a obdarovaný nemá povinnosť zaplatiť kúpnu cenu, ani nejde o výmenu individuálne určenej veci za individuálne určenú vec (zámenná zmluva).

Zároveň ale ani nemožno povedať, že kúpna zmluva a zámenná zmluva sú identické. Pri kúpnej zmluve ide o nadobudnutie vlastníckeho práva k pozemku (pozícia kupujúceho), kde je obvykle stanovená povinnosť kupujúceho zaplatiť kúpnu cenu (peňažná odplata alebo plnenie a peniaze, povedzme v mene euro sú vecou druhovo určenou).

Pri zámennej zmluve ide spravidla o výmenu veci za vec (peňažná odplata je väčšinou výnimkou – môže byť prítomná, ak si to tak subjekty zakomponujú v zmluve, ale ide len o dispozitívnu normu, čo znamená, že môžu a nemusia, takýto prípad obyčajne nastáva, ak hodnota pozemkov určených na zámenu je odlišná, napr. ak jeden pozemok má hodnotu 50 000 € a iný 80 000 €, ďalším odlišným znakom je fakt, že objektom v prípade zámeny je individuálne určená vec).

1.5 Problematika stavebného pozemku a význam osvedčenia pravosti podpisu kupujúceho/predávajúceho na jednej listine

Ako sme spomínali v úvode, v prípade nahliadnutia do katastrálneho zákona,¹⁹ v § 9 si možno všimnúť taxatívne vymenované druhy pozemkov. Stavebný pozemok ale súčasťou tohto výpočtu nie je. Definíciu stavebného pozemku je potrebné hľadať v osobitnom zákone, v našom prípade v stavebnom zákone.²⁰ Zákonomdarca teda prostredníctvom tohto § definuje stavebný pozemok takto:

Stavebný pozemok

(1) Stavebným pozemkom sa rozumie časť územia určená územným plánom obce alebo územným plánom zóny, alebo územným rozhodnutím na zastavanie a pozemok zastavaný stavbou.

Význam tohto odseku spočíva v tom, že v prevažnej väčšine prípadov môžeme hovoriť o stavebných pozemkoch vtedy, ak sú v liste vlastníctva vedené pod číselným označením 4. To ale neznamená, že všetky ostatné typy pozemkov sa nemôžu stať stavebným pozemkom. Táto možnosť existuje ale len pod podmienkou, že určitá časť územia bola určená na stavebný účel buď územným plánom obce, územným plánom zóny a triádu ukončuje územné rozhodnutie na zastavanie.

¹⁹ zákon č.162/1995 Z.z.

²⁰ § 43h zákona č.50/1976 . Definícia : **Stavebný pozemok ods.1**

Stavebným pozemkom sa rozumie časť územia určená územným plánom obce alebo územným plánom zóny, alebo územným rozhodnutím na zastavanie a pozemok zastavaný stavbou.**Ods.2:**Nezastavaný pozemok, ktorý je súčasťou poľnohospodárskeho pôdneho fondu alebo lesného pôdneho fondu, možno v územnom pláne obce alebo v územnom pláne zóny určiť za stavebný pozemok, ak sú splnené podmienky na jeho trvalé vyňatie z poľnohospodárskeho pôdneho fondu alebo z lesného pôdneho fondu, alebo ak je v zastavanom území.

(2) Nezastavaný pozemok, ktorý je súčasťou poľnohospodárskeho pôdneho fondu alebo lesného pôdneho fondu, možno v územnom pláne obce alebo v územnom pláne zóny určiť za stavebný pozemok, ak sú splnené podmienky na jeho trvalé vyňatie z poľnohospodárskeho pôdneho fondu alebo z lesného pôdneho fondu, alebo ak je v zastavanom území.

V ods.2 je bližšie určené, že pozemky vo vlastníctve poľnohospodárskeho pôdneho fondu, v druhej alternatíve vo vlastníctve lesného fondu môžu byť determinované za pozemky vyznačujúce sa použiteľnosťou na výstavbu napr. rodinných domov.

1.5.1 Z judikatúry Najvyššieho súdu o definícii stavebného pozemku:

Právna veta: Pozemok, ktorý je v katastri nehnuteľností vedený ako orná pôda, ale je územným plánom obce, resp. zóny, určený na zastavanie, je podľa zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov stavebným pozemkom, a preto je stavebným pozemkom aj pre účely zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov.²¹

Takže týmto výrokom, ktorý je ratio decidendi, Najvyšší súd konštatuje, že ak aj je plocha vedená v katastri nehnuteľností v kategórii orná pôda, možno ju preklasifikovať na stavebný pozemok, a síce ak táto plocha je determinovaná územným plánom obce, alebo v druhom variante zónou ako plocha vyčlenená na realizáciu výstavby či už bytových domov, rodinných domov atď...

Právna veta v skrátenej verzii: ...Z ustanovenia § 43h stavebného zákona vyplýva, že obec si môže určiť časť územia na zastavanie alternatívne tromi spôsobmi, a to buď územným plánom obce alebo územným plánom zóny, alebo územným rozhodnutím. Stavebným pozemkom je aj pozemok zastavaný stavbou.²²

Právna veta: Podľa § 7 ods. 2 zákona č. 307/1992 Zb. o ochrane poľnohospodárskeho pôdneho fondu v znení neskorších predpisov možné využitie poľnohospodárskej pôdy na nepoľnohospodárske účely sa posudzuje spravidla pri návrhoch územno-plánovacej dokumentácie, územno-plánovacích podkladov a pri návrhoch projektov pozemkových úprav. Dokumenty uvedené v odseku 2 musia byť pred schválením podľa osobitných predpisov odsúhlasené orgánom ochrany poľnohospodárskeho pôdneho fondu. Súhlas sa vydáva podľa

²¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn.8Sžf/5/2014

²² Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 8Sžf/42/2013

zásad uvedených v odseku 1 a môžu v ňom byť určené podmienky na jej zabezpečenie. Pre vydanie súhlasu a určení podmienok je rozhodujúci celkový konečný rozsah zamýšľaného odňatia poľnohospodárskej pôdy z poľnohospodárskeho pôdneho fondu (§ 7 ods. 3 zákona č. 307/1992 Zb. v znení neskorších predpisov).²³

To znamená, že ku preklasifikovaniu poľnohospodárskej pôdy na nepoľnohospodárske účely dochádza v prípade, ak existuje/existujú: územno-plánovací návrh, územno-plánovacie dokumentácie, návrh pozemkových úprav. V druhej fáze musí dôjsť k odsúhlaseniu zo strany orgánu ochrany poľnohospodárskeho pôdneho fondu. Takéto odsúhlasenie musí mať pevný základ v zásadách sprítomnených v ods.1. Kľúčovým faktorom pre vydanie súhlasu je celkový konečný rozsah zamýšľaného odňatia poľnohospodárskej pôdy z poľnohospodárskeho pôdneho fondu.

Druhá časť tejto podkapitoly hovorí o význame osvedčenia pravosti podpisu kupujúceho na jednej listine. Výhodou osvedčenia podpisu na listine pred notárom je skutočnosť, že vykonanie legalizácie je možné overiť na webovom sídle komory, či k legalizácii skutočne aj došlo, ako aj to, že podpis listiny, na ktorej sa vykonala legalizácia, je možné zistiť aj v budúcnosti cez Notársky centrálny register overených podpisov. Zviazanie listín je nespornou výhodou.²⁴

1.5.2 Legalizácia

Osvedčovacia doložka osvedčenia pravosti podpisu na listine obsahuje: meno a priezvisko fyzickej osoby, ktorej podpis bol osvedčený, rodné číslo fyzickej osoby, ktorej podpis bol osvedčený, adresu trvalého pobytu fyzickej osoby, ktorej podpis bol osvedčený, údaj, že podpis na listine urobila alebo uznala za svoj vlastný fyzická osoba, ktorej podpis bol osvedčený, poradové číslo, pod ktorým je osvedčenie zapísané v osvedčovacej knihe, údaj, akým spôsobom bola preukázaná totožnosť fyzickej osoby, ktorej podpis bol osvedčený (druh a číslo preukazu totožnosti, adresa pobytu, v čase osvedčovania), miesto a dátum osvedčenia, a ak je to potrebné, aj hodinu, kedy bola listina predložená.²⁵

1.5.3 Vidimácia

²³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 8Sžf/52/2013

²⁴ Ficek, Milan. Technická jednota listiny a osvedčenie podpisu? 24.7.2017, viac tu: <https://ficek.sk/technicka-jednota-listiny-a-osvedcenie-podpisu-28408>

²⁵ § 7ods.3 písm. a-g zákona o osvedčovaní listín a podpisov na listinách okresnými úradmi a obcami

Notár osvedčí správnosť odpisu listiny, ak môže spoľahlivo posúdiť obsah listiny v jazyku, v ktorom je vyhotovená. Ak notár neovláda tento jazyk, vyzve žiadateľa o zabezpečenie prekladu do štátneho jazyka vyhotoveného prekladateľom. Preklad listiny sa pevne pripojí k listine. Správnosť odpisu listiny osvedčuje notár alebo ním poverený zamestnanec notára. Osvedčenie listín, ktoré majú byť použité v cudzine, vykonáva len notár alebo kandidát. Osvedčenie správnosti odpisu listiny sa vyznačí na odpise vo forme osvedčovacej doložky, v ktorej je uvedené či odpis súhlasí doslovne s listinou, z ktorej bol vyhotovený, a či táto listina je originálom alebo osvedčeným odpisom, a z koľkých listov alebo hárkov sa skladá, počet listov alebo hárkov, ktoré odpis obsahuje, či ide o odpis úplný alebo čiastočný, údaj, či sú v predloženej listine zmeny, doplnky, vsuvky alebo škrty, ktoré by mohli oslabiť jej hodnovernosť, údaj, či boli na odpise vykonané opravy nezhôd s predloženou listinou, miesto a dátum vydania, podpis osvedčujúceho notára alebo ním povereného zamestnanca a odtlačok úradnej pečiatky notára. Notár vykonaním úkonu neosvedčuje pravdivosť skutočností uvádzaných v listine. Ak sa skladá osvedčený odpis z viac listov (hárkov) alebo ak má prílohy, postupuje sa podľa § 44 ods. 3.²⁶

Legalizáciu (alebo osvedčenie podpisu) možno vykonať dvoma spôsobmi: Účastník listinu pred notárom vlastnoručne podpíše, alebo účastník pred notárom vyhlási, že podpis na listine uznáva za vlastný. Ak notár/matrikár vykoná legalizáciu tak, že účastník pred ním listinu vlastnoručne podpíše, dáva to vyššiu právnu istotu právneho úkonu, na ktorom sa osvedčenie pravosti podpisu vykonáva, keďže v tomto prípade, notár/matrikár garantuje taký dôležitý údaj pre stabilitu právnych vzťahov, akým je presné určenie času uskutočnenia právneho úkonu.²⁷

Záver

Cieľom práce bolo poskytnúť charakteristiku a opis najfrekvencovanejšie sa vyskytujúcich cudzovracích zmlúv, teda zmlúv, ktorých cieľom je previesť vlastnícke právo. Menovite, kúpna zmluva, zámenná zmluva a darovacia zmluva. Objektom (predmetom) je stavebný pozemok. Ďalším cieľom bolo podať charakteristiku najpodstatnejších náležitostí vyššie spomenutých kontraktov. Tretím cieľom bolo určiť, kedy dochádza k akceptácii a teda k vzniku zmluvy s ktorým sa spája aj účinnosť a ktorá vyvoláva práva a povinnosti u oboch

²⁶ § 57 zákona o notároch a notárskej činnosti (notársky poriadok)

²⁷ Overenie podpisu – notár vs. matrika (mestský úrad) , 16.máj 2018,celý článok tu: <http://corporate.sk/overenie-podpisu-notar-vs-matrika/>

kontrahentov v obligačnoprávnej rovine. Týmto okamihom je podpis oboch kontrahentov na tej istej listine. Taktiež práca predstavuje formou príkladu neplatnosť kúpnej zmluvy a odôvodnenie prečo zmluva nemôže byť platná. Navyše, poskytujeme popis spoločných vlastností zmienených zmlúv a na druhú stranu diferenciáciu týchto konsenzuálnych scudzovacích zmlúv.

Summary

The content of this work is by using descriptive method to provide characterization and description of most frequently used agreements of which purpose is to transfer property rights (contract of sale, contract concerning exchange, deed of donation). The object of specified is building land and another goal was to provide the description of what are the most essential components of above-mentioned agreements. The third goal was to find out what is the precise moment of the origin of the contract. Also, the work contains the example when the purchase agreement cannot even become valid and the clarification why the contract has the sign of invalidity. Furthermore, we are providing description what is the common feature of above-mentioned contracts (transfer of property rights) and on the other hand where we should differentiate when contemplating about mentioned deals.

Another part of the work tries by using simplified method accustom the reader with the issue of building land in Slovak legal system to provide definition of it as well as accustom reader when the other sorts of lands can be changed into the building land which is specifically enabled in paragraph 43 of the construction law and confirmed by various judicial decisions of supreme court of Slovakia as well as the benefits of verifying the signature of the contracting parties.

Použitá literatúra

Dobrovodský, Róbert. 2019.*Mechanizmus tvorby zmlúv*. In: Števček, Marek a kol. 2019.

Občiansky zákonník 1. zväzok. Komentár, 2.vydanie – Praha: C.H. Beck , 2019. 1721 s.

ISBN 978-80-7400-770-5.

Lazar, Ján a kol. 2018. *Občianske právo hmotné* 1.zväzok. 2.vydanie. Bratislava: Iuris Libri, 2018.. ISBN: 978-80-89635-35-1

Zákony:

zákon č.40/1964 Zb. Občiansky zákonník

zákon č.162/1995 Z.z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon)

zákon č.50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon)

zákon č.253/1998 Z.z. o hlásení pobytu občanov Slovenskej republiky a registri obyvateľov Slovenskej republiky

zákon č.323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti

zákon č.599/2001 Z.z. o osvedčovaní listín a podpisov na listinách okresnými úradmi a obcami

Príspevky:

Halama Ondrej.2014. Zmluva (smlouva) – pojem a jeho významy. Dostupné na: <http://www.lexforum.sk/487>

Webové stránky:

<https://oslegal.sk/kupna-zmluva/>

<https://www.onlinezmluvy.sk/zamenna-zmluva-na-pozemky/>

https://www.banos.sk/files/vzor_darovacia_zmluva_na_pozemok.pdf

<https://www.djsarchitecture.sk/co-je-stavebny-pozemok>

<http://corporate.sk/overenie-podpisu-notar-vs-matrika/>

<https://ficek.sk/technicka-jednota-listiny-a-osvedcenie-podpisu-28408>

Použité rozhodnutia najvyššieho súdu:

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn.3 Sžo 64/2010

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 6 Cdo 64/2011

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn.8Sžf/5/2014

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 8Sžf/42/2013

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 8Sžf/52/2013

HISTORICKÁ SEKCIA

Diskriminácia Rómov na Slovensku v r. 1918-1945

(historicko-právny náčrt problematiky) /

Discrimination of Roma minority in Slovakia in period 1918-1945

(historical-legal outline of the issue)

Vasilišin Daniel

Abstrakt

Práca je zameraná na analýzu chronologického vývoja právneho postavenia rómskej menšiny do vzniku I. ČSR, v období I.ČSR a v období I. Slovenskej republiky. Primárnym cieľom bakalárskej práce je priblížiť vývoj právnych noriem venovaných regulácii právneho postavenia Rómov v spoločnosti v daných obdobiach primárne z ústavnoprávneho hľadiska a z pohľadu represívnych právnych noriem. Osobitná pozornosť je venovaná problematike kočovníctva Rómov.

Abstract

Thesis is focused on analysis of chronological development of legal status of Roma minority in a period to formation of the I. Czechoslovak republic and its existence, in period of I. Slovak republic. The main goal of bachelor thesis is to clarify progress of legal norms dedicated to regulate respective the legal standing of the Roma in a society in respective time periods mainly focusing on constitutional point of view and repressive laws and regulations.

Úvod

V dnešnej dobe už považujeme informáciu o indickom pôvode Rómov za súčasť všeobecného prehľadu. Súčasný pohľad na pôvod Rómov začal prichádzať na svet až na sklonku 18. storočia na základe porovnávania rómčiny a indických jazykov (ved. Metóda nazývaná lingvistická komparistika). Po stránke právnej úpravy právneho postavenia a interakcie Rómov so štátnou mocou, začínajúcich ako potulných skupín, sa do obdobia vzniku I. Československej republiky a I. Slovenskej republiky možno stretnúť s výnosmi panovníkov, záznamami v mestských kronikách a v období osvietenstva aj so štátnymi iniciatívami smerujúcimi k usadeniu rómskej populácie a ich premeny na usadenú a produktívnu populáciu. Potrebu právnej regulácie rómskeho etnika, najmä kočovníctva ako

primárneho aspektu ich štýlu života a súžitia s majoritou, môžeme na štátnej úrovni datovať práve do tohto obdobia, s rámcovou úpravou sa však do vzniku 1. ČSR nestretáme, známymi sú len vojnové opatrenia a represívne nariadenia z čias prvej svetovej vojny vo vzťahu ku kriminalite predmetného etnika.

1 Právne postavenie Rómov v Československej republike (1918-1939)

1.1.Recipovanie práva Rakúsko-Uhorska a ďalšia legislatívna činnosť I. ČSR

Uchopením moci Národného výboru Československého 28. októbra 1918 a následným vyhlásením československého štátu vznikol na mape Európy nový štátny útvar. Stabilizáciu štátnej správy na území novovzniknutej republiky prinieslo prijatie Dočasnej ústavy, zákonom č.37/1918 Zb.z.a n., dňa 13. novembra 1918, no o definitívnu stabilizáciu pomerov sa postaralo až prijatie Ústavy ČSR, ako úst. zák. č.121/1920 Zb.z. a n. Legislatívnu oporu recepcii dovtedy platného práva poskytla takzvaná recepčná norma v podobe zákona §2 č..11/1918 Zb.z. a n.¹ „Prevzal sa tak právny poriadok z čias dualistického Rakúsko-Uhorska, pri niektorých právnych normách boli zrušené ustanovenia odporujúce republikánskemu zriadeniu. V unitárnom Československu sa tak vytvoril stav tzv. právneho dualizmu, na území Slovenska naďalej platilo uhorské právo a na území českých krajín rakúske kodifikované právo.“²

Z pohľadu ústavnoprávneho však nedošlo k bezprostrednej zmene v postavení národnostných menšín. Prostredníctvom I. ústavy ČSR bola národnostným menšinám deklarovaná, ako udáva Gábriš: „rovnosť, osobná, majetková sloboda, domová sloboda, sloboda tlače, zhromažďovacie a spoločovacie právo, petičné právo, listové tajomstvo, sloboda učenia, svedomia, vyznania a prejavu.“³ Ich právne postavenie naďalej nachádzalo základ v čl.19 zákona o všeobecných občianskych právach z roku 1867. Tento právny predpis je známejší ako zákonný článok 142/1867 a upravoval práva národných „kmeňov“ pre rakúsku časť monarchie.

¹ MOSNÝ,P. 2008. : Dejiny štátu a práva na území Slovenska II. (1848-1948). Košice. 2008. str. 49

² Ibidem

³ ŠVECOVÁ A. – GÁBRIŠ T. 2009 : Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku. Bratislava. 2009. s.150

„Všechny národní kmeny státu jsou rovnoprávné a každý národní kmen má nedotknutelné právo na hájení a péči o jeho národnost a jazyk. Rovnoprávnost všech v zemi běžných jazyků ve školách, úřadech a ve veřejném životě je uznávána státem..“⁴

Určité komplikácie pre zosúladienie právnych predpisov predtým platných v oboch častiach republiky predstavovala vyššie spomenutá odlišná právna činnosť a prvotné legislatívy v oboch častiach novej republiky. Išlo predovšetkým o majoritou vnútenú represívnu legislatívnu iniciatívu, ktorá sa vyskytovala už v Rakúsku v predchádzajúcom období, ktorá smerovala k postaveniu Rómov a iných „spoločensky nevyhovujúcich“ osôb na perifériu spoločnosti. V Uhorsku do prvej svetovej vojny žiaden represívny zákon voči predmetnému etniku nebol prijatý. Výnimku predstavuje nariadenie č. 15000/916 o nútenej pracovnej povinnosti pre potulných Rómov v Uhorsku z roku 1916. V komparácii s obdobnými rakúskymi právnymi aktmi je badať značnú dávku benevolentnosti. Táto uhorská právna norma udáva: *„ak sa evidovaný Cigán protiví vrchnostenským opatreniam buď výbojnou povahou, sklonom k trestným činom alebo častými pokusmi o útek (...) okresná vrchnosť môže podať návrh na jeho umiestnenie v štátnom pracovnom tábore.“*⁵ Avšak pokrokom je podľa zákona stanovená povinnosť zaplatať primeranej mzdy alebo náhrady za práce a služby, na rozdiel od rakúskej úpravy. Relevantným, a na súčasný vojenský stav reflektujúcim odsekom, je stanovenie vyplácania primeranej mzdy nie v peniazoch, ale v potravinách, kurivom a najpotrebnejším šatstvom. Benevolentnejší prístup Uhorska badať aj v stanovení sankcií za porušenie daného právneho predpisu. Porušenie ustanovení nariadenia trestá odňatím slobody na maximálne 15 dní a finančnou pokutou 200 Kčs.⁶

1.2. Ústavnoprávny rozmer vzťahu štátu k národnostiam

Tolerantná a veľmi mierna (doslova rámcová) uhorská legislatívna iniciatíva vo vzťahu k národnostiam nebola náhodná. Legislatívne základy prvorepublikového zákonodarstva vznikli na základe aktov medzinárodnoprávnej povahy z konca I.sv.vojny. Predmetné základy predstavovali primárne bilaterálne zmluvy – Mierová zmluva mocností Dohody s Československom z roku 1919, Mierová zmluva mocností Dohody s Rakúskom z roku 1919 a bilaterálne zmluvy uzavreté medzi Československom a Rakúskom, respektíve

⁴ Základní zákon státní daný dne 21. prosince 1867 o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených §19, [online zdroj] [cit.29.1.2020], dostupné na:

<[http://vakobobri.horky.net/index.php/stazeni/file/13-rakouska-ustava-\(zakladni-zakon-statni\)-142-1867](http://vakobobri.horky.net/index.php/stazeni/file/13-rakouska-ustava-(zakladni-zakon-statni)-142-1867)>

⁵ HORVÁTHOVÁ, E. 1964. : Cigáni na Slovensku. Bratislava. 1964. s.146

⁶ Uhorský snem, Sbierka krajinských zákonov 1916 : Nariadenie č. 15000/916 B.M. o potulných Cigánoch.

Nemeckom a Poľskom. Podpis tejto zmluvy nastal spoločne so saint-germainskou mierovou zmluvou z 10.septembra 1919. Prvá republika sa zaviazala: „že poskytne všem obyvateľům úplnou a naprostou ochranu jejich života a jejich svobody bez ohledu na jejich původ, státní občanství, jazyk, rasu nebo náboženství a právo volně vyznávat jak veřejně, tak soukromě jakékoliv vyznání, náboženství nebo víru, jejichž vykonávání nebude v neshodě s veřejným pořádkem a dobrými mravy.“⁷

Legislatívna iniciatíva sa primárne dotkla ústavnej listiny Československej republiky ako zák. č.121/1920. Predmetná zmluva sa tak stala základom československého práva národnostných menšín. Prienik „zmluvy medzi čelnými mocnosťami spojenými a združenými a Československom z 19.septembra 1919“ a ústavnej listiny ČSR je zrejmý najmä pri pohľade na samotný text oboch právnych predpisov: Paragrafy hlavy číslo VI. ústavnej listiny sa zhodovali s textom zmluvy, konkrétne ide o § 128 s čl.7 (právo na slobodné užívanie menšinového jazyka), § 130 s čl.8 (právo zakladať menšinové školy a vzdelávacie ústavy) a § 131 a 132 s čl.9 (právo menšín na prístup k financiám na vzdelávanie, náboženské a ľudomilné účely). Princíp rovnosti nachádzame zakotvený už v § 106 ods.2 ústavnej listiny: „Všichni obyvatelé republiky Československé požívají v stejných mezích jako státní občané této republiky na jejím území plné a naprosté ochrany svého života i své svobody nehledíc k tomu, jakého jsou původu, státní příslušnosti, jazyka, rasy nebo náboženství. Úchytky od této zásady jsou přípustny jen, pokud právo mezinárodní dovoluje.“ Po neblahých historických skúsenostiach s maďarizáciou, respektíve v českom priestore s ponemčovaním, § 134 kriminalizuje „jakýkoli způsob násilného odnárodňování.“⁸

Konkrétne príklady ochrany národností predstavujú aj ďalšie vnútroštátne právne predpisy. Napríklad § 14, ods. 4 zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. uvádza: „Kdo veřejně popuzuje k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům proti jednotlivci pro jeho národnost, jazyk, rasu nebo náboženství nebo proto, že je bez vyznání, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců.“ Ďalej odsek 2 a 3 toho samého zákona poskytoval právnu ochranu príslušníkom národnostnej menšiny „voči násilnostem nebo jiným nepřátelským činům“ respektíve proti tomu „kdo veřejně popuzuje k zášti.“⁹

⁷ Sbírka zákonů a nařízení republiky československé. Mírová smlouva č. 507/1921 Sb. Mezi mocnostmi spojenými i družnými a Rakuskem čl.63. ročník 1921. Praha. s.1853

⁸ Sbírka zákonů a nařízení republiky československé. Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky. §106 a §134. ročník 1920. Praha. s.255

⁹ Sbírka zákonů a nařízení republiky československé. Zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky. §14 ročník 1923. Praha. s.207

1.3. Rozšírenie časti rakúskej protirómskej legislatívy na Slovensko

Nové demokratické zriadenie sa snažilo riešiť „rómsku otázku“ systémovo. Východiskom nových právnych aktov bolo rakúske právo vychádzajúce z prísnejších základov. Demokratizácia pomerov v novovzniknutej republike priniesla uvoľnenie pomerov, no preskupovanie a prehodnocovanie postoja štátotvorných národov voči tomuto etniku. Aplikáciou a rozšírením platnosti výnosu rakúskeho ministerstva vnútra z roku 1888 a zákona o postrku sa zmenili reálie v slovenskej spoločnosti. Vojnové roky priniesli nedostatok poľnohospodárskych výrobkov a všetkých, vrátane Rómov, ktorí od týchto produktov záviseli. Častým bolo aj získanie obživy krádežou. Averzia stúpala spoločne so sociálnymi nepokojmi. Občania novej republiky očakávali od štátu rýchle nastolenie poriadku, z legislatívnej stránky úpravu postavenia Rómov.

Za zmienku stojí aj prípis č. 1303 prez. 1926 okresného úradu v Rimavskej Sobote adresovanému župnému úradu vo Zvolene dňa 15. decembra 1926. Tento podzákonný právny predpis poukazuje na spoločenskú situáciu a najmä pohľad konkrétneho okresného úradu v Rimavskej Sobote, kde sa znova ukázala myšlienka sústredenia rómskej populácie do pracovných táborov. Ako udáva Gecelovský, okresný súd navrhoval: „*v prvom rade zriadiť veľké donucovacie pracovné tábory, kde by sa Rómovia sústredili a pod prísny a stálym dozorom by boli nútení pracovať.*“ Podstatným je v prípise návrh na rozdelenie Rómov: „*a to na: 1. usadených Rómov a 2. kočovných Rómov. Usadených Rómov považovali za menej nebezpečných, ktorí sa uspokojovali s kradnutím sliepok. Kočovní Rómovia boli charakterizovaní ako „nebezpeční lupiči, ktorí žijú len z krádeží a zbojníctva. Preto im mali byť zobrať všetky povolenia na obchodovanie s koňmi, aby nemohli chodiť z jarmoku na jarmok (...) každej rómskej rodine sa malo prideliť 5 jutier poľa, na ktorom si mali postaviť dom a z ktorého by sa nemohli vzdialiť.*“¹⁰

Československá spoločnosť vždy bola a zostala značne politicky, etnicky aj inak diferencovaná. Centralistická pražská vláda mechanicky preniesla účinnosť niektorých právnych predpisov aj na územie Slovenska. V Čechách rómska otázka nebola vtedy príliš v kurze – dôvodom môže byť aj oproti Slovensku vtedajší nízky počet Rómov, žijúcich na území Čiech a Moravy Ich počet sa pohyboval (podľa dobových štatistík)¹¹ na úrovni niekoľkých stoviek, respektíve tisícok, kočujúcich osôb a teda nižšie povedomie spoločnosti

¹⁰ GECELOVSKÝ, V. 1992. : Právne normy týkajúce sa Rómov a ich aplikácia v Gemeri (1918-1938). v kol. autorov: Neznámi Rómovia. Zo života a kultúry Cigánov-Rómov. Bratislava. 1992 s. 82)

¹¹

o tomto probléme. Pražská vláda sa protirómskymi právnymi predpismi snažila najmä všeobecne posilniť poriadok, znížiť kriminalitu v spoločnosti a v konečnom dôsledku aj už spomínaným zákonom č.117/1927 Sb. právne regulovať kočovníctvo.

Naopak na Slovensku sa situácia závažne menila, poukazuje na to aj zmienený prípis okresného úradu. Príčiny tejto zmeny verejnej mienky pomaly otáčajúcej sa voči rómskej populácii spočívali najmä v zmene ekonomických, sociálnych a v konečnom dôsledku aj politických pomerov v prvej republike. Uzavretý poľnohospodársky trh Uhorska a colná hranica do rozpadu Rakúsko-Uhorska rozdeľujúca československý štát zmizla. V novom štáte sa oproti priemyselne vyspelým Čechám ocitlo väčšinovo agrárne Slovensko.¹² To prinieslo úpadok tradičných slovenských remesiel vďaka ekonomickej konkurencii vyspelejších západných častí štátu. Krehká symbióza súžitia medzi Slovákmi a Rómami stojaca na vratkých základoch bola otrasená. Do tohto obdobia boli Rómovia vnímaní síce ako občania druhej kategórie, mali však základný rešpekt, ktorý sa ku sklonku existencie 1. ČSR začal postupne strácať.

1.4. Zákon o potulných cigánoch č.117/1927 Sb.

Tento Uhorský výnos z r. 1916 neskôr poskytol právny základ pre nižšie opísaný kľúčový zákon č.117/1927 Sb. o potulných cikánech /radšej slovensky: o potulných Cigánoch.¹³ Dôležitý zákon, ktorý poslužil ako inšpirácia, bol zákon vydaný 27. júla 1871, ktorým sa vykonáva „*policejní vyhošťování a honění postrkem*“. Právny predpis z rakúskej časti monarchie špecifikuje štyri konkrétne skupiny osôb, voči ktorým mohol byť „*postrk z příčin policejních*“ vykonaný. Právny predpis sa uplatňuje voči tulákom a iných ľudí „*práce se štítící*“, osoby bez výkazu a ustanovení, ktoré nemôžu preukázať, že majú nejaký príjem, „*nevěstky veřejné*“ a bývalí trestanci, ak sú nebezpeční pre spoločnosť.¹⁴ Zákon mal teda verejnoprávny charakter a nebol zameraný čisto voči Rómom.

Z hľadiska právnej teórie treba konštatovať verejnoprávny charakter tzv. postrku, nešlo teda o trest ale o policajné opatrenie, ktoré sa u Rómov a iných živlov, tulákov veľmi často využíval. Známe boli dve formy jeho vykonania: prvou formou bol nútený pas, teda sprievodný list v podobe vopred naplánovanej trasa pre „postrkovanú“ osobu a časová lehota

¹² LETZ,R. 2010. : Slovenské dejiny IV. (1914-1938). Bratislava. 2010. str. 300

¹³ GUY,W. 2001. : Between Past and Future: The Roma of Central and Eastern Europe. Hertfordshire. 2001. s. 288

¹⁴ Lesesaal der Österreichischen Nationalbibliothek für Gesetze, Reichsgesetzblatt (1849-1918) zákon 88/1871, §1 [online zdroj] [cit.29.1.2020], dostupné na: <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rbo&datum=18710004&seite=00000229&zoom=2>>

na presun, pričom, v prípade neuposlúchnutia, hrozilo páchatel'ovi osem dní odňatia slobody. V takomto prípade nasledovala druhá forma. Tá spočívala v nútenom presune v sprievode policajných zložiek.¹⁵

Zákon o potulných cigánoch prijatý 14. júla 1927 pod číslom 117 z roku 1927 Sb. vykonaný vládnym nariadením 68/1928 Sb. zo dňa 26. apríla 1928 predstavuje prvorepublikovú právnu normu komplexnejšie upravujúcu právne pomery kočujúcich Rómov. Následkom zákona bola skutočnosť neustáleho pohybu Rómov – ich pobyt na určitom území obce nesmel presiahnuť tri dni. Zákon poskytuje v § 1 vymedzenie toho, kto sa v zmysle zákona považuje za potulných cigánov: „*pokladajú sa cigáni z miesta na miesto sa potulujúci a iní tuláci práce sa štítiaci, ktorí po cigánsky žijú, a to i v tom prípade, ak majú po časť roku – hlavne v zime – stále bydlisko.*“¹⁶ Zákon v § 4 zaviedol rómske legitimácie, ktoré obdržal každý občan rómskeho pôvodu vo veku 14 rokov a viac, pričom mladšie osoby presúvajúce sa s tou-ktorou osobou boli taktiež zapísané v preukaze osoby, s ktorou žijú. Azda najpodstatnejšou časť zákona sa nachádza v odseku 1 § 5 : „*Cigáni môžu len, ak obdržia k tomu povolenie (list kočovnícky) politického úradu prvej stolice, kočovať v rodinách alebo s vozidlami, ako i so zvieratami určenými k ťahaníu alebo k noseniu nákladov.*“¹⁷ Prax však podľa Fräsera priniesla sprísnenie praxe vystavovania preukazov. Tieto cigánske preukazy napokon boli vystavované aj osobám rómskeho pôvodu, ktoré už nekočovali (alebo aspoň žili polousadlým spôsobom), teda boli považované za trvalo usadené.¹⁸ Spájalo sa to najmä s neochotou poskytnúť domovské právo zo strany jednotlivých obcí už usadeným Rómom.

Podstatným je aj § 10 predmetného zákona. Ten stanovoval: „*Politické úrady druhej stolice môžu určiť územie a obce, do ktorých je potulným cigánom prístup vôbec zakázaný, ak do nej neprislúchajú. Zákaz tento bude uverejnený v Úradných novinách a okrem toho vyznačený na tabuľkách popri cestách pri vstupe do takéhoto územia alebo obce.*“¹⁹ Tento paragraf poskytol základ pre iniciáciu množstva zákazov prístupu tohto etnika do rôznych miest. Konkrétne mestá s takýmto obmedzením prístupu predstavovalo vtedajšie hlavné mesto Československej republiky – Praha. Svoje uplatnenie však zákaz našiel aj v rámci Slovenska.

Z hľadiska právnej teórie treba konštatovať verejnoprávny charakter tzv. postrku, nešlo teda o trest, ale o policajné opatrenie. Známe boli dve formy jeho vykonania: prvou

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Sbírka zákonů a nařízení republiky československé. Zákon o potulných cikánech 117/1927 Sb. ročník 1927. Praha. s.949-951

¹⁷ Ibidem

¹⁸ FRASER, A. 1998. : The Gypsies/Cigáni. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny. 1998

¹⁹ Sbírka zákonů a nařízení republiky československé. Zákon o potulných cikánech 117/1927 Sb. ročník 1927. Praha. s.949-951

formou bol nútený pas, teda sprievodný list v podobe vopred naplánovanej trasy pre „postrkovanú“ osobu a časová lehota na presun, pričom, v prípade neuposlušnosti, hrozilo páchateľovi osem dní odňatia slobody. V takomto prípade nasledovala druhá forma. Tá spočívala v nútenom presune v sprievode policajných zložiek.²⁰

Zákon inštitucionalizoval osoby, ktoré v zmysle zákona vydávali nálezy voči konkrétnej osobe, ktorá mala byť hnaná postrkom. *„Úřadové hnanečtí (...) jsou tito: a) ředitelství policejní a jich orgánové exponování, a kde není ředitelství policejních, b) úřadové cisárští nebo obecní, jimž svěřeno jest řízení politických prací úředních v první instanci. (...) Vykonávají nález, že má někdo býti postrkem odveden, přísluší obcím, jež to jsou zřízeny za štace hnanecké.“*²¹

Rovnako dôležitým je právna informácia v § 6 daného právneho predpisu. Podľa tejto zemské zákonodarstvo môže *„na některé obce v zemi v přenesené působnosti vznést moc, aby vynášely nálezy o hnání postrkem.“*²²

Rómovia sa na jednom mieste nemohli zdržať na jednom mieste viac dní ako tri, štát im v zmysle zákona mohol kedykoľvek odobrať potomkov *„ak sa o ne nemôžu náležite starať a zvlášť im poskytnúť potrebnú výchovu. V každom prípade možno im odňať deti cudzie.“*²³ V 12 § nachádzame informáciu o tom, že odoberanie detí bolo plne v kompetencii okresných súdov, povinnosť podávať hlásenie o pohyboch a uskutočňovať zaisťovacie opatrenia podľa § 17 doľahla na obce. Vládne nariadenie možnosti obce ešte rozšírilo v § 11 pís. b) o možnosť nariadiť zdravotné alebo veterinárne opatrenia.

Z pohľadu starostlivosti o rómske deti sa uplatňovalo všeobecné pravidlo, podľa ktorého základná starostlivosť o dieťa spočívala primárne na rodičoch. Rómske etnikum, vrátane ich detí, predstavovalo najčastejšie sociálne exkludovanú societu, čo sa prejavovalo najmä vo vzťahu k rómskym deťom v oblasti ich výživy a riadnej výchovy. Súdobá terminológia udáva označenie „dieťa ochrany hodné.“ Ako udáva Laclavíková a Švecová, išlo primárne o maloletých, ktorí: *„sa stali deti bez rodinnej výchovy (siroty, polosiroty); deti, o ktoré nejavili ich zákonní zástupcovia záujem sa starať (pri Rómoch najmä sociálne dôvody).“*²⁴ Sociálno-ekonomické prostredie kočujúceho rómskeho spoločenstva v prípade

²⁰ Sbírka zákonů a nařízení republiky československé. Zákon o potulných cikánech 117/1927 Sb. ročník 1927. Praha. s.949-951

²¹ Ibidem

²² Lesesaal der Österreichischen Nationalbibliothek für Gesetze, Reichsgesetzblatt (1849-1918) zákon 88/1871, §6 [online zdroj] [cit.29.1.2020], dostupné na: <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rbo&datum=18710004&seite=00000229&zoom=2>>

²³ Sbírka zákonů a nařízení republiky československé. Zákon o potulných cikánech 117/1927 Sb. ročník 1927. Praha. s.949-951

²⁴ LACLAVÍKOVÁ M. – ŠVECOVÁ A. 2019. : Dieťa medzivojnového Slovenska, Praha, 2019, s.181

chlapcov predznamenávalo drobnú kriminalitu spočívajúcu v drobných krádežiach, prípadne žobranie spojené s obťažovaním konkrétnej lokality. Situácia maloletých dievčat v predmetných pomeroch predznamenávala, ako udáva Laclavíková a Švecová: „*naliehavý problém mravnej ohrozenosti dospievajúcich dievčat sa týkal výkonu prostitúcie (...), ktoré mohli byť predmetom „zkázy ženskej cti. Nekontrolovateľne šírená prostitúcia mladistvých dievčat predstavovala trvalo prítomný a ťažko odstrániteľný negatívny sociálny jav.*“²⁵ Z uvedeného vyplýva jednoznačné ohrozenie populácie rómskych maloletých po mravnej stránke.

Na základe vládneho nariadenia 68/1928 Sb.²⁶ zo dňa 26. apríla 1928 bolo v Prahe zriadené Ústredie na evidenciu potulných Cigánov. V rámci pôsobnosti tohto orgánu, a samozrejme ďalších policajných orgánov, bol vytvorený súpis osôb, ktorým boli vystavené tzv. „cikánske legitimace“. Celkovo na území celej republiky bolo vydaných 37.000 cigánskych legitimácií a 7.000 kočovných listov.

Zákon „o potulných cikánech“ bol schválený 14.júla 1927 na návrh agrárnej strany, ktorá za základ národného hospodárstva považovala poľnohospodársku výrobu. Zákon vo všeobecnosti slúžil na zamedzenie kočovania, no z pohľadu drobného roľníka to malo aj ďalšie ekonomické výhody. Nekočujúci Rómovia, ktorí sa práve prostredníctvom tohto zákona nedobrovoľne socializovali do spoločnosti, predstavovali lacnú pracovnú silu.²⁷

S návrhom agrárnej strany sa však nestotožnili viaceré opozičné strany. Napríklad poslanec za KSČ József Gáti prirovnal evidencie k žltej látke, ktorá bola umiestňovaná na odeve stredovekých židoch alebo legitimáciám prostitútok. Rovnako tak označil nový zákon za prostriedok, ktorým dôjde k popretiu rovnoprávnosti, ktorá je upravená v rámci ústavy. S najviac výstupmi proti návrhu sa prezentovala Irene Kirpalová z DSAP. Tá kritizovala viaceré články predmetného zákona: „*Jedním z nejtvrdších, nejnesociálnějších a nejnelidštějších paragrafů je § 12 (...) Podle § 5 záleží na uvážení politického úřadu, komu a na jak dlouho se udělí povolení ke kočování. Cikáni jsou vydáni na milost libovůli úředníků, byrokracie (...)*“²⁸ Zároveň poslankyňa poukázala na zbytočnosť zákona na základe ustanovení občianskeho a trestného zákonníka, ktoré prakticky poskytovali právny rámec trestania vo veciach trestnoprávných, respektíve vyvodzovania zodpovednosti vo veciach

²⁵ Ibidem

²⁶ Sbírka zákonů a nařízení republiky československé. vládní nařízení 68/1928 Sb. ročník 1928. Praha. s.299

²⁷ KOTVANOVÁ A.-SZÉP A. 2002. : Migrácia a Rómovia. Bratislava. 2002. s. 32

²⁸ NÁMITKY PROTI NÁVRHU ZÁKONA "O POTULNÝCH CIKÁNECH" Z ROKU 1927 [online zdroj] [cit.29.1.2020] dostupné na: <<https://www.holocaust.cz/dejiny/pronasledovani-a-genocida-romu/pronasledovani-a-genocida-romu-v-ceskych-zemich/pronasledovani-a-genocida-romu-2/namitky-proti-navrhu-zakona-o-potulnych-cikanech-z-roku-1927/>>

občianskoprávných. V súvislosti s § 1 predmetného zákona poukázal poslanec Jaromír Nečas z ČSDSD na neurčitost' pojmu „cikánsky žít“ pretože „*nebot' žijí cikáni způsobem nejrozmanitějším. Celá formulace §u 1 je příliš široká, takže § 1 zákona dává pak vůbec možnost zakročení proti téměř všem cikánům...*“²⁹

Relevantným pre usadenú časť rómskej populácie bol práve aj zákon 236/1920 Sb. o štátnom občianstve z roku 1920. Aj v tejto právnej norme vnímame nadväznosť na tzv. malú saint-germainskú zmluvu, konkrétne § 1 a čl.1 odpovedá čl.3, resp. ods. I. zmluvy, jediným rozdielom medzi týmito právnymi normami je skutočnosť, že zákon má konkrétnym dátumom vymedziť, odkedy sa predmetné osoby stávajú štátnymi občanmi. Predmetná medzinárodnoprávna norma poskytla právny základ vnútroštátnej úprave. Po roku 1918 každý bývalý štátny občan, či už Rakúska alebo Uhorska, ktorý mal domovské právo v obci nachádzajúcej sa na území novovzniknutého štátu, bol považovaný za štátneho občana tohto štátu. Dôležitými, oproti predchádzajúcim právnym normám rakúskeho pôvodu (zákon č. 105/1863 ř.z.), boli pridané ustanovenia upravujúce právne postavenie osôb, ktoré do tohto momentu nedisponovali domovským právom ku ktorejkoľvek obci, v súvislosti s témou tejto bakalárskej práce sa to primárne dotýkalo kočujúcej rómskej populácie.

Faktická domovská príslušnosť však predstavuje iný právny inštitút ako štátne občianstvo. Domovské právo zakladalo právny vzťah na základe „príslušnosti k obci“, podmieneným faktickou prítomnosťou konkrétnej osoby na území obce. Zjednodušene možno povedať, že vzťah založený domovským právom je vzťahom k obci, na rozdiel od štátneho občianstva, ktoré predstavuje priamy vzťah štátu a konkrétnej fyzickej osoby. Treba si ale uvedomiť geografický rozmer tohto inštitútu. Logicky, ak je vzťah domovského práva pomerom osoby a obce, a zároveň platí, že obec je podriadená štátnej správe na území daného štátu (a teda sa fyzicky osoba a obec nachádza na území štátu), tak konkrétna osoba spadá (skrz obec) pod jurisdikciu republiky. V prípade, ak bola obec rozdelená mierovou zmluvou, situáciu vyriešil nález Boh.6053 Nejvyššího správního soudu. V tejto súvislosti sa dá uvažovať o domovskom práve ako o inštitúte nepriameho štátneho občianstva, pričom definíciu a právny základ inštitútu „domovského práva“ nachádzame v § 10 zákonného článku čl. XXII/1886. Ten hovorí: „*Kto sa z obce, do ktorej zväzku patril, presťahuje do inej obce, tým ešte nevystúpi zo zväzku starej obce; keď ale v novej obci 4 roky nepretržite býva, k*

²⁹ Ibidem

*obecným bremenám tejto obce prispieva a táto proti nemu v tomto čase neuplatňuje námietky..., považuje sa za patriaceho do zväzku tejto obce...*³⁰

Táto právna norma predstavuje akúsi inštitucionálnu možnosť „automatického“ získania štátneho občianstva, a to je kľúčové najmä vo vzťahu k tej časti rómskej populácie, ktorá sa už stihla plnohodnotne integrovať do spoločnosti. Jurová spomína len 600 kočujúcich Rómov a zhruba 40 tisíc usadených. Predpokladá sa, že integrovaná rómska populácia nadobudla štátne občianstvo Československej republiky automaticky podľa § 1-2 zákona 236/1920.

1.5. Ústavný zákon o udelení štátneho občianstva č. 152 z roku 1926

Z predmetného ústavného zákona je najdôležitejšou zmenou, oproti predchádzajúcemu ústavnému zákonu o štátnom občianstve z roku 1920, zmena nadobúdania štátneho občianstva skrze inštitút domovského práva. Nadobúdanie viac nemalo automatický charakter, v zmysle § 1 ods.1 nárok na štátne občianstvo získali osoby, ktoré ako: *„Štátni občania bývalého Uhorska, ktorí pred dňom 1. januára 1910 aspoň štyri roky nepretržite mali bydlisko v niektorej obci Slovenska alebo Podkarpatskej Rusi a obec táto za túto dobu nečinila proti nim námietky podľa §u 9 zák. čl. XXII/1886“* s vylúčením vzniku takéhoto právneho nároku v prípade *„že si v tejto dobe nadobudli domovského práva v niektorej obci ležiacej mimo tohoto územia alebo štátneho občianstva mimo republiky Československej.“*³¹

Z hľadiska štruktúry predmetného právneho predpisu treba vnímať aj ods.3 § 1. Z technicko-legislatívneho hľadiska daný odsek obsahuje taxatívny výpočet kritérií, podľa ktorých boli určité osoby pozbavené právneho nároku na štátne občianstvo (aj napriek prípadnému naplneniu podmienok obsiahnutých v ods. 1 daného paragrafu). Vo všeobecnosti písmená a) až e) daného paragrafu predstavujú vylúčenie páchatel'ov trestných činov proti bezpečnosti republiky, osoby prejavujúce nepriateľské zmýšľanie, právoplatne vykázané osoby z územia štátu, vykonávanie funkcie v záujme cudzieho štátu po 28. októbri 1918 a odopretie sľubu poslušnosti zo 10. decembra 1918.

Československá ústavnoprávna právna úprava poskytla rovnosť pred zákonom. Výdobytky demokracie so sebou priniesli aj benefíciá sociálneho systému – odvrátenou stranou mince bolo zneužívanie sociálnych dávok. S uplatňovaním práva na vzdelanie to bolo

³⁰ DÉRER, I. 1924. : O automatickom nabývaní domovskej príslušnosti na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi. in: Právny obzor VII. Bratislava. 1924. str.87

³¹ Sbírka zákonů a nařízení 70/1926, Zákon č.152/1926 Sb. „o udelení štátneho občianstva československého niektorým osobám“ str. 639. §1 ods.1

problematické – Rómovia nemali status národnostnej menšiny, rómska populácia bola málopočetná, žili často v nevyhovujúcich sociálnych podmienkach, rómski rodičia často nemali záujem o vzdelávanie detí, no svoju rolu tu zohral aj diskriminačný prístup.

Prvej Československej republike jednoznačne treba po právnej stránke vyčítať diskriminačný prístup. Mimoriadna nekompromisnosť právnych aktov pristupovala k tomuto etniku z rasového a individualistického hľadiska – príslušnosť ku konkrétnemu etniku bola považovaná za potencionálne spoločenské riziko. Zjednodušene možno povedať, že osoba bola považovaná za potencionálneho kriminálnika (teda páchatel'a trestného činu) na základe rasovej príslušnosti (v tomto prípade rómsky pôvod) a životného štýlu (v konkrétnom prípade kočovanie a výkon typicky rómskych remesiel a zárobkových činností). Nemožno však generalizovať československé prostredie ako čisto diskriminačné. Mnohé sféry spoločenského života boli Rómom priaznivo naklonené. V komparácii s inými krajinami mohli slobodne užívať svoj jazyk a v sčítaniach udávať svoju národnosť. Z hľadiska ústavnoprávneho mali Rómovia také práva a povinnosti ako ktorýkoľvek iný občan.³² Sociologickým trendom smerom k zániku republiky v spoločnosti bola radikalizácia spoločnosti.

2. Rómovia v Slovenskej republike (1939-1945)

2.1. Ústavnoprávny rozmer vzťahu štátu k Rómom

Dejiny Rómov sa vznikom Slovenského štátu 14. marca 1939 dost' diametrálne voči I. a II. ČSR zmenili. Úloha legislatívnej úpravy právneho postavenia Rómov od tohto momentu spočívala na bedrách, pod taktovkou Nemecka vzniknutého, Slovenského štátu, nielen jeho parlamentu, ale hlavne jeho vlády a jemu podriadených štátnych a verejných orgánov, ktorí realizovali nielen tvrdú segregáciu ale aj v konečnom dôsledku totožnú rasovú politiku spojenú s vyst'ahovaním, deportáciami a po vzniku SNP aj fyzickou likvidáciou. Z hľadiska právnej histórie právnym základom slovenskej štátnosti sa stal zákon zo 14. marca 1939 o samostatnom slovenskom štáte Sl. Z. Tretí paragraf ustanovuje vytváranie a používanie právneho poriadku. Toto ustanovenie znamenalo právnu kontinuitu aj v oblasti právnej regulácie rómskeho etnika, no prešla výraznými politickými zmenami a tiež diskriminačnou slovenskou legislatívou.

³² Sbírka zákonů a nařízení 26/1920. Zákon č.121/1920 Sb. „kterým sa uvozuje ústavní listina Československé republiky. Národního shromáždění“. str. 255. § 106 ods.2

Až 21. júla 1939 bol prijatý ústavný zákon o ústave Slovenskej republiky ako zákon č. 185/1939 Sl.z. slovenským snemom. Práve „*v prvej hlave ústavy bol slovenský štát prehlásený za republiku, na čele ktorej stojí prezident.*“³³ Štát od tohto momentu po právnej stránke treba nazývať Slovenskou republikou. Rovnako v predmetnom právnom predpise nachádzame právnu úpravu postavenia národnostných skupín v dvanástej hlave § 91-95.

Obsahovo je dôležité najmä ustanovenie § 95: „*Práva národnostných skupín, uvedené v ústave, platia natoľko, nakoľko také isté práva v skutočnosti požíva i slovenská menšina na území materského štátu príslušnej národnostnej skupiny.*“³⁴ Z daného ustanovenia vyplýva princíp reciprocity uplatňovaný voči národnostným skupinám ako celku. Tento ústavný princíp bol však v zásade neuplatniteľný voči Rómom, Židom ale aj Rusínom, pretože nemali vlastnú štátnosť, voči ktorej sa reciprocita potencionálne mohla uplatniť. Zároveň treba poukázať na odklon od individualistického prístupu 1. ČSR.

Z pohľadu politických práv je dôležité ustanovenie § 93 ods. (1): „*Národnostné skupiny, ktoré sa na území Slovenska udomácnily, majú právo kultúrne a politicky sa organizovať pod vlastným vedením*“³⁵ a ustanovenie § 59 ods. (1), ktoré poskytuje právny rámec zúčastnenia na správe štátu „*prostredníctvom svojej registrovanej politickej strany, ak ona môže byť pokladaná za predstaviteľku politickej vôle celej národnostnej skupiny.*“³⁶ Rovnako toto ustanovenie bolo neuplatniteľné pre rómske etnikum. Rómovia boli dovtedy vnímaní ako spoločenský problém, zároveň neboli ekonomicky silné (ako napríklad Nemci) alebo dlhodobo prítomné a rešpektované v politickom živote na našom území ako Maďari. Ústavný zákon o štátnom občianstve v podstate rozdelil spoločnosť na občanov prvej a druhej kategórie. K prvej kategórii občanov v zmysle zákona patrili osoby, ktoré „*a) samy, prípadne ich manžel alebo ich predkovia dňa 30. októbra 1918 mali domovské právo na území, ktoré náleží Slovenskému štátu (...) pritom nadobudnutie domovského práva podľa § 10 zák. č. 222/1896 r. z. pokladá sa za neplatné a v dôsledku toho predošlé domovské právo za trvajúce; b) ktoré majú nárok na slovenské štátne občianstvo podľa medzinárodných smlúv uzavretých následkom územných zmien nastatých pred účinnosťou tohto zákona; c) osoby, ktoré do dňa účinnosti tohto zákona stály sa*“ skutočnými zamestnancami Slovenského štátu (...) ;d) osoby, ktoré dňa 14. marca 1939 mali domovské právo na území Slovenského štátu, avšak podľa predošlých ustanovení nestanú sa štátnymi občanmi, ak do 31. decembra 1939 u ministerstva

³³ ÚSTAVNÝ ZÁKON zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. Slovenský zákonník. roč.1939. čiastka 41. s. 375-384

³⁴ Ibidem

³⁵ ÚSTAVNÝ ZÁKON zo dňa 21. júla 1939 o ústave Slovenskej republiky. Slovenský zákonník. roč.1939. čiastka 41. s. 375-384

³⁶ Ibidem

*vnútra podajú žiadosť o priznanie slovenského štátneho občianstva a ak sa im toto prizná.*³⁷ Zákon zakladal aj podmienky zisku štátneho občianstva – napríklad šlo o dokázanie bezúhonnosti.³⁸

Do druhej kategórie zapadli ostatní – teda prisťahovalci, neskôr vojnoví utečenci, Rómovia, vo všeobecnosti teda šlo o osoby nedisponujúce domovským právom. Pálčivým problémom spoločnosti naďalej bolo kočovanie Rómov. Ako smerodajným sa ukázal právny dokument v podobe návrhu zákona z vládnej dielne, ktorý však nikdy nebol prerokovaný, poslúžil však ako ideový základ budúcej protirómskej legislatívy. V zmysle daného právneho predpisu *„potulní Cigáni povinne podliehali evidencii. Bezpečnostné orgány ich mali právo kedykoľvek kontrolovať, preventívne im odoberať antropometrické a daktyloskopické znaky, podrobovať ich lekárske prehliadkam a obmedzovať im slobodu pohybu.“* Pokračovalo sa teda v praxi zavedenej Zákonom o potulných cikánech 117/1927 Sb. Pre účely budúcej legislatívy tento návrh obsahoval aj myšlienku odobratia dopravných prostriedkov (zákaz držania koní a psov) a teda absolútny zákaz kočovného spôsobu života.³⁹ Na druhej strane v zmysle zákona badať jednoznačný dvojité postup zákonodarcu voči tomuto etniku. Z tzv. Slovenskej pospolitosti boli vylúčení Rómovia nespĺňajúci zákonné kritériá (teda nepracovali, nedisponovali bezúhonnosťou). Pre už usadenú časť Rómov to znamenalo nadobudnutie štátneho občianstva na základe tohto zákona.

2.2. Perzekučné nariadenia a zákony proti rómskemu etniku

Účelom nemeckých norimberských zákonov bolo dosiahnutie rasovej čistoty, postupne bol vyvíjaný tlak na podriadené, satelitné a iným spôsobom podriadené, štáty, aby usporiadali svoje vnútorné pomery v súlade s nemeckým modelom. Nemecké normy teda poslúžili ako inšpirácia aj pre riešenie rómskej problematiky aj v Slovenskej republike. Realizácia bola však podstatne problematickejšia ako v prípade židovskej populácie. Asimilovaná rómska populácia bola Slovenskou republikou považovaná za riadnych štátnych občanov, a to sa týkalo aj miešancov. Legislatívna iniciatíva vo vzťahu k Rómom sa postupom času sprísňovala, pozornosť sa k záveru existencie Slovenskej republiky zameriavala viac na usadenú rómsku populáciu.

³⁷Ústavný zákon o štátnom občianstve 1939 [online zdroj] [cit.28.9.2019]

Dostupné na < http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0021_01.htm >

³⁸Ibidem

³⁹ JANAS,K. 2010. : Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike (1939-1945). Bratislava. 2010. str.19-20

Oproti predošlým dejinným obdobiam a režimom na našom území, ešte pred legislatívnym pokusom o vymedzenie pojmu „Cigán“ došlo k vydaniu nariadenia s mocou zákona č. 130/1940 Sl. Z. V zmysle tohto zákona „*Cigáni (§ 9) sú povinní namiesto brannej výchovy(zákon č. 184/1937 Sb. z. a n.) vykonávať práce v prospech obrany štátu, ktoré určí ministerstvo národnej obrany.*“⁴⁰ Pričom v paragrafe 9 nachádzame len konštatovanie, že príslušné ustanovenia, určujúce kto sa považuje za Cigána, určí ministerstvo vnútra. K tomu došlo vydaním vyhlášky ministerstva vnútra č. 18/1940 zverejnenej v Úradných novinách. Na základe tohto právneho predpisu sa pod slovom „Cigán“ má rozumieť „*iba ten príslušník cigánskej rasy, pochádzajúci z nej po oboch rodičoch, ktorý žije životom kočovným alebo usadlým síce, avšak sa vyhýba práci.*“⁴¹

Legislatívnu iniciatívu nasledovala vyhláška ministra vnútra č. 163 z 20.apríla 1941 „o úprave niektorých pomerov Cigánov.“ Tento právny predpis výrazne zasiahol viacero sfér života Rómov. Podľa tohto predpisu sa rómske „*obydlia pri verejných, štátnych a vicinálnych cestách, majú sa odstrániť a umiestniť oddelene od obce, na mieste odlahlom a obcou vyznačenou*“.⁴² Nasledujúci paragraf inštitucionalizoval „cigánskeho vajdu“, ktorý niesol zodpovednosť za dodržiavanie právnych predpisov. Piaty paragraf právneho predpisu priamo prikázal, aby „*Cigáni, ktorí sa štítia práce, majú byť dodaní do pracovných útvarov zriadených podľa nariadenia s mocou zák. č. 129/1940 Sl.z.*“.⁴³ Ďalej boli zrušené všetky doposiaľ vydané kočovné listy, zároveň bývalým držiteľom kočovných listov nariadila návrat do miesta obvyklého pobytu, teda na miesto, v ktorom mali domovskú príslušnosť. V prípade absentujúcej domovskej príslušnosti sa nariaďoval návrat na miesto najdlhšieho posledného pobytu. Vyhláška zasiahla aj na už usadenú (čiastočne alebo úplne začlenenú do spoločnosti) rómsku populáciu – museli odstrániť obydlia z blízkosti verejných ciest a zriadiť nové bývanie na miestach na to určených príslušnou samosprávou.

Príkladom ďalšieho sprísnenia je aj ďalšia vyhláška ministerstva vnútra z 21. júla 1943. Sprísnenie primárne spočívalo v ďalšom zásahu do slobody pohybu. Opakovalo sa nariadenie obciam presídľovať Rómov podľa prechádzajúceho nariadenia, ktoré takto prechádzalo do podoby núteného vysťahovania, často násilného s asistenciou represívneho aparátu alebo POHG. Z hľadiska sociológie treba konštatovať, že týmto spôsobom štát v podstate zastavil postupnú a prirodzenú asimiláciu Rómov do spoločnosti. V tejto súvislosti

⁴⁰ PEKÁR, M. 2015. : Komentované pramene k dejinám Slovenska 1939-1945. Košice. 2015. str.73

⁴¹ Ibidem

⁴² NEČAS, C.: c. d. ŠObA Prešov. f. Šarišsko-Zemplínska župa /prezidiálne spisy/ 1940-1945. kart. č. 78. katalog. č. 2846.

⁴³ Ibidem

treba spomenúť zákaz Rómom cestovať vlakmi a autobusmi (vo všeobecnosti všetkými prostriedkami verejnej dopravy) v súvislosti s vypuknutím epidémie škvrnitého týfusu. Z pohľadu na obdobie existencie Slovenského štátu je zrejmý prechod z miernejších na prísnejšie formy diskriminácie a represie. Konkrétne spočiatku odoberaním dopravných prostriedkov vrátane ťažných zvierat, neskôr nútené presídľovanie z blízkosti hlavných ciest. K sklonku existencie štátu prišiel ešte zákaz používať prostriedky verejnej dopravy, zmenil sa aj kolektivistický prístup k tomuto etniku – začala sa aplikovať nútená práca, najmä z dôvodu nedostatku pracovných síl v dôsledku vojnového konfliktu. Vo všeobecnosti však štát nútil pracovať všetky asociálne osoby, vrátane Rómov, ktoré nepracovali.

2.3 Pracovné tábory a fyzická likvidácia v čase slovenskej štátnosti

Legislatívna iniciatíva Slovenského štátu vo vzťahu k Rómom bola previazaná na nacistickú Nemeckú ríšu. Spojitosť možno vidieť aj v legislatíve venovanej Židom – konkrétne Židovskému kódexu, či presnejšie nariadenia č. 198/1941 Slov. z. o právnom postavení Židov z 9. septembra 1941, ktoré bolo inšpirované norimberskými rasovými zákonmi. Nacistická iniciatíva, prostredníctvom rozkazu Himmlera z 16. decembra 1942, pristúpila ku koncentrácii Rómov v „cigánskom tábore“ v Osvienčime II.- Brezinky. V Slovenskom štáte však nenašla dokonalé uplatnenie, najmä pre početnosť tohto etnika na slovenskom území.⁴⁴

Základný právny predpis predstavuje vyhláška ministerstva vnútra č. 137/1941 z 2. apríla 1941. Predmetná právna úprava v § 4 dala rozhodovanie o tom, koho zaradiť do pracovného útvaru, do rúk okresných a štátnych policajných úradov. V zmysle predpisu boli orgány rozhodujúce o zaradení poverené vykonávať evidenčné úkony a dopĺňať osoby do personálneho obsadenia pracovných táborov.⁴⁵ Tento právny predpis bol aplikovaný v súvislosti s nariadením č. 129/1940 Sl. Predmetná vyhláška odkazuje na predošlé nariadenie, špecificky vymedzovala v rámci § 7 osoby, ktoré mohli byť zaradené do pracovného tábora s podmienkou, že boli zdravé a vo veku 18-60 rokov. Ďalšiu právnu úpravu vypracoval ústredný úrad práce ministerstva vnútra už 8. apríla 1941, respektíve 28. mája 1941.⁴⁶ Rasové hľadisko spočiatku nepredstavovalo základ pre získavanie personálneho obsadenia pracovných táborov. Vo všeobecnosti osoby umiestňované do táborov boli tí, ktorí narušovali

⁴⁴ NEČAS, C. 2006. : Rómovia a druhá svetová vojna. Bratislava. 2006 s.45

⁴⁵ Úradné noviny - 5. apríl 1941. Bratislava. 1941.roč. 23. č. 17. s. 600-601

⁴⁶ JANAS, K. 2010. : Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike (1939-1945). Bratislava. 2010. s.34

verejný poriadok, pokoj alebo bezpečnosť. V ďalšom období sa však k týmto kritériám pridali ďalšie, tentokrát odzrkadľujúce potreby a nevyhnutnosti pre riadne fungovanie vojnového hospodárstva – osoby narúšajúce výrobu či šírenie poplašných správ. Tieto inštitúcie všeobecne možno pojmovo vymedziť ako donucovacie zariadenia s pracovným účelom a táborovou formou. Židia boli v takýchto zariadeniach koncentrovaní na základe prevzatej rasovej politiky z nacistického Nemecka, Rómovia spočiatku boli takto koncentrovaní z dôvodov bezpečnostných (kočovníctvo a trestná činnosť) a morálnych (využívanie nezamestnanej a schopnej pracovnej sily vo vojnovom hospodárstve). K záveru existencie štátu však treba konštatovať aj u Rómov zmenu charakteru dôvodov ich koncentrácie, tá sa priblížila dôvodom, na základe ktorých koncentrovali do pracovných táborov osoby židovského pôvodu.

Roky 1944-1945 znamenali otvorený prechod okupačných nemeckých jednotiek, po potlačení SNP, k prenasledovaniu a fyzickej likvidácii rómskeho etnika. To bolo uskutočňované najmä hromadnými exekúciami aj v priestoroch bývalých pracovných táborov, prípadne v miestach, kde boli počas bojov s povstalcami zničené rómske osady, najčastejšie z dôvodu domnejšej podpory partizánskych jednotiek. Nečas udáva: „*Po osvození bylo na Slovensku odhaleno 176 hromadných hrobů s 3723 oběťmi*“⁴⁷ Dobovou tragédiou je účasť príslušníkov Hlinkovej gardy na masových exekúciách. Vedúci štátni činitelia Slovenského štátu sa v rámci retribučných procesov bránili obvineniam z otvorenej genocídy na Židoch a represívnych opatreniach voči Rómom.⁴⁸

Záver

Vývoj Rómov a legislatívy v predmetnom období bol značný. ČSR predstavovala demokratický a právny štát, k Rómom však pristupovala individualisticky, presumujúc, že každá osoba s rómskym pôvodom predstavuje potencionálneho kriminálnika – a teda spoločenskú hrozbu. Pozitívom bolo lepšie sociálne zabezpečenie jednotlivých osôb a určitá iniciatíva smerujúca k riešeniu kočovníctva Rómov, postrkový zákon a zákon č. 117/1927 Sb. však ponechali Rómov v neustálom pohybe. Nasledujúce obdobie Slovenského štátu bolo charakteristické fenoménom diskriminácie etnických a náboženských menšín. Právna iniciatíva v tomto období sa vyznačovala jasným rasovým podtónom, naznačujúcim riešenie „rómskeho problému“ spôsobom, akým Nemci pristupovali k riešeniu tzv. „židovskej

⁴⁷ NEČAS, C. 2006. : Rómovia a druhá svetová vojna. Bratislava. 2006. s.44

⁴⁸ RAŠLA, A. 1990. : Proces s Dr.J.Tisom. Bratislava. 1990. s.33

otázky.“ V konečnom dôsledku však v praxi záležalo na konkrétnych ľuďoch, často na odvedenie Rómov do koncentračných táborov alebo pracovných táborov bol potrebný podpis miestneho richtára, poľnohospodárovi stačilo zaklamať gardistovi, že konkrétnych Rómov potrebuje pri obrábaní pôdy a podobne. Všeobecná história je plná pozitívnych aj negatívnych osudov v pohnutom období druhej svetovej vojny. Ako záverečné resumé môžeme našu tému ukončiť konštatovaním, že skončenie vojnového konfliktu však pre Rómov automaticky neznamenal koniec útrap – obnovou predvojnového poriadku bol znova uplatňovaný zákon č.117/1927. Rómovia sa v období komunizmu stali obeťami viacerých sociologických experimentov vyplývajúcich z podstaty komunistickej idey, treba konštatovať, že ani komunisti neboli schopní rómsku problematiku vyriešiť, ba situácia sa ešte zhoršila, čoho dôsledky pociťujeme dodnes.

Summary

Progress and respective legislation dedicated to Roma in subject period was substantial. 1st Czechoslovak republic presented a democratic and legally consistent state, however, It's policy targeting Roma had individualistic character with presumption, that any person of Roma origin represent potential criminal – a danger to a czechoslovak society. We consider as positive an improvement in social welfare and initiative aiming to solve Roma nomadism, „postrkový zákon“ and Law No. 117/1927 Codex of Law left Roma population in permanent motion in state. Following era of indenpedent Slovak state characterized a phenomena of discrimination towards ethnic and religious minorities. Law initiative in this era indtroduced a racial overtone, indicating „solving“ of a „Roma problematics“ in a respective „German way“ used to solve „Jewish question“. Final outcome, however, depended on particular humans, often Roma deportation to concentration camps depended on personal signature from local authority – mayor, farmer had a oportunity to save Roma as field workers. History records positive and negative fate in specific situations during second world war. However, end of war did not end suffering of Roma population – prewar order returned into legal force Law No. 117/1927 Codex of Law. Roma in the era of communism became „victims“ of sociological experiments arising from the nature of communist idea, however, even communist weren't able to solve „Roma problematics“, situation by time even worsened, which consequences we experience to this very day.

Zoznam použitej literatúry

Jozef Hajko: *Hod' do mňa kameňom*, Bratislava, 2015, 424 s.

ISBN 978-80-556-1437-3

Tomáš Klubert: *Slovenská armáda v druhej svetovej vojne*, Bratislava, 2016, 448 s.

ISBN 978-80-8046-773-9

Anton Rašla, Ernest Žabkay: *Proces s dr.J.Tisom – Spomienky obžalobcu Antona Rašlu a obhajcu Ernesta Žabkayho*, Bratislava, 1990, 253 s.

ISBN 80-85260-03-4

Róbert Letz: *Slovenské dejiny IV*, Bratislava, 2010, 342 s.

ISBN 978-80-8119-028-5

Ctibor Nečas: *Nad osudem českých a slovenských cikánů v letech 1939 – 1945*, Brno, 1981, 181 s.

Karol Janas: *Perzekúcie Rómov v Slovenskej republike (1939-1945)*, Bratislava, 2010, 112s.

ISBN 978-80-89335-30-5

Martin Pekár: *Komentované pramene k dejinám Slovenska*, Košice, 2015, 110 s.

ISBN 978-80-8152-268-0

Peter Mosný, Ladislav Hubenák: *Dejiny štátu a práva na Slovensku*, Košice, 2008, 376 s.

ISBN 978-80-89346-02-8

Adriána Švecová, Tomáš Gábriš: *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*, Praha, 2009, 256 s.

ISBN 978-80-73801-61-8

Alena Kotvanová, Attila Szép: *Migrácia a Rómovia*, Bratislava, 2002, 99 s.

ISBN 80-89106-03-X

Zahraničný odboj Slovákov a Čechov počas 1. svetovej vojny vo Francúzsku /

Foreign resistance of Slovaks and Czechs during the First World War in France

Kováčiková Tamara

Abstrakt

Tento príspevok zobrazuje cestu k vzniku spoločného československého štátu. Podrobnejšie sa zaoberá bojom za spoločný československý štát, ktorý prebiehal v zahraničí, konkrétne bližšie opisuje dianie vo Francúzsku. Cieľom príspevku je oboznámiť čitateľov s minulosťou nášho národa a prezentovať úsilie, ktoré muselo byť vynaložené, aby vôbec k vzniku spoločného československého štátu prišlo. Príspevok tvorí jednu kapitolu, rozdelenú na ďalšie podkapitoly. V prvej podkapitole sú bližšie rozobraté aktivity zahraničných Čechov a Slovákov vo Francúzsku. Táto podkapitola obsahuje ďalšiu podkapitolu, ktorá podrobnejšie charakterizuje činnosť Československej národnej rady. Druhá podkapitola hovorí o nevyhnutnej zložke zahraničného odboja – o česko-slovenských légiách. Súčasťou druhej podkapitoly je ďalšia podkapitola venovaná činnosti česko-slovenských légií vo Francúzsku.

Kľúčové slová: zahraničný odboj, 1. svetová vojna, Československá národná rada, légie, Rakúsko-Uhorsko, československý štát, Francúzsko

Abstract

This paper portrays the way to the establishment of a common Czechoslovak state. It deals in more detail with the fight for a common Czechoslovak state, which took place abroad, and it describes specifically the events in France. The aim of the paper is to acquaint readers with the history of our nation and to present the efforts that had to be made in order to establish a common Czechoslovak state. The paper consists of one chapter divided into more subchapters. In the first subchapter, the activities of foreign Czechs and Slovaks in France are discussed in more detail. This subchapter contains another subchapter, which describes in more detail the activities of the Czechoslovak National Council. The second subchapter deals with a crucial component of the foreign resistance – the Czechoslovak Legions. The second subchapter includes another subchapter devoted to the activities of the Czechoslovak Legions in France.

Keywords: foreign resistance, First World War, Czechoslovak National Council, legions, Austria-Hungary, Czechoslovak State, France

Úvod

Historia magistra vitae”,

- Marcus Tullius Cicero.

S týmto výrokom sa mnohí z nás stretli v školách už na prvých hodinách dejepisu. Jediné, čo sme si z neho v tej dobe zobrali, je jeho slovenský preklad. Nezamýšľali sme sa nad tým, či má tento výrok nejaký hlbší význam. Pravdupovediac, v tých rokoch nám nemal ani čo povedať. Avšak dnes, na tomto mieste, vidíme potrebu zamyslieť sa nad jeho pravdivosťou. Je to skutočne tak? Berú si tí „najvyšší“, ktorí určujú, akým smerom sa bude naša spoločnosť uberať, alebo aj len my, obyčajní dospelí, z histórie príklad? Sme vôbec schopní sa poučiť z histórie? Alebo budeme chyby, ktoré sa už raz stali, opakovať donekonečna?

Tento príspevok sa primárne venuje zahraničnému odboju počas 1. svetovej vojny, ktorý viedol k vzniku spoločného československého štátu. Uvedenú tému sme sa rozhodli spracovať, pretože si myslíme, že tomuto obdobiu našich dejín sa nevenuje taká pozornosť, akú si zaslúži. Na základných a stredných školách sa do podrobností preberá obdobie praveku až stredoveku, historický vývoj Slovákov v rámci Samovej ríše či Veľkej Moravy. Tieto obdobia nepochybne považujeme za dôležitú súčasť našich dejín, ale osobne si myslíme, že výučba na školách by mala byť bližšie zameraná na históriu, ktorá nám nie je až tak časovo vzdialená. Práve preto si za cieľ tejto práce dávame podrobnejšie zobrazenie udalostí v zahraničí, ktoré ovplyvnili vznik nového spoločného štátu Čechov a Slovákov. Keďže rozsah príspevku nie je dostatočne veľký aby sme do nej mohli zahrnúť všetko, čo sa v tomto období uskutočnilo, rozhodli sme sa priblížiť aspoň vtedajšiu situáciu vo Francúzsku. Francúzsko, ako jednu z krajín, v ktorých sa odohrával zahraničný odboj, sme sa rozhodli spracovať aj preto, že práve Francúzsko sa neskôr stalo centrom zahraničných politických, ale aj vojenských aktivít. Zámerom našej práce je prehĺbiť poznanie v tejto oblasti dejín, či už nás samých alebo našich čitateľov. Takisto je účelom práce podnietiť čitateľov k zamysleniu, akú námahu museli naši predchodcovia na ceste za spoločným štátom vynaložiť, a že táto cesta ani zďaleka nebola cestou ľahkou a bezstarostnou.

1 Zahraničný odboj

Pre činnosti, ktoré vykonávali predstavitelia boja za spoločný **československý štát**, a ktoré viedli k jeho vzniku, sa používa názov odboj. Podľa toho či boli tieto činnosti vykonávané na území **Rakúsko-Uhorska** alebo mimo neho, sa označujú ako **domáci** alebo **zahraničný odboj**. Domáci zahraničný odboj sa skladal z dvoch častí – zo slovenskej a českej.¹ Vnútorňa politika, ktorú uplatňovali v monarchii vládnuce kruhy, bola v prvom rade politikou pre zabezpečenie ich víťazstva vo vojne, a v druhom rade politikou pre zachovanie vnútornej stability štátu. Aby mohli takúto politiku bezproblémovo realizovať, museli nastoliť režim vojenskej a policajnej diktatúry, ktorá bola zameraná hlavne proti neplnoprávnym národom a národnostiam. Čiže aj proti Slovákom a Čechom. A tak vznikla situácia, že **zahraničný odboj** bol jediným prvkom v boji o československý štát, ktorý v tomto období mohol verejne a otvorene presadzovať riešenie československej otázky do budúcnosti. Česi a Slováci žijúci v zahraničí sa zapojili do národnooslobodzovacieho zápasu proti Rakúsko-Uhorsku už od prvých dní vojnového konfliktu. Hnutia a organizácie týchto krajanov sa ostro dožadovali rozbitia Rakúsko-Uhorska. Svojou aktivitou prejavovali, že sa vyznajú lepšie, rýchlejšie a politicky prezieravejšie ako domáci slovenský a český odboj. A preto to, čo doma nebolo možné prejsť, prejavovali verejne naši krajanovia v zahraničí.² Zásadné činnosti, vďaka ktorým neskôr národnooslobodzovacie hnutie získalo medzinárodnú podporu, a ktoré smerovali k uskutočneniu vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov, sa odohrávali v centrách európskej veľmocenskej politiky, v ktorých pôsobili významní predstavitelia **zahraničného odboja**.³

Týmito centrami zahraničnej slovenskej a českej rezistencie boli Rusko, Spojené štáty americké, Francúzsko a Veľká Británia. Tieto centrá pomáhali vytvárať predpoklady pre vykonávanie predovšetkým politickej, materiálnej a aj vojenskej programovej platformy hnutia odporu slovenského a českého národa v Rakúsko-Uhorsku. Činnosť zahraničného odboja tak vo veľkom rozsahu napomohla ťažkým pomerom rodiaceho sa domáceho odboja.⁴

¹ PEKÁR, M. *Dejiny Slovenska 1918-1945*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 18.

² MOSNÝ, P.- HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice : Aprilla s.r.o, 2008, s. 153.

³ PEKÁR, M. *Dejiny Slovenska 1918-1945*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 21.

⁴ MOSNÝ, P.- HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice : Aprilla s.r.o, 2008, s. 153.

1.1 Zahraničný odboj vo Francúzsku

Našich krajanov, žijúcich vo Francúzsku, motivovali aktivity ruských Čechov a Slovákov. Vo Francúzsku ich žilo približne 2000 a boli to väčšinou Česi usídlení v Paríži, ale aj jeho okolí, zorganizovaní v parížskej Československej kolónii. Situáciu vzali do rúk Česi a Slováci žijúci v Rusku, ktorí navrhovali vytvorenie spoločného orgánu Čechov a Slovákov žijúcich v dohodových štátoch. Čiže orgánu, ktorý mal byť politickou organizáciou reprezentujúcou zahraničných Čechov a Slovákov, a zároveň ústrednou organizáciou zahraničného odboja v Európe. Tento nápad sa ujali realizovať českí cárofilovia na čele so Svatoplukom Koníčkom-Horským spoločne s francúzskym profesorom Ernestom Denisom. A tak bola vo februári 1915 v Paríži konštituovaná **Národná rada obcí česko-slovenských**. Svoj postoj k slovenskej otázke prezentovala v osobitnom *Poslaní na Slovensko*, v ktorom sa slovenskému národu zaručovala absolútna samospráva. Národná rada nadviazala písomný kontakt s predsedom americkej **Slovenskej ligy** – Albertom Mamateyom, čo malo za následok urýchlenie orientácie Slovenskej ligy na rokovanie s Čechmi v USA o otázkach, aký postup zvolia v spoločnom národnooslobodzovacom boji. Spolupráca našich amerických reprezentatívnych organizácií, Slovenskej ligy a **Českého národného sdružení**, spôsobovala v istej miere zoslabnutie postojov niektorých českých spolkov, ktoré zastávali názor, že Slováci sú len vetvou českého národa, z čoho plynulo isté znepokojenie Slovákov z českej nadvlády. Činnosť Čechov a Slovákov v dohodových štátoch vykonávaná proti Rakúsko-Uhorsku, vytvorila vyhovujúce podmienky pre prejavy **T. G. Masaryka**, ktorý sa v roku 1915 stal vedúcou postavou **zahraničného odboja**.⁵

Novým impulzom zahraničného odboja bol príchod Masarykovho žiaka – **Edvarda Beneša**, ktorý emigroval v septembri 1915. Masaryk spolu s ním a Štefánikom začali vykonávať svoje predstavy o zahraničnej akcii. V rámci tohto sa druhoradé miesto stanovilo krajanským organizáciám a Národná rada obcí česko-slovenských bola nahradená novým ústredným orgánom – **Českým zahraničným komitétom**. Bola to organizácia, ktorá formálne zoskupovala české krajanské spolky. Vo vyhlásení, ktoré táto organizácia vydala 14. novembra 1915 v Paríži, si vytýčila svoje ciele. Hlavné ciele boli podávať pravdivé správy o českom politickom programe a boji o samostatný štát Čechov a Slovákov. Poslaním komitétu malo byť rozširovanie idey o potrebe rozbitia Rakúsko-Uhorska v prostredí dohodových mocností. Toto sebavedomé vyhlásenie nemal problém komitét vydať práve

⁵HAPÁK, P. a kol. *Slovenské dejiny IV*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986, s. 428-429.

vd'aka širokej podpore zahraničných krajanských organizácii Čechov a Slovákov v USA, Francúzsku či Rusku.⁶

1.1.1 Česko-slovenská národná rada

Český zahraničný komitét bol východiskovou platformou pre vznik novej organizácie – **Českej národnej rady** (*Conseil national de pays Tcheque*). Vznikla vo februári 1916 v Paríži. Neskôr bol jej názov na nátlak Slovenskej ligy zmenený na Česko-slovenská národná rada. Nariadenie Národnej rady za svojho hlavného politického predstaviteľa ustanovilo T. G. Masaryka. Slovensko v Národnej rade reprezentoval vedec, diplomat a dôstojník francúzskej armády – **M. R. Štefánik**. Príchod M. R. Štefánika priniesol do zahraničného odboja nový aspekt – jeho vojenské a politické skúsenosti a stal sa tak kľúčovou osobnosťou. Vďaka jeho postaveniu vo francúzskej armáde a kontaktom sa Masarykovi a Benešovi rozšíril rozsah ich pôsobenia, predovšetkým v politickej sfére Francúzska a Talianska.⁷

Národná rada vo svojich počiatkoch pracovala v štvorčlennom zložení. Predsedom bol T. G. Masaryk, tajomníkom Edvard Beneš, podpredsedovia Josef Dürich a za Slovensko M. R. Štefánik.⁸ Masaryk vykonával svoju činnosť predovšetkým v Londýne a Štefánik bol poverený formovaním dobrovoľníckych légii, utvorených zo zajatcov, prebhlíkov a vlastných dobrovoľníkov vo Francúzsku, Taliansku a Rusku, ktoré mali slúžiť v boji proti ústredným mocnostiam.⁹ Interné vzťahy v Národnej rade vyzerali na prvý pohľad korektne. Masaryk bol všetkými považovaný za najvyššiu autoritu Národnej rady. Jedna z prvých nezhôd vznikla medzi J. Dürichom a inými členmi Národnej rady v dôsledku jeho celkom jasne proruskej a procárskej orientácie. Neskôr boli tieto nezhody príčinou vylúčenia J. Düricha z ČSNR. Jeho miesto podpredsedu nahradil Štefánik. Potom sa čoraz častejšie začali vyskytovať rozpory medzi Benešom a Štefánikom. Dôvodom týchto rozporov boli Štefánikove názory na celkovú koncepciu odboja a metódy práce. Štefánik pri týchto konfliktoch považoval Masaryka za objektívneho, lenže on, aj keď sa na prvý pohľad mohlo zdať, že je od týchto konfliktov odosobnený, sa v skutočnosti prikláňal na Benešovu stranu.¹⁰

Hlavnou úlohou ČSNR bolo v prvom rade získať na svoju stranu dohodové mocnosti a presvedčiť ich o nutnosti rozbitia Rakúsko-Uhorska. V druhom rade mala ČSNR za úlohu

⁶ PEKÁR, M. *Dejiny Slovenska 1918-1945*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 21-22.

⁷ PEKNÍK, M a kol. *Pohľady na slovenskú politiku*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000, s. 110-111.

⁸ DUFFACK, J.J. *Štefánik a Československo*. Praha : NAŠE VOJSKO Praha, 2007, s. 137.

⁹ MANNOVÁ, E. a kol. *Krátké dejiny Slovenska*. Bratislava : Academic Electronic Press v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, 2003, s. 259-260.

¹⁰ LETZ, R. *Slovenské dejiny IV*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010, s. 45-46.

vytvorenie samostatného československého štátu. Konkrétna forma a začlenenie tohto štátu v strednej Európe sa malo vyriešiť až ku koncu vojny so zreteľom na pomery, ktoré vznikli v jej dôsledku.¹¹ V rámci tohto vznikla široká škála predstáv, ktoré sa vyvíjali aj u konkrétnych jednotlivcov. Napokon zvíťazila vízia štátu s republikánskou formou zriadenia a s úzkymi väzbami na demokratické hodnoty Ameriky a západnej Európy.¹²

ČSNR bola uznaná za reprezentantku nášho odboja väčšinou českých a slovenských krajanských zahraničných organizácií. Následne boli v Rusku a v USA založené jej pobočky. Nástrojmi pre získanie diplomatického uznania budúceho štátu mali byť samostatné československé jednotky, vytvorené ČSNR ako súčasť armád dohodových štátov. Túto funkciu dostal na starosti M. R. Štefánik, tak na vojenskom, ako i na diplomatickom poli. Dosah a široké politické kontakty, ktorými disponoval M. R. Štefánik, dostali do kruhov francúzskej vysokej politiky aj T. G. Masaryka, ktorý tam tak mohol získavať podporu pre myšlienku utvorenia československého štátu.¹³ Aj keď boli zaznamenané početnejšie úspechy predstaviteľov **zahraničného odboja**, politici dohodových štátov sa neodvážili k záverečnému kroku, ktorý by zničil **Rakúsko-Uhorsko**. Uznania sa československý štát nedočkal ani počas kongresu utláčaných národov R-U, ktorý sa konal v apríli 1918, ani na spojeneckej konferencii dohodových krajín uskutočňovanej v júni 1918. A tak bola ČSNR nútená zmeniť svoju stratégiu a začala sa usilovať o uznanie od jednotlivých vlád štátov Dohody a nie od Dohody ako celku. Takáto stratégia nakoniec uspela. Najprv ČSNR za československú vládu a česko-slovenské vojsko za spojenecké uznala 29. júna 1918 francúzska vláda. Za ňou, 9. augusta 1918, nasledovala britská vláda, potom tak 3. septembra 1918 urobila vláda USA a nakoniec bola uznaná 3. októbra 1918 aj talianskou vládou. Uznanie ČSNR dohodovými štátmi za vládu spojeneckú znamenalo pre česko-slovenský odboj obrovský úspech. Avšak tento úspech nemal až taký charakter, že by dohodové štáty nemohli odvrátiť konečný rozpad R-U a začať presadzovať napríklad jeho federalizáciu.¹⁴

ČSNR, ako formálna inštitúcia, dala Masarykovi možnosť presadiť ciele československého odboja na najvyšších dohodových miestach, a čo je dôležité, v omnoho väčšom rozsahu ako dovtedy. Podporou mu bolo, že neskôr pri rokovaní mohol podopierať svoju argumentáciu faktorom, ktorý bol počas vojny najdôležitejší, a to ozbrojenou silou – česko-slovenskými légiami, ktoré získavali ku koncu vojny čím ďalej tým

¹¹ MOSNÝ, P.- HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice : Aprilla s.r.o, 2008, s. 157.

¹² MANNOVÁ, E. a kol. *Krátko dejiny Slovenska*. Bratislava : Academic Electronic Press v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, 2003, s. 260.

¹³ MOSNÝ, P.- HUBENÁK, L. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice : Aprilla s.r.o, 2008, s. 157.

¹⁴ MARSINA, R. a kol. *Slovenské dejiny*. Martin : Matica slovenská, 1990, s. 203.

väčšiu dôležitosť. Masarykovi sa tak pomaly podarilo, samozrejme so značnou pomocou Štefánika, Beneša, ale aj iných spolupracovníkov, ustanoviť zahraničnému odboju jednotné vedenie a politický program a vymedziť mu smer, ktorý napriek hojným ťažkostiam viedol aj k novému riešeniu slovenskej otázky v podobe vzniku **Československa**.¹⁵

1.2 Česko-slovenské légie

Česko-slovenské **légie** predstavovali vojakov dobrovoľníckej armády, ktorí v prvej svetovej vojne bojovali proti Ústredným mocnostiam na strane Dohody a jej spojencov. Najväčšia a rozhodujúca časť légii bola vytvorená zo slovenských a českých vojakov rakúsko-uhorskej armády, ktorí upadli do zajatia.¹⁶ Česko-slovenské légie boli významným vojenským článkom československých zahraničných politických aktivít cielených k podpore vzniku nového spoločného štátu. Vytvoriť samostatné, resp. autonómne česko-slovenské zahraničné vojsko bolo od začiatku jedným z najzásadnejších cieľov zahraničného odboja Čechov a Slovákov. Predstaviteľom **zahraničného odboja** išlo o kreovanie samostatných jednotiek ako určujúceho prejavu vôle Čechov a Slovákov po národnej slobode a začiatočného kroku pre uznanie budúceho česko-slovenského štátu.¹⁷ Činnosti, ktoré československá armáda vykonávala, možno rozdeliť na tri fázy:

- a) rokovania o vzniku armády
- b) organizácia armády (resp. doprava dobrovoľníkov do krajiny, v ktorej mohla vzniknúť armáda)
- c) a nakoniec použitie armády v bojoch.¹⁸

Vlastné vojenské jednotky, neskôr nazývané **légie**, vytvorené na území dohodových štátov, mali bojovať spoločne so spojeneckými armádami a byť ich spoločníkom na ceste k víťazstvu. Súčasne mali vojenské jednotky šetriť životy vojakov spojeneckých armád a vytvárať záväzok, že po víťazstve sa bude brať do úvahy nie len spoločný ideál, čiže vojenská prehra ústredných mocností, ale aj ich vlastný ideál – vznik samostatného česko-slovenského štátu. Česko-slovenské jednotky bolo možné utvoriť jednak zo zajatcov rakúsko-uhorskej armády, ako aj z českých a slovenských krajanov. Keďže Československo ešte neexistovalo, nebolo možné bojovať vo vlastnej armáde a tak jediné, čo zostávalo, bolo

¹⁵ PEKNÍK, M a kol. *Pohľady na slovenskú politiku*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000, s. 111.

¹⁶ Tamtiež.

¹⁷ GONĚC, V.- HRONSKÝ, M. – PEKNÍK, M. *Slováci v československých légiach (1914-1917-1920)*. Bratislava : VEDA, Ústav politických vied SAV, 2018, s. 21.

¹⁸ KŠIŇAN, M. *Milan Rastislav Štefánik*. Bratislava : Lindeni, 2019, s. 38.

bojovať v cudzineckých légiách. Najvhodnejšie podmienky na utvorenie vojenských jednotiek sa vytvorili v Rusku, Francúzsku a Taliansku.¹⁹

1.2.1 Česko-slovenské légie vo Francúzsku

Vo Francúzsku bolo relatívne málo Čechov a Slovákov a zajatci boli viac výnimkou. Ale práve Francúzsko bolo centrom československých aktivít **zahraničného odboja** a tým pádom hlavné bremeno vojny bolo na ňom, preto vojakov potrebovalo.²⁰ Rovnako ako v Rusku, aj vo Francúzsku začali vznikať z Čechov a Slovákov, ktorí tu žili, dobrovoľnícke jednotky. 23. augusta 1914 tu vznikla prvá rota „**Nazdar**“, zložená predovšetkým z Čechov v Paríži. Zo začiatku bola súčasťou francúzskej Cudzineckej légie, keďže vojaci česko-slovenskej dobrovoľníckej jednotky boli cudzinci a nemohli slúžiť vo francúzskej armáde.²¹ Názov roty vychádzal z pozdravu českej telovýchovnej organizácie Sokol, ktorá vznikla ešte v roku 1891 v Paríži. To, že mala veľký význam a tvorila základ budovania československých jednotiek vo Francúzsku, potvrdzujú aj slová Masaryka, ktorý povedal: „*Bez sokola by nebylo légii, bez légii by nebylo Československa*“.²²

Rota Nazdar sa skladala asi z 314 Čechov a 2 Slovákov. 23. októbra 1914 bola Rota nasadená na front do Champagne v zostave Marockej divízie. Dá sa povedať, že tu strávený čas v zákopoch bol pomerne pokojnou vojnovou etapou. Zmena nastala v apríli 1915, kedy bola rota presunutá do bojov pri Aarase. Tu rota utrpela obrovské straty. Zvyšky roty boli v roku 1916 nasadené v Champagni a potom na rieke Somme.²³ Prvá československá dobrovoľnícka jednotka sa vyznamenala veľkou odvahou a splnila účel, na ktorý bola založená, ale bohužiaľ za cenu vlastnej devastácie. Z 250 vojakov zostalo bojaskopných len 75. 42 vojakov zomrelo a ostatných 133 utrpelo vážne zranenia. Počet vojakov, ktorí prežili, už nestačil na fungovanie roty, preto rota Nazdar zanikla.²⁴

Do roku 1918 Cudzineckou légiou prešlo asi 600 československých dobrovoľníkov. Približne 200 z nich bolo zabitých, 300 vojakov sa zranilo.²⁵ Sviežim impulzom pre oživenie jednotiek vo Francúzsku mal byť presun vojakov pôvodne bojujúcich v Srbsku a presun

¹⁹ LETZ, R. *Slovenské dejiny IV*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010, s. 52-53.

²⁰ Tamtiež.

²¹ SYRNÝ, M. *Slovenské dejiny 20. storočia (1900-1945)*. Banská Bystrica : Belianum, 2016, s. 39.

²² EMMERT, F. *Českoslovenští legionáři za první světové války*. Praha : Mladá fronta, 2014, s. 13.

²³ VRÁBEL, F. *Splněný sen : Milan Rastislav Štefánik a vznik Československa*. Banská Bystrica : PRO, s.r.o., 2018, s. 56.

²⁴ EMMERT, F. *Českoslovenští legionáři za první světové války*. Praha : Mladá fronta, 2014, s. 17-16.

²⁵ VRÁBEL, F. *Splněný sen : Milan Rastislav Štefánik a vznik Československa*. Banská Bystrica : PRO, s.r.o., 2018, s. 56.

vojakov z Ruska, a tiež príchod dobrovoľníkov z USA.²⁶ Týchto dobrovoľníkov mal na starosti M. R. Štefánik. Po vstupe Ameriky do vojny Štefánik získal súhlas s náborom dobrovoľníkov od americkej vlády. Dobrovoľníci sa však smeli regrutovať výlučne z mužov, ktorí nemali americké občianstvo a z mužov nepodliehajúcich brannému súpisu USA. Kvantitou však Štefánik nedosiahol také ciele, aké si na začiatku určil. Z USA sa vďaka jeho snahe prihlásilo k dobrovoľníkom vo Francúzsku okolo 2 300 mužov, z nich bolo asi 1065 Slovákov. V júni 1917 do Francúzska dorazili prví dobrovoľníci z Ruska. Na týchto dobrovoľníkov predtým Štefánik narazil v zajateckých táboroch v Rumunsku. Tvorilo ich 428 Čechov a Slovákov.²⁷

Už koncom roka 1917 sa vo Francúzsku nahromadilo približne 10 000 československých dobrovoľníkov z celého sveta. Vyše 2 500 ich priplávalo z USA, 1 600 ich bolo privezených z Ruska, prišli českí dôstojníci zo srbskej armády, rakúsko-uhorskí zajatci zo Srbska a Talianska, či už spomínaní zajatci z Rumunska.²⁸ A tak bol vo Francúzsku sústredený dostatok mužov na vytvorenie autonómnej armády. Snahy ČSNR podnietili francúzskeho prezidenta Raymonda Poincarého k vydaniu dekrétu o zriadení samostatnej česko-slovenskej armády. Dekrét vydal 16. decembra 1917. V druhom článku tohto dekrétu bolo uvedené, že z politickej stránky vedenie armády pripadá Národnej rade krajín českých a slovenských s ústredným sídlom v Paríži.²⁹ No a takto bol vytvorený 21. a 22. Československý strelecký pluk, ktorý sa po čase vyformoval do prvej Československej streleckej brigády. Brigáda bola spočiatku nasadená na nerušený úsek frontu v Alsasku. V septembri 1918 bola odoslaná do Champagne a začiatkom októbra 1918 zas do Argonne k Vouziers na rieke Aisne. Tu sa zúčastnila vyčerpávajúcich bojov o dedinu Terron. Po ťažkých bojoch boli československé jednotky vysilené, a tak ich v októbri vystriedali francúzske pluky.³⁰ Z celkového počtu 12 000 mužov slúžiacich v československej armáde vo Francúzsku, tvorili asi 2 600 mužov Slováci. Najznámejšími z nich boli Pavel Varsík a Jozef Martin Kristín.³¹

²⁶ LETZ, R. *Slovenské dejiny IV*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010, s. 53.

²⁷ ČAPLOVIČ, M.- FERENČUHOVÁ, B.- STANOVÁ, M. *M. R. Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov historiografie*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010, s. 139.

²⁸ VRÁBEL, F. *Splnený sen : Milan Rastislav Štefánik a vznik Československa*. Banská Bystrica : PRO, s.r.o., 2018, s. 57.

²⁹ MRVA, I.- MULÍK, P. *Rok 1918 a Slováci*. Martin : Matica slovenská, 2019, s. 43.

³⁰ VRÁBEL, F. *Splnený sen : Milan Rastislav Štefánik a vznik Československa*. Banská Bystrica : PRO, s.r.o., 2018, s. 57.

³¹ DEJEPIS INAK. 2018. *Československé légie : Lod' smerujúca k domov*. [citované 16.02.2020]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=CVB8cYp4GMY>

Záver

Po dopísaní príspevku sme dospeli k záveru, že história rozhodne učiteľkou života je. Všetko však závisí od úrovne poznania. Avšak ľudia históriu svojho národa poznajú buď len nedostatočne alebo sú voči nej ignorantskí. V spojení s témou nášho príspevku si dovoľíme konštatovať, že ľudia si snahu našich predkov nevážia. Necenia si úsilie, ktoré vynaložili, aby sme mohli slobodne žiť v dnešnej zvrchovanej Slovenskej republike. Totiž málokto si uvedomuje, že nebyť spoločného československého štátu, nebolo by ani samostatného Slovenska. Prvá Československá republika vytvorila základ všetkého, v čom žijeme dnes. Výborným príkladom sú voľby. Vznik Československej republiky priniesol pre Slovákov prvé slobodné voľby pre všetkých. Toto je len malá, ale veľmi významná časť výsledku, ktorý prinieslo úsilie našich predchodcov. Lenže ľudia si toto úsilie nevážia a nevyužívajú možnosť podieľať sa na kreovaní moci v našom štáte. Dôkazom toho je nízka volebná účasť, s ktorou Slovensko zápasí v takmer každých voľbách. Ďalší problém vidíme v mladej generácii, ktorá má podľa nás pomýlené vzory. Dnešní tínedžeri sa chcú podobat' „influencerom“, ktorých sledujú na sociálnych sieťach a vôbec im nevadí, že tieto osoby nič významné a obdivuhodné nedokázali. Namiesto toho by im mala byť vzorom niektorá z osobností zahraničného odboja alebo celkovo našich dejín, ktorá skutočne niečo pre našu spoločnosť spravila a zaslúžila sa o jej napredovanie. Príčinou tohto problému je podľa nás už v úvode spomínané nedostatočné zahrnutie dejín posledných rokov do učebných osnov. Netvrdíme, že to, čo sa vyučuje na hodinách dejepisu je nepodstatné, ale myslíme si, že by sa obdobiu, ktoré predchádzalo vzniku Československa, a ktoré nasledovalo po ňom, mala venovať vyššia pozornosť.

Poznanie histórie je základ pre budovanie budúcnosti. Len ak sa vieme orientovať v minulosti a poznáme nedostatky, ktoré boli príčinou neúspechu, vieme sa vyhnúť chybám v budúcnosti. Preto si myslíme, že je nutnosťou históriu poznať a neignorovať ju, pretože ako sme sa už mnohokrát presvedčili, môže sa nám vrátiť spôsobom, aký si neželáme. Dokonale to vystihuje svetovo známy výrok spisovateľa a filozofa Georgea Sanayana: *„Ten, kto nepozná svoju minulosť, je odsúdený prežiť ju znova.“* My dúfame, že sme čitateľov tohto príspevku riadne oboznámili s históriou obdobia, v ktorom prebiehal francúzsky zahraničný odboj. Taktiež veríme, že si po prečítaní príspevku uvedomili, kto je skutočným hrdinom, z ktorého si možno brať príklad.

Summary

After finishing the paper, we came to the conclusion that history is definitely a teacher of life. However, it all depends on the level of knowledge. People know the history of their nation either insufficiently or are ignorant of it. In connection with the topic of our paper, we dare to state that people do not appreciate the efforts of our ancestors. They do not appreciate the efforts they have made so that we can now live freely in the sovereign Slovak Republic. Indeed, only few people realize that without a common Czechoslovak state, there would be no independent Slovakia. The first Czechoslovak Republic formed the basis of everything we live in today. Elections are an excellent example. The establishment of the Czechoslovak Republic enabled the first free elections for all Slovaks. This is only a small but very significant part of the result of our predecessors' efforts. But people do not appreciate this effort and will not take the opportunity to participate in the creation of power in our state. The proof of this is the low turnout that Slovakia struggles with almost every election. We see another problem in the young generation, which we think has misguided ideals. Today's teenagers want to look like the "influencers" they follow on social networks, and they do not mind at all that these people have not achieved anything significant or admirable. Instead, they should take as an example one of the personalities of the foreign resistance or someone from our history in general, who really did something for our society and contributed to its progress. In our opinion, the cause of this problem is the already mentioned insufficient inclusion of the recent history in the curriculum. We do not claim that what is taught in history classes is irrelevant, but we think that the period that preceded and followed the establishment of Czechoslovakia should be given more attention.

Knowing history is the basis for building the future. Only if we can orient ourselves in the past and know the shortcomings that caused the failure, only then we can avoid mistakes in the future. That is why we think it is necessary to know history and not ignore it, because, as we have seen many times, it can return to us in a way we do not want. This is perfectly summed up in the world-famous statement of the writer and philosopher George Sanayan: *"Those who cannot remember the past are condemned to repeat it."* We hope that we have duly acquainted the readers of this paper with the history of the period in which the foreign resistance in France took place. We also believe that after reading the paper, they realized who the real hero is, from whom one can take an example.

Zoznam použitej literatúry

- ČAPLOVIČ, M.- FERENČUHOVÁ, B.- STANOVÁ, M. 2010. *M. R. Štefánik v zrkadle prameňov a najnovších poznatkov histografie*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2010. s. 288. ISBN 978-80-970434-0-7.
- DEJEPIS INAK. 2018. *Československé légie : Lod' smerujúca k domovu*. [online]. [citované 14.02.2020]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=CVB8cYp4GMYY>.
- DUFFACK, J.J. 2007. *Štefánik a Československo*. Praha : NAŠE VOJSKO Praha, 2007. s. 203. ISBN 978-80-206-0868-0.
- EMMERT, F. 2014. *Českoslovenští legionáři za první světové války*. Praha : Mladá fronta, 2014. s. 223. ISBN 978-80-204-3283.
- GONĚC, V.- HRONSKÝ, M.- PEKNÍK, M. 2018. *Slováci v československých légiách (1914-1917-1920)*. Bratislava : VEDA, Ústav politických vied SAV, 2018. s. 78. ISBN 978-80-224-1637-5.
- HAPÁK, P. a kol. 1986. *Slovenské dejiny IV*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986. s. 536. ISBN 71-047-86.
- KŠIŇAN, M. 2019. *Milan Rastislav Štefánik*. Druhé vydanie. Bratislava : Lindeni, 2019. s. 63. ISBN 978-80-566-1014-5.
- LETZ, R. 2010. *Slovenské dejiny IV*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010. s. 342. ISBN 978-80-8119-028-5.
- MANNOVÁ, E. a kol. 2003. *Krátke dejiny Slovenska*. Bratislava : AcademicElectronic Press v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, 2003. s. 370. ISBN 80-88880-53-X.
- MARSINA, R. a kol. 1990. *Slovenské dejiny*. Martin : Matica slovenská, 1990. s. 336. ISBN 80-7090-239-6.
- MOSNÝ, P.- HUBENÁK, L. 2008. *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice : Aprillas.r.o, 2008. s. 376. ISBN 978-80-89346-02-8.
- MRVA, I.- MULÍK, P. 2019. *Rok 1918 a Slováci*. Martin : Matica slovenská, 2019. s. 116. ISBN 978-80-8128-224-9.
- PEKÁR, M. 2015. *Dejiny Slovenska 1918-1945*. Košice : Univerzita Pavla Šafárika v Košiciach, 2015. s. 198. ISBN 978-80-8152-325-0.
- PEKNÍK, M. a kol. 2000. *Pohľady na slovenskú politiku*. Bratislava : VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000. s. 759. ISBN 80-224-0584-1.
- SYRNÝ, M. 2016. *Slovenské dejiny 20. storočie (1900-1945)*. Banská Bystrica : Belianum, 2016. s. 238. ISBN 978-80-557-1178-2.

VRÁBEL, F. 2018. *Splnený sen : Milan Rastislav Štefánik a vznik Československa*. Banská Bystrica : PRO, s.r.o., 2018. s. 168. ISBN 978-80-89057-76-4.

**Potreba modernej a jednotnej úpravy trestnoprávnej zodpovednosti mladistvých
podľa zákona č. 48/1931 Zb. z a n. /**

The need for modern and uniform regulation of juvenile criminal liability
under act no. 48/1931 Zb. z and n.

Krahulec Kristián

Abstrakt

Predložená práca je zameraná na problematiku trestnoprávnej zodpovednosti mladistvých páchatel'ov v I. ČSR. Je venovaná konkrétne právnohistorickej reflexii potreby a samotného prínosu unifikujúceho československého zákona č. 48/1931 o trestnom súdnictve nad mládežou, z teoretického ako aj praktického pohľadu aplikácie uvedenej trestnoprávnej juvenilnej legislatívy. Hlavným cieľom práce je vyzdvihnutie unifikačného úsilia prvorepublikových právnych teoretikov a praktikov na prípravných prácach uvedeného prelomového zákona, ako aj deskripcia jeho najdôležitejších ustanovení spolu so zhodnotením právnej, a aplikačnej praxe súdov mládeže.

Kľúčové slová: trestné právo, mládež, mladistvý páchatel', trestné súdnictvo nad mládežou, I. ČSR, trestnoprávna veda

Abstract

The presented work is focused on the issue of criminal liability of juvenile offenders in the First Czechoslovak Republic. It is devoted specifically to the legal-historical reflection of the need and the very benefit of the unifying Czechoslovak Act no. 48/1931 on juvenile criminal justice, from a theoretical as well as a practical point of view of the application of the said criminal juvenile criminal legislation. The main goal of the thesis is to highlight the unification efforts of the first republican legal theorists and practitioners in the preparatory work of the above-mentioned groundbreaking law, as well as a description of its most important provisions together with the evaluation of legal, and application practice of juvenile courts.

Key words: criminal law, juvenile, juvenile offender, criminal juvenile justice, I. Czechoslovakia, criminal science.

Úvod

Témou práce je prínos, ale aj potreba modernej právnej úpravy trestnoprávnej zodpovednosti mladistvých nielen z pohľadu zákona č. 48/1931 Zb. z. a n. o trestnom súdnictve nad mládežou, ale aj z pohľadu jeho prípravných prác vedených predovšetkým vtedajšou odbornosťou a praxou súdov.

V prvej časti rozoberáme východiskové predpoklady pre nevyhnutné začatie prípravných prác na unifikačnom zákone o trestnom súdnictve nad mládežou, z dôvodu dlhodobu pretrvávajúceho problému právneho dualizmu v I. ČSR. Dôležitosť problémov sme načrtli z pohľadu dobovej právnej odbornosti a praxe súdov. Následne pojednávame o prípravných a kodifikačných prácach k relevantnému zákonu č. 48/1931 Zb. z a n., ktorého prijatie bolo odpoveďou na otázku absentujúcej jednotnej právnej úpravy trestnoprávnej zodpovednosti mladistvých v I. ČSR.

V nasledujúcich kapitolách rozoberáme ustanovenia samotného zákona č. 48/1931 Zb. z. a n. a v neposlednom rade sme venovali pozornosť výsledkom jeho aplikačnej praxe ako aj problémom, ktoré znej vznikli.

1 Potreba unifikujúcej právnej úpravya teoretickoprávne snahy na kodifikácii zákona číslo 48/1931 Zb. z. a n.

Po vzniku Československa v roku 1918 bolo potrebné zamedziť vzniku právneho vákua. Tento problém sa podarilo vyriešiť na základe zákona O zriadení samostatného československého štátu, ktorý sa stal jeho prvým zákonom, a bol publikovaný v Zbierke zákonov ako zákon č. 11/1918 Zb. z. a n., nazývaný tiež ako recepčná norma,¹ v dôsledku ktorého sa recipoval celý právny poriadok a právne predpisy z bývalého Rakúsko-Uhorska do československého právneho poriadku. Pôsobnosťou recepčnej normy nadviazalo odvetvie trestného práva na kontinuitu s rakúskym a uhorským právnym poriadkom, výsledkom čoho bol vznik právneho dualizmu.

Uvedená dualita rezonovala aj v oblasti trestného práva nad mládežou, kde na území Čiech a Moravy platil zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinoch, prečinoch a priestupkoch. Na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi platili zák. čl. V/1878 ako trestný zákonník o zločinoch a prečinoch, a jeho novela ako zák. čl. XXXVI/1908, ktoré upravovali hmotno-

¹ MOSNÝ, P. - LACLAVÍKOVÁ, M. 2014. Dejiny štátu a práva na území Slovenska II. (1848 - 1948)., Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014.

právnú problematiku trestného práva nad mládežou. Čo sa týkalo procesno-právnej úpravy, tú vo východnej časti Československa ustanovil zák. čl. VII/1913 o súdnictve nad mládežou.

K danej problematike dualitného pôsobenia trestnoprávných noriem v jednom štátnom celku sa vyjadril aj prof. Miříčka vo svojom dobovom diele, a to nasledovne: „*Kdežto bývalé rakouské právo má jen velmi málo zákonných ustanovení hmotného i formálního trestního práva mládeže, a nedostatek ten hledělo – ovšem nedostatečným způsobem - nahraditi opatřeními správními, měly Uhry již před válkou do podrobnosti vybudované hmotné i procesní trestní právo mládeže. Vě světle novějších poznatků jeví se však i toto právo částečně zastaralým a se stanoviska legislativně technického těžkopádným a složitým.*“²

Zmienovaný problém v západnej časti Československa spôsobovala nedostačujúca, zastaraná až archaická a už vôbec nie s dobou idúca úprava trestného práva nad mládežou. V Čechách v tej dobe platilo iba pár hmotno-právnych, a aj to roztrúsených noriem upravujúcich trestné právo na poli mládeže. Čo sa týkalo procesno-právnej úpravy zachádzania s kriminálnou mládežou, tá skoro vôbec neexistovala, čo spôsobovalo nemalé problémy pri zaobchádzaní s mladistvými kriminálnikmi pred súdom. Na druhej strane republiky bol už tento problém sčasti vyriešený vyššie spomínanými zákonnými článkami XXXVI/1908 a VII/1913.

Potreba novej a jednotnej právnej úpravy trestného práva nad mládežou sa ukázala aj v oblasti „*péče o provinilou mládež cikánskou*“,³ a to na základe štatistiky trestných činov z rokov 1923-1927, kde sa prostredníctvom zozbieraných údajov posudzovala kriminalita mladistvých Rómov. Počas sčítavania prípadov previnení mladistvých Rómov sa otvoril problém dvojitej právnej úpravy. Tento problém spočíval v tom, že „*v Čechách a zemi Moravskoslezské jsou podle dříve platných zákonů a předpisů mezi mladistvé cikány započítavani mladiství provinilci ve věku od 14 do 18 let (tedy 5 ročníků), kdežto na Slovensku a Podkarpatské Rusi jsou za mladistvé započítávany osoby ve věku již od 12 do 18 let (celkem 7 ročníků).*“⁴

Zmienené problémy v československej trestno-právnej vede sa snažili vyriešiť štátne orgány (rezortné ministerstvo spravodlivosti ale aj ministerstvo sociálnej starostlivosti), ktoré oslovili vtedajších odborníkov z kruhu právnych teoretikov ale aj právnikov. Väčšina z nich videla jediné východisko pre prekonanie spomenutých problémov v unifikácii právnych predpisov na poli trestného práva nad mládežou vo svetle hmotno-právnej i procesno-právnej

² MIŘÍČKA, A. SCHOLZ, O. 1932. O trestním soudnictví nad mládeží. Praha: Československý kompas, 1932. s.4.

³ NOVÝ, V. 1936. Péče o provinilou mládež cikánskou. In: Péče o mládež, 1936. ročník 15, s. 189.

⁴ NOVÝ, V. 1936. Péče o provinilou mládež cikánskou. In: Péče o mládež, 1936. ročník 15, s. 190 - 191.

úpravy. Prevažovala idea vytvoriť samostatný zákon upravujúci trestné právo nad mládežou, ktorý by bol jednotne aplikovaný na celom území I. Československej republiky. Zákon mal vyriešiť či už problém rozdielnej a tým aj veľmi problematickej trestnej zodpovednosti mládeže, v oboch častiach republiky ale predovšetkým mal odstrániť právny dualizmus, zmodernizovať zastarané predpisy a zaviesť aj na územie Čiech a Moravy procesno-právnu úpravu nad mladistvými.

Už v roku 1918 sa touto problematikou a prípravou podobného zákona zaoberala skupina vtedajších odborníkov, medzi ktorými bol prof. Jaroslav Kallab,⁵ ale aj prof. August Miříčka,⁶ a prof. Albert Milota. Všetci menovaní sa intenzívne zúčastňovali prípravných prác k novej zákonnej úprave v oblasti trestného práva nad mládežou, ktorá sa niesla v duchu zjednotenia a reformy právnych predpisov. Práve v roku 1922 bola vypracovaná prvá osnova zákona, ktorá čerpala viac z Uhorskej ako Rakúskej legislatívy, avšak neprikročilo sa k jej predloženiu Národnému zhromaždeniu. To znamenalo, že právny dualizmus v oblasti trestného práva nad mládežou platil až do predloženia druhej osnovy zákona na poli trestného práva riešiaceho problematiku kriminality mládeže. Osnova druhého zákona „*byla předložena v roce 1930 poslanecké sněmovně*“,⁷ druhá osnova našla inšpiráciu práve vo svojej predchodkyni, v osnove zákona z roku 1922 a pokračovala v jej duchu a myšlienkach, avšak musela byť podrobená revízii vzhľadom na pokrok v oblasti trestného práva, ktorý sa udial vo svete. Do pozornosti sa brali najmä pokroky, ktoré boli dosiahnuté v nových zákonoch vydaných v Rakúsku a Nemecku. Prof. Miříčka uviedol, že „*tato revise byla provedena za*

⁵ Univ. prof., JUDr. Jaroslav Kallab bol významný československý právnik, ktorý žil v rokoch 1879 -1942. Pôsobil v oblasti trestného práva hmotného aj procesného, avšak významnú časť svojej profesijnej kariéry zasvätil zakotveniu sociálnej starostlivosti o mládež v I. Československej republike, ktorú podporoval najmä cez mesačník *Péče o mládež*, ktorého bol šéfredaktorom. *Péče o mládež* sa venovala celkovej problematike starostlivosti o mládež v období rokov 1922 – 1949. Svoje príspevky do mesačníka pridávali významní odborníci z rôznych profesií z danej doby a rozoberali akútne problémy týkajúce sa celkového rozhrania mládeže. Významnú časť mesačníka *Péče o mládež* tvorila problematika kriminálnej mládeže a možnosti jej prevencie a riešenia cez rôzne inštitúty, akými boli *úřadovny pro mladistvé provinilce alebo úřadovny pro péči o mládež soudne stíhanou*, ale aj cez samotné trestné právo. A práve tu je aj obrovský význam prof. Jaroslava Kallaba, ktorý neskutočnou mierou a svojou prácou prispel k unifikácii trestného práva nad mládežou a to vo forme zákona č. 48/1931 Zb. z. a n. o trestnom súdnictve nad mládežou.

⁶ Prof. JUDr. August Miříčka (1863 -1946) bol československý právnik a teoretik, ktorý sa podieľal na kodifikácii československého trestného práva. Významne sa participoval aj na osnovách československých zákonov v oblasti trestného práva a tiež spolupracoval s prof. Jaroslavom Kallabom na uzákonení zákona o trestnom súdnictve nad mládežou. Tejto oblasti práva sa významne venoval dlhodobo a vďaka jeho zásluhám bola aj vytvorená *Úřadovna pro péči o provinilou mládež u pražského krajského soudu*. Počas svojho života publikoval veľa významných diel ohľadom trestného práva a taktiež sa stal pravidelným prispievateľom do mesačníka *Péče o mládež*, kde sa najmä venoval problematike trestného práva nad mládežou ale aj rozvoju súdnictva v tejto oblasti.

⁷MIŘIČKA, A. SCHOLZ, O. 1932. O trestním soudnictví nad mládeží. Praha: Československý kompas, 1932. s.4.

stále a vydatné součinnosti odborníků a organizací pro Péči o mládež, jimž tu třeba za jejich usilovnou spolupráci vzdáti dík.“⁸

Ku kodifikácii predmetného zákona avšak neprispela iba práca spomínaného kolektívu odborníkov a autorov, ale aj vášnivá diskusia, ktorá sa viedla na poli sudcovských debát odohrávajúcich sa v pravidelne vydávanom periodiku, ktorý bol publikovaný zväzom československých sudcov v Sudcovských listoch.

Debaty vedené sudcami ohľadom trestného súdnictva nad mládežou a možnosti jeho modernizácie a reformy sa neokliešťovali separovane len na územie Slovenska alebo Čiech, ale prezentovali sa ako spoločné vzájomné úvahy v celoštátnom meradle, pričom sa vyzdvihovala spoločná spolupráca slovenských aj českých odborníkov, a tiež praktikov na príprave unifikujúceho zákona v oblasti trestného súdnictva nad mládežou. V spomínaných diskusiách sa utvárali aj základy prístupu k mladistvým páchatelom, kde sa sudcovia dohodli, že najlepší spôsob na nápravu mladistvých kriminálnikov bude prostredníctvom trestov s výchovno-nápravným rozmerom a účinkom.

Vtedajší sudca Dr. Chvojka, ktorý sa tiež zúčastňoval na diskusiách ohľadom reformy súdnictva nad mládežou, *„podal nasledovné kriminologické dáta: mladiství provinilci, jichž bylo zde méně v roku 1923 než v letech predešlých, potřebují ku svému polepšení nejváce pomoci od široké veřejnosti, od spolků dobročinných a speciálně od spolků, které by za hlavní úkol měly dozor nad provinilou mládeží a poskytovaly by hmotné, peněžité prostředky ku dosažení kýženeho cíle, nápravy zkažené mládeže, kterážto náprava souvisí těsně se zlepšením hmotných poměrů mladistvých provinilců, neboť u největší části provinilců je příčinou a motivem trestního činu bída, nouze, a v méně četných případech mladistvý nerozum, nerozvážnost, nezkušenost a uličnictví.*“⁹

Vedením odborných debát z kruhov praktikov, ale aj teoretikov bola iniciovaná osnova zákona č. 48/1931 Zb. z. a n. o trestnom súdnictve nad mládežou. Avšak aj keď bola už osnova hotová a pripravená, nezaobišlo sa jej prejednávanie v poslaneckej snemovni bez problémov. Páni poslanci ľudovej strany Dr. Daněk a P. Stašek nezabudli *„zdůrazniti, že hlubokou mravní krísí v živote naší mládeže je vinna laická morálka našich škol a že náboženská byla by nejlepším preventivním prostředkem hříchů nedospělých.*“¹⁰ Na

⁸ MÍŘIČKA, A. SCHOLZ, O. 1932. O trestním soudnictví nad mládeží. Praha: Československý kompas. 1932. s.5.

⁹ SNA, f. IMSP, šk. 11, inv. č.43. Citované podľa LÁCLAVÍKOVÁ, M. ŠVECOVÁ, A. 2019. Dieťa medzivojnového Slovenska. Verejná sociálna starostlivosť o deti a mládež na Slovensku a jej inštitucionálna základňa. Praha: Leges, 2019, s. 196-197.

¹⁰ MRÁZEK, K. 1933. Trestní řízení nad mládeží – popřevratovy snahy po nové úpravě trestání mládeže. In: Péče o mládež, 1933. ročník 12., s. 200.

vystúpenie snemových poslancov zareagoval poslanec Dr. Winter, ktorý poukázal na to, že od roku 1922 kriminalita mládeže na celom území našej republiky postupne klesá. Následne poukázal na štatistické údaje, ktoré dokazovali, že *„rok 1921 a 1922 byl vrcholem zpustlosti mládeže, již nezavinila přirozeně ani škola, ani laická morálka. Ostatně vždyť ti zpustlíci byli vesměs odchovanci školy předpřevratové, které vychovávala nábožensko-mravně a v níž katoličtí faráři a katecheti měli veliké slovo.“*¹¹ K politickej rozprave sa pripojilo viacero poslancov, či už z radov komunistických alebo nemeckých, medzi nimi aj pán poslanec Krebs, ktorý prejavil obavu, že by mohlo dôjsť k zneužívaniu zákona v smere národnostnom a to spôsobom, že deti, ktoré by mali byť podľa zákona odovzdané do polepšovni (najmä nemeckého pôvodu), by boli odnárodňované. Na danú obavu zareagoval zástupca ministra spravodlivosti, že polepšovne budú národnostne rozdelené, takže nemecké deti budú umiestňované v nemeckých ústavoch, v čoho dôsledku k odnárodňovaniu nebude dochádzať. Neskôršia debata v pléne poslaneckej snemovne odbočila od hlavnej témy, čoho využili viacerí poslanci, pán poslanec Krebs a Luschka začali diskutovať o sčítavaní ľudu a pán poslanec komunistickej strany Hrubý využil danej debaty aby podotkol, že všetko, čo snemovňa robí, je proti pracujúcemu ľudu a proletariátu. Celkovo poslanci prijali zákon pozitívne, proti sa vyslovili len členovia komunistickej strany.¹²

Ako bolo zvykom, otázky ohľadom novej osnovy nenechali na seba čakať ani z kruhov československých právnikov. Na treťom zjazde právnikov československých, konanom v Bratislave v roku 1930, sa prejedávala programová otázka a to *„Jak by mělo býti upraveno trestní soudnictví nad mládeží?“*¹³ Po horlivej diskusii sa elitná špička medzi československými právnikmi zaoberajúcimi sa trestným právom dospela k názoru, že schválené by mali byť zásady už vypracovanej osnovy zákona o trestnom súdnictve nad mládežou. Problém zločinnosti mládeže sa stal predmetom vedeckého skúmania, ktorého cieľom bolo v prvom rade zistiť príčiny kriminality mládeže a následne aplikovať vhodné prostriedky na jej nápravu. Jednomyselným presvedčením celej vedeckej, právnickej, ale aj sudcovskej odbornosti v československu sa stalo, *„že trest sám u dětí mnoho nespraví, naopak*

¹¹ MRÁZEK, K. 1933. Trestní řízení nad mládeží – popřevratovy snahy po nové úpravě trestání mládeže. In: Péče o mládež, 1933. ročník 12., s. 200.

¹² Blížšie pozri: Těšnopisecká zpráva o 94. schůzi poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé v Praze v pátek dne 12. prosince 1930. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/094schuz/obsah.htm> (navštívené dňa 16.2.2020)

¹³ MRÁZEK, K. 1933. Trestní řízení nad mládeží – popřevratovy snahy po nové úpravě trestání mládeže. In: Péče o mládež, 1933. ročník 12, s. 200.

že nevhodná forma trestu zlo ještě zvětšuje.“¹⁴ Preto bolo nutné odstrániť príčiny a veľmi pozorne uvažovať o prostriedkoch nápravy.

Po politických a hospodárskych problémoch, ktoré sprevádzali a predĺžili prípravné práce na zákone, sa konečne „osnova nového trestního soudnictví nad mládeží stala zákonem s platností od 1. října 1931.“¹⁵

2 Prínos zákona číslo 48/1931 Zb. z. a. n. o trestnom súdnictve nad mládežou

V textácii zákona (§ 1 a 2), došlo k diferencovaniu kategórií osôb neplnoletých na dve skupiny a to „nedospelé a mladistvé“. Za nedospelého boli považované osoby, „*kteřé v době spáchaného činu nedovršily čtrnáctého roku svého věku*“¹⁶ v dôsledku čoho nepodliehali trestnej zodpovednosti. Hranica trestnej zodpovednosti bola dôsledkom uzákonenia predmetného zákona posunutá na 14. rok veku. To znamenalo, že trestne zodpovednými sa stali už mladiství, ktorých zákon definoval ako „*ten, kdo dokonal čtrnáctý ale nedokonal osmnáctý rok věku svého.*“¹⁷ Avšak aj trestná zodpovednosť mladistvého mohla byť vylúčená a to za predpokladu, že mladiství „*nemohli pro značnou zaostalost v době činu rozpoznati jeho bezprávnost nebo řídití své jednání podle správného rozpoznání.*“¹⁸ Ak sa mladistvý dopustil trestného činu, tento čin sa nazýval „*provinení*“.

Pri spáchaní trestného činu mladistvým mohol výrok súdu znieť buď na odsúdenie alebo na zbavenie viny. Ak sa v danom prípade vyskytli podmienky na odsúdenie mladistvého páchatel'a, mohol súd „*upustiť od potrestání, odsouditi k trestu podmíněně, nebo odsouditi k trestu nepodmíněně.*“¹⁹ Vo všetkých zmienených variáciách mohol súd ďalej nariadiť aj nápravno-výchovné opatrenia, akými boli ochranný dozor (§ 11) alebo ochranná výchova (§ 12). Ďalšou možnosťou súdu bolo uloženie riadnych trestov, medzi, ktoré patrili

¹⁴ MRÁZEK, K. 1933. Trestní řízení nad mládeží – popřevratovy snahy po nové úpravě trestání mládeže. In: Péče o mládež, 1933. ročník 12, s. 201.

¹⁵ MRÁZEK, K. 1933. Trestní řízení nad mládeží – popřevratovy snahy po nové úpravě trestání mládeže. In: Péče o mládež, 1933. ročník 12, s. 201.

¹⁶ MÍŘIČKA, A. SCHOLZ, O. 1932 O trestním soudnictví nad mládeží. Praha: Československý kompas, 1932. s.7.

¹⁷ KALLAB, J. 1931. Stručný výklad zákona z 11. března 1931. č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží. Brno: Čs. Akad. Spolok Právník, 1931. s.5.

¹⁸ KALLAB, J. 1931 Stručný výklad zákona z 11. března 1931. č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží. Brno: Čs. Akad. Spolok Právník, 1931. s.5.

¹⁹ KALLAB, J. 1931 Stručný výklad zákona z 11. března 1931. č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží. Brno: Čs. Akad. Spolok Právník, 1931. s.12.

„trest zavření a trest peněžitý“. „Trest zavření nahraňuje trest smrti i jakýkoliv trest na svobodě, který by za stejných okolností stihl osobu starší.“²⁰

Zákon taktiež výslovne zakazoval styk mladistvých páchatel'ov s dospelými trestancami, z dôvodu zamedzenia ich negatívneho pôsobenia na mravné prerodenie mladistvých. Ak nastala situácia, že mladistvý v priebehu výkonu svojho trestu dovŕšil 18 rokov, bolo mu umožnené, aby si zostávajúci trest vykonal v polepšovni, ale iba do dovŕšenia 21. roku veku. Po prepustení mladistvého bolo možné, aby súd nad ním nariadil ešte dodatočnú ochrannú výchovu alebo ochranný dozor.

Spomínané nápravno-výchovné opatrenia, ktoré mohol sudca podľa § 5. ods. 2 zákona o trestnom súdnictve nad mládežou vyhlásiť nad mladistvým, boli ochranný dozor a ochranná výchova. Ak nad mladistvým bol vyhlásený ochranný dozor, bolo to z dôvodu, aby sa dohliadalo na jeho riadnu výchovu *„v jeho vlastní rodině, v níž žil, a současně mu bylo možné uložit' omezení, pokud šlo o způsob života.“*²¹ Zákon taktiež vymedzil, pre ktoré dôvody nesmie byť nad mladistvým ustanovený ochranný dozor. Medzi tieto dôvody patrilo politické, náboženské, sociálne alebo iné zmýšľanie mladistvého a jeho rodiny. Ochranný dozor taktiež nesmel trvať dlhšie ako do dosiahnutia 21. roku veku mladistvým. Ak ochranný dozor vo vlastnej rodine mladistvého páchatel'a nepostačoval, sudca mohol nad mladistvým vyhlásiť ochrannú výchovu. Tá prebiehala v tzv. „výchovně“ alebo v špeciálnych rodinách, ktoré dokázali poskytnúť podmienky na nápravu mladistvého kriminálnika. Tak, ako aj pri ochrannom dozore, ani ochranná výchova nesmela presiahnuť 21. rok veku mladistvého. Súd mal vždy pri ustanovení jedného zo spomínaných nápravno-výchovných opatrení brať ohľad na najvhodnejšie možnosti, ktoré by boli najúčelnejšie pre mravnú prevýchovu („prerodenie“) a nápravu mladistvého delikventa. Malo sa prihliadať najmä na okolnosti spáchaného činu, pomery v ktorých mladistvý vyrastal a najmä na mravnú a rozumovú vyspelosť mladistvého, čiže pri uložení trestu sa mali zohľadňovať všetky sociálno-kultúrne podmienky a limity, v ktorých sa mladistvý páchatel' pred spáchaním pohyboval a ktoré ho patologicky formovali, potencovali alebo priam navádzali k spáchaniu trestnej činnosti.²²

Procesno-právna úprava nad mladistvými bola upravená v druhej hlave zákona, v § 28 až § 53. Zákon neorganizoval súdy pre mládež ako špeciálne úrady, ale skôr ich koncipoval

²⁰ KALLAB, J. 1931. Stručný výklad zákona z 11. března 1931, č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží. Brno: Čs. Akad. Spolok Právnik, 1931. s.14.

²¹ HRUŠÁKOVÁ M. 2007. Vývoj trestního soudnictví nad mládeží v českých zemích a základní myšlenky prvorepublikové právní úpravy. In: K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace. Malachová, T. (ed.). Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.s.85.

²² V danej dobe sa preto do popredia dostáva kritérium sociálneho prostredia (tzv. fenotyp), v ktorom mladistvý žije. Sociálna funkcia trestného práva v danom type súdnictva je preto imanentnou súčasťou prvorepublikovej trestnoprávnej, justičnej praxe.

ako oddelenia už existujúcich všeobecných súdov. To znamenalo, že „*v sídle každého krajského soudu a okresního soudu byla zákonem zřízena pro trestní věci mládežtých zvláštní oddělení těchto soudů, která měla společné označení: soud mládeže.*“²³

Príslušnosť súdu sa určovala podľa trvalého pobytu obvineného, ak trvalý pobyt v dobe spáchania trestného činu nemal, príslušnosť súdu bola určená podľa miesta kde sa obvinený zdržiaval. „*Vecne příslušnými soudmi sa stali okresné a krajské soudy.*“²⁴ Pri okresných súdoch bol vždy ustanovený jeden sudca ako sudca mládeže, ktorý sa špecializoval na daný typ konania. „*U krajských soudů rozhoduje v trestních věcech mládeže zvláštní senát, nazvaný senát mládeže.*“²⁵

Vymenovanie predsedu a členov senátu aj s prísediacimi a ich náhradníkmi náležalo do kompetencie ministra spravodlivosti. Pri ustanovovaní prísediacich mal minister spravodlivosti brať ohľad na návrhy ústredných organizácií pre starostlivosť o mládež. Funkčné obdobie prísediacich bolo štyri roky s možnosťou opätovného vymenovania. Čo sa týkalo funkcie sudcu pre mládež, tak tá „*byla dlouhodobou záležitostí, kde i zákon předpokládal, že se touto problematikou bude soudce zabývat dlouhodobě, zejména vzhledem k nutnosti specializace.*“²⁶ Sudcovia, ale aj prísediaci mali byť svojim vzdelaním, predovšetkým pedagogickým, ale aj svojimi vlastnosťami a morálkou spôsobilí vykonávať tento úrad. Pri vedení trestného konania proti mladistvému musel byť jeho zákonný zástupca ale aj poručenský súd upovedomený o všetkých krokoch súdu, ako napríklad o: začiatku trestného konania, rozhodnutiach, uväznení alebo o ochranných opatreniach. Počas trestného konania nad mladistvým mali byť čo najdôkladnejšie zistené „*všechny osobní, rodinné a majetkové poměry i jiné okolnosti důležité pro rozhodnutí, jakého opatření má soud užiti.*“²⁷ Dôležitou povinnosťou súdu bolo aj vyžiadať si správu od poručenských súdov za účelom zistenia, či v predchádzajúcom období nebolo voči mladistvému páchatel'ovi vedené iné konanie alebo či v minulosti nedošlo k oslobodeniu mladistvého od potrestania alebo jeho stíhania. Pre súd relevantným prameňom poznania osobných pomerov mladistvého páchatel'a

²³HRUŠÁKOVÁ M. 2007. Vývoj trestního soudnictví nad mládeží v českých zemích a základní myšlenky prvorepublikové právní úpravy. In: K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace. Malachová, T. (ed.). Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.s.88.

²⁴ŠVECOVÁ, A. 2014. Starostlivosť o sociálne slabé minority na Slovensku v období I. ČSR. In: Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014.s.214.

²⁵KALLAB, J. 1931. Stručný výklad zákona z 11. března 1931. č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží. Brno: Čs. Akad. Spolok Právnický, 1931. s.28.

²⁶HRUŠÁKOVÁ M. 2007. Vývoj trestního soudnictví nad mládeží v českých zemích a základní myšlenky prvorepublikové právní úpravy. In: K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace. Malachová, T. (ed.). Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.s.89.

²⁷KALLAB, J. 1931 Stručný výklad zákona z 11. března 1931, č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží. Brno: Čs. Akad. Spolok Právnický, 1931. s.32.

boli lekárske vyšetrenia, tie neslúžili len na vybranie vhodných prostriedkov k jeho záchrane, ale aj na určenie vyspelosti mladistvého, ak sa počas vyšetrenia zistilo, že mladistvý nebol v čase spáchania činu mravne alebo rozumovo dostatočne vyspelý, muselo sa upustiť od jeho potrestania.

Pri vypočúvaní mladistvého páchatel'a počas trestného konania mohol súd prizvať jeho zákonného zástupcu alebo inú, na to spôsobilú osobu. Ich prizvanie malo zabezpečiť ľahší priebeh výsluchu a malo sa dospieť k rýchlejšiemu zisteniu pravdy. Zákon o trestnom súdnictve nad mládežou vo svojich ustanoveniach upravil aj obligatórne zastúpenie mladistvého a to tak, „*že v hlavním přelíčení mladistvý vždy musí mít obhájce; v přípravném řízení tenkrát, uzná-li to senát (soudce) ,mládeže účelným pro úspěšné hájení obviněného, a vždy, jeli ve vazbě.*“²⁸ S prihliadnutím na výchovný účel trestného konania, uväznenie mladistvého bolo značne obmedzené, a to aj len za predpokladu, že cieľ väzby nemohol byť vykonaný inými opatreniami ako napríklad umiestnením v niektorom výchovnom ústave.

Mladistvý mal právo v priebehu celého trestného konania sa vyjadrovať k veci a to vždy, keď to požadoval. Ak nebol prítomný obhajca mladistvého, v konaní sa nesmelo pokračovať, na druhej strane súd mohol nariadiť mladistvému, aby opustil súdnu sieň pri niektorých častiach hlavného pojednávania. Trestné konania s mladistvými boli verejné. Avšak „*verejnost může být vyloučena úplně nebo pro jednotlivé části přlíčení jen z důvodu mravnosti nebo veřejného pořádku.*“²⁹ Pri vylúčení bol súd viazaný aj súhlasom obhajcu a zákonného zástupcu mladistvého. Zákon vo svojich ustanoveniach taxatívnym spôsobom vypočítaval aj osoby, ktoré z hlavného pojednávania nesmeli byť vylúčené. Medzi tieto osoby patrili: rodičia mladistvého, poručník alebo obhajca mladistvého. Napriek tomu, že trestné konanie s mladistvým bolo verejné, zákon zakazoval zverejňovať informácie o mladistvom páchatel'ovi a to jeho meno, skutok, ktorý spáchal alebo okolnosti, ktoré by mohli viesť k odhaleniu osoby mladistvého.

Opravné prostriedky, ktoré zákon v jeho ustanoveniach zakotvil, boli sťažnosť a odvolanie. Tie mohli „*v prospech mladistvého podat' aj jeho rodičia, zákonný zástupca, obhajca, pomocné zariadenie a verejný žalobca. Proti vůli obvineného však iba jeho otec, matka, zákonný zástupca, obhajca a pomocné zariadenie.*“³⁰

²⁸KALLAB, J. 1931 Stručný výklad zákona z 11. března 1931. č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží. Brno: Čs. Akad. Spolok Právnik, 1931. s.33.

²⁹BILÝ, J. 1931. Trestní soudnictví nad mládeží – Veřejnost přelíčení před soudy mládeže. In: Péče o mládež, 1931. ročník 10, s. 300.

³⁰GALBAVÝ, Ľ. - PODHOREC, I. - VONDŘÁKOVÁ, E. 2013. Špecifiká ukladania trestov mladistvým v historickom kontexte. In: Trestnoprávne a kriminologické aspekty kriminality mládeže. Kuruc, P. (ed.), Žilina: EUROKÓDEX, 2013. s. 415.

Tretia a zároveň posledná hlava zákona o trestnom súdnictve nad mládežou obsahovala spresňujúce a doplňujúce ustanovenia, medzi ktoré boli zahrnuté aj záverečné ustanovenia. Medzi poslednými riadkami zákona boli taktiež vymerané rôzne sankcie, či už pre osoby, ktoré vystavili mladistvého nebezpečeniu, alebo za marenie výkonu ochranných opatrení.

3 Problémy a zhodnotenie aplikačnej praxe zákona číslo 48/1931 Zb. z. a n.

Prijatím zákona č. 48/1931 Zb. z. a n. o trestnom súdnictve nad mládežou bolo nepochybne prvýkrát na území I. Československej republiky jednotne upravené trestné právo nad mládežou. Zákon bol na svoju dobu moderný a detailne prepracovaný. Vo svojom dobovom príspevku v „*Péči o mládež*“ sa k výsledkom novej právnej úpravy nad mladistvými vyjadril Vilém Nový: „*Pokud jde o otázku, jak se osvědčilo soudnictví nad mládeží, třeba říci toto: Na Slovensku nový zákon nahradil toliko starý a podle názoru soudců lze očekávat, že se v praxi osvědčí. Zvláště přidání laického živlu do senátů se osvědčilo.*“³¹ Celkovo sa mohlo skonštatovať, že napriek kríze ktorá doľahla aj na mládež, jej mravný stav nebol znepokojujúci. Na záver Vilém Nový napísal: „*Zločinnost nevzrůstá, případy zpustlosti jsou ojedinělé a celková přestupnost se nezhoršila. Zákon o soudnictví nad mládeží vykonal dobrý kus práce. Zprávy zjišťují, co by se dalo zlepšiti a jak by se ochrana mládeže před provinilostí dala lépe organisovat. Nepochybujeme, že dobrá vůle všech, kteří zákon uvedli v život, ochota pracovníků v ministerstvu, vědomí vážné odpovědnosti soudců a ochota pracovníků účastnících se pomocných zařízení ještělepší výsledky dosavadní práce, podnikané ve prospěch mládeže a tím i budoucnosti celého národa.*“³²

O výsledkoch zákona a o samotnom zákone boli vedené debaty aj v súdnej praxi. Daná reforma v oblasti trestného súdnictva nad mládežou sa nestretla iba s pozitívnymi ohlasmi, ale medzi sudcami si vyslúžila aj kritiku. Sudcovia svoje názory prezentovali najmä v Sudcovských listoch z roku 1932 pod názvom: K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z a nař.³³

Anonymizovaný autor Dr. V. S. sa v Sudcovských listoch vyjadril k viacerým ustanoveniam zákona o mladistvých. Považoval posunutie trestnej zodpovednosti na 14. rok

³¹ NOVÝ, V. 1935. Výsledky zákona o soudnictví nad mládeží. In: *Péče o mládež*, 1935. ročník 14, s. 287.

³² NOVÝ, V. 1935. Výsledky zákona o soudnictví nad mládeží. In: *Péče o mládež*, 1935. ročník 14, s. 288.

³³ VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992.

veku za velmi odvážný krok³⁴. Následně vyslovil názor, že „uvedené rozšíření beztrestnosti projeví škodlivé účinky tím, že bezpečnost občanů proti bezprávným činům nedospělců bude nyní silně zmenšena. Domnívají-li se původci zákona, že léčebnými nebo výchovnými opatřeními suplovali dostatečně dřívější trestání jsou na omylu a každý praktický soudce musí mi dát za pravdu, nebo se o tom v nejbližší době přesvědčí. Všechna výchovná opatření jsou pouze nesplnitelnou teorií už z toho důvodu, že převážná většina soudců nemá možnost jejich praktického provedení pro nedostatek hmotných prostředků (léčebny, výchovatelny).“³⁵ Sudce Dr. V. S. negativně zhodnotil aj ďalšie ustanovenia zákona. Medzi ustanovenia, ktoré si vyslúžili jeho negatívnu kritiku, patrí aj ustanovenie § 6 zák. o upustení od trestu pre ospravedlniteľnú neznalosť právnych predpisov. Ďalej podľa neho: „může ustanovení míti demoralizující význam pro mladistvé, dnes již značně rozumově vyspělé, zejména půjdou-li jim v tomto směru na ruku obhájci. Velmi pochybným co do prospěchu věci samé zdá se mi ustanovení o zřizování obhájců. Může to po mém názoru ve většině případů u okresních soudů znamenati jen zmnožení práce nebo zase zvrhne se ustanovení obhájce na pouhou formalitu.“³⁶ Napokon sa Dr. V. S. kriticky postavil aj voči jednej z hlavných ideí zákona o trestnom súdnictve nad mládežou. Nestotožňoval sa s myšlienkou výchovných a nápravných opatrení pre mladistvých na úkor ťažších trestov, na margo toho uviedol: „nejzatvrzelejší nedospělce, které prvý mírný trest zdál se pobízeti k dalším trestým činům odvrátil jsem od zločinnosti pouze naprostou přistností v trestání a zejména v provádění výkonu trestu.“³⁷

Reakcie z radov sudcov na spomenuté výhrady nenechali na seba dlho čakať. V krátkom časovom spektre sa na spomenutý príspevok vyjadrilo viacero sudcov. Sudca R. Pinter sa vyjadril k niektorým výčitkám spomenutého autora. V úvode svojho príspevku sa vyjadril k ustanoveniu § 1 ods. 1 zák. o rozšírení beztrestnosti do 14. roku. R. Pinter k prechádzajúcej výhrade uviedol, že „zákon připouští dalekosiahlejší zásah do sféry osob

³⁴ VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992.

³⁵ Dr. V. S. (autor uveden pouze zkratkou): K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z. a nař., Soudcovské listy, 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992, s.33.

³⁶ Dr. V. S. (autor uveden pouze zkratkou): K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z. a nař., Soudcovské listy, 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992, s.33.

³⁷ Dr. V. S. (autor uveden pouze zkratkou): K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z. a nař., Soudcovské listy, 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992, s.33.

mladších než 14 let, v tomto směru zákon ani neustanovil minimální hranici“³⁸ v dôsledku čoho nemôže dôjsť k obavám, ktoré vyjadril Dr. V. S.. Následne oponoval predchádzajúcim vyjadreniam k § 6 zák. o upustení od trestu pre ospravedlniteľnú neznalosť právnych predpisov, a to tak, že „V tomto směru je třeba vyzvihnouti tendenci zákona: pokud možno rozšířiti možnost volného uvažování soudcovského úmyslu zameziti tím zvrhnutí individuálního rozhodování v obyčejnou šablovitost. Proto vsunul zákonodárce do zákona podmínku § 33 o zvláštních schopnostech soudců k tomuto úřadu povolaných.“³⁹ Na záver svojho príspevku dodal „K článku Dr. V. S. ještě toto: Není těžko pochopiti jeho stanovisko k zákonu č. 48/31. Přejchod z praxe zákona z roku 1852 č. 117 ř. z. do praxe zákona „modernějšího“, bez náležité přípravy, nutno uznati není snadný, avšak obavy v úvodu článku projevené jsou rozhodně přemrštěné, i když připustíme, že na pisatele článku působily vlivy „vžité praxe“ dnes už možno říci velmi zastaraného trestního zákona dříve rakouského.“⁴⁰

Na príspevok Dr. V. S. reagoval aj sudca E. Ečera, ktorý v úvode svojho príspevku uviedol, že v prípade každého nového zákona sa nájdu aj jeho odporcovia, výnimkou nebol ani príspevok od Dr. V. S. Avšak v tomto prípade je potrebné akceptovať, že sudcovia s dlhodobou zaužívanou praxou sú viac konzervatívni a zaujatí voči novým zákonodarným snahám. Na druhej strane sudcovia novej generácie sú otvorení zmenám a novým myšlienkam a pôsobia viac flexibilnejšie. E. Ečera na vyššie spomínanú kritiku výchovných opatrení uviedol „Úkolem kriminální politiky a soudní praxe musí býti u mládeže zabraňování zločinnosti opatřeními a prostředky, pokud jde o zlo intenzivněji projevené, hlavně však napravovati zlo meně intenzivně projevené, více však skryté a hrozící zhoubným propuknutím bez včasného výchovného opatření. Neboť provinění mladistvého jest mnohdy jenom vykříčnickem jeho ocitnutí se na šikmé ploše, od níž musí býti rozumové a kriminálně-politicky odvrácen, aby neklesl nadobro. Toto pochopení právě nemělo rakouské zákonodarství a dozvuky těchto nesprávných myšlenek při výchově a odvracení trestných činů dnešní mládeže jeví se poněkud v zálibě některých našich starších soudců.“⁴¹ Pozornosti E.

³⁸ PINTER, R.; K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z. a nař., Soudcovské listy, 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodarství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992. s.34.

³⁹ PINTER, R.; K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z. a nař., Soudcovské listy, 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodarství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992. s.34.

⁴⁰ PINTER, R.; K zákonu o mladistvých č. 48/1931 Sb. z. a nař., Soudcovské listy, 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodarství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992, s.35.

⁴¹ EČER, R.: Hlavní intence zákona o mladistvých, Soudcovské listy, 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodarství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatelství Leges, 1992. s.36.

Ečeru neušla ani výhrada Dr. V. S. k inštitútu obligatórneho zastúpenia mladistvého obhajcom. K danej výhrade E. Ečera uviedol „*myslíme-li však pouze na zlepšení a vrácení mladistvého co nejdříve poctivému a řádnému životu, nikoli jenom na zvýšení pracovní agendy, pak oceníme plně zásah a účinnost obhajoby, jež má možnost zvláště při vazbě urychlit věc mladistvého.*“⁴²

Subjektívny postoj k prijatiu zákona o trestnom súdnictve nad mládežou na stranách Sudcovských listoch vyjadril sudca J. Smrčka. Uznal, že bolo už načase kodifikovať zákonnú úpravu v oblasti trestného súdnictva nad mládežou. Následne vyjadril podporu novému zákonu v sociálnej tendencii, k náprave mladistvých páchatel'ov, v dôsledku čoho zákon kládol veľký dôraz na ochranné opatrenia. Na záver stručne zmienil, že „*Nový zákon o mladistvých znamená jistě převrat v dosavadním trestním soudnictví, kde spíše se hledělo na čin než na osobu, kdežto zde jest to naopak.*“⁴³

Citované argumenty nepochybne poskytujú detailný pohľad na vnímanie zákona z pohľadu súdnej praxe a dobových odborníkov. Zároveň prinášajú efektívne zhodnotenie zákona o trestnom súdnictve nad mládežou a podmienok, v ktorých bol vytváraný a aplikovaný. Na druhej strane môžeme z pohľadu súčasnosti nepochybne tvrdiť, že zákon č. 48/1931 Zb. z. a n. znamenal obrovský a pozitívny posun v zaobchádzaní s mladistvými páchatel'mi, svojou nadčasovosťou a komplexnosťou poukázal nielen na dôležitosť výchovného rozmeru pri postihovaní mladistvých. Taktiež nastavil smerovanie budúcich trestnoprávnych noriem, ktoré mali uprednostniť zdravý duševný vývin mladistvých pred ich krutou a bezcieľnou represiou. Napriek mnohým pozitívnym ohlasom sa ani zákon č. 48/1931 Zb. z. a n. nevyhol vážnym nedostatkom, ktoré pramenili najmä z jeho praxe. Medzi najväčšie negatíva nepochybne patrila absencia vzdelania sudcov v oblasti psychológie a sociológie pre delikventnú mládež, alebo časom vytvorená škodlivá prax, ktorá spôsobovala, že pozície sudcov pre mladistvých sa obsadzovali najmladšími a neskúsenými sudcami alebo práve naopak, tými najstaršími sudcami, ktorí už len čakali na dôchodok. K zle prevedenej praxi zákona sa kriticky vyjadril aj dr. Cyril Stejskal, podľa ktorého najzávažnejším nedostatkom bolo nevytvorenie nových zariadení na prevýchovu mladistvých napriek nedostačujúcej

⁴² EČER, R.: Hlavní intence zákona o mladistvých, Soudcovské listy. 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatel'stvo Leges, 1992. s.36.

⁴³ SMRČKA, J. Zákon o mladistvých provinilcích v praksi, Soudcovské listy. 1932. Citované podľa VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatel'stvo Leges, 1992. s.35-36.

kapacite tých existujúcich.⁴⁴ Sumárne môžeme na margo zákona č. 48/1931 Zb. z. a n. povedať, že napriek spomenutým negatívam to bol prelomový zákon, ktorý vytvoril vstupnú bránu pre lepšie zaobchádzanie s mladistvými a presadil novú ideu v trestnom práve.

Záver

Predložená práca ponúkla spracovanie základných východísk na prípravných prácach na zákone č. 48/1931 Zb. z. a n. o trestnom súdnictve nad mládežou ako aj spracovanie jeho ustanovení, a predovšetkým výsledky jeho aplikačnej praxe. Cieľom práce bolo vyzdvihnúť kodifikačné úsilie československej právnej odbornosti ako aj súdnej praxe pri unifikovaní jednotnej právnej úpravy na poli trestnoprávnej zodpovednosti mladistvých. Zároveň práca priniesla zhodnotenie aplikačnej praxe samotného zákona z perspektívy sudcovských kruhov.

Hlavným motívom pre unifikačné snahy sa stal dlhodobý pretrvávajúci stav právneho dualizmu na území I. ČSR. Spracovaním témy sme poukázali na problémy, aké tento nežiaduci stav spôsoboval v právnom poriadku I. ČSR. Následne sme prostredníctvom súdobých textov priniesli pohľad právnej odbornosti, ale aj sudcovskej praxe na prípravu unifikujúceho zákona č. 48/1931 Zb. z. a n., ktorý mal vyriešiť otázku pôvodnej a recipovanej dvojitej právnej úpravy a tým zamedziť najmä aplikačným problémom, ktoré z danej situácie nastávali. Diskusie o prípravných prácach sa viedli na celoštátnej úrovni a jednu z kľúčových úloh zastával prof. Kallab, ktorý sa na príprave analyzovaného zákona podieľal ako predseda Moravskozemskej péče o mládež aj ako popredný československý trestný právnik. V odborných debatách vedených medzi teoretikmi, právnikmi, sudcami, ale aj politikmi, sa do popredia dostávala myšlienka, že nový zákon by mal byť postavený na princípe výchovy a nápravy mladistvých osôb. Za účelom splnenia daného cieľa sa akceptovali pripomienky z aplikačnej súdnej praxe. Výsledkom prípravných prác a vedených debát sa stal prvýkrát pre celé územie I. ČSR platný zákon riešiaci problém trestnoprávnej zodpovednosti mladistvých, ktorého najpodstatnejšie ustanovenia sme v práci spracovali.

V neposlednom rade sme za snažili ozrejmiť tiež výsledky a pohľady aplikačnej praxe na ustanovenia zákona, ktoré sa nezaobišli bez kritiky. K zákonu sa vyjadrovali najmä sudcovia prostredníctvom súdobého periodika, Sudcovských listov, kde sa sudcovská odbornosť rozdelila na kritikov a prívržencov tohto zákona. Ustanovenia, ktorých sa dotýkalo

⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ M. 2007. Vývoj trestního soudnictví nad mládeží v českých zemích a základní myšlenky prvorepublikové právní úpravy. In: K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace. Malachová, T. (ed.). Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.

meritum diskusií, sa týkali najmä: hranice trestnej zodpovednosti, obligatórnosti ustanovovania obhajcov, upustenia od trestu a aplikácií výchovných opatrení. Z daných diskusií vyplynul jeden zaujímavý záver: kritikmi boli najmä sudcovia s dlhodobejšou praxou a zaužívanými postupmi ustanovení starších zákonov. Na druhej strane sudcovia novej a mladšej generácie prijali zákon s nadšením, v dôsledku modernejších ustanovení a progresívnejšieho prístupu k mladistvým.

Pozitívum práce vidíme v inovatívnom pohľade unifikovaného, prvorepublikového trestného práva na riešenie problému kriminality mládeže a ich trestnoprávnej zodpovednosti nielen z pohľadu súdovej právnej úpravy, ale hlavne trestnoprávnej vedy a odborníkov z danej praxe za použitia vtedajších odborných debát a textov.

Summary

The presented work brought the elaboration of the basic starting points for the preparatory work on Act no. 48/1931 of Code of Law and Regulations, as well as the elaboration of its provisions, and in particular the results of its application practice.

The long-awaited codification of the law in question resolved the persistent problem of legal dualism, which caused an undesirable situation in the legal order of the First Czechoslovak Republic. By elaborating the work, we pointed out that in the codification work on the new and uniform criminal law for juveniles, the then expertise of legal theorists, politicians but also judges preferred the current criminal law over juveniles in Slovakia in the legal article XXXVI / 1908 and VII / 1913 before the criminal law regulation of juveniles valid in the Czech territory. The reason for favoring the reciprocal Hungarian criminal law was mainly its timelessness and the existence of procedural law on the treatment of juveniles before courts, which in its provisions rejected archaic harsh punishment of juveniles from previous historical periods and gave the possibility of educational and remedial measures .

The provisions of the law itself primarily accepted comments from court practice, which advocated that the new law be based on the principle of education and redress of juveniles. The most significant changes to the unifying legal norm that the work sought to emphasize were: raising the limit of criminal responsibility from 12 to 14 years of age, emphasizing individual and preventive action, instead of disproportionate criminal repression, the possibility of waiving criminal prosecution, juvenile institute of protective supervision, lawyers or close cooperation between courts and youth care facilities.

Last but not least, the work tried to bring a view of judicial application practice on the benefits of the law itself. The finding was that the law was especially welcomed by judges

from the younger generation, who preferred its progressive approach to juveniles. On the other hand, judges with established practice did not adopt the law positively, especially condemning the commutation of sentences, on the grounds that this could result in an increase in juvenile delinquency.

Over time, however, we can say that Act no. 48/1931 of Code Of Law and regulations. It became a groundbreaking law that paved the way for a more modern view of the person of a juvenile offender, where he was no longer considered only as a criminal but as a person with unfinished mental and somatic development, which must be guided and brought up by good and redress.

Zoznam použitej literatúry

Knihy/Monografie:

KALLAB, J. 1931. *Stručný výklad zákona z 11. března 1931. č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží*. Brno: Čs. Akad. Spolok Právník, 1931. 38 s.

LACLAVÍKOVÁ, M. ŠVECOVÁ, A. 2019. *Dieťa medzivojnového Slovenska*. Verejná sociálna starostlivosť o deti a mládež na Slovensku a jej inštitucionálna základňa. Praha: Leges, 2019. s.246., ISBN 978-80-7502-377-3.

MIŘIČKA, A. – SCHOLZ, O. 1932. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Zákon ze dne 11. Března 1931 č. 48 Sb. z. a n. s důvodovými zprávami, prováděcími nařízeními a souvisícími zákony. Československý kompas, Praha: 1932. 307 s.

MOSNÝ, P. - LACLAVÍKOVÁ, M. 2014. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska II*. (1848 - 1948). Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014. 164 s. ISBN 978-83-7490-761-3.

ŠVECOVÁ, A. 2014. *Starostlivosť o sociálne slabé minority na Slovensku v období I. ČSR*. In: Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014. s. 171 – 218, ISBN 978-83-7490-742-3.

VÁLKOVÁ, H. – DÜNKEL, F. 1992. *Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě*. Praha: Vydavatel'stvo Leges, 1992. 156 s. ISBN 80-89047-48-3.

Článok zo zborníka:

GALBAVÝ, Ľ. - PODHOREC, I. - VONDRÁKOVÁ, E. 2013. Špecifiká ukladania trestov mladistvým v historickom kontexte. In: Trestnoprávne a kriminologické aspekty kriminality mládeže. Kuruc, P. (ed.), Žilina: EUROKÓDEX, 2013. s.405-425. ISBN 978-80-8155-025-6.

HRUŠÁKOVÁ, M. 2007. Vývoj trestního soudnictví nad mládeží v českých zemích a základní myšlenky prvorepublikové právní úpravy. In: K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu evropské integrace. Malachová, T. (ed.). Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 80-92. ISBN 978-80-7380-070-3.

Stenografický prepis:

Těsnopisecká zpráva o 94. schůzi poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé v Praze v pátek dne 12. prosince 1930. Dostupné na internetu:

<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/094schuz/obsah.htm> (navštívené dňa 16.2.2020).[Archivny prameň].

Článok v časopise:

BÍLÝ, J. 1931. Trestní soudnictví nad mládeží – Veřejnost přelíčení před soudy mládeže, In: Péče o mládež, 1931. ročník 10, s. 300.

MRÁZEK, K. 1933. Trestní řízení nad mládeží – popřevratovy snahy po nové úpravě trestání mládeže. In: Péče o mládež, 1933. ročník 12, s. 199-201.

NOVÝ, V. 1935. Výsledky zákona o soudnictví nad mládeží. In: Péče o mládež, 1935. ročník 14, s. 286-288.

NOVÝ, V. 1936. Péče o provinilou mládež cikánskou. In: Péče o mládež, 1936. ročník 15, s. 189-191.

Právne predpisy:

Zákon číslo 48/1931 Zb.z a .n o trestnom súdnictve nad mládežou. Dostupné na internete:

<https://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/5202/1/2/zakon-c-48-1931-sb-o-trestnim-soudnictvi-nad-mladezi/zakon-c-48-1931-sb-o-trestnim-soudnictvi-nad-mladezi>. (navštívené dňa 21.5.2020).

Solidarita a zásluhovost' v dejinách dôchodkového zabezpečenia Československa /

Solidarity and merit in the history of pension provision in Czechoslovakia

Belák Peter

Abstrakt

Práca sleduje vývoj dôchodkového zabezpečenia Československa z hľadiska uplatňovania princípov zásluhovosti a solidarity. Začína formovaním dôchodkového systému založeného na zásluhovosti v období prvej Československej republiky. Druhá svetová vojna odstránila rozdiely medzi obyvateľmi a umožnila zavedenie jednotného Národného poistenia v roku 1948, ktorého východiskovým princípom sa stala solidarita. Zásluhovosť bola znovu presadená po nástupe komunistického režimu, v súlade so zásadou socializmu: „*každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho práce!*“ V 60. rokoch 20. storočia prebiehala reforma dôchodkového zabezpečenia v dôsledku krízy, ktorá zasiahla hospodárstvo socialistického Československa. Prijaté opatrenia výrazne obmedzili uplatňovanie princípu zásluhovosti de facto až do rozdelenia republiky.

Kľúčové slová: zásluhovosť, solidarita, dôchodkové zabezpečenie, Československo.

Abstract

The work reviews the development of the pension provision of Czechoslovakia in terms of applying the principles of merit and solidarity. The review begins with the formation of a pension system based on merit in the First Czechoslovak Republic. World War II removed the differences between the inhabitants and enabled the introduction of a National Insurance in 1948, which was based on solidarity. By the influence of the communist regime merit was restored, following the principle of socialism: “*each according to his abilities, each according to his work!*” In the 1960s, pension reform took place as a result of the crisis that hit the economy of socialist Czechoslovakia. The measures having been taken aimed at significant limitation of the merit principle de facto until the splitting of the Republic.

Keywords: merit, solidarity, pension provision, Czechoslovakia.

Úvod

V práci delím dejiny dôchodkového zabezpečenia Československa na štyri hlavné obdobia, počas ktorých dochádzalo k striedaniu zásluhovosti a solidarity, dvoch základných princípov, na ktorých bol založený náš dôchodkový systém.

Prvé obdobie začína vznikom prvej Československej republiky, v záujme zachovania právnej kontinuity nadväzujúcej na legislatívu čerstvo rozpadnutej monarchie. V dôchodkovom zabezpečení výrazne dominovala zásluhovosť, prameniaca z odlišnej životnej úrovne, ktorá závisela od príslušnosti jednotlivca k spoločenskej vrstve. Pracujúci boli rozdelení na robotníkov, baníkov a úradníkov, pričom každá z týchto skupín v oblasti dôchodkového zabezpečenia podliehala samostatnej právnej úprave.

Nerovnosť v materiálnych pomeroch sa počas prvej republiky neustále stupňovala až do vypuknutia druhej svetovej vojny, ktorá znížením všeobecnej kvality života vyrovnala dovtedy pôsobiace spoločenské rozdiely. Povojnová situácia sa v oblasti dôchodkového zabezpečenia premietla do zákona č. 99/1948 Zb. o národnom poistení, ktorého východiskovým princípom sa stala solidarita. Zákon zaviedol jednotné dôchodkové, nemocenské a úrazové poistenie, ktoré sa vzťahovalo približne na 95 % obyvateľov Československa, čím došlo k odstráneniu dovtedajšieho triedneho delenia.

Dôchodkový systém založený na solidarite sa však nedokázal udržať ani desať rokov. Pri prijímaní zákona č. 55/1956 Zb. o sociálnom zabezpečení bol kritizovaný pre neadekvátne zvýhodňovanie pracujúcich vrstiev s nižším príjmom, nespravodlivosť pri hodnotení celkových pracovných zásluh občanov, nezohľadňovanie dĺžky výkonu zamestnania a výkonu obzvlášť náročných a dôležitých povolání. Novým zákonom boli znovu zavedené opatrenia na posilnenie princípu zásluhovosti, z ktorých najvýznamnejším sa stalo rozdelenie pracujúcich do troch pracovných kategórií. Od tých sa následne odvíjali podmienky priznania nároku, ako aj výška dôchodkových dávok.

Posledné obdobie začína prijatím zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení, ktorým socialistické Československo reagovalo na nepriaznivý ekonomický vývoj spôsobený neefektívnosťou národného hospodárstva. Kritika sa tentoraz týkala preceňovania zásluhovosti pri priznávaní dôchodkových dávok. Prijaté boli opatrenia ako zdanenie samotných dôchodkov, či stanovenie ich maximálnej výšky, s cieľom znížiť výdavky na dôchodkové zabezpečenie. Vedľajším účinkom opatrení bola opäť likvidácia princípu zásluhovosti. V nasledujúcich rokoch v dôchodkovom zabezpečení prevládla solidarita hraničiaca s rovnosťarstvom, s dôsledkami ktorej štát zápasil až do rozdelenia republiky.

Dôchodkové zabezpečenie predstavuje len jednu z právnych oblastí právneho odvetvia sociálneho zabezpečenia, ktoré tvorilo spoločne s ďalšími odvetviami právny poriadok československého štátu. Všetky obdobia, ktorými si štát musel počas svojej histórie prejsť, sa významne podpísali na systéme dôchodkového zabezpečenia. Táto oblasť nikdy nebola pôvodcom radikálnych zmien v spoločnosti. Bola vždy len výsledkom pôsobenia dôležitejších faktorov, zrkadlom aktuálneho diania, životnej úrovne a ideového smerovania štátu. Na druhej strane si práve prostredníctvom poznania stavu dôchodkového zabezpečenia dokážeme vytvoriť relatívne hodnovernú predstavu o aktuálnej situácii v štáte v danom období.

Cieľom práce je v prvom rade porozumieť širším okolnostiam, ktoré formovali systém dôchodkového zabezpečenia, vysvetliť, čím boli tieto okolnosti podmienené, priblížiť, ako mohli byť v konkrétnom časovom úseku vnímané obyvateľmi Československa a ako sa následne odzrkadlili v ich bežnom živote.

28. október 1918

Zruinované hospodárstvo, nedostatok potravín, podvýživa. Milióny mŕtvych, epidémie, stratená generácia. Pošliapané hodnoty, strach, neistota. Zánik Habsburskej, Romanovovskej a Hohenzollnerovskej dynastie. Celý svet je otrasený z doposiaľ nevídaného chaosu a utrpenia. Ľudia nechápu, ako to mohlo zájsť tak ďaleko. Kde zostal zdravý rozum a akým právom bola prekročená akákoľvek hranica ľudskosti?

Nie je to práve ideálne obdobie na budovanie novej republiky. Príležitosť však dopredu neoznamuje svoj príchod, jednoducho zaklope na dvere a buď ju vpustíme dnu, alebo nás zanechá v smútku ďalších pár rokov. Tak dlho sme ju očakávali... Pomôže nám zabudnúť na minulosť, ukáže nám nový cieľ. Dodá nám silu, odvahu a odhodlanie ďalej žiť.

Konečne nikto nevládne nám, ale vládne si sami. Je to len náš štát, spoločný a slobodný. Rovnocenný partner vo vzťahu k ostatným slobodným štátom. Nemáme čas zaoberať sa tým, či sme na vládnutie pripravení. Boli sme hodení do búrky, držíme kormidlo a sme zodpovední za riadenie. Zodpovedáme za dôveru našich obyvateľov, s ktorou sa na nás spoliehajú. Ani len na chvíľu nesmie štát prestať fungovať, k čomu je nevyhnutné zabezpečiť právnu kontinuitu. Pokiaľ nemáme ušitý vlastný kabát, musíme ako dedičstvo so sebou vláčiť ten starý. Potrvá niekoľko rokov, kým sa nám podarí zhodiť jeho ťarchu z pliec.

Spravovať štát nie je jednoduché. Od štátnych orgánov, cez zdravotníctvo a školstvo, až po sociálne zabezpečenie; všetko musí do seba zapadať ako hodinky. Každý sa oháňa svojimi nárokmi a požiadavkami, aj keď je nemožné všetky uspokojiť. V celom tom systéme

pôsobí oblasť dôchodkového zabezpečenia tak nepatrne a zanedbateľne. Napriek tomu nám dokázala narobiť toľko starostí...

19. september 1924

Je ťažké nájsť v histórii obdobie, kedy spoločnosť zdieľala rovnakú životnú úroveň. Pomery jednotlivca sa dlhodobo odvíjajú od jeho postavenia v spoločenskej hierarchii. Zvykli sme si deliť sa, či už na stavy, vrstvy, triedy, alebo kategórie. Dokonca aj keď si predstavitelia Rímskeho senátu zostali na chvíľu navzájom rovní, vybrali spomedzi seba Octavia a vyhlásili ho za cisára, ako trochu rovnejšieho.

Rôzne materiálne pomery medzi obyvateľmi sa prirodzene odzrkadlili i v dôchodkovom zabezpečení; primárne v Rakúsko-Uhorskom, následne v našom - Československom. 19. september, deň kedy poslanecká snemovňa schválila zákon č. 221/1924 Zb.¹ upravujúci dôchodkové poistenie robotníkov, predstavuje významný medzník. Na jednej strane vyjadruje úmysel pokračovať v nastolenom trende, to znamená rozdeliť robotníkov, úradníkov a baníkov; tri najdôležitejšie pracujúce zložky, do osobitných skupín, z ktorých každá podlieha samostatnej právnej úprave. Na druhej strane ukončuje nadvládu legislatívy monarchie a stáva sa východiskom pre budúce právne predpisy regulujúce dôchodkové poistenie.

Zákon č. 221/1924 Zb. je tým prvým vlastným kabátom, ktorý naša republika na seba hrdo oblieka. Navyše veľmi pôvabným a vzácnym, vyvolávajúcim obdiv u nejedného z európskych štátov. Robotníci sú nateraz spokojní, pretože sa konečne dočkali dôchodkového poistenia. Vláda je spokojná, nakoľko sa jej podarilo dočasne zahnať ich frenetické myšlienky, upínajúce sa na Veľkú októbrovú revolúciu.

Rok 1935

George Orwell v antiutopickom románe *1984* člení ľudí na tri základné druhy: tých hore, ktorí chcú zostať tam kde sú, tých v strede, túžiacich po moci a tých dole, snívajúcich o rovnosti a odstránení rozdielov. Už od nepamäti tí v strede čakajú na príležitosť zvrhnúť tých hore, pričom spravidla sa im to podarí tak, že získajú na svoju stranu tých dole, sľubiac im slobodu a spravodlivosť. Akonáhle však zaujmú postavenie tých hore, uvrhnú tých dole

¹ Zákon č. 221/1924 Zb. z. a n. o poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby.

späť do niekdajšieho otroctva. Následne sa vytvorí nová skupina tých v strede a celý boj začína odznova.

V nadväznosti na Orwellov scenár nám nezostáva nič iné, ako sa pokúsiť nájsť z tohto začarovaného kruhu cestu von. Je takmer nemožné zmeniť štruktúru, ktorá je viazaná na rozmanitosť spoločnosti, vychádza z ľudskej individuality a vnímame ju ako prirodzenú súčasť našej existencie. Každý predsa máme iné vlastnosti, ciele, schopnosti, ambície, zásluhy. Bolo by iracionálne snažiť sa ohodnotiť všetkých rovnako.

V ideálnom svete, pri zachovaní istej hierarchie, by mal každý dobrovoľne zastávať svoju funkciu, byť s ňou uzrozmeneý a v plnej miere, podľa svojich schopností, prispievať k rozvoju spoločnosti. Rozdielnosť v materiálnych pomeroch medzi jednotlivými skupinami by mala byť primeraná, odvíjajúca sa od hodnoty vykonanej práce tak, aby jedna skupina nežila na úkor tej druhej a vidina bohatstva nevedla k túžbe po moci. Spoločenský rebríček by mal zostať otvorený a každému jedincovi by malo byť umožnené postúpiť na ňom vyššie, za pomoci vlastnej práce a usilovnosti. Základný pilier by tvorili tí hore, vládnci z titulu nespochybniteľnej a všeobecne uznávanej autority, ktorí prostredníctvom spravodlivého panovania, v súčinnosti so svojimi obyvateľmi zabezpečujú univerzálnu spokojnosť. Tým by mal byť eliminovaný akýkoľvek objektívny dôvod zvyšných dvoch skupín na rebéliu. A ak by aj tí v strede, napriek tomu, že nemajú byť prečo nespokojní, chceli z istých pohnútok, akýmsi perfídnyim spôsobom nahradiť tých hore, stále by existovala relatívne vysoká šanca, že tí dole ich konanie odsúdia.

Nakoľko však nevieme garantovať pietnosť a lojalitu ani jednej z troch skupín, spočíva už dlhé roky politika tých hore v robení rôznych ústupkov, vyvolávajúcich u zvyšných dvoch skupín dočasnú spokojnosť. Spokojnosť tak bola degradovaná na prostý nástroj regulujúci pravdepodobnosť vzbury. Už starovekí Rimania sa predsa riadili pravidlom: „*dajte ľuďom chlieb a hry*,“ čím znížite riziko ich volania po zmene.

Ak však tých hore pohltí chamtivosť, začnú sledovať prevažne vlastné ciele a, ako to už častokrát býva, uprednostňujú tých v strede, podporujú ich neúmernú solventnosť, zatiaľ čo široká masa obyvateľov žije na hranici životného minima, nastáva vážna disharmónia. Tá následne spôsobuje, že spokojnosť je nahradená hnevom a pocitom krivdy, ktorý môže v krajnom prípade vyústiť až spustením pravidelného cyklu, opísaného v Orwellom 1984.

Škoda, že sme si to neuvedomovali už v roku 1935. Takto sme sa len bezmocne prizerali, ako sa vytvárajú priepastné rozdiely medzi pracujúcimi na základe ich triednej príslušnosti. A ak aj v tom čase ešte nebola situácia kritická, ak aj ľudia otvorene neprotestovali proti

zabehnutému systému, minimálne sme si svojou nevšímavosťou koledovali o obrovský problém, ktorý naplno prepukol v nasledujúcich rokoch.

Absencia princípu rovnosti pri výpočte, či podmienkach priznania dôchodkových dávok. Priemerný mesačný starobný a invalidný dôchodok robotníkov 141 Kč pri priemernom príjme 399 Kč, oproti priemernému dôchodku nemanuálne pracujúcich úradníkov 785 Kč pri priemernom príjme 1192 Kč.² Základná čiastka na výpočet starobného a invalidného dôchodku robotníkov 550 Kč ročne,³ popri základnej čiastke starobného a invalidného dôchodku úradníkov 3600 Kč ročne.⁴ Priemerný ročný dôchodok robotníkov 1692 Kč, zatiaľ čo minimálna suma vdovského dôchodku vdovy po úradníkovi predstavuje 3000.⁵ Úradníkom môže byť vypočítaný maximálny možný dôchodok až vo výške 27 700 Kč ročne.⁶

Všetky tieto faktory postupne vplývali na robotníkov, vyvolávali mnoho otázok, spôsobovali škripanie zubami, až predstava dominancie a vlastných výhod zatienila zdravý úsudok a stala sa výrazným prvkom podporujúcim náklonnosť k budúcemu režimu.

15. apríl 1948

Národné poistenie. Jednotné dôchodkové, nemocenské a úrazové poistenie, ktoré sa má podľa odhadov poslancov vzťahovať aspoň na 95 % občanov.⁷ Poistenie redukujúce rozdiely medzi pracujúcimi len na nevyhnutné minimum. Pritom sociálne zabezpečenie predstavuje len jednu z oblastí, v rámci ktorej došlo k odstráneniu rozdielov. Takmer všetky rozdiely boli behom posledných rokov zlikvidované. Celkovo má dnešný štát len veľmi málo spoločného v porovnaní s prvou republikou.

² V roku 1935 bola priemerná mesačná mzda robotníka 399 Kč, čomu zodpovedal priemerný starobný a invalidný dôchodok 141 Kč. U baníka priemerná mesačná mzda predstavovala 802 Kč a dôchodok 234 Kč, pričom priemerná mesačná mzda súkromného zamestnanca bola 1192 Kč s priemerným dôchodkom 785 Kč. Zdroj: JEŘÁBKOVÁ, L. – SALCMANOVÁ, M.: Vývoj důchodového zabezpečení v ČSSR (1930 – 1956). Praha: Státní úřad sociálního zabezpečení, 1965, s. 41, 43. In: MOSNÝ, Peter a kol.: *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. 2. vyd. Krakov, 2014. s. 104

³ Ustanovenie § 111 ods. 2 zákona č. 184/1928 Zb. z. a n..

⁴ Ustanovenie § 21 zákona č. 26/1929 Zb. z. a n. o penzijnom poistení zamestnancov vo vyšších službách.

⁵ Ustanovenie § 25 ods. 4 zákona č. 26/1929 Zb. z. a n..

⁶ Zákonom č. 26/1929 Zb. z. a n. bol zvýšený maximálny započítateľný príjem z pôvodných 9000 Kč na 42 000 Kč a maximálny vymeriavací základ na vypočítanie výšky dávky z 9000 Kč až na 31 500 Kč. To znamená, že úradník mohol poberať najvyšší možný dôchodok (ak by bol poistený 40 rokov v 11. triede služného) vo výške 27 700 Kč ročne, pričom najvyšší možný dôchodok podľa právnej úpravy z roku 1920 bol 6750 Kč a podľa predvojnovej právnej úpravy 2250 Kč. Zdroj: DEYL, Zdeněk.: *Sociální vývoj Československa 1918-1938*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985. s. 90, 91.

⁷ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna : Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Důvodová zpráva k návrhu zákona o národním pojištění*. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1100_12.htm>

Postarala sa o to vojna. Vo vojne vládne smrť, ktorej nezáleží na tom, či ste robotník, baník, alebo úradník. Vojna postihla a zmenila všetkých. Samozrejme sa našli aj tí, ktorí objavili spôsob, ako z nej dokonca profitovať, zbohatnúť, či naplniť vlastné kariérne ambície. Ale v konečnom dôsledku mohla mať vojna o to zdrvivúcejší dopad práve na túto skupinu ľudí, ktorí sa otočili dobru chrbtom, vymenili ľudskosť za úspech, predali život za peniaze.

Vojna je tým hlavným vinníkom, ktorý zaviedol rovnosť, pretože priniesla núdzu. Práve v tej núdzi, nebezpečenstve, obmedzeniach, prenasledovaní a nedostatku sme si všetci rovní. Z úradníka, ktorý mal ešte donedávna taký bezstarostný život, sa razom stal kolaborant. Zato obyčajný robotník, ten robotník, ktorým ešte včera pohrdal a ktorý mu tak nehanebne závidel, zrazu rozhoduje o jeho budúcnosti, oslavovaný ako partizán, čo v súčasnom ponímaní znamená viac ako hrdina.

Občas sa stáva, najmä keď si začneme byť príliš istí sami sebou, že náhle udalosti preklopia misky váh na opačnú stranu, aby nás priviedli späť k pokore a opatrnosti. A tak, na rozdiel od obdobia pred vojny, kedy väčšina oblastí, vrátane dôchodkového zabezpečenia, podliehala prísnemu deleniu, sme dnes subsumovaní pod Národné poistenie. Všetci, bez výnimky; robotníci, baníci, úradníci, samostatne zárobkovo činné osoby, ako aj ich spolupracujúci členovia rodiny⁸ podliehajú rovnakým podmienkam, uplatňujú si totožné nároky, poberajú identické dávky, v podobných sumách, na úkor zásluhovosti – so solidaritou.

11. júl 1960

„Vstúpili sme do nového obdobia našich dejín a sme odhodlaní ísť ďalej k novým, ešte vyšším cieľom. Dovršujúc socialistickú výstavbu, prechádzame k budovaniu vyspelej socialistickej spoločnosti a zhromažďujeme sily na prechod ku komunizmu. Po tejto ceste pôjdeme ďalej ruka v ruke s našim veľkým spojencom, bratským Zväzom sovietskych socialistických republík, a so všetkými ostatnými priateľskými krajinami svetovej socialistickej sústavy, pevným článkom ktorej je naša republika.“⁹

Socializmus v našej vlasti zvíťazil!

⁸ Ustanovenie § 2 ods. 1 zákona č. 99/1948 Zb. o národnom poistení.

⁹ Vyhlásenie Ústavy Československej socialistickej republiky č. 100/1960 Zb..

Je to neuveriteľné! Neubehlo ani pätnásť rokov, odkedy sme boli oslobodení hrdinskou Sovietskou armádou z pút fašistickej okupácie. Naša vlasť bola v troskách. Celý svet ležal v ruinách zrútený najdesivejšou vojnou všetkých čias. Bolo takmer nemožné čo i len pomyslieť na svetlú budúcnosť. Málokto tomu veril... My sami sme neverili. A predsa sa stal zázrak! Za všetko vďačíme slávnemu Februárovému víťazstvu! Za všetko vďačíme nášmu milovanému Sovietskemu zväzu!

„Tvárnosť našej krajiny sa podstatne zmenila. Naše národné hospodárstvo sa rozvíja a silnie ako nikdy predtým. Výroba z roka na rok vzrastá a životná úroveň všetkých pracujúcich sa ustavične zvyšuje. Niet už u nás vykorisťovateľských tried. Vykorisťovanie človeka človekom je navždy odstránené. Niet už hospodárskych kríz ani nezamestnanosti. Vzdelanie a kultúra sa stávajú všeobecným majetkom všetkých pracujúcich.“¹⁰

„Náš pracujúci ľud sa najprv zbavil pút cudzieho panstva a potom aj kapitalistického vykorisťovania a stal sa hospodárom svojej krajiny. Za týchto pätnásť rokov sme dokázali dosiahnuť svojou prácou a svojím cieľavedomým úsilím vo všetkých oblastiach ľudskej činnosti také úspechy, aké boli za kapitalizmu nemysliteľné. Prednosti socialistického zriadenia sa u nás prejavili celkom jasne a presvedčivo.“¹¹

Dnes môžeme hrdó prehlásiť, že Československý štát je socialistickým štátom, pevne stojacim na zásade: „každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho práce!“ V súlade s týmto heslom sme prebudovali každú jednu oblasť, vrátane dôchodkového zabezpečenia. Začalo sa to prijatím zákona č. 102/1951 Zb. o prebudovaní národného poistenia. Žiaľ, bolo nevyhnutné prebudovať celé dôchodkové zabezpečenie, a to po organizačnej i dávkovej stránke, nakoľko Národné poistenie viac nezodpovedalo novým hospodárskym a spoločenským pomerom. Potrebovali sme motivovať pracujúcich, ukázať, že prihliadame na ich zásluhy, oceniť výkon obzvlášť náročných a dôležitých povolání. Len tak dokážeme dosiahnuť taký rozmach výrobných síl a také rozmnoženie spoločného bohatstva, že bude možné vyhovieť všetkým rastúcim potrebám spoločnosti i každého jej člena. Následne budeme môcť prejsť k zavedeniu najvyššej zásady prerozdelenia; zásady komunizmu: „každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb!“

¹⁰ Taktiež.

¹¹ Taktiež.

Preto sme zákonom č. 55/1956 Zb. o sociálnom zabezpečení rozdelili zamestnancov do troch pracovných kategórií na základe významu, nebezpečnosti a namáhavosti ich práce.¹² Chceme aby si pracujúci uvedomili, ktoré povolania sú pre rozvoj socializmu skutočne dôležité a že ich výkon sa premietne nielen vo výške platu a v priznaných dôchodkových dávkach, ale urýchli i nezvratný vývoj našej spoločnosti k dosiahnutiu spoločného cieľa komunizmu. Zbavili sme sa posledných prežitkov kapitalizmu vytvárajúcich bezdôvodné rozdiely medzi pracujúcimi, medzi ktoré patrilo i penzijné nadlepenie, poskytujúce svojim členom príplatky k dôchodkom z Národného poistenia.¹³

Stojíme na prahu novej éry. Máme šancu vybudovať svet, aký sa nepodaril ešte nikomu počas celej ľudskej existencie. Postupne naberalme na sile a náš počet neustále rastie. Časom sa k nám budú pridávať nielen jednotlivci, ale i veľké skupiny, ba celé národy!

Je smutné, že napriek tomu sa medzi nami nájdu i osoby, ktorým to stále nedochádza. Práve teraz, keď už máme cieľ na dosah a mali by sme byť jednotní, súdržní, všetci ťahať za jeden povraz, musíme prijímať právne predpisy podobné vládnomu nariadeniu č. 46/1952 Zb.¹⁴ Stále sa totiž nájde niekto, ako napríklad roľníci, ktorí odmietajú prejsť k spoločnej forme hospodárenia. Alebo pracujúci, ktorí i naďalej trvajú na tom, že budú svoje zamestnanie vykonávať ako samostatne zárobkovo činné osoby. Navyše majú v sebe toľko trúfalosti, že sa dožadujú rovnakých podmienok, aké platia pre členov jednotných roľníckych družstiev. Ako keby sa ich hodnota pre spoločnosť dala čo i len porovnať s významom pracujúcich, ktorí konajú v mene spoločného cieľa.

Napriek tomu nás nedokážu zastaviť. Nič nemôže prekaziť výstavbu nového sveta, ktorý sa stane spoločným domovom všetkých uvedomelých občanov. Aj tí, ktorí nás zatiaľ brzdia, sa nakoniec pridajú. Nebudú mať na výber. Sú to len roztrúsené články, ktoré neobstoja proti sile našej jednoty. Dost' bolo nepravostí, krívd a utrpenia. Je načas sa spojiť pre šťastný život v mieri. Nech žije budúcnosť! Nech žije nový svet! Nech žije sloboda!

Chceme žiť v mieri a priateľstve so všetkými národmi sveta a prispievať k mierovému spolužitiu a k dobrým vzťahom medzi štátmi s rôznym spoločenským zriadením. Dôslednou mierovou politikou a všestranným rozvojom svojej krajiny budeme napomáhať tomu, aby sa

¹² Ustanovenie § 5 ods. 1 zákona č. 55/1956 Zb. o sociálnom zabezpečení.

¹³ Penzijné nadlepenie bolo zrušené vládny nariadením č. 18/1954 Zb.

¹⁴ Vládne nariadenie č. 46/1952 Zb. upravovalo povinné poistenie členov družstva a osôb samostatne zárobkovo činných. Poistenci boli rozdelení do dvoch kategórií; prvú tvorili členovia JRD so spoločným hospodárením, druhú samostatne zárobkovo činné osoby a ostatní členovia JRD. Prvá skupina mala priaznivejšie podmienky pre priznanie, ako i samotnú výšku dôchodkových dávok.

*všetky národy presvedčili o prednostiach socializmu, ktorý jediný vedie k blahu všetkého ľudstva.*¹⁵

25. november 1992

Dnes sa Federálne zhromaždenie uznieslo na prijatí ústavného zákona č. 542/1992 Zb., podľa ktorého uplynutím 31. decembra zaniká Česká a Slovenská Federatívna republika. Nevdojak si pritom spomeniem na formovanie našej prvej republiky. Nevedeli sme si ani len predstaviť, čo všetko nás čaká. Nedostatok skúseností nahradila túžba a odhodlanie. Kto nežil pod cudzou nadvládou, len ťažko pochopí, čo pre nás vtedy znamenala vidina nezávislosti. Nemali sme to jednoduché. Medzinárodná politika, požiadavky národnostných menšín, tlak zo strany okolitých štátov, narastajúce vnútorné pnutie. A v tom celom jeden malý národ, ktorý chcel byť slobodný.

Potom prišla vojna, ktorá nám vzala ideály. Pohltila náš štát, pomaly ho drvila na márne kúsky a my sme sa len bezmocne prizerali. Nedokázali sme ho ubrániť. S trpkým sklamaním sme začali hľadať silu v jednote. Bolo ľahké uveriť príjemným slovám, nechať sa zlákať lákavými heslami, nájsť útočisko u silného spojenca. Dal nám pocit bezpečia. Falošný pocit istoty.

Náš plán, ktorý nás mal priviesť ku komunizmu, zlyhal ešte skôr, ako vôbec začal. V 60. rokoch nás zasiahla kríza. Zatiaľ čo západ prosperoval, my sme hľadali spôsob, ako zredukovať výdavky a oživiť rúcajúce sa hospodárstvo. Reforme sa nevyhlo ani dôchodkové zabezpečenie. Zákonom č. 101/1964 Zb. boli stanovené maximálne dôchodky, ich zdanenie,¹⁶ či zníženie maximálnej výmery,¹⁷ vďaka čomu výrazne klesli náklady na vyplácanie dávok. Žiaľ, toto rozhodnutie sa neskôr ukázalo ako príliš krátkozraké.

Problém nastal už v 70. rokoch po stabilizácii hospodárstva. Predošlá reforma fakticky odstránila z dôchodkového zabezpečenia zásluhovosť, v dôsledku čoho boli priznávané dávky extrémne nízke a absolútne nezodpovedali skutočným potrebám poistencov. V roku 1973 takmer 30 % vyplácaných dávok nedosahovalo sumu 600 Kčs, pričom už koncom 60. rokov

¹⁵ Vyhlásenie Ústavy Československej socialistickej republiky č. 100/1960 Zb..

¹⁶ Ustanovenie § 63 zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení.

¹⁷ Ustanovenie § 13 ods. 4 a § 23 ods. 4 zákona č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení.

bola suma 500 Kčs považovaná za životné minimum. Až 44 % vyplácaných dôchodkov bolo v sume od 600 do 1000 Kčs.¹⁸

Snažili sme sa pomôcť najmä osobám, ktoré boli na tom najhoršie, prostredníctvom prijímania právnych predpisov zvyšujúcich najnižšie dôchodky. Avšak akútne zvyšovanie predovšetkým nízkych dávok viedlo ešte k väčšej nivelizácii, keďže následná výška dôchodkov priznaných za celoživotnú prácu bola často na úrovni minimálnych dôchodkov. Navyše priebežné zvyšovanie osobitnými právnymi predpismi, namiesto zavedenia spoľahlivého valorizačného systému, sa ukázalo ako nepružné a len veľmi málo efektívne. Pripomínalo márnú snahu zaplatať trhlinu, ktorá však stále rástla, zatiaľ čo naša loď sa nezadržiateľne potápala.

Zo zásady „každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb“ sa nenaplnilo absolútne nič, nakoľko brat nebolo z čoho a pre využitie svojich schopností často chýbala motivácia. Nakoniec zostalo obdobie 70. rokov sociálneho zabezpečenia Československa zapísané ako obdobie so systémom tak rovnostárskym, aký nemal obdobu v žiadnom inom štáte východného bloku.¹⁹

Sklamanie ľudí a stupňujúca sa túžba po slobode vyvrcholili pádom komunistického režimu. Odvtedy vo väčšine oblastí prebiehajú komplexné reformy. Demokratizácia, pluralita zdrojov sociálnej ochrany a privatizácia.²⁰ Tak znejú nové zásady, na ktorých má byť vybudované dôchodkové zabezpečenie. V skutočnosti znamenajú, že novým pilierom nesúcim zodpovednosť za zaopatrenie v starobe sa stanú občania. Po štyridsiatich rokoch potláčania samostatnosti a neustáleho ubezpečovania, že o všetko sa postará štát.

1. januára sa z Česka a Slovenska stanú dve nezávislé republiky, ktoré bude navždy spájať spoločná história. Čo sme sa z nej dokázali naučiť? Ukázala nám, že treba stále kráčať, aj keď sa nám okolité udalosti nezdajú byť spravodlivé. Že ešte predtým, ako podľahneme lákavej vízií, je vhodné dôkladne preskúmať všetky jej skryté nástrahy. Že každá chyba vyvoláva dôsledky, ktoré si musíme niesť dlhé roky so sebou. A že aj sloboda môže skončiť extrémizmom, ak prekrútime jej skutočný význam a prestaneme s ňou zaobchádzať rozumne

¹⁸ TOMKOVÁ, Milada. Sociální zabezpečení. In: BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2009, s. 718. Dostupné na: <<http://www.komunistickepravo.cz/>>

¹⁹ Inglot, T. *Welfare states in East Central Europe, 1919-2004*. Cambridge University Press: USA, 2008, s. 131-132. Zdroj: TOMKOVÁ, Milada. Sociální zabezpečení. In: BOBEK, Michal – MOLEK, Pavel – ŠIMÍČEK, Vojtěch (eds.): *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2009, s. 718. Dostupné na: <<http://www.komunistickepravo.cz/>>

²⁰ RÁKOSNÍK, Jakub a TOMEŠ Igor a kol.: *Sociální stát v Československu: Právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992*. Praha: Auditorium, 2012. s. 201

a zodpovedne. Pretože cenou za slobodu je práve zodpovednosť; ako sa vysporiadame so všetkými nástrahami, ktoré číhajú na každý jeden štát. Na každého jedného z nás.

Záver

Je zvláštne sledovať cyklický vývoj dôchodkového zabezpečenie v dejinách Československa. Systém dookola budovaný rovnakými prostriedkami, až kým nebola prekročená hranica únosnosti, čo spôsobilo jeho pád. Následné snahy o prebudovanie z opačného konca, ktoré však vždy viedli k totožnému výsledku.

K odstráneniu zásluhovosti spravidla dochádzalo v období krízy. Núdza a nedostatok poskytovali priestor solidarite, avšak zároveň otvárali dvere novým ideám, sľubujúcim zázračné riešenia. Bezhlavosť, s akou spoločnosť tieto idey prijala a rozsah katastrofy, ku ktorej viedlo jej rozhodnutie, záviseli od toho, ako vážne kríza narušila stabilitu systému a zhoršila životnú úroveň.

Prechod československého dôchodkového zabezpečenia od prílišného uplatňovania zásluhovosti k prílišnému uplatňovaniu solidarity príkladne znázorňuje, aké je dôležité držať sa rozumných zásad, nepodliehať fanatizmu, nezachádzať do extrémov, prípadne ako ľahko nás pri odstránení jedného extrému môže vzápätí zviest' jeho opačný protipól. Keďže na prehnanom uplatňovaní určitého princípu nedokázala dlhodobo fungovať ani jediná z mnohých právnych oblastí, akou je dôchodkové zabezpečenie, o to viac nemôže byť akákoľvek bezuzdnosť východiskovým princípom zabezpečujúcim stabilitu celej spoločnosti.

História 20. storočia jednoznačne dokazuje, že akonáhle bolo zlo porazené, či už na území Československa alebo na svetovej úrovni, okamžite povstalo v inej forme, zatiaľ čo ľudia ešte ani len nestihli skončiť s oslavami zdanlivého víťazstva. Je preto nevyhnutné neustále sledovať, aký plášť na seba práve oblieka a rozoznávať, čo sa v skutočnosti skrýva za oponou vábivých slov. Pretože akokoľvek dobre znejúci princíp môže viesť k extrémizmu, či už je to zásluhovosť, solidarita, rovnosť, súdržnosť, spravodlivosť, alebo tolerancia.

Kľúčovou otázkou zostáva, ako si spoločnosť poradí s prípadnými problémami v budúcnosti. Bol súčasný systém vybudovaný inak ako tie predošlé? A ak nie, môžeme vôbec očakávať odlišný výsledok oproti minulosti? Základom je triezvy pohľad na naše staré chyby. Pretože až keď ich uvidíme, môžeme im porozumieť. Keď im porozumieme, môžeme nad nimi prejavovať ľútosť. A až keď skutočne prejavíme ľútosť, môžeme očakávať obnovu. Môžeme zažiť zmenu.

Summary

The scope of the thesis was to review and evaluate the influence of applying two major principles of a pension provision system in respective legislation during the short history of the Czechoslovak state. Both, the principle of merit and solidarity, are very important and the balance between them guarantees the stability of the pension system.

The principle of merit motivates and ensures fair remuneration of the population according to the work performed by an individual. The principle of solidarity provides social protection and prevents the creation of disproportionate differences in society. The pension system without the principle of merit is unfair and ineffective. On the other hand, the absence of the principle of solidarity causes mass dissatisfaction. Each has its consequences and only a correct combination of them can cause the pension system to work properly.

The Czechoslovak state passed from one extreme of applying the merit principle during the period of the First Republic to another when solidarity was a predominant rule in the 1960s. This perfectly demonstrates how easy it is when removing one extreme to immediately fall into another one. In both cases, such a situation was unsustainable in the long term.

Conclusion

Historic example of the development of pension system in a newly formed state Czechoslovakia clearly shows that overapplying of a single principle in a relatively small field like the pension provision cannot bring satisfactory results in the long term. This brings us to the conclusion that expecting that the whole society can be based upon any kind of exorbitance or extreme is not only beyond any logical reasoning but also historically overthrown.

Použitá literatura

Knihy a monografie:

BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.). *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. Dostupné na: <<http://www.komunistickepravo.cz/>>

DEYL, Zdeněk. *Sociální vývoj Československa 1918 - 1938*. 1. vyd. Praha : Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1985.

MOSNÝ, Peter a kolektív. *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. 2. vyd. Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2014, 336 s. ISBN 978-83-7490-742-2.

RÁKOSNÍK, Jakub, TOMEŠ, Igor a kol.. *Sociální stát v Československu: právně – institucionální vývoj v letech 1918-1992*. Praha: Auditorium, 2012, 416 s. ISBN 978-80-87284-30-8.

Internetové zdroje:

Kancelář Poslanecké sněmovny. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna: Dokumenty českého a slovenského parlamentu [online]. Dostupné na: <<http://www.psp.cz/eknih/>>.

Právne predpisy:

Zákon č. 221/1924 Zb. z. a n. o poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby.

Zákon č. 184/1928 Zb. z. a n..

Zákon č. 26/1929 Zb. z. a n. o penzijnom poistení zamestnancov vo vyšších službách.

Zákon č. 99/1948 Zb. o národnom poistení.

Zákon č. 102/1951 Zb. o prebudovaní národného poistenia

Vládne nariadenie č. 46/1952 Zb. o úprave národného dôchodkového poistenia členov jednotných roľníckych družstiev, osôb samostatne zárobkove činných a spolupracujúcich členov rodín.

Ústava Československej socialistickej republiky č. 100/1960 Zb.

Zákon č. 55/1956 Zb. o sociálnom zabezpečení.

Zákon č. 101/1964 Zb. o sociálnom zabezpečení.

Ústavný zákon č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

PRÁVNO – TEORETICKÁ SEKCIA

Právnik v spoločnosti a etika sudcov a advokátov /

Lawyer in society and ethics of judges and lawyers

Pogádl Martin

Abstrakt

Článok reaguje na aktuálnu situáciu, kedy sa slovenská justícia trápí s rekordnou nedôverou občanov. Riešenie tejto situácie približuje cez etické kódexy právnických profesií, ponúka charakteristiku ich jednotlivých aspektov a etických pravidiel, ktoré etické kódexy riešia pri etike sudcov a advokátov.

Kľúčové slová: právna etika, morálka, spravodlivosť, etický kódex, sudcovská etika, advokátska etika, dôvera v justíciu

Abstract

The article responds to the current situation where the Slovak judiciary is suffering from record mistrust of citizens. The solution of this situation is approached through ethical codes of legal professions, article offers a description of their individual aspects and ethical rules that ethical codes address in the ethics of judges and lawyers.

Keywords: legal ethics, morality, justice, code of ethics, ethics of judges, lawyer 's ethics, trust in judiciary

Úvod

November 2019, deň, kedy slovenská justícia zažila ďalšiu povestnú egyptskú ranu. Z prieskumu verejnej mienky Eurobarometer, ktorý si pravidelne zadáva Európska komisia vyplynulo, že až 72 % občanov nedôveruje právnemu štátu na Slovensku. Ako uvádza nezisková organizácia Transparency International, je to najhorší výsledok od roku 2004, keď sa tieto prieskumy začali robiť aj na Slovensku. Po Chorvátsku je to podľa prieskumu druhý

najhorší výsledok v celej únii. Pre porovnanie, v krajinách Európskej únie dôvera k systému spravodlivosti prevažuje, nedôvera dosahuje v priemere 45 %.¹

Môžeme sa legitímne domnievať, že za zlými výsledkami stojí zverejnenie pochybnej komunikácie niektorých sudcov, policajtov či prokurátorov s Mariánom Kočnerom na jeseň minulého roku. Oproti máju 2019 stúpila nedôvera k justícii zo 62 na 72 %. Žiadna iná krajina EÚ nezaznamenala také zhoršenie.²

Bez potreby širšej analýzy a zdôvodňovania môžeme povedať, že takýto stav je nežiaduci a ohrozujúci materiálny právny štát, ku ktorému sa Slovenská Republika hlási v čl. 1 ods 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“). „*Materiálny právny štát stojí mimo iného na dôvere občanov v právo a právny poriadok. Podmienkou takejto dôvery je stabilita právneho poriadku a dostatočná miera právnej istoty občanov. Stabilita právneho poriadku a právna istota je ovplyvňovaná nielen legislatívnou činnosťou štátu (tvorbou práva), ale tiež činnosťou štátnych orgánov aplikujúcich právo.*“³ Súdna moc ako jediná z troch zložiek moci neprechádza skúškou dôvery a občanom sa nezodpovedá vo voľbách. Práve preto musia sudcovia v očiach verejnosti vzbudzovať dôveru. Tá je pre súdnu moc kľúčovejšia ako zvyšné dve moci, ktoré jednoducho občania môžu v pravidelných intervaloch meniť.⁴

Môžeme povedať, že ľudia tak isto ako faktický súlad postupu orgánov aplikácie práva s platným právom, potrebujú aj zdanie, že takýto postup a jeho výsledok je spravodlivý.⁵ Občania bez právnického vzdelania vedia len veľmi ťažko posúdiť, či je postup orgánov aplikácie práva spravodlivý a tak sa im ako spravodlivý musí javiť. To napomáha celkový obraz právnickej profesie ako i obraz a mienka o personálnom substráte, ktorý za ňu vystupuje. Je legitímne, že ak človek vníma kauzy z prostredia justície, sám pochybuje o tom, či by sudca v jeho konkrétnej veci rozhodol v súlade s platným právom. Taktiež, ak by videl sudcu zabávať sa s advokátom protistrany, alebo prečítal si na sociálnej sieti, že sudca publikoval kritický príspevok na stranu, ktorej je občan členom.

¹ Prieskum verejnej mienky Eurobarometer, dostupný na: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/standard/survey/2255?fbclid=IwAR0UdzjKbRNdkPJOQolDCxWr6mMygDzv3ZZ6lv_wL2hU6_Y44HzkhVYUnvM (posledná návšteva 31.05.2020)

² Transparency International Slovensko . [Až 72% občanov ...] . In: Facebook [online] dostupné na: <https://www.facebook.com/transparencysk/posts/10158045831729456> (posledná návšteva 3.6. 2020)

³ uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 09.03.2016, sp.zn. SR 2MCdo/1/2015, pozri aj: KROŠLÁK, D.: Ústavné právo. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2016. s. 223-232

⁴ Čaputová, Z. Profesijská etika sudcov v etických kódexoch, judikatúre a stanoviskách etických poradných komisií. VIA IURIS, Pezinok, s. 5

⁵ „Not only must Justice be done; it must also be seen to be done“, ide o argumentáciu súdu vo veci R v Sussex Justices, ex parte McCarthy (1924), kde súd vysvetľuje, že nestačí, ak je spravodlivý samotný rozsudok, dôležité je aj, či má šancu byť vnímaný ako spravodlivý v očiach oboch strán a verejnosti.

Nielen sudcovia, ale aj právnici vykonávajúci iné právnické profesie riešia pri výkone povolania mnohé etické dilemy. V súvislosti s udalosťami posledných rokov sa v Slovenskej právnickej obci čoraz viac skloňujú pojmy ako sú profesijná etika, morálka, etický kódex.

Pri rozbere profesijnej etiky právnikov je podstatné uvedomiť si rolu právnika voči jeho klientom, štátu, profesii samotnej a verejnému záujmu. Sudca má inú rolu ako advokát či prokurátor a s tým sa spájajú aj rozdielne povinnosti a záujmy, ktoré právnik háji vo svojej profesii.⁶

1 Potrebuje etické kódexy?

Profesijný etický kódex môžeme vnímať ako prirodzené právo profesie, prepája osobnú zodpovednosť jednotlivca so spoločenskou zodpovednosťou skupiny.⁷ Má za úlohu spojiť členov profesie a vytýčiť im spoločné ciele, spoločné hodnoty, ktoré sú kľúčové pre danú profesiu. Etický kódex profesie obsahuje všeobecné princípy, tvorí etický rámec pre profesiu, a nie je jeho poslaním (a ani by to nebolo reálne) , aby zachytával všetky etické dilemy, do ktorých sa príslušník profesie pri jej vykonávaní dostáva. Preto sú povinnosti uvedené v kódexoch často vágne a ťažko vynútiteľné. Treba poznamenať, že etický kódex nie je etikou, nakoľko nám nedáva priestor riešiť dilemu v rámci etického diskurzu, ale poskytuje nám priamo návod, ako dané dilemy riešiť.⁸ Etický kódex taktiež stanovuje morálny štandard, ktorý si chce daná profesia stanoviť a držať. A práve etický kódex je prostriedok na sankcionovanie príslušníkov profesie, ktorí by tento štandard nedosahovali, ba priam ho znižovali.

Môžeme sa zamyslieť aj nad tým, či je existencia etického kódexu pre profesiu nevyhnutnosťou. Etický kódex by sme mohli vnímať aj ako reakciu na spoločenskú objednávku. Je to práve spoločnosť, ktorá má od danej profesie nejaké očakávania. Napríklad od lekára očakáva, že o zdravotnom stave chorého bude informovať citlivo a s rešpektom voči pacientovi. Tým, že sa profesia k obsahu kódexu verejne prihlási, dáva najavo, že vníma očakávania zvnútra, od samotných príslušníkov a zvonku od verejnosti.

⁶ MOLITERNO, J. E., PATON, P. D. Globální problémy profesní etiky právníků. 1. české vydání. Překlad a doplňující texty k českému vydání M. Kopa, M. Tomoszek a V. Dohnal. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 1

⁷ SOBEK T. a kolektiv. Právní etika. Praha: Leges, 2019, s. 387

⁸ Tamže, s. 387-389

Kritika potreby prijímať etické kódexy býva často založená na očakávaní, že príslušník profesie sa bude správať eticky sám od seba,⁹ kritika nie je ojedinelá, ale dá sa jednoducho vyvrátiť. Etické konanie, podobne ako morálka, alebo spravodlivosť je veľmi vágny pojem. To, čo pre jedného môže byť etické, je pre druhého na hrane etickosti. Práve preto, že každý si môže prívlastky etické, morálne a spravodlivé vykladať po svojom, je potrebné v rámci predvídateľnosti správania ustanoviť akýsi zjednocujúci kompromis- etický kódex, ktorý bude riešiť dilemy, do ktorých právnik prichádza.

Etický kódex plní vzdelávaciu funkciu. Zachytáva morálne princípy, hodnoty a idey danej profesie.¹⁰ To je dôležité pre uchádzačov o profesiu, ktorí pomocou neho získavajú celkový obraz o profesii ako aj o morálnych požiadavkách, ktoré na nich budú kladené. Majú tak príležitosť podrobiť svoju osobnosť kritike ešte pred vstupom do profesie a zistiť tak, či sú vhodnými uchádzačmi. Zároveň samotná existencia kódexu prehlbuje etické povedomie a podporuje etickú diskusiu a reflexiu v rámci profesie.

Etické kódexy plnia aj regulatívnu funkciu, ktorá je jednoznačná pri formálne vynútitelných kódexoch, avšak neabsentuje ani pri kódexoch, ktorým disciplinárny charakter chýba, nakoľko aj tie môžu mať vplyv na správanie príslušníkov profesie a síce sú pre nich vyjadrením profesného svedomia a v sociálnej rovine nástrojom neformálneho tlaku kolegov, ale aj verejnosti.¹¹ V súčasnosti sa väčšina odborníkov zhoduje, že etické kódexy sú nevyhnutnosťou nielen pre právnické profesie. Prijímajú ich aj nadnárodné korporácie, či menšie firmy.

2 Etický kódex sudcov

Sudcovská profesia je v rámci právnických profesií najstaršia a je považovaná za vrchol kariérneho úsilia právnika, špeciálne ak dosiahne na právnický olymp.¹²

Práve pri sudcoch je podstatné, aby okrem odbornosti disponovali morálnosťou a striktné dodržiavali etické pravidlá, nakoľko disponujú možnosťou vlastnej diskrecie pri aplikácii nejednoznačných právnych noriem a niekedy zmierňujú tvrdosť a nespravodlivosť zákona aj preto, že pozitívne právo je produktom človeka, ktorý je omylný a analogicky sa môžu nedostatky vyskytovať aj v pozitívnom práve, ktoré vytvoril. Taktiež si treba uvedomiť,

⁹ Pozri aj: WILKINSON, Margaret A., WALKER Christa a MERCES, Peter. Do Codes of Ethics Actually Shape Legal Practice? McGill Law Journal, 2000, č.3, s. 648-651

¹⁰ SOBEK T. a kolektív. Právní etika. Praha: Leges, 2019, s. 404

¹¹ Tamže, s. 405

¹² Takéto pomenovanie používa český právnik a expert na ústavné právo Jan Kysela na označenie Ústavného súdu v publikácii Právnický Olymp

že nie je možné, aby sa na každú životnú situáciu špecificky vzťahovala právna norma. Práve tu niekedy aj sudcovia prispievajú k tvorbe práva, kedy dávajú odpovede na dovtedy neriešené otázky.

A preto sa v nasledujúcich častiach pozrieme na sudcovskú etiku a jej pravidlá v podmienkach Slovenskej republiky. Čerpať budeme zo zákona č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o sudcoch a prísediacich“) a zo Zásad sudcovskej etiky,¹³ ktoré sú dopĺňané výkladovými pravidlami prijatými súdnou radou. Ústavný základ pre pôsobnosť Súdnej rady SR v vydávať zásady sudcovskej etiky v spolupráci s orgánmi sudcovskej samosprávy sa nachádza v článku 141, ods. 1, písm. j. ústavy.

V zásadách sudcovskej etiky sa v jej preambule súdna rada prehlasuje za ústavný orgán zabezpečujúci nezávislé postavenie súdnej moci od ostatných orgánov verejnej moci. Taktiež deklaruje, že pravidlá etického správania sa sudcov sú dôležitým faktorom pre dôveru v justičný systém, pre ochranu ľudských práv a posilnenie myšlienky právneho štátu ako aj pre prevenciu a obmedzenie korupcie v justičnom systéme (odsek 2 preambuly). Z formulácie preambuly je zrejmé, že úmyslom prijatia tohto dokumentu je pozdvihnutie mienky o sudcovskom stave, zároveň sa súdna rada deklaruje za ochrancu hodnôt, ktoré z tohto dokumentu vyplývajú.

Článok II Zásad sudcovskej etiky definuje základné hodnoty výkonu sudcovskej funkcie (záväzkov sudcu voči spoločnosti),¹⁴ ktoré sú najmä:

- a) nezávislosť a nestrannosť,
- b) bezúhonnosť,
- c) spravodlivosť a transparentnosť,
- d) zdvorilosť, diskretnosť, dôvernosť a tolerantnosť,
- e) rovnaké zaobchádzanie (nediskriminovanie) a kompetentnosť (kvalifikovanosť).

Tieto hodnoty sa vzájomne prelínajú a navzájom spolu súvisia. Poďme sa pozrieť na niektoré z nich a rozobrať si ich.

¹³ Boli prijaté súdnou radou roku 2015, dostupné sú tu: <http://www.sudnarada.gov.sk/zasady-sudcovskej-etiky/> (posledná návšteva 31.05.2020)

¹⁴ Táto myšlienka koreluje s predošlým pokusom o definovanie funkcie etického kódexu s poukázaním na spoločenskú objednávku

2.1 Nezávislosť a nestrannosť

Fundamentálnou zásadou pre výkon sudcovskej profesie je podľa čl. 141 ústavy, § 2 zákona o sudcoch a prísediach a Zásad sudcovskej etiky nestrannosť a nezávislosť. Keď sa zamyslíme nad postavením sudcu v kontexte materiálneho právneho štátu, je to arbiter, ktorý rozhoduje „hru“ dvoch strán, dohliada na pravidlá počas nej a napokon hru ukončí a rozhodne o výsledku. Samozrejme s predpokladom, že nepodlieha žiadnym príkazom iným ako tým z Ústavy a zákonov vyplývajúcich a nie je voči žiadnej zo strán zaujatý. Predstavme si trestný proces, kde vystupujú dve procesné strany a síce obžaloba zastúpená prokuratúrou a žalovaná strana zastúpená obhajobou. Prokuratúra reprezentuje štát. Prirodzene je jej úlohou chrániť záujem spoločnosti, snaží sa o čo najprísnejší trest. Naopak obhajoba zastupuje klienta a snaží sa ho zbaviť trestu, prípadne ho zmierniť. Sudca v tomto procese vystupuje za právo a spravodlivosť, ktoré háji. Práve jeho nestrannosť a nezávislosť sú kľúčové pre naplnenie podstaty materiálneho právneho štátu.

V článku III, odseku 4 Zásad sudcovskej etiky¹⁵ sa dôraz kladie okrem subjektívnej¹⁶ aj na objektívnu stránku nestrannosti, pri ktorej je relevantné aj samotné zdanie (ne)strannosti podľa už spomínaného „*Justice must not only be done, it must also be seen to be done.*“ Podľa ESLP musí byť ustálené, či existujú zistiteľné skutočnosti, ktoré môžu vzbudzovať pochybnosti o nestrannosti sudcov, a v tomto zmysle môže mať aj zdanie určitú dôležitosť, pretože „v stávke“ je dôvera, ktorú musia súdy v spoločnosti vzbudzovať, nehovoriac o dôvere samotných účastníkov konania.¹⁷ Práve dôvera v súdnu moc je nevyhnutná pre fungovanie právneho štátu, nakoľko ak ľudia nemajú dôveru v justíciu, neprávosť môžu riešiť sami a sankcie si vynucovať nelegálnou cestou. Potom by sme mohli zažiť justíciu v štýle homo homini lupus.

2.2 Transparentnosť

Aj justícia, podobne ako ostatné zložky moci, podlieha verejnej kontrole a preto musí byť transparentná. Môžeme povedať, že ak justícia má v očiach verejnosti vzbudzovať dôveru, musí byť otvorená a transparentná voči verejnosti aj voči iným zložkám moci.

¹⁵ „Sudca vzbudzuje a chráni zdanie nestrannosti, a to aj v konaniach, keď verejnosť prejavuje silné pozitívne alebo negatívne emócie voči účastníkom konania.“

¹⁶ „Subjektívna stránka nestrannosti sudcu sa týka jeho osobných prejavov vo vzťahu ku konkrétnemu prípadu a k účastníkom konania, prípadne k ich zástupcom. Významné z tohto hľadiska je, čo si sudca myslel pro foro interno“. (uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 10.12.2014, sp.zn. 8 Nc 48/2014)

¹⁷ Obdobne pozri aj II. ÚS 16/2011, PL. ÚS 52/99, PL. ÚS 17/08, I. ÚS 332/08, PL. ÚS 21/2014.

Sudcovia si tak majú ctiť transparentnosť a podporovať ju. Sudca zabezpečuje transparentnosť prostredníctvom verejných pojednávaní a tým, že zverejňuje dôvody svojich rozhodnutí.¹⁸ Sudcovia sú podľa § 32 zákona o sudcoch a prísediacich povinní zverejňovať aj svoje majetkové priznania, čím sa vykonáva kontrola pre zabezpečenie nezávislosti justície a odhaľovanie korupcie v jej radoch.

2.3 Rovnaké zaobchádzanie

Princíp rovnosti je základnou požiadavkou aj mnohých zahraničných etických kódexov. Sudca nesmie vyjadrovať akékoľvek zaujatie voči osobe z nerelevantných dôvodov, ktorými sú napríklad vek, rasa, pohlavie, národnosť, rodinný stav a iné.¹⁹ Sudca má taktiež zodpovednosť predísť situácii, v ktorej by právnici alebo zamestnanci súdu vyjadrovali svoju predpojatosť z nerelevantných dôvodov voči účastníkom konania a iným osobám.²⁰ Sudca má rešpektovať a brániť hodnoty liberálnej demokracie, ktorá kladie dôraz na rovnosť.

2.4 Kompetentnosť (odbornosť)

Verejnnosť od sudcu očakáva, že bude disponovať odbornými znalosťami a že sa rýchlo prispôsobí novej právnej úprave a bude ju ovládať. Sudca by mal uskutočňovať rozumné kroky, aby udržiaval a rozvíjal svoje odborné vedomosti a zručnosti a osobnostné kvality nevyhnutné pre riadny výkon povinností sudcu. Očakáva sa, že bude v hojnej miere využívať všetky príležitosti ďalšieho vzdelávania sudcov pod dohľadom príslušných justičných orgánov.²¹ Je taktiež prospešné, keď sudca, ktorý má bohaté skúsenosti, sa o ne podelí s menej skúsenými kolegami, tým jednoznačne pomáha zvyšovať odbornosť celého súdu.

¹⁸ Čaputová, Z. Profesijná etika sudcov v etických kódexoch, judikatúre a stanoviskách etických poradných komisií. VIA IURIS, Pezinok, s. 86

¹⁹ Pozri aj zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)

²⁰ MOLITERNO, J. E., PATON, P. D. Globální problémy profesní etiky právníků. 1. české vydání. Překlad a doplňující texty k českému vydání M. Kopa, M. Tomoszek a V. Dohnal. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s.164

²¹ THE BANGALORE PRINCIPLES OF JUDICIAL CONDUCT, Value 6:COMPETENCE AND DILIGENCE, s.7

2.5 Osobný život sudcu

Pri postavení sudcu si treba uvedomiť, že sudca má aj svoj súkromný život, svoje názory, politické presvedčenie, voľnočasové aktivity, vierovyznanie... Osobný a profesijný život sudcu môžu navzájom kolidovať a preto etika sudcov rieši aj tento konflikt, ktorý môže mať nepriaznivý vplyv na výkon sudcovskej profesie, špeciálne môže vzbudzovať pochybnosti o jeho nestrannosti a nezávislosti.

Podľa výkladu Súdnej rady je prirodzené, že sudca si ako každý iný člen spoločnosti vytvára sociálne väzby, ktoré môžu byť aj menej formálne. Súdna rada ale zdôrazňuje, že neprijateľné sú také sociálne kontakty sudcov, ktorých súčasťou by bola závislosť, jednostrannosť, náznaky prospechárstva, jednostranné poskytovanie významných výhod súvisiacich napríklad s trávením voľného času, neodôvodnenými zľavami, poskytovaním plnenia zdarma alebo za zníženú cenu, keď sa takéto výhody iným neposkytujú.²² Súdna rada v tomto výklade akcentuje najmä vydierateľnosť sudcov, ktorá je problémová a ohrozuje nezávislosť a nestrannosť. Preto je nevyhnutné, aby sa sudca zdržal takého konania, na základe ktorého by neskôr mohol byť vydierateľný. Môže ísť o stretávanie sa so závadovými osobami, či aj fotografie, ktoré by mohli ohroziť vážnosť osoby sudcu.

Podľa Čaputovej by mali sudcovia v maximálnej možnej miere využívať všetky občianske práva a slobody, nakoľko by neslúžilo osobnému rozvoju sudcu ani verejnému záujmu, ak by boli sudcovia neprimerane izolovaní od komunity, ktorej slúžia. Právne princípy si totižto často vyžadujú uplatnenie „testu primerane rozumnej osoby“. Vyšetrovanie ako dôležitá časť práce sudcu si vyžaduje zhodnotenie dôkazov vo svetle zdravého rozumu a skúseností. Preto by sudcovia mali zostať v blízkom kontakte s verejnosťou.²³ Avšak práve vyjadrenia sudcov na verejnosti môžu byť problémové.

2.6 Vyjadrenia sudcov na verejnosti

Spomeňme si na prípad, ktorý rozhodoval sudca Miroslav Radačovský v kauze pozemkov vo Veľkom Slavkove, v ktorej vystupoval aj vtedajší prezident Andrej Kiska. Po vyhlásení rozsudku v neprospech ex-prezidenta Kisku sudca Radačovský pred médiami vyhlásil: *„Keby ja som bol prezidentom republiky a sudca, ktorýkoľvek iný, by zistil všetky*

²² Uznesenie Súdnej rady Slovenskej republiky 177/2018 z 24. septembra 2018
http://www.sudnarada.gov.sk/data/files/1008_177_2018.pdf (posledná návšteva 31.05.2020)

²³ Čaputová, Z. Profesijná etika sudcov v etických kódexoch, judikátúre a stanoviskách etických poradných komisií. VIA IURIS, Pezinok, s. 10

*skutočnosti a súvislosti tak ako ja, vzdám sa funkcie prezidenta republiky, nebudem sa uchádzať o žiadnu inú politickú funkciu, odídem do štátu, kde sa cítim dobre, napríklad do Spojených štátov amerických alebo Izraela a pozor, tým nechcem tvrdiť, že si vysoko nevážim americký alebo židovský národ, ale takto by som konal ja“.*²⁴ Práve tu sa dostáva do konfliktu sudcov súkromný názor na pôsobenie ex-prezidenta s požiadavkou nezávislosti a nestrannosti sudcu. Radačovského nevhodný hodnotiaci úsudok tak vyvolal legitímne pochybnosti o jeho nezávislosti a nestrannosti, ale taktiež o správnosti rozhodnutia.

No a dôsledok takéhoto neuváženej vyjadrenia na verejnosti? Na Radačovského sa zniesla vlna kritiky zo strany ministra spravodlivosti, sudcovských organizácií a verejnosti. Sudca sa napokon vzdal funkcie s odkazom na vlastnú sebareflexiu,²⁵ hoci úprimnosť údajnej sebareflexie mohla vzbudzovať pochybnosti, nakoľko Radačovský po odstúpení z funkcie sudcu kandidoval za poslanca vo voľbách do Európskeho parlamentu ako nestranník na kandidátke ĽSNS, čo by nebolo možné, ak by vo funkcii zotrval.

Sudca by sa mal zdržať komentovania politickej scény a prebiehajúcich súdnych konaní.²⁶ Vyjadrovať sa k politickým otázkam sudcovi ale prislúcha, ak sa týkajú justície. Práve ak sa odohráva kríza v justícii, sudcovia by sa mali nechať počuť. Práve ich hlas, ako reprezentantov justície musí zaznieť, keď sa ich profesia ocitá v kríze nedôvery od občanov, oni musia dať najavo aj v médiách, že im súčasný stav nie je ľahostajný, ale chcú ho meniť k lepšiemu. A práve tento hlas zo strany sudcovského stavu dnes veľmi chýba.

3 Etický kódex advokátov

Advokácia je jednou z najstarších právnických profesií. Slovo advokát má, obdobne ako množstvo iných pojmov súvisiacich s právom a pochádzajúcich z čias Antiky, rímsky pôvod. Význam latinského slova advocatus je možné preložiť ako privolaný a pod uvedeným názvom v čase Rímskej ríše poskytoval advocatus právne rady slobodnému obyvateľstvu. Z etymologického hľadiska má označenie advocatus svoj pôvod v slovnom spojení ad vocare - "privolať" (na pomoc), ktoré samo o sebe naznačuje charakteristiku činnosti s týmto výrazom spojenej.²⁷

²⁴ <https://slovensko.hnonline.sk/1876174-byvaly-sudca-radacovsky-ktory-vyzval-kisku-k-odstupeniu-bude-kandidovat-za-kotlebovcov> (posledná návšteva 31.05.2020)

²⁵ Tamtiež

²⁶ SOBEK T. a kolektív. Právní etika. Praha: Leges, 2019, s. 213

²⁷ Bělovský, P.: Advokacie a jurisprudencie v starověkém Římě, Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 2005, s. 48

Advokát má zo zákona povinnosť zastupovať práva a záujmy klienta a v prípade, ak sú jeho práva alebo slobody ohrozené, poukázať na protizákonný stav. Advokát bráni práva fyzických a právnických osôb a poskytuje právnu pomoc.²⁸ Z ústavného hľadiska chráni justičné práva, nakoľko dbá o ich dodržiavanie, prípadne na nedodržiavanie upozorňuje.

Aj advokát musí byť v očiach klienta dôveryhodný, nakoľko s advokátom často rieši krajné životné situácie a problémy. K dosiahnutiu dôveryhodnosti advokácie ako takej pomáhajú etické pravidlá, ktorými sa advokáti riadia. Etické požiadavky na správanie sa advokátov nachádzame v zákone č. 586/2003 o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o advokácii“) a v advokátskom poriadku,²⁹ ktorý schválila konferencia advokátov.

K dodržiavaniu profesijnej etiky sa budúci advokáti hlásia pri skladaní sľubu, ktorý znie: *„Sľubujem na svoje svedomie a česť, že budem dodržiavať Ústavu Slovenskej republiky, zákony a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy, predpisy Slovenskej advokátskej komory, etiku advokátskeho povolania a chrániť základné práva a slobody, svedomito plniť povinnosti advokáta a zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o ktorých sa dozviem v súvislosti s výkonom svojho povolania.“*³⁰

Advokátsky stav reprezentuje Slovenská advokátska komora, ktorá advokátsku profesiu reprezentuje navonok, taktiež dbá o dodržiavanie etických pravidiel, ktorými sú advokáti viazaní.

Preambula Advokátskeho poriadku rámcuje výkon profesie takto: *„Povinnosti advokáta vyplývajúce z výkonu povolania sa neobmedzujú len na povinnosti upravené zákonom. S výkonom povolania advokáta sa nerozlučne spája škála etických povinností voči klientom a voči súdom a orgánom, pred ktorými advokát presadzuje záujmy svojho klienta, alebo pred ktorými koná v jeho mene.“*³¹ Advokát je teda viazaný príkazmi klienta, ale tieto príkazy a klientove záujmy smie realizovať len v zákonných medziach.³²

Podme si bližšie rozobrať vybrané etické zásady, ktorými sa advokát riadi.

3.1 Vážnosť a dôstojnosť advokácie

²⁸ KROŠLÁK, D.: Ústavné právo. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2016. s. 422-424

²⁹ Advokátsky poriadok dostupný na: https://www.sak.sk/web/sk/cms/document/241/section/244/_event/open (posledná návšteva 31.05.2020)

³⁰ §3 ods.6 zákona o advokácii

³¹ https://www.sak.sk/web/sk/cms/document/241/section/244/_event/open (posledná návšteva 31.05.2020)

³² §2 ods. 2 zákona o advokácii

§ 1 ods. 5 Advokátskeho poriadku: „*Advokát sa prezentuje kvalitným výkonom povolania. Advokát je pri výkone povolania aj mimo neho povinný zachovávať vážnosť a dôstojnosť, ktorú vyžaduje postavenie advokáta.*“ Potrebu zachovávania vážnosti a dôstojnosti akcentuje aj § 29a ods.1 zákona o advokácii.

K tejto problematike si načrtujeme prípad slovenského rapera Michala Straku alias Ega. Ten okrem hudobnej kariéry rozbiehal aj tú advokátsku v pozícii koncipienta. V tom by nebol žiadny problém, funkcia koncipienta je s prácou hudobníka samozrejme zlúčiteľná, problémové však bolo jeho video na sociálnej sieti, kde sa vulgárne vyjadroval v súvislosti s kauzou nákupu piešťanského CT prístroja, ktorý za podozrivých okolností zaobstarala nemocnica, v ktorej členom dozornej rady bol sám Ego.³³

Advokátska komora na vyjadrenie zareagovala tým, že Ego bol disciplinárnym senátom Slovenskej advokátskej komory uznaný za vinného³⁴ a ako disciplinárne opatrenie mu bolo uložené verejné napomenutie a podmienené vyčiarknutie zo zoznamu advokátskych koncipientov so skúšobnou dobou jedného roka.³⁵

Pre účely tohto konkrétneho disciplinárneho konania je dôležité spomenúť skutočnosť, že vyjadrenie nebolo podané verejnosti pri výkone profesie, ale práve mimo nej. Aj tento prípad tak ilustruje, že advokát, podobne ako sudca, musí dbať o dobré meno profesie aj vo svojom osobnom živote. Verejnosť ho totižto posudzuje ako advokáta aj počas výkonu profesie, ale aj mimo nej. Advokát by sa teda mal zdržať podobne ako sudca nedôstojných vyjadrení, mal by sa zdržať nedôstojného správania, ktoré by znižovalo vážnosť a dôstojnosť advokátskeho stavu.

3.2 Profesionálne tajomstvo

Vzťah advokáta a klienta sa podľa § 3 Advokátskeho poriadku zakladá na vzájomnej dôvere. Tá je dôležitá, nakoľko klient sa so svojimi často existenčnými problémami zveruje advokátovi, čo samo osebe môže byť pre klienta psychicky náročné. Klient tak musí v osobe advokáta vidieť nielen erudovaného právnik, ktorý mu vie pomôcť pri riešení právneho problému, ale aj človeka, ktorému sa môže bez obáv zdôveriť. Advokát sa tak v očiach klienta

³³ Pre bližší kontext a obsah vyjadrenia pozri: <https://www.noviny.sk/slovensko/138175-raper-ego-sa-vyjadril-k-nakup-ct-pristroja-praje-smrt> (posledná návšteva 31.05.2020)

³⁴ Ego bol uznaný za vinného z disciplinárneho previnenia, pretože porušil povinnosti advokáta uložené mu v ustanoveniach § 18 ods. 3 zákona o advokácii, § 29a ods. 1 zákona o advokácii, § 1 ods. 5 Advokátskeho poriadku, § 42 Advokátskeho poriadku.

³⁵ Pre bližšie informácie pozri rozhodnutie X. disciplinárneho senátu Slovenskej advokátskej komory Sp. zn.: DS X.-100/14:3117/2014 zo dňa 9. 4. 2015, dostupné online na strane 45 bulletinu Slovenskej advokácie číslo 10/2015: <https://www.sak.sk/web/sk/cms/sak/bulletin/archiv> (posledná návšteva 31.05.2020)

stáva aj kňazom v spovednici nazývanej advokátska kancelária, ktorý často o klientovi vie aj závažné informácie, s ktorými sa klient ťažšie zdôveruje, prípadne môže ísť o informácie, ktorých vyzradenie by pre klienta mohli znamenať vážne právne následky. Dôvera klienta k advokátovi pomáha aj advokátovi, keďže klient s ním následne komunikuje o svojich problémoch otvorene a priamo.

Preto je neoddeliteľnou súčasťou dôvery klienta v advokáta striktné dodržiavanie mlčanlivosti, ku ktorej sa advokát hlásil už pri skladaní sľubu, a to aj po ukončení prevádzkovania advokácie. Mlčanlivosťou sú podľa § 23 ods. 8 zákona o advokácii viazaní aj zamestnanci advokáta, môže ísť napríklad o advokátskeho koncipienta.³⁶

3.2.1 Výnimky z povinnosti mlčanlivosti

Aj z povinnosti dodržiavať mlčanlivosť však existuje viacero výnimiek. Pozrime sa na § 341 Trestného zákona: *„Kto sa hodnoverným spôsobom dozvie, že iný pripravuje alebo pácha zločin, na ktorý tento zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov, alebo niektorý z trestných činov korupcie uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti a spáchanie alebo dokončenie takého zločinu alebo trestného činu neprekazí osobne alebo prostredníctvom inej spôsobilej osoby, alebo príslušného orgánu, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.“*

Avšak advokát sa o týchto skutočnostiach mal dozvedieť v súvislosti s výkonom advokácie a nie pri samotnom výkone obhajoby, nakoľko podľa § 36 ods. 3 Trestného poriadku *„Obhajca nemôže byť vypočúvaný ako svedok o skutočnostiach, ktoré sa dozvedel pri výkone obhajoby.“*³⁷

Mlčanlivosť môže advokáta zbaviť samotný klient. Podľa § 23 ods. 2 zákona o advokácii: *„Pozbaviť advokáta povinnosti zachovávať mlčanlivosť môže klient a po smrti či zániku klienta iba jeho právny nástupca. Ak má klient viac právnych nástupcov, na účinné pozbavenie advokáta povinnosti zachovávať mlčanlivosť sa vyžaduje súhlasný prejav vôle všetkých právnych nástupcov klienta. Súhlas musí mať písomnú formu.“*

§ 23 ods.3 však udáva zachovanie mlčanlivosti aj v úvahe advokáta: *„Advokát je povinný zachovávať mlčanlivosť aj v prípade, ak ho klient alebo všetci jeho právni*

³⁶ Pozri aj judikatúru v oblasti zachovávanía mlčanlivosti advokátov: rozsudok Najvyššieho súdu SR z 24. februára 2014, sp. zn. 2 To 12/2013 ; rozhodnutie Súdneho dvora EÚ zo dňa 26.06.2007, sp.zn. C-305/05; rozhodnutie Najvyššieho súdu USA vo veci Swidler & Berlin v. United States, sp.zn. 524 US 399

³⁷ <https://www.apadvokat.sk/clanky/advokatske-tajomstvo-povinnost-advokata-zachovavat-mlcanlivost/> (posledná návšteva 31.05.2020)

nástupcovia pozbavia tejto povinnosti, ak usúdi, že pozbavenie povinnosti zachovávať mlčanlivosť je v neprospech klienta. “

Usúdenie je tak výsostne v rukách advokáta, čo konštatoval aj Najvyšší súd: *„Okolnosť, či pozbavenie povinnosti mlčanlivosti je v neprospech klienta, predpokladanú ustanovením § 23 ods. 3 Zákona o advokácii, ponecháva tento zákon formuláciou „ak usúdi“ na úvahu advokáta, ktorá nie je preskúmateľná orgánmi činnými v trestnom konaní alebo súdom. “*³⁸

§ 23 ods.5 zákona o advokácii: *„Advokát nemá povinnosť zachovávať mlčanlivosť v konaní pred súdom alebo iným orgánom, ak predmetom konania je spor medzi ním a klientom alebo jeho právnym nástupcom.“* Podľa § 23 ods. 6 zase advokát nesmie zachovávať mlčanlivosť v disciplinárnom konaní. Toto ustanovenie tak stanovuje, aby advokát poskytol advokátskej komore plnú súčinnosť pri tomto konaní.

Hoci zákon hľadá aj na niektoré výnimky, kedy advokát nemá povinnosť zachovávať mlčanlivosť, ba dokonca mu káže v istých prípadoch mlčanlivosť porušiť. Je ale potrebné si uvedomiť, že výnimky z mlčanlivosti sú uplatňované zriedkavo a v drvivej väčšine prípadov je advokát mlčanlivosťou voči klientovi viazaný, aby tak nebola narušená ich vzájomná dôvera.

Záver

Cieľom článku bolo poukázať na problémy s nedôverou, ktorej čelí slovenské súdnictvo, a ponúknuť riešenie problémov v justícii cez etické kódexy. Preukázali sme aj na konkrétnych prípadoch, že etické kódexy majú za úlohu udržiavať, prípadne zlepšovať mienku o jednotlivých právnických profesiách, a vo väčšom meradle aj dôveryhodnosť justície.

Taktiež sme objasnili regulatórnu funkciu kódexov skrze prípady disciplinovania členov profesií, ktorí etické pravidlá porušili.

Článok sa bližšie zaoberal etikou sudcov a advokátov, načrtol základné etické princípy profesií.

Ako sme dokázali, sudcovia majú v systéme spravodlivosti azda najdôležitejšiu úlohu, je preto dôležité, aby profesiu vykonávali čestne, nezávisle a nestranne tak, aby nevzbudzovali v očiach verejnosti nedôveru. Len súdnictvo postavené na nezávislých a nestranných súdoch môže naplňovať svoju funkciu v demokratickom a právnom štáte.

³⁸ citovaná časť rozsudku Najvyššieho súdu zo dňa 25.02.2014, sp. zn. 2 To 12/2013

V systéme spravodlivosti zohrávajú významnú úlohu aj advokáti, ktorí bránia práva fyzických a právnických osôb a podobne ako sudcovia, aj oni pre výkon profesie musia byť v očiach verejnosti dôveryhodní.

Najmä v posledných rokoch znejú z verejnosti hlasy o očistu justície, ktorá by mala oplývať odborne a morálne zdatnými právnikmi, ktorí budú v očiach verejnosti vzbudzovať dôveru. Na právnikov teda musia byť kladené morálne požiadavky pri vstupe do profesie, aj počas nej a práve na to slúžia etické kódexy.

Zostáva nám len vysloviť presvedčenie, že v justícii prebehnú kroky k jej očiste a postupnému nárastu dôvery v spravodlivosť na Slovensku.

Summary

The aim of the article was to point out the problems of distrust faced by the Slovak judiciary and to offer solutions to problems in the judiciary through codes of ethics. We have also proved in specific cases that the role of codes of ethics is to maintain or improve opinion about individual legal professions, and to a greater extent the credibility of the judiciary. We have also clarified the regulatory function of codes through cases of disciplinary action by members of the professions who have violated ethical rules.

The article dealt with the ethics of judges and lawyers, outlined the basic ethical principles of the professions.

As we have shown, judges have perhaps the most important role in the justice system, so it is important that they practice the profession honestly, independently and impartially so as not to create mistrust in the eyes of the public. Only a judiciary built on independent and impartial courts can fulfill its function in a democratic and legal state.

Lawyers also play an important role in the justice system, defending the rights of natural and legal persons and, like judges, they must be credible in the eyes of the public in order to practice the profession.

Especially in recent years, there have been voices from the public about the cleansing of the judiciary, which should be full of professionally and morally capable lawyers who will inspire confidence in the eyes of the public. Lawyers must therefore be subject to moral requirements when entering and remaining in the profession, and this is what codes of ethics serve.

All we have to do is express our conviction that steps will be taken in the judiciary to clean it up and gradually increase trust in justice in Slovakia.

Použitá literatúra

Knižné publikácie:

BĚLOVSKÝ, P.: *Advokacie a jurisprudence v starověkém Římě*, Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 2005, s. 48 ISBN: 8024609754

ČAPUTOVÁ, Z. *Profesijná etika sudcov v etických kódexoch, judikatúre a stanoviskách etických poradných komisií*. VIA IURIS, Pezinok. s. 5-86 ISBN: 9788097068660

KROŠLÁK, D.: *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, s. r. o., 2016. s. 422-424. ISBN: 9788081685118

MOLITERNO, J. E., PATON, P. D. *Globální problémy profesní etiky právníků*. 1. české vydání. Překlad a doplňující texty k českému vydání M. Kopa, M. Tomoszek a V. Dohnal. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 1 ISBN: 9788075528384

SOBEK T. a kolektiv. *Právní etika*. Praha: Leges, 2019, s. 213-405. ISBN: 9788075023339

Právne predpisy:

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach o sudcoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)

Zákon č. 586/2003 o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov

Judikatúra:

rozhodnutie Ústavného súdu SR, sp.zn. II. ÚS 16/2011

rozsudok Najvyššieho súdu zo dňa 25.02.2014, sp. zn. 2 To 12/2013

uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 09.03.2016, sp.zn. SR 2MCdo/1/2015

uznesenie Najvyššieho súdu zo dňa 10.12.2014, sp.zn. 8 Nc 48/2014

Periodiká:

Bulletin Slovenskej advokácie číslo 10/2015, s.45, dostupné na: <https://www.sak.sk/web/sk/cms/sak/bulletin/archiv>

WILKINSON, Margaret A., WALKER Christa a MERCES, Peter. Do Codes of Ethics Actually Shape Legal Practice? McGill Law Journal, 2000, č.3, s. 648-651

Internetové zdroje:

Prieskum verejnej mienky Eurobarometer, dostupné na: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/standard/surveyky/2255?fbclid=IwAR0UdzjKbRNdkPJOQolDCxWr6mMygDzv3ZZ6lv_wL2hU6_Y44HzkhVYUnvM_ (posledná návšteva 31.05.2020)

Transparency International Slovensko . [Až 72% občanov ...] . In: Facebook [online] dostupné na: <https://www.facebook.com/transparencysk/posts/10158045831729456> (posledná návšteva 3.6.2020)

Zásady sudcovskej etiky, dostupné na:

<http://www.sudnarada.gov.sk/zasady-sudcovskej-etiky/> (posledná návšteva 31.05.2020)

Uznesenie Súdnej rady Slovenskej republiky 177/2018 z 24. septembra 2018, dostupné na: http://www.sudnarada.gov.sk/data/files/1008_177_2018.pdf (posledná návšteva 31.05.2020)

Článok o vyjadreniach sudcu Miroslava Radačovského v súvislosti s pozemkovou kauzou Andreja Kisku, dostupné na: https://slovensko.hnonline.sk/1876174-byvaly-sudca-radacovsky-ktory-vyzval-kisku-k-odstupeniu-bude-kandidovat-za-kotlebovcov_ (posledná návšteva 31.05.2020)

Advokátsky poriadok, dostupný na: https://www.sak.sk/web/sk/cms/document/241/section/244/_event/open_____ (posledná návšteva 31.05.2020)

Kontroverzné vyjadrenie Michala Straku v kauze piešťanského CT prístroja, dostupné na: <https://www.noviny.sk/slovensko/138175-raper-ego-sa-vyjadril-k-nakupu-ct-pristroja-praje-smrt> (posledná návšteva 31.05.2020)

Článok JuDr. Adama Puškára o advokátskom tajomstve, dostupný na: <https://www.apadvokat.sk/clanky/advokatske-tajomstvo-povinnost-advokata-zachovavat-mlcanlivost/> (posledná návšteva 31.05.2020)

THE BANGALORE PRINCIPLES OF JUDICIAL CONDUCT, Value 6:COMPETENCE AND DILIGENCE, s.7 (Bangalórske princípy správania sudcov), dostupné na: https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/bangalore_principles/bangaloreprinciples.pdf (posledná návšteva 31.05.2020)

Uplatnenie ekonomickej analýzy v práve /
Application of law and economics in legal practice

Brosch Ignác

Abstrakt

Práca s názvom Uplatnenie ekonomickej analýzy v práve si za svoj cieľ dáva predstaviť tento relatívne nový spôsob nazerania na systém práva nástrojmi iného vedného odboru. V rámci legislatívneho procesu sa medzi inými nevyhnutne zvažuje aj ekonomický dopad jednotlivých normatívnych aktov na hospodársky rast krajiny. Poznatky ekonómie, obzvlášť behaviorálnej, teda venujúcej sa konkrétnym formám ľudského správania ako odpovediam na konkrétne stimuly, prinášajú dôležité zistenia a formy nazerania na oblasti, v ktorých nebol po nich dopyt – a v rámci ktorých dokážu robiť rozdiel. Sprostredkováva postupy, ako motivovať ľudí k dodržiavaniu noriem. Za svoje nástroje považuje dva koncepty: predpoklad ľudského správania založeného na racionalite a normu efektívnosti. Prvý predpoklad predstavuje pozitívnu analýzu jednotlivých ľudských skutkov, teda prejavov správania a pýta sa, do akej miery ľudská racionalita hrá vo procese rozhodovania prím. V rámci práce nás bude táto otázka sprevádzať spolu, a v hľadaní vzťahu k druhému konceptu, teda efektívitte. Tento nástroj normatívnej analýzy hľadá správanie vedúce k maximalizácii výnosov. Na základe týchto poznatkov sa následne vraciame k ich uplatneniu v rámci tvorby noriem.

Kľúčové slová: ekonomická analýza práva, racionalita, efektivita, hodnota, ideál.

Abstract

Essay titled Application of Law and Economics in Legal Practice sets its goals as following: to introduce this relatively recent way of examining the legal system by means of exterior discipline. Nowadays an undisputable part of any legislative process is economical impact of every normative act on economic growth of country itself. Knowledge of economy, especially the one called behavioural, which is aiming at concrete forms of people's behaviour as an answer to concrete incentives, brings into life important discoveries and means of approaching fields where there was not call for them at first – and where they can make a difference. It shows the ways how to motivate human beings to follow the rules. Two concepts serve as its instruments: presumption of human behaviour based on rationality and

norm of efficiency. The first one represents positive analysis of various human deeds and therefore concrete expressions of human behaviour and asks how important it is for human to be rational in decision-making process. It comes together with the second concept, the efficiency and at the same time it questions its relation to this one. Efficiency as a means of normative analysis seeks the behaviour leading to maximizing profits. Based on this knowledge we subsequently return to apply them in the normative process.

Keywords: Economic Analysis of Law, Rationality, Efficiency, Value, Ideal.

Úvod

Ekonomia, ako ju vnímame dnes, je v podstate vedou o skúmaní stimulov. Jej pohľad na svet predstavuje rozbor, akým spôsobom a ako najrýchlejšie a pri použití najvhodnejších a najmenej nákladných prostriedkov sa ľudia dostanú k tomu, čo chcú, obzvlášť v prostredí, kde ostatní chcú to isté.¹ Súčasný ekonóm typicky verí, že pri použití vhodných stimulov neexistuje problém, ktorý by im odolal. Samozrejme, na ich nastavenie bude potrebovať voľnú ruku na zásah do oblastí, ktoré spoločnosť považuje za viac či menej dotknuteľné, ale problém vyrieši. Stimul je v tomto prevedení ako páka, ktorá hľadá svoj pevný bod. Keď niečo nefunguje, oprie sa o konkrétne opatrenie a presunie konanie do žiaducej polohy. Napríklad: hrozí riziko, že bude príliš veľké množstvo ľudí, ktorí dobrovoľne neodvedú dane z príjmu? Ekonóm Milton Friedman pomohol k riešeniu: odrátajú sa im priamo zo mzdy.²

Tak to funguje v ideálnom ekonomickom svete. Je však úsmevné či paradoxné pomenovanie *ideálny*, keďže práve súčasný, novodobý ekonomický svet neriadia ideály, ale čísla, grafy a vzorce. Do tohto tvaru ju sformoval svojím svetoznáмым dielom *Bohatstvo národov* Adam Smith, všeobecne považovaný za otca modernej ekonomie. Z minulosti sa nám však vynára aj odlišné ponímanie posolstva ekonomie. Význam slova *ekonomia* sa doteraz nezmenil a pochádza z gréckeho *oikonomia*, kde *oikos* znamená dom či domácnosť, a teda predstavuje náuku o správe domova.

Správa jednej domácnosti je komplexný jav, kde dochádza k medziľudskej interakcii na mnohých úrovniach vzťahov a je, úprimne, viac zložitá než jednoduchá. Len málokto by si

¹ Porovnaj Levitt, S. - Dubner, S. *Freakonomics. Skrytá stránka všetkého*. Bratislava: Premedia Group, s.r.o., 2011. s. 30 a n.

² Pozri Ibidem, s. 31.

azda trúfol povedať, že prvoradými sú vzťahy ekonomické. Nie sú však nepodstatné. Naopak; zohrávajú významnú funkciu či už pri výchove nových členov spoločenstva alebo udržiavaní nepretržitého a žiaduceho chodu spravovanej jednotky a celkovej miere spokojnosti jedincov.

Keď si spoločnosť predstavíme ako jeden veľký organizmus, ako jednu veľkú *domácnosť*, javí sa viac ako prirodzené vnímať ju z viacerých uhlov pohľadu, komplexne.

Napríklad pravidiel. Tvorba práva v nej sa stala do istej miery zajatcom záujmov a nie praktickým vyjadrením ideálov. Pritom práve tam je skrytý potenciál - len je uložený hlbšie ako krátkodobé populárne riešenia naháňajúce hlasy vo voľbách. Ľudské bytosti totiž na bytostné prežitie neustále využívajú reflexiu svojich vnútorných hodnôt na vonkajší svet a podľa toho, aký obraz sa im v jednotlivých možnostiach núka, ten sebou preferovaný si najskôr vyberú.

Ten ponúknutý čírou číselnou ekonómiou však nie vždy najviac reflektuje to, čo ľudia chcú - alebo by aspoň vo všeobecnosti mohli chcieť. Čo ak by ich rozhodnutia robili nielen efektívnymi, ale aj *spokojnými*?

Niekedy začiatkom aktuálneho storočia sa tak do popredia začala predierať jedna z jej odnoží - ekonómia behaviorálna. Prepojila dva svety, predtým spolupracujúce iba na „profesionálnej“ úrovni. Aplikovanie motívov správania a podobných poznatkov do normotvorby by bolo veľmi prínosné. Viac namieste by dokonca bolo povedať nevyhnutné.

1 Ideál ako otec neriem

Dvadsiate prvé storočie je charakteristické tým, že významnejšie slovo v spoločenskej diskusii dostávajú vedy, ktoré pred niekoľkými desiatkami rokov nielenže nehrali prím – ony ešte ani poriadne neexistovali. Keď si uvedomíme, že jeden z definičných znakov každého právneho systému je jeho výchovná funkcia, ako to, že sa to často neodzrkadľuje na spôsobe nazerania na akékoľvek opatrenie zasahujúce spôsob fungovania spoločnosti?

1.1 Štuchanec k lepšiemu rozhodnutiu

V roku 2008 uzrela svetlo sveta kniha *Nudge* (slovenský ekvivalent *štuchanec*). Jej prvému autorovi Richardovi Thalerovi vyniesla Nobelovu cenu za ekonómiu a jej druhému autorovi Cassovi Sunsteinovi miesto šéfa Úradu pre informácie a regulačné záležitosti v Spojených štátoch.

Pojednávajú v nej o prístupe štátu, či v širšej rovine hocijakej organizácie, ktorá svojimi nariadeniami vždy ponecháva slobodu voľby, ale ľuďom zároveň umožňuje smerovať k lepším, všeobecne vnímaným lepším rozhodnutiam – ak sa pre ne dobrovoľne rozhodnú.

Jeden príklad za všetky – pomer konzumácie nezdravých a zdravých jedál sa v klasickej „táckovej“ jedálni preklopí na stranu toho *lepšieho* – zdravšieho vtedy, keď sú *tieto* umiestňované na prvé miesta v rámci multi-výberu, teda na pozície, ktoré predtým okupovali napríklad vyprážané rezne či múčne knedle.

Všimnime si: žiadne priame odstránenie nezdravých jedál (bez urážky knedlí a našej tradičnej kuchyne). Iba ich pre-usporiadanie. Zmena poradia. Zmena *hodnoty*. Poukázanie na dôležitosť – v anglicky hovoriacich krajinách tomu zvyknú hovoriť *first things first*. A práve toto vystihuje prvá veta tohto textu začínajúca slovami *dvadsiate prvé storočie...* – psychológia upravila modus operandi regulácie stravy. Je príznačné porovnať si vyššie spomenutý príklad s čírou ekonomickou reguláciou vo sfére, kde nie je celkom jasné, ktorú z nich využiť.

1.2 Keď si strelec trafi nohu

Pozná to azda každá materská škola. Pracovný deň sa chýli ku koncu. Pohľad posledných prítomných učiteľov ledabolo zbehnú na hodinky, kde práve minútová ručička pretína hodinovú. Nastal čas uložiť zvyšné hračky na poličku, zhasnúť svetlo a zamknúť.

Pri ich nohách sa však stále pokojne hrá zopár detí, po ktoré rodičia nestihli prísť. Meškajú a o ich ratolesti sa škôlka stará nad rámec svojich povinností.

Dvaja ekonómovia pre daný problém - celkovo bežný nielen v Haife v Izraeli, kde sa ho oni rozhodli skúmať, navrhli riešenie.³ Za každé oneskorenie bude nasledovať pokuta.

Ich pokus trval dvadsať týždňov. Naprieč mestom vybrali desať rozličných škôlok. Pokuty však nezačali vyberať okamžite. Prvé štyri týždne len pozorovali situáciu zaznamenávajúc počet oneskorení. Približne po mesiaci pripadalo na jeden týždeň osem prípadov neskorého príchodu.

Následne vysvetlili rodičom, že za každé oneskorenie dlhšie ako desať minút budú platiť pokutu v prepočte tri doláre na dieťa. Tá sa prirába k mesačnému poplatku predstavujúcemu približne 380 dolárov.

³ Pozri Ibidem, s. 29.

Výsledok? Počet meškaní sa po zavedení opatrenia vyšplhal na dvadsať za týždeň. Predošlý priemer sa tak zvýšil o viac ako sto percent. Opatrenie, ktoré malo škôlke pomôcť, jej nakoniec ešte viac uškodilo.

1.3 Keď záväzok nahradia peniaze

Skúste sa vžiť do roly riaditeľa takejto materskej školy. S meškaním to nie je také strašné, predsa len, väčšina rodičov chodí načas; ale keď nastane opak, aspoň jeden z jeho zamestnancov ostáva nedobrovoľne „po škole“.

Zároveň ho vnímajme aj ako predstaviteľa inštitútu, ktorý vydáva pravidlá - *normy*, aby zabezpečil čo najplynulejšiu prevádzku. Zavádza teda pravidlo, ktorého zámerom je zredukovať meškanie rodičov, keďže pokuta je vo všeobecnosti vnímaná negatívne (zasahuje do peňaženiek). V jednom slede ním chce obmedziť „naťahovanie“ pracovnej doby svojich zamestnancov.

Je to legitímny postoj. Avšak zavedenie normy vo forme sankcie za neskorý príchod zredukovalo osobnú angažovanosť v spoločenskom vzťahu medzi učiteľom a rodičom a dokonca aj medzi rodičom a dieťaťom.

Dovtedy rodič cítil *osobný*, resp. *ľudský* záväzok voči učiteľovi; vedel, že pre jeho nedôslednosť či akýkoľvek iný dôvod musí on robiť niečo navyše – čo by inak robiť nemusel. Tento postoj predstavuje spoločenský stimul. Nechceme, aby druhí kvôli nám trpeli. Vo všeobecnosti máme v sebe zakódované, že chceme voči druhým vyzeráť ako dôveryhodní a rovnocenní partneri. Vyjadruje to našu povahu konformity. Len čo však rodič zaplatil za svoje meškanie sankciu, vnútornú výčitku a spoločenský tlak nahradil poplatok. Došlo k vyplneniu nekonformného prázdna. Rodičia to nevnímali ako pokutu - skôr ako legitímne *vyplatenie* svojho oneskorenia.

1.4 Nedostatok vnútornej motivácie

Ten istý riaditeľ materskej školy si takisto uvedomuje, že jeho, a nielen jeho, normy sú tu na to, aby odzrkadľovali istý žiadaný, ideálny stav. Norma je snaha uviesť ideál do praxe, kde by stav, ktorý chceme, aby nastal, korešpondoval so stavom, ktorý máme pred očami.⁴

⁴ Porovnaj Procházka, R. – Káčer, M. *Teória práva*. Bratislava: C. H. Beck, 2013. s. 98 a n.

Prostredníctvom tvorby práva uvádzame ideály do života vo forme noriem. „Základnou funkciou normy je regulácia operácií, ktoré sú jej predmetom.“⁵

Normy teda približujú aktuálne ľudské správanie k požadovanému ideálu. Pre pána riaditeľa napríklad predstavujú umožniť sebe a svojim zamestnancom odísť načas domov.

Samozrejme, existujú aj väčšie sféry, ktoré majú problém s vlastnou reguláciou a cestou k ideálnemu stavu. Otázkou ostáva, ktorý stimul k nemu dovedie najefektívnejšie.

2 Funkcie ekonómie v práve

Spojiť slová ideál a efektivita do jednej vety môže byť zradné. V našich zemepisných šírkach sa pohľad na právo (vyžadovanie *ideálneho* stavu) z ekonomickej perspektívy (*najefektívnejšie* riešenie) zahniezdí len pozvoľna. Vo svete však prišiel do módy v časoch, keď interdisciplinárne vedy začali hrať prím, teda v priebehu dvadsiateho storočia. Americkí profesori a pionieri tohto oboru Robert Cooter a Thomas Ulen prirovnali ekonómiu ku králikovi v Austrálii – našla prázdny výklenok v „intelektuálnej ekológii“ práva a bleskovo ju zaplnila.⁶

Už z názvu kapitoly vyplýva, že v kontexte tejto práce sa budeme pýtať, ako môže „externá“ veda ekonómia – vzhľadom na pozíciu, ktorú zastupujeme – prispieť a obohatiť „naše“ právo, teda vedu, v ktorej „interiéri“ sa nachádzame.

Právo predstavuje úplne alebo aspoň výrazne autonómne uzavretý systém, spočívajúci na hermeneutickej analýze právnych textov. Je vnútorne koherentný a môže byť legitímne popisovaný odkazmi na svoje vlastné pramene.⁷

Mohlo by sa teda zdať, že právo ekonómiu – a teda ňou vedenú analýzu – nepotrebuje. Ak však chceme pozorovať právo ako také, musíme sa od neho vzdialiť. „Alebo, použijúc Wittgensteinovo prirovnanie, tak ako oko pozoruje okolie, ale nie samo seba, na skúmanie objektu je potrebné z neho vystúpiť – a ak to nie je možné, treba použiť aspoň zrkadlo.“⁸ A v tejto práci sa bude používať najmä zrkadlo ekonomické. To, či je dostatočné, sme už mierne načrtli v úvodných kapitolách a budeme o tom viesť diskusiu neskôr.

⁵ Ibidem, s. 102.

⁶ Porovnaj Broulík, J. – Bartošek, J. *Ekonomický přístup k právu*. Praha: C. H. Beck, 2015. s. IX.

⁷ Porovnaj Ibidem, s. 3.

⁸ Sedláček, T. *Ekonómie dobra a zla*. s. 17.

2.1 Rôzne mapy na orientáciu v tom istom prostredí

Poznávací funkcia ekonomickej analýzy práva má ako svoje hlavné nástroje *pozitívnu* a *normatívnu* analýzu.⁹

Pozitívna ekonomická analýza práva buduje svoj koncept na *ľudskej racionalite*. „Vychádza z pozitívnej ekonómie, vedy zaoberajúcej sa ľudským konaním a ďalšími javmi s ním súvisiacimi. Jej predmetom záujmu je vplyv právnych noriem a inštitútov na rozhodovanie ľudí o tom, akým spôsobom budú konať.“¹⁰ Najčastejšie táto analýza nachádza uplatnenie v podobe, keď je vo forme právnej sankcie pridelená určitá „cena“ konaniu, ktoré je s konkrétnou právnou normou v rozpore.¹¹

Pozoruhodne daný prístup ilustruje Broulík na ekonomickej analýze kriminality. Jedinec k voľbe, či sa má alebo nemá dopustiť trestného činu, pristupuje podobne ako k voľbe povolania. Základným predpokladom je maximalizácia úžitku (väčšie výnosy ako z alternatívnych činností). Pozornosť sa potom otáča na normotvorbu, ktorá sa snaží dostatočnými odstrašujúcimi prostriedkami, napríklad zvýšením hroziaceho trestu, eliminovať záujem o takéto správanie.

Zo stavu vecí následne zisťujeme, ako ľudia reagujú na právo. Ľudská racionalita tak môže byť následne použitá na praktickosť právneho rozhodovania.

Analýza normatívna sleduje *efektívnosti*. Vychádza z normatívnej ekonómie, ktorá „sleduje využitie zdrojov, ich organizáciu vo výrobe a rozdeľovanie z nich plynúcich prínosov medzi ľuďmi“,¹² uvádza Greenwaldovu definíciu Broulík. Podstatné nastavenie kritérií, podľa ktorých sa využitie, organizácia, rozdeľovanie... hodnotia, sú založené na ekonomickom aparáte, teda vytvorení rámca, ktorý je v súlade s premisou efektívnosti. Právo by podľa tohto vzorca malo „maximalizovať uspokojenie existujúcich túžob a záujmov“¹³. Keďže takáto formulácia je viac-menej vágna, je dôležité sa zamerať na koncept maximalizácie efektívnosti skrz právo. Atraktivnosť tejto metódy spočíva jednoducho v tom, ako minimalizovať náklady chýb a rozhodnutí.¹⁴

⁹ Pozri Broulík, J. – Bartošek, J. *Ekonomický prístup k právu*. s. 20 a n.

¹⁰ Ibidem, s. 20.

¹¹ Porovnaj Ibidem, s. 20.

¹² Ibidem, s. 22.

¹³ Ibidem, s. 22.

¹⁴ Pozri Ibidem, s. 22 a n.

Do popredia sa v ostatnom čase dostáva tretí variant, a to analýza *preskriptívna*.¹⁵ Spája v sebe prvky dvoch predošlých. Je to špecifická aplikácia pozitívnej analýzy, z ktorej čerpá poznatky o ľudskej reakcii a zároveň sa môže zameriavať na širší okruh cieľov (rozšírenie záberu normatívnej analýzy). Ako z jej názvu vyplýva, jej najväčšie využitie smeruje k tvorbe práva. Jej úlohou je zistiť, „aké štruktúrovanie práva najlepšie povedie k dosiahnutiu stanovených cieľov“.¹⁶

Ak by sme rozvíjali príklad dilemy jedinca, zvažujúceho trestný čin (z predošlého odseku), rozšírený o tento typ behaviorálnej metódy, ako sa zvykne taktiež nazývať, do vzorca by sme pridali nielen skutočnú pravdepodobnosť výnosov a (prípadných) sankcií, ale taktiež aj jedincom *vnímané* riziko hrozby dolapenia v pomere k odchýleniu od skutočnej pravdepodobnosti jeho dolapenia (resp. odhalenia jeho protiprávných aktivít).¹⁷

Do analýzy tu teda, ako si môžeme všimnúť, vstupuje stále silnejšia a viac skúmaná veda našej doby – psychológia. To však neznamená, že doteraz viac nemenné ako menné systémy práva a ekonómie budú prispôsobovať svoj tvar každému jedincovi osobitne podľa jeho osobitosti a túžob; skôr sa pripúšťa možnosť (ktorá tu je v konečnom dôsledku prítomná už dlho), že jedinci, ktorí sa cítia viac zainteresovaní v tvorbe noriem a ich prevedení vo svete, v ktorom žijú, majú/mali by mať vyššiu mieru ochoty dodržiavať ich.

Otvorili sme teda priestor na tri otázky. Prvou z nich je pojem ideálu práva. Ako spoločnosť potrebujeme vedieť, k čomu máme prirovnávať normy, čo predstavuje „normu noriem“. Možno je nakoniec aj to, že nič také neexistuje.

Pýtať sa na to je podľa nášho názoru dôležité preto, čo do istej miery opisuje analýza normatívna. Ak je napríklad *žiadaným ideálom* efektívnosť, ako ju pomocou vhodnej normotvorby docieľiť? Tu sa dostávame k otázke číslo dva. Ľudská racionalita by mala fungovať tak, že po zozbieraní všetkých dostupných poznatkov a po oboznámení sa s nimi si vyberá pre seba ten najvhodnejší variant (vychádzajúc z pozitívnej analýzy).

Niekedy však tento rýdzo ekonomický prístup zlyháva, ako sme videli na vyššie spomínaných príkladoch. Nakoniec teda potrebujeme širší záber, pohľad na ďalšie pohnútky jedincov, ako to robí behaviorálna ekonomická analýza práva. Otázka, ktorá z toho vyvstáva, teda nakoniec znie: aký rozsah má uplatnenie ekonomickej analýzy v práve?

¹⁵ Pozri Ibidem, s. 24 a n.

¹⁶ Ibidem, s. 24.

¹⁷ Pozri Ibidem, s. 21 a 22.

2.1.1 Právo

Poslednú otázku môžeme rozobrať slovo za slovom, pekne od... konca. Najvšeobecnejšie je právo systémom pravidiel, platných právnych noriem, ktoré vydáva štát a prostredníctvom štátnych orgánov dohliada na ich dodržiavanie a ich nedodržiavanie sankcionuje.

Dodržiavanie týchto noriem je spoločensky viac chcené ako nechcené. Rozoberajú to či už teória spoločenskej zmluvy (obetovanie časti slobodnej slobody pre prosperitu celku),¹⁸ alebo len samotné štatistiky „sily“ civilizovaného sveta. V spoločnostiach, kde je organizačná štruktúra rozvitá viac, počet vražd klesá. Dá sa to vidieť na porovnaní štatistík domorodých kmeňov a ich dnešných mestských organizovaných náprotivkov. Napríklad, v súčasnej Veľkej Británii je ročná miera vražd jeden človek na 100 000 ľudí. Africký kmeň !Kung vykazoval číslo 42 ku 100 000. Keď začal podliehať štátnej moci, miera vražd klesla o 30 percent. Spoločenské štruktúry teda môžu byť veľmi nápomocné, keďže zníženie počtu vražd nemôžeme vnímať inak než ako dobrý signál pre jedinca.¹⁹

Presvedčenie francúzskeho filozofa Jeana-Jacquesa Rousseaua, že ľudská spoločnosť a kultúra kazia nepoškvrnené duše jedincov, tak nekorešponduje so skutočnosťou.²⁰ Otázkou však stále ostáva, ako udržať ich pozornosť voči udržiavaniu chodu štátneho aparátu.

Miera záujmu sa dvíha mierou pocitu participácie. *Odchýlka od normálu* vyrušuje viac vtedy, ak normál pôsobí usporiadane. Ak sa o svoj dom riadne staráte a v zime ho vyzdobíte od strechy až po kroviny na priedomí, vypadnutie niektorej zo žiaroviek vadí oveľa viac, ak by k podobnému výpadku došlo na schátranom dome s vybitými oknami, kde *nedostatky pôsobia bežne*.

Ak by sme si štát predstavili ako tento dom, jednu domácnosť, vzťah jeho obyvateľov k nemu by mal byť taký, aby im jeho nedostatky vadili, nie boli brané za samozrejmosť. Aby ctili pravidlá v ňom a dbali o jeho prosperitu. Aby jeho správa bola o umení spomínanom vyššie.

¹⁸ Pozri Procházka, R. – Káčer, M. *Teória práva*. s. 26 a n.

¹⁹ Roser, M.: Ethnographic and Archaeological Evidence on Violent Deaths. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/ethnographic-and-archaeological-evidence-on-violent-deaths> (náhľad dňa 29. 05. 2020). Viac o problematike pozri Peterson, J. *12 pravidiel pre život*. 2018. Bratislava: TATRAN, 2018. s. 136 a n.

²⁰ Porovnaj Ibidem, s. 134.

2.1.2 Ekonomická analýza

Na to môže poslúžiť jednoduchá schéma - miera investície. Po skončení intermezza o *pro-aktívnom* civilizačnom dopade práva a uvedení predpokladu, že ľudia viac cítiaci zainteresovanosť v procese jeho tvorby ho budú ochotnejšie a zodpovednejšie dodržiavať, sformulujeme výzvu stojacu pred touto prácou: ako môže právo čo najefektívnejšie nájsť cestu k vnútorným pohnútkam človeka. Úlohu sprostredkovateľa by mohla zastat ekonómia.

Ekonómia nie je len vedou o peniazoch. Ňou zabezpečované trhové vzťahy existujú aj bez nich. *Barter* nie je len dávna historická možnosť získavania požadovaného produktu výmenou za iný; stačí si predstaviť situáciu v akejkolvek vojne, kde si „tvrdá mena“ produktov udržiava, na rozdiel od peňazí, svoju hodnotu. Dokonca má postupom času stúpajúcu tendenciu.²¹

Presuňme sa opäť do domácnosti, tentokrát do kuchyne. Po vianočnej večeri sa otec postaví a prítomným oznamuje: *mamička, to jedlo, čo si navarila, bolo naozaj fantastické. Hneď ti za to dávam 100 eur. Alebo vieš čo, to by bolo ešte nedostatočné, dám ti rovno 1000!*

Jediné, čo by mama v danej situácii pocítila, by nebola vďaka, ale hanba. V niektorých, prakticky najintímnejších oblastiach ľudského života finančné stimuly nemajú miesto. Najvyšším – a najskôr jediným – ocenením je spokojnosť domácich. Ich „barterová“ pochvala za materinskú lásku.

Teda takto striktné, hoci implicitne, oddeľujeme od seba dve oblasti: osobné vzťahy a trh.²²

Kto ohodnotí vaše vnútorné presvedčenie? Opýtajte sa ktoréhokoľvek právniku pracujúceho *pro bono*, koľko mu je nesolventná osoba dlžná. Možno je lepšie nepýtať sa; odpoveď by mohla prekvapiť obe strany. Vo všeobecnosti však ľudská ochota nemá cenu, lebo má *hodnotu*.

Ekonom Dan Ariely na tieto príklady upozorňuje a prichádza s vysvetlením, že ľudia sú často schválne iracionálni. Vo svojich experimentoch venujúcich sa behaviorálnej ekonómii rozlišuje prípady, kde trhové vzťahy hrajú prím, od tých, kam platby pustiť nechceme a správame sa tak, akoby peniaze neexistovali.²³

Daná odmena sa totiž môže negatívne dotknúť ľudského vnútra; osobný záväzok je devalvovaný na sumu za výkon; hodnotové presvedčenie je ohodnotený peniazmi.

²¹ Pozri Broulík, J. – Bartošek, J. *Ekonomický prístup k právu*. s. 37.

²² Porovnaj Sedláček, T. *Druhá derivace touhy. Člověk duše-vnější*. Praha: 65. pole, 2018. s. 118 a 119.

²³ Pozri Ibidem, s. 118.

Bolo by však nerozvážne povedať, že finančný stimul by nemal žiaden význam. Cieľ sa predsa môže naplniť aj takýmto spôsob. A tu začíname odpovedať na poslednú otázku predošlej kapitoly.

2.1.3 Iracionálna dôležitosť racionality...

Pozitívna analýza ekonomického správania uvádza, že ľudská racionalita je hlavným hybným motorom rozhodovania. Toto tvrdenie je však značne nadnesené. V práve napríklad sprísnenie trestov – ocenenie protiprávneho konania „vyššou sumou“ – nevedie k markantnému zníženiu miery recidívy.²⁴

Môžeme to vnímať doslova v každej oblasti ľudského života. Nástupište na vlak môže byť akokoľvek dlhé, čím umožňuje rovnomernú distribúciu cestujúcich po celej dĺžke vlaku. Aj tak sa ale najväčšie percento čakajúcich na peróne nachádza pri východoch z podchodov; následne sú niektoré (spravidla prostredné) vozne výrazne plnšie ako tie, ktoré sa nachádzajú na oboch koncoch vlaku. Nazdávame sa, že to nie je zapríčinené tesným „dobiehaním“ spolu s príchodom vlaku – väčšina ľudí preferuje príchod na stanicu v dostatočnom predstihu. Skôr to vychádza práve z „nedotiahnutia“ procesu racionálneho uvažovania od nákupu lístka, skorého príchodu až po výber optimálneho miesta na peróne.

Môže to byť zapríčinené aj tým, že posledný krok už nie je nevyhnutný, hoci by mal prinášať ešte viac pohodlia. A tu začína problém. Po zvážení všetkých možností a miery investície energie do ich využitia sa predpokladá, že človek sa rozhodne pre tú preňho najlepšiu.

Lebo ak by teória racionálnej voľby fungovala štandardne, rodičia by sa vyhýbali pokutám, nie ich vôľačne platili, dostatočne vysoké tresty by výrazne znižovali mieru kriminality a čakajúci ľudia by prešli pár desiatok metrov naviac, aby si vo vlaku sadli.

2.1.3.1 ... a jej extrémny

Ľudská racionalita teda nie je v rovnici správania vždy najsilnejšou premennou. Takto sa ale efektivita, ku ktorej má následne v rámci normatívnej ekonómie viesť, nenapĺňa. S neortodoxným riešením prišiel rebel svojej doby Bernard Mandeville.

²⁴ „Na zásadnú otázku, či je možno z hľadiska recidívy považovať niektorú zo sankcií za účinnejšiu ako iné, sme pozitívnu odpoveď nedostali. Rozdiely v podieloch odsúdených s novým záznamom v registri boli skôr zanedbateľné a štatisticky nevýznamné. (napr.) Najnižšia, avšak aj tak dosť vysoká recidíva bola zistená pri trestoch odňatia slobody (45 %). ... V zhode so zahraničnými štúdiami sa tak potvrdilo, že vplyv trestnej justície na ďalšiu trestnú činnosť prostredníctvom uloženej sankcie je minimálny a podstatné faktory, ktoré rozhodujú o ďalšej kriminálnej kariére odsúdených, je nutné hľadať inde.“

Scheinost, M.: *Sankcie a jejich účinnost*. In. Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikácejnej praxi*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015. s. 17 a 18.

Jeho odpoveď na otázku, ako dosiahnuť maximálnu efektivitu, znie: Buďte egoistickí. Z ekonomického hľadiska sú osobné defekty, bezohľadnosť voči druhým a protiprávne konanie potrebné, lebo majú za následok rozvoj blaha spoločnosti.²⁵ Egoistické požiadavky podporujú trh a prinášajú prácu celej plejáde ľudí – od predavačov, ktorí pre nás produkty pripravujú, cez kováčov, ktorí nám mrežami produkty ochráňajú, až po právnikov, advokátov a sudcov, ktorí z toho na konci dňa tiež len profitujú, hájaj ponuku alebo dopyt, predavačov alebo kupujúcich, viac alebo menej spravodlivých.

„Každá nerest znamená zároveň efektívny dopyt po tovare alebo službe.“²⁶ Veď, predstavme si to zo strany druhej. Vytvorme ideálny stav, v ktorom sa všetci správajú naozaj cnostne, to je bezúhonne, bezchybne. Keďže nikto nemá potrebu neustále zväčšovať svoje statky konaním právnym či protiprávnym, spoločnosti sa zjavne zužuje priestor na vytváranie produktov, ktoré predstavujú nadmerný luxus, služieb, ktoré prinášajú obrie možnosti na robenie všetkého *nadbytočného*. Takáto situácia môže dopadnúť veľmi neslávne, od stagnácie celku až po redukciu na stav, kde iba malá časť populácie nájde svoje skutočné uplatnenie (napríklad mreže kováčov, teda ani ich práca už nebude potrebná).

Samozrejme, ako každý iný príklad, aj tento iba ilustruje istý uhol pohľadu na fungovanie medziľudských vzťahov. Egoizmus predsa môže spoločnosť viesť k nerovnosti, ktorá sa odzrkadlí v nezhodách zapríčinených nespravodlivosťou. Mandeville chcel upriamiť pozornosť predovšetkým na morálne pokrytectvo doby. Avšak vo svojej neortodoxnosti veľmi prínosne poukazuje aj na to, že plne uplatnená premyslená voľba zbavená akýchkoľvek morálnych či normatívnych zábran dovedie k maximálnemu rastu. V pomere ľudskej racionality k norme efektívnosti zisku maximalizuje premenné.

Úprimné povedané, ľudia v priebehu dejín mali väčší problém normy dodržiavať ako ich porušovať. V jednom z najväčších diel (psychologickej) beletristickej literatúry *Zločin a trest* od Dostojevského sa hlavný hrdina Raskolnikov rozhodne zobrať svoju racionalitu smrteľne vážne – a to doslova.²⁷ Ale aj za to zaplatil. Túto druhú stranu mince Mandeville opomína a práve preto je tu právo: limituje dopad čírej ekonomickej racionality.

Preto sa ľudia bránia protiprávnemu konaniu, aj keď sa ekonomicky môže javiť najvýnosnejšie. Snažia sa dodržiavať normy, keď už kvôli ničomu inému, tak preto, že to tak robia ostatní.²⁸ Nechcú sa dostať do konfliktu. Právo s jeho normami kultivuje spoločnosť,

²⁵ Porovnaj Sedláček, T. *Ekonomie dobra a zla*. s. 153 a n.

²⁶ Ibidem, s. 159.

²⁷ Pozri Peterson, J. *12 pravidiel pre život*. s. 120.

²⁸ Pozri Procházka, R. – Káčer, M. *Teória práva*. s. 107.

ako bolo spomenuté vyššie, a ekonómia môže byť nápomocná v spôsobe jeho aplikácie. Tak, že poskytne čo najširší priestor na zapojenie sa všetkých.

3 Ako správne motivovať

Ekonomická analýza má funkciu svetiel pouličných lúč. Osvetľujú chodník, aby si človek, ktorý po ňom kráča, mohol vybrať optimálnu cestu; prinajmenšom aby sa aspoň vyhol mlákam a výmoľom.

Najprv však musí byť dobre vymedzený smer chodníka. Lebo neskôr síce bude dostatočne osvetlený, ale nepovedie do žiadaného cieľa.

Tento cieľ musí dobre reflektovať jednak vnútorné motivácie jednotlivcov v spoločnosti a jednak spoločnosti ako takej, aby naše spolužitie nebolo iba nevyhnutne akceptovanou interakciou, ale aj dobrovoľným zveľaďovaním našej spoločnej domácnosti.

3.1 Spoločné znaky výchovy a zákazu nedeľného predaja

Ak máte deti, možno máte skúsenosť, že bežné zákazy zvyknú v ich výchove fungovať. Môžu mať však aj veľmi nepríjemný vedľajší efekt – v podobe hladu po zakázanom ovocí. Nie ani tak chuti ho pravidelne konzumovať. Skôr otestovať. Vyskúšať. Možnosti mať možnosť.

Daný jav sa volá averzia k strate. „Daniel Kahneman, americko-izraelský psychológ, zistil, že v ľudských očiach sú straty vždy dvojnásobne väčšie ako zisky.“²⁹

Podľa jeho zistení jedincovi totiž dvakrát tak prekáža, ak o niečo príde, ako keď to isté získa. Ak sa raz na podnet („štát pre mňa zabezpečil vlaky zdarma“) naviaže správanie vo forme ich využívania, siahnutie na odmenu, ktorú tento nadobudnutý zvyk prináša (*pocit* neobmedzenej svojvôle), vyvolá dvojnásobný odpor (v porovnaní so situáciou, kde by dané opatrenie bolo odmietnuté už v teoretickej fáze).³⁰

Všimli ste si analógiu s usporiadaním jedál v jedálni z úvodného príkladu textu? Viac ako zákaz upozorniť na dôležitosť. V nedávnych dňoch sme mohli sledovať mnoho ukážok, ako politickí činitelia nabrali tieto poznatky do úvahy. Napríklad pretrvávajúca regulácia nedeľného predaja a argumentácia na jej obranu. Nie je dostatočné tvrdiť, že ľudom obchody

²⁹ Koreň, M.: Averzia k strate či sociálne schválenie. Biznis ťaží z poznatkov spoločenských vied. *EURACTIV*. 12. 10. 2018. Dostupné z: <https://euractiv.sk/section/spolocnost/news/averzia-k-strate-ci-socialne-schvalenie-biznis-tazi-z-poznatkov-spolocenskych-vied/> (náhľad dňa 31. 05. 2020).

³⁰ Duhigg, Ch. *Sila zvyku: Prečo robíme, čo robíme, a ako to zmeniť*. Bratislava: TATRAN, 2012. s. 46 a n.

aj tak nechýbajú, že si zvykli, potom otočiť, že ich treba čistiť – a to celý deň (predstavte si napríklad masážnu prevádzku, 25 metroch štvorcových), paradoxne, v deň, keď sa pracovať aj tak nemá – k čomu vlastne celé toto opatrenie malo najskôr ambíciu smerovať.

Žiaľ, ambíciu nevyslovenú. Keby sa celá debata posunula do sociálnej roviny a na poukázanie na snahu chrániť zdravie občanov – ďalšie poznatky modernej vedy, ktoré majú čo povedať do tvorby práva –, ušetrili by sme si veľa času a energie a azda našli pre seba navzájom aj viac pochopenia. Alebo aspoň vytvorili priestor na diskusiu.

3.1.1 Výchova k oddychu

Pritom téma voľného dňa či dokonca roka nie je výhradne témou jedného spektra. Napríklad strana Progresívne Slovensko navrhovala vo svojom volebnom programe pred uplynulými parlamentnými voľbami legislatívne zakotviť možnosť po desiatich rokoch dopriať si sabatikal – 6- až 12-mesačné voľno od práce.³¹ Jeho účelom by bolo predísť profesnému vyhoreniu. Jeden deň voľna v týždni je v menšom opät' len legitímnou požiadavkou na udržanie – a zveľadenie kvality ľudského života – *našho* života. Len by bolo vysoko účelné apelovať na tieto hodnoty, ktoré zvyšujú ako efektivitu, tak naplňajú aj ideály populácie.

Keď nám štát zavrie obchody plošne, dáme mu do rúk viac regulácie, ako je nutné. Ak však na to nazrieme ako na jednu z funkcií práva – výchovnú, potom je potrebné pýtať sa, ako sa chceme ako spoločnosť vychovávať. Azda odzrkadľuje záväzok, ktorý máme jedni voči druhým na zveľad'ovaní kvality svojich životov.

Záver

Ekonomické analýzy primárne mimotrhových vzťahov nám ponúkajú širokú škálu poznatkov, ktorých uplatnenie by verejnému životu malo do veľkej miery pomôcť. Tento spôsob silne ráta so záujmom verejnosti o možnosti, ktoré má, a v tom istom čase sa im aj snaží predostrieť všetky potrebné informácie. Zároveň však chce ponúkať priestor na to, aby ľudia robili správne rozhodnutia. V tomto koncepte sa využíva slovné spojenie *nudging for good*, ktorý si dáva za cieľ pomáhať ľuďom smerovať za premysleným, zodpovedným správaním.³² Napomáha dané opatrenie mje ľudské zdravie a udržateľnosť prostredia? Čo je

³¹ Pozri <https://www.progresivne.sk/radikalne-opatrenie-proti-vyhoreniu-zamestnancov/> (náhľad dňa 02. 06. 2020).

³² Pozri <http://www.nudgingforgood.com> (náhľad dňa 01. 06. 2020).

nevyhnutné a čo potrebné? Skúsme pri právnej regulácii myslieť aj na tieto otázky, na ktoré nám mnohé odpovede ponúka napríklad behaviorálna ekonómia.

Bol by to znamenitý ťah, keby sa čo najväčší počet jedincov cítil so svojimi rozhodnutiami konformne, a tak by napomáhal všeobecnému dobru. Viac ako utópia to je však úloha každého jedného spočítať si, či mu to za to naozaj stojí.

Ľudské bytosti majú v sebe čosi, aj keď sa to na prvý pohľad nemusí tak javiť, čo ich núti prosperovať. Ján Amos Komenský vytvára vo svojej knihe Labyrint sveta a raj srdca postavu *pútnika*, ktorý obchádza svet, skúma jeho ľudí a kladie stále rovnakú otázku: prečo robíte to, čo robíte? Prečo hromadíte statky? V čom nachádzate svoje uspokojenie?

Nakoniec dochádza k *Arx Fortunae*, Hradu Šastia, ku ktorému sa upiera cieľ snaženia jeho respondentov. Komenského pútnik však vnútri nenachádza naplnenie snáh. Nakoniec objavuje, že raj je v jeho srdci, že ho nosí v sebe.³³

Zaujímavé poznatky vyplývajúce už z názvu tohto príbehu, sú hneď dva. Okrem vyššie spomenutého raja v srdci uvádza, že za poznaním vedie labyrint sveta. Ten náš za niekoľko tisíc rokov existencie a rozvíjania vied, v našom prípade najmä práva a ekonómie, už stihol dostatočne veľakrát poodkryť zákony, ktoré fungujú – a nielen v právnom chápaní. Hľadaniu – a nájdeniu – stavu spoločnosti sa nedá priblížiť inak než cez objavovanie a rešpektovanie jej vnútorných pohnútok. Z raja srdca.

Ekonómia v práve je analýzou zažitého stavu. Ponúka naň náhľad zvonka a jej riešenia, napriek občasným nezdarom, môžu byť veľmi prínosné. Vychádza z toho, že ľudia majú záujem mať sa lepšie. A že by mali byť ochotní pre to urobiť čo najviac.

Summary

We operate in certain triangle. Our motives follow our ideals and look for the fastest way among them. If one wants to realize one's beliefs, law represents a normative system of values of how one can fulfill them. He can fill them with joy and enjoyment or with compulsion and resistance; and it is clear what is more effective for him.

It is above this that the economy watches in its analysis of law. There are many ways in which it can offer a lot of knowledge from its observation position in order to reduce costs and increase revenues not only in its field, but also in the one that, with its regulatory activity, eventually extends to it.

³³ Sedláček, T. *Ekonómie dobra a zla*. s.129 a n.

There are many tools that can be used. However, it would be a mistake to think that they all work automatically and 100%. For example, the value of the sum of one pencil and the sum of the value of clean air cannot be compared. The economy can try to analyze anything, but it does not make sense to apply it everywhere. The law also leaves some areas of human action unnoticed.

However, there is a limit, no matter how thin, that connects these two separate worlds. Motivation and personal benefit or fulfillment is sought. It is extremely interesting and most beneficial to examine it and find out what we need to do to make our actions, or standards, effective.

How do incentives in the form of sanctions help it all? Based on these information, the work then seeks out and explains the value behavior of the individual - and the opportunity to influence him. Can it be better if it harms others? Is it more motivated by loss or profit? Finally, through these questions, we come to protect the ideals that are worthwhile. How? Who is responsible for this and what tools can he use?

This work does not claim any revolutionary ideas or discoveries that have not yet been invented. If it can draw at least some attention to an alternative approach, the approach of economic analysis of human behavior in law, its modest goal will be fulfilled.

Zoznam použitej literatúry

Monografie:

Broulík, J. – Bartošek, J. 2015. *Ekonomický přístup k právu*. Praha: C. H. Beck, 2015. 198 s. ISBN 978-80-7400-573-2.

Duhigg, Ch. 2012. *Sila zvyku: Prečo robíme, čo robíme, a ako to zmeniť*. Bratislava: TATRAN, 2012. 272 s. ISBN: 978-80-222-0636-5.

Levitt, S. – Dubner, S. 2011. *Freakonomics. Skrytá stránka všetkého*. Bratislava: Premedia Group, s.r.o., 2011. 316 s. ISBN 978-80-970661-1-6.

Peterson, J. 2018. *12 pravidiel pre život*. Bratislava: TATRAN, 2018. 380 s. ISBN 978-80-222-0948-9.

Procházka, R. – Káčer, M. 2013. *Teória práva*. Bratislava: C. H. Beck, 2013. 294 s. ISBN 978-80-89603-14-5.

Sedláček, T. 2009. *Ekonomie dobra a zla*. Praha: 65.pole, 2009. 273 s. ISBN 978-80-903944-3-8.

Sedláček, T. 2018. *Druhá derivace touhy. Člověk duše-vnější*. Praha: 65. pole, 2018. 384 s. ISBN 978-80-88268-12-3.

Scheinost, M. 2015. *Sankce a jejich účinnost*. In. Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2015. 376 s. ISBN 978-80-7502-104-5.

Internetové zdroje:

Autorské články:

Koreň, M.: Averzia k strate či sociálne schválenie. Biznis ťaží z poznatkov spoločenských vied. *EURACTIV*. 12. 10. 2018. Dostupné z:

<https://euractiv.sk/section/spolocnost/news/averzia-k-strate-ci-socialne-schvalenie-biznis-tazi-z-poznatkov-spolocenskych-vied/> (náhľad dňa 31. 05. 2020).

Štúdie a štatistiky:

Roser, M.: Ethnographic and Archaeological Evidence on Violent Deaths. Dostupné z:

<https://ourworldindata.org/ethnographic-and-archaeological-evidence-on-violent-deaths> (náhľad dňa 29. 05. 2020).

Ostatné internetové zdroje:

<http://www.nudgingforgood.com> (náhľad dňa 01. 06. 2020).

<https://www.progresivne.sk/radikalne-opatrenie-proti-vyhoreniu-zamestnancov/> (náhľad dňa 02. 06. 2020).

Opatrenia obmedzujúce internet v prospech ochrany liberálnej demokracie /

Measures restricting the internet in favor of the protection of liberal democracy

Havlíková Soňa

Abstrakt

V príspevku nadväzujem na vlastnú bakalársku prácu venujúcu sa premene liberálnej demokracie na totalitnú formu vlády z pohľadu moderných prostriedkov masovej komunikácie – internetu a sociálnych sietí – a hrozieb, ktoré so sebou prinášajú. Pokúsila som sa v ňom priblížiť jednotlivé opatrenia obmedzujúce internetový priestor, ktoré boli prijaté na úrovni Európskej únie, štátov i samotných sociálnych sietí, s cieľom zhrnúť ich smerovanie, účinnosť a efektivitu pri ochrane liberálnej demokracie ako aj súladnosť s ľudskými právami, najmä s právom na slobodu prejavu a právom na prístup k informáciám. Zároveň som načrtla vlastné návrhy budúcich opatrení, a to v rámci spomenutých oblastí úpravy.

Kľúčové slová: liberálna demokracia, obmedzenia sociálnych sietí, Facebook, kontrola informácií, dezinformácie

Abstract

Measures restricting the Internet in favor of the protection of liberal democracy. University of Trnava in Trnava. Faculty of Law. In Trnava, 2020. Pages: 15. In this paper, I follow my own bachelor thesis devoted to the transformation of liberal democracy into a totalitarian form of government from the perspective of modern means of mass communication - the Internet and social networks - and the threats they bring. I have attempted to illustrate the individual measures restricting the internet space taken at the level of the European Union, the states and the social networks themselves in order to summarize their direction, effectiveness and efficiency in the protection of liberal democracy as well as compliance with human rights, in particular freedom of expression and the right of access to information. At the same time, I have outlined my own proposals for future measures, within the aforementioned areas of regulation.

Key words: liberal democracy, social network constraints, Facebook, information control, disinformation

Úvod

Veľkým rizikom pre liberálne demokracie sú dnes negatívne javy sprevádzajúce internet a sociálne siete. K nárastu tohto rizika prispelo okrem iného i pomalé uvedomovanie si tohto problému zo strany tých, ktorí majú moc zakročiť ako aj ich neskorá reakcia, respektíve neskorý prístup k regulácii tejto oblasti.

V posledných rokoch však nastali zmeny týkajúce sa úpravy oblasti sociálnych sietí so snahou zamedziť rozširovaniu problémov, ktoré s nimi súvisia. Zároveň narástol i tlak na spoločnosti vlastniace internetové platformy, aby samy podnikli kroky smerujúce k transparentnosti ich fungovania a ochrany sveta liberálnych demokracií.

Práve tieto postupy regulácie, ich efektívnosť a prípadný zásah do ľudských práv som sa pokúsila zhrnúť v tomto príspevku, zamerajúc sa na opatrenia dotýkajúce sa najmä Slovenskej republiky a Európskej únie, ktorej je súčasťou.

V prvej časti práce načrtám existujúci problém. V ďalšej časti uvádzam prijaté opatrenia na úrovni Európskej únie a online platforiem. V závere opisujem vlastnú predstavu ďalších postupov štátov troch hlavných aktérov pri riešení tejto problematiky, a to štátov/Európskej únie, internetových platforiem a občianskej spoločnosti v podobe ich vzájomnej spolupráce.

1 Opatrenia obmedzujúce internet v prospech ochrany liberálnej demokracie

Internet spôsobil revolúciu v počítačovom a komunikačnom svete ako nič pred ním.¹ Je mechanizmom celosvetového šírenia informácií a spolupráce medzi jednotlivcami bez ohľadu, na to, kde na svete sa nachádzajú. Internet je dnes rozšírenou informačnou infraštruktúrou, pôvodným prototypom toho, čo sa často nazýva národná (alebo globálna, či galaktická) informačná infraštruktúra. Jeho história je zložitá a zahŕňa mnoho aspektov - technologické, organizačné a komunitné. A jeho vplyv siaha nielen do technických oblastí počítačovej komunikácie, ale rozmáha sa v celej spoločnosti, keďže sa posúvame k čoraz väčšiemu využívaniu online nástrojov na vykonávanie elektronického obchodu, získavania informácií² či združovanie komunít.

¹ Kolektív autorov. 1997. Brief History of the Internet In InternetSociety [online]. [cit. 2020-02-27] Dostupné na internete: <https://www.internetsociety.org/internet/history-internet/brief-history-internet/>

² Ibidem

Jedným z hlavných prvkov internetu, cez ktoré sa dnes realizuje väčšina uvedených funkcií, sú sociálne siete. Každodenne na nich trávime množstvo času, čerpáme z nich informácie – stávajú sa priestorom, kde si tvoríme názor. Pričom ako každý vynález, nevyužívajú sa len na pozitívne účely, a aj preto by mali tak, ako iné mienkotvorné médiá, podliehať určitým pravidlám – (právnej) regulácii.

Negatívnymi fenoménmi, s ktorými sa v tejto súvislosti stretáme, sú napríklad: uzatváranie sa do takzvaných mediálnych, respektíve názorových bublín; zamiešavanie „botov“ – automatizovaných či falošných účtov do komunikácie na sociálnych sieťach a takzvané clickbait články. Slobodný prístup širokej masy ľudí k šíreniu myšlienok sa prejavuje aj rýchlym šírením nepravdivých či manipulatívnych informácií a propagandy. Všetko potom spolu ústi do zvláštnej zmesi pravdivých, polopravdivých i nepravdivých informácií, pri ktorých často nepoznáme ich pôvod, respektíve tvorca – pričom táto anonymizácia následne sťažuje vynucovanie zodpovednosti.³

Okrem toho, že tieto javy môžu spôsobovať ťažkosti v každodennom živote (ľudia sa stávajú obeťami internetových podvodov pri obchodoch či šírení nepravdivých informácií o zázračných účinkoch alternatívnej medicíny), táto možnosť ovplyvňovať názory naraz mnohým ľuďom pomerne jednoduchou cestou (dá sa hovoriť aj o modifikácii verejnej mienky), sa stala príťažlivým prostriedkom aj pre uplatňovanie politických, mocenských cieľov, a tak aj centrom snahy o jeho obmedzenie – cenzúru zo strany „mocných“. Podobne situáciu vidia aj pracovníci nezávislej watchdogovej organizácie Freedom House, ktorí hovoria o internete nasledovné: To, čo bolo kedysi oslobodzujúcou technológiou, stalo sa dnes nástrojom dohľadu a manipulácie s voľbami.⁴ Sloboda internetu je podľa nich čoraz viac ohrozovaná nástrojmi a taktikou digitálneho autoritárstva, ktoré sa rýchlo šírili po celom svete. Represívne režimy aj volení úradníci s autoritárskymi ambíciami využívajú neregulované priestory platforiem sociálnych médií a zmenili ich na nástroje politickej deformácie a spoločenskej kontroly. Kým sociálne médiá niekedy slúžili na poskytnutie

³ Bližšie túto problematiku rozoberám tu: HAVLÍKOVÁ, Soňa. Liberálna demokracia a jej premena na totalitnú formu vlády (Bakalárska práca). Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra teórie práva a ústavného práva. Školiteľ: doc. Mgr. Marek Káčer, PhD. V Trnave, 2020. V kapitole „Manipulácia s informáciami a šírenie dezinformácií ako prostriedok uchopenia a totalizácie moci“. Str. 22 a nasl.

K tomu pozri tiež: Freedom on the Net 2017. Manipulating Social Media to Undermine Democracy. Dostupné na internete: <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2017/manipulating-social-media-undermine-democracy>

⁴ SHAHBAZ A., FUNK A. 2019. Freedom on the Net 2019, The Crisis of Social Media [online]. [cit. 2020-02-28] Dostupné na internete: <https://www.freedomthenet.org/report/freedom-on-the-net/2019/the-crisis-of-social-media>

možnosti rovnakých podmienok pre občiansku diskusiu, teraz sa nebezpečne nakláňajú k iliberalizmu a vystavujú občanov bezprecedentnému zásahu do základných slobôd.⁵

Takéto snahy neobchádzajú ani štát, akým je Slovenská republika. Niektoré z negatívnych javov sme mohli spozorovať napríklad v nedávnej politickej kampani strán pred parlamentnými voľbami 2020. Strany využívali lživú propagandu, skrytú manipuláciu a premyslenú antikampaň založenú na šírení hoaxov.⁶ Spôsoby, akými sa tieto praktiky realizujú, som podrobnejšie popísala v bakalárskej práci.⁷ Na tomto mieste by som sa však chcela venovať opatreniam, ktoré sú voči nim prijímané, a to zamerajúc sa na oblasť opatrení v Európskej únii a na opatrenia najpopulárnejších online platforiem.

1.1. Opatrenia na úrovni Európskej únie

Negatívne javy ako manipulácia, šírenie poplašných a neoverených správ sú samozrejme oveľa staršie ako internet. Avšak dnes je prístup k ich šíreniu jednoduchší a lacnejší, praktiky sofistikovanejšie a dosah je oveľa širší - globálny. Na sociálnych médiách sa objavujú „armády mienkotvorcov“ schopné ohýbať verejnú mienku doma i v zahraničí, s čím súvisí pojem hybridnej alebo informačnej vojny. To, čo všetky tieto javy spája, je zavádzanie a operovanie s nepravdou, s dezinformáciami. Európska komisia si začala tento problém uvedomovať a v tejto súvislosti uvádza, že: Dezinformácie narúšajú dôveru v inštitúcie, v digitálne i tradičné médiá a poškodzujú naše demokracie tým, že obmedzujú schopnosť občanov prijímať informované rozhodnutia. Môžu polarizovať diskusie, vytvárať alebo prehľbovať napätie v spoločnosti, podkopávať volebné systémy a mať širší vplyv na európsku bezpečnosť. Poškodzujú slobodu názoru a prejavu, základné právo zakotvené v Charte základných práv Európskej únie.⁸ Boj proti dezinformáciám v ére sociálnych médií a online platforiem, podľa nej, musí byť koordinovaným úsilím, do ktorého sú zapojené všetky

⁵ Ibidem

⁶ KERNOVÁ M. 2020 V predvolebnej kampani sa využívali falošné účty, manipulácie aj klamstvá (FOTO, VIDEO) In Omediách.com [online]. Dostupné na internete: <https://www.omediach.com/hoaxy/17264-v-predvolebnej-kampani-sa-vyuzivali-falosne-ucty-manipulacie-aj-klamstva-foto-video?fbclid=IwARlw87GhZNLqkLtBG3NYFnRdKc-qJk69Bqg-6m7ZzLmsV6kuQ12SGJGWYMU>

K tomu pozri tiež: STRUHÁRIK F. 2020 Falošné profily chvália Borisa Kollára, na Facebooku sa zaregistrovali len nedávno In Dennik N [online]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/1724503/falosne-profily-chvalia-borisa-kollara-na-facebooku-sa-zaregistrovali-len-nedavno/?ref=tema>

⁷ HAVLÍKOVÁ, Soňa. Liberálna demokracia a jej premena na totalitnú formu vlády (Bakalárska práca). Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra teórie práva a ústavného práva. Školiteľ: doc. Mgr. Marek Káčer, PhD. V Trnave, 2020. V kapitole „Manipulácia s informáciami a šírenie dezinformácií ako prostriedok uchopenia a totalizácie moci“. Str. 23 a nasl.

⁸ Za Európsku komisiu zodpovedný tím: Media Convergence and Social Media (Unit I.4). 2019. Tackling online disinformation [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/tackling-online-disinformation>

príslušné subjekty, od inštitúcií po platformy sociálnych sietí, od spravodajských médií po jednotlivých používateľov.⁹

Pravdou zostáva, že tieto kedysi potenciálne a dnes aj existujúce hrozby si uvedomovali mnohí aktivisti, už na začiatku rozmachu sociálnych sietí, keď na ne začali upozorňovať. Avšak tak, ako pri všetkých moderných technológiách a vynálezoch, je adaptácia právneho poriadku na tieto zmeny zdĺhavejšia. „Je to zapríčinené predovšetkým rýchlym tempom vývoja technológií (v porovnaní s pomalým tempom tvorby zákonov), globálnym rozmerom internetu (vznikajú problémy čo všetko môže riešiť národná a čo už nadnárodná legislatíva) a v konečnom dôsledku aj faktom, že internet ako taký nie je právnym subjektom“, ¹⁰ ktorému by sme mohli priamo dávať príkazy a zákazy. Z týchto dôvodov nie je prekvapením, že (európske) inštitúcie reagujú na negatívne javy internetu až v čase, keď sú skutočnou závažnou hrozbou.

Európska komisia (ďalej tiež „EK“ alebo „Komisia“) však už začala pracovať na zavedení jasného, komplexného a širokého súboru opatrení na riešenie šírenia a vplyvu online dezinformácií v Európe a na zabezpečenie ochrany európskych hodnôt a demokratických systémov.¹¹ Za týmto účelom prijala:

- Akčný plán pre dezinformácie (z angl. The Action Plan on disinformation), 2018
Tento slúži na zvýšenie úsilia v boji proti dezinformáciám v Európe a mimo nej, zamerajúc sa na štyri kľúčové oblasti:
 1. zlepšenie zisťovania, analýzy a odhaľovania dezinformácií;
 2. silnejšia spolupráca a spoločné reakcie na hrozby;
 3. zlepšenie spolupráce s online platformami a priemyslom s cieľom bojovať proti dezinformáciám;
 4. zvyšovanie informovanosti a zlepšovanie odolnosti spoločnosti.¹²
- Kódex postupov proti šíreniu dezinformácií (z angl. The Code of Practice on Disinformation) (ďalej tiež „Kódex “),¹³ 2018

⁹ Ibidem

¹⁰ O škole. Čo vieme o Internete? In O škole [online]. oskole.detiamy.sk, [cit. 2020-02-29]. Dostupné na internete: <https://oskole.detiamy.sk/clanok/co-vieme-o-internete>

¹¹ Za Európsku komisiu zodpovedný tím: Media Convergence and Social Media (Unit I.4). 2019. Tackling online disinformation [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/tackling-online-disinformation>

¹² Ibidem

¹³ Link na stiahnutie: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=54454

Ide o celosvetovo prvý samoregulačný súbor noriem na boj proti dezinformáciám dobrovoľne podpísaný platformami sociálnych sietí, inzerentmi a reklamným priemyslom v októbri 2018.

Signatári kódexu predložili podrobné plány, aby prijali opatrenia v 5 oblastiach:

1. Narušenie príjmov z reklám určitých účtov a webových stránok, ktoré šíria dezinformácie;
 2. Sprehľadnenie/stransparentnenie politickej reklamy a problematickej reklamy;
 3. Riešenie problému falošných účtov a online „botov“;
 4. Splnomocnenie spotrebiteľov na nahlasovanie dezinformácií a prístup k rôznym zdrojom správ a zároveň zlepšenie viditeľnosti a vyhľadateľnosť spoľahlivého obsahu;
 5. Splnomocnenie výskumnej komunity na monitorovanie dezinformácií online prostredníctvom prístupu k údajom platforiem v súlade s ochranou súkromia;¹⁴
- Oznámenie „Riešenie online dezinformácií: európsky prístup“ (z angl. The Communication "Tackling online disinformation: a European approach"), 2018
- V ňom sa zdôraznila úloha, ktorú zohráva občianska spoločnosť a súkromný sektor pri riešení šírenia dezinformácií. Cieľom týchto snáh bolo posilniť odolnosť voči dezinformačným kampaniam pred európskymi voľbami v roku 2019.¹⁵ V rámci neho sa uskutočnila konzultácia s verejnosťou, ktorá vo väčšej miere súhlasila s tým, že by sa malo urobiť viac pre zníženie šírenia dezinformácií online. Bez ohľadu na typ navrhovaného opatrenia sa však všetci respondenti jednomyselne zhodli na potrebe rešpektovať a zaručovať základné práva, ako je sloboda prejavu, a zabezpečiť, aby akýkoľvek prístup použitý na riešenie falošných správ nepodporoval priamu ani nepriamu cenzúru.¹⁶

Aj z toho dôvodu Európska únia (ďalej tiež „EÚ“) prijala skôr rámcové a všeobecné opatrenia, ktorých rešpektovanie je založené na báze dobrovoľnosti. EÚ však podnikla aj konkrétne kroky boja proti dezinformáciám ako napríklad založenie pracovnej skupiny East StratCom, ktorá založila „server euvsdisinfo.eu, ktorý verejnosti sprístupňuje databázu identifikovaných prípadov dezinformácií. Okrem týchto výstupov členovia pracovnej skupiny

¹⁴ Za Európsku komisiu zodpovedný tím: Media Convergence and Social Media (Unit I.4). 2019. Tackling online disinformation [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/tackling-online-disinformation>

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Za Európsku komisiu zodpovedný tím: DG CONNECT. 2018. Synopsis report of the public consultation on fake news and online disinformation [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/synopsis-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation>

školia a trénujú študentov, akademikov, novinárov ako aj štátnych úradníkov. V porovnaní s mediálnou kampaňou šírenou Ruskom sú aktivity East StratCom skromného charakteru. S malým rozpočtom a nízkym počtom zamestnancov je pracovná skupina odkázaná na príspevky dobrovoľníkov, ktorí sú členmi takzvaného „myth-busting network“, siete „ničiteľov mýtov“, pokrývajúcej viac ako 30 krajín.“¹⁷

Riešenie situácie je zložité, keďže vykonané kroky, rámcové opatrenia a opatrný postup sú stále nedostatočnou obranou. Na druhej strane pri zásadnejších opatreniach sa otvára otázka miery únosnosti, znesiteľnosti a ne/primeraného zásahu do ľudských slobôd. Takisto aj z vyššie spomenutého prieskumu vyplýva požiadavka spoločnosti na nezavádzanie zásadných donucovacích postupov, či väčších právnych obmedzení a cenzúry, najmä nie zo strany Európskej únie. Napriek tomu na vnútroštátnej úrovni už boli v niektorých krajinách prijaté aj reštriktívne opatrenia, a to napríklad aj v Nemecku. Nemecký zákon známy ako NetzDG, vyžaduje, aby poskytovatelia sociálnych médií dodržiavali podrobné vládne pokyny na blokovanie prístupu k nenávisným prejavom, ohováraniu a inému nezákonnému obsahu v krajine. Prijatie tohto zákona bolo niektorými subjektmi odsúdené ako podpora cenzúry.¹⁸ Na druhej strane Singapur zašiel tak ďaleko, že kriminalizoval falošné správy, pri ktorých definíciu má vláda širokú voľnú úvahu. Technologickým spoločnostiam, ktoré nespĺňajú požiadavky vlády o odstránenie obsahu, hrozia značné pokuty. Tento postup ponúka len málo možností súdneho dohľadu, a preto je kritizovaný ako hrozba pre slobodu prejavu.¹⁹ Aj preto platí, že pri zavádzaní opatrení štátmi, či združeniami štátov je dôležitý najmä mechanizmus, akým je a bude vykonávaná kontrola. Je potrebné postupovať s citlivosťou a s rešpektom k základným ľudským právam. Predovšetkým je nevyhnutné uvedomenie si tohto problému naprieč všetkými ohrozenými štátmi a reakcia v podobe systematického informovania svojich občanov (tzv. strategickej komunikácie)²⁰ a až následne uvažovanie o reštriktívnych opatreniach.

¹⁷ KERTÝSOVÁ K. 2018. Európsky prístup k dezinformáciám na internete: Kto má nieť zodpovednosť? In EURACTIV.sk [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/digitalizacia/opinion/europsky-pristup-k-dezinformaciam-na-internete-kto-ma-niest-zodpovednost/> - citáciu som využila aj vo svojej Bakalárskej práci

¹⁸ Freedom House 2019. Avoiding the Pitfalls of Social Media Regulation [online]. Dostupné na internete: <https://freedomhouse.org/blog/avoiding-pitfalls-social-media-regulation>

¹⁹ Ibidem

²⁰ Spôsob akým ju možno vykonávať opisujú dokumenty think tanku GLOBSEC dostupné na internete: <https://www.globsec.org/publications/strategicka-komunikacia-v-podmienkach-slovenskej-republiky/> a <https://www.globsec.org/publications/strategicka-komunikacia-v-kontexte-hybridnych-hrozieb/>

1.2. Opatrenia na úrovni online platforiem

Pod tlakom odbornej verejnosti, niektorých štátov a Európskej únie prijímajú opatrenia voči negatívnym javom internetu aj niektoré online platformy. Víťaným krokom v tejto súvislosti bolo dobrovoľné podpísanie Kódexu postupov proti šíreniu dezinformácií spoločnosťami Google, Facebook, Twitter, ku ktorým sa neskôr pridali ďalšie. Na základe neho signatári vypracovávajú správy o postupoch, ktoré dosiahli v prospech naplňovania požiadaviek Kódexu a tieto odovzdávajú Európskej komisii. Veľká časť snahy EÚ a činnosti platforiem súvisela s ochranou integrity volieb do Európskeho parlamentu, v súvislosti s ktorými sa očakával nárast snahy o ovplyvnenie ich výsledku zahraničnými subjektmi, najmä Ruskom. Kroky boja proti dezinformáciám, ktoré podnikli spoločnosti Google, Facebook a Twitter pred týmito voľbami Európska Komisia ocenila, zároveň však pripomenula, že je potrebné urobiť viac na posilnenie integrity ich služieb a podať o tom podrobnejšie vyhlásenia. Komisia ďalej „upozornila, že okrem európskych volieb by všetci signatári kódexu mali zintenzívniť svoje úsilie o rozšírenie spolupráce s kontrolnými orgánmi vo všetkých členských štátoch EÚ, ako aj posilniť postavenie užívateľov a výskumnej komunity.“²¹ Vo svojich snahách spoločnosti, ako samy tvrdia, pokračujú. Niektoré kroky boli viditeľné aj v súvislosti s politickými kampaňami pred slovenskými parlamentnými voľbami 2020.

1.2.1. Facebook

Jedným z pozitívnych postupov v boji s dezinformáciami je, že v roku 2017 Facebook uzavrel partnerstvo s tlačovou agentúrou AFP, ktorá preň kontroluje pravdivosť informácií objavujúcich sa na Facebooku. Obsah, ktorý kontrolóri faktov (angl. fact-checkers) označia ako „nepravdivý“ sa následne v zdroji správ (angl. News Feeds) zobrazuje nižšie, takže ho uvidí menej ľudí.²² Ďalej „Facebook obmedzí jej šírenie a zobrazí pri nej varovanie. Ak by niekto chcel takúto informáciu zdieľať, dostane odporúčanie, aby si najprv prečítal fakty k téme. Tie bude agentúra zverejňovať už aj v slovenčine a češtine. Ľudia, ktorí nepravdivú správu zdieľali ešte pred jej odhalením fact-checkermi, dostanú notifikáciu, aby vedeli, že sa nechali oklamať. Stránky, ktoré opakovane šíria nepravdy a dezinformácie, budú

²¹ Mediálne.sk 2019. EÚ pochválila Google, Facebook a Twitter za boj proti dezinformáciám In Mediálne.sk [online]. [cit. 2020-03-06]. Dostupné na internete: <https://medialne.etrend.sk/internet/eu-pochvalila-google-facebook-a-twitter-za-boj-proti-dezinformaciam.html>

²² GOLDSHLAGER K. 2019. How AFP Has Built a Global Fact-Checking Operation [online]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/journalismproject/afp-fighting-false-news-facebook>

penalizované. Ich príspevky budú mať nižší dosah a stratia napríklad možnosť využívať reklamy. Tento systém bude fungovať na Facebooku aj na Instagrame.“²³ Fact-checkeri však „nebudú posudzovať vyjadrenia politikov, firma to obhajuje slobodou prejavu. „Vo vyspelých demokraciách so slobodnou tlačou je politická reč najlepšie kontrolovanou rečou. Obmedzením politického prejavu by boli ľudia horšie informovaní o tom, čo hovoria ich volení zástupcovia, a politici by tak boli menej zodpovední za svoje slová,“ argumentuje Facebook. Fact-checkeri nebudú posudzovať ani súkromné príspevky a obsah súkromných skupín.“²⁴

Okrem týchto opatrení v nedávnej minulosti Facebook zrušil aj niekoľko facebookových stránok, ktoré boli napojené na politické subjekty, presnejšie na ĽSNS, ale nijakým spôsobom túto skutočnosť verejne nedeclarovali, respektíve tvárili sa ako nezávislé spravodajské médiá. Zablokované stránky porušovali pravidlá Facebooku, ktoré v októbri 2019 sprísnil z dôvodu blížiacich sa prezidentských volieb v USA.²⁵

Dá sa povedať, že v súvislosti s týmto opatrením sa tu do stretu dostávajú dve základné práva, a to: sloboda prejavu a právo na informácie. Som toho názoru, že právo na informácie zahŕňa v liberálnej demokracii zároveň a najmä právo na pravdivé informácie, s ktorým súvisí aj následné obmedzenie priestoru na slobodu prejavu. Samozrejme, k takémuto obmedzeniu treba pristupovať opatrne a vždy preukázať oprávnenosť takéhoto zásahu, respektíve obmedziť šírenie informácie z dôvodu jej nepravdivosti, len ak je preukázateľne nepravdivá.

Dá sa povedať, že Facebook právo (jeho užívateľov) na informácie porušil tým, že nespresnil o aké stránky ide.²⁶ Avšak novinári si všimli, že medzi nimi bola aj facebooková stránka Kulturblog-u. S ohľadom na ňu si dovoľím tvrdiť, že išlo o primerané obmedzenie, keďže jej apolitickosť bola (podľa mňa dostatočne) preukázateľne vyvrátená²⁷. Prihliadnuc tiež na možnosť jej obnovenia Facebookom, a to splnením legitímnej podmienky, ktorou je transparentnenie jej pozadia.

²³ STRUHÁRIK F. 2020. Agentúra AFP bude odhaľovať klamstvá aj na slovenskom a českom Facebooku [online]. [cit. 2020-03-06]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/1752501/agentura-afp-bude-odhladovat-klamstva-aj-na-slovenskom-a-ceskom-facebooku/?ref=in#>

²⁴ Ibidem

²⁵ V odseku vychádzam zo: STRUHÁRIK F. 2020. Facebook zrušil Kulturblog a ďalšie stránky, ktoré pomáhali kotlebovcom v kampani In Dennik N [online]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/1773184/facebook-zrusil-kulturblog-a-dalsie-stranky-ktore-pomahali-kotlebovcom-v-kampani/?ref=list>

²⁶ F STRUHÁRIK F. 2020. Facebook zrušil Kulturblog a ďalšie stránky, ktoré pomáhali kotlebovcom v kampani [online]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/1773184/facebook-zrusil-kulturblog-a-dalsie-stranky-ktore-pomahali-kotlebovcom-v-kampani/?ref=list>

²⁷ K dôkazom prepojenia stránok Kulturblogu na stranu ĽSNS pozri: BENČÍK J. 2019. Je Kulturblog apolitické združenie? [online]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/blog/1581799/je-kulturblog-apoliticke-zdruzenie/?ref=in>

Otáznou nám zostáva skôr účinnosť takéhoto obmedzenia, keďže „Autori siedmich zablokováných stránok nie sú nijako penalizovaní, môžu byť naďalej aktívni na sociálnej sieti a môžu si tiež vytvoriť nové stránky.“²⁸ Hoci tieto po nesplnení pravidiel môžu byť taktiež zablokované: „Ak zistíme, že nejaká stránka skrýva svoje vlastníctvo, aby uviedla ľudí do omylu, budeme požadovať dokončenie procesu overovania a zobrazenie ďalších informácií, aby mohla takáto stránka zostať online,“ informoval Facebook.“²⁹

1.2.2. Google

Ďalšou spoločnosťou, ktorej produkty majú veľký rozsah používania aj v našich podmienkach, je spoločnosť Google. Takisto aj jej služby sa stávajú predmetom zneužívania a šírenia dezinformácií. Zároveň, ako som aj vyššie uviedla, aj spoločnosť Google sa stala signátorom Kódexu boja proti dezinformáciám a aj v dôsledku toho vypracovala plán boja s dezinformáciami.³⁰ Tento stojí na troch základných oblastiach zlepšovania:

1. Zaručenie kvality

Snaha zabezpečiť poskytovanie kvalitných informácií a dôveryhodných komerčných správ, najmä v oblastiach, ktoré sú náchylné na fámy a šírenie nepravdivých informácií (ako sú napríklad najnovšie správy).

2. Boj proti škodlivým/zlomyselným aktérom

Keďže samotný algoritmus nevie odhaliť pravdivosť obsahu textov, bolo potrebné zavedenie pravidiel, ktoré jasne opisujú správanie, ktoré je zakázané - napríklad klamlivé vyjadrenie vlastníctva alebo primárneho účelu v službe Google News a v reklamných produktoch, či predstieranie identity iných kanálov alebo jednotlivcov v službe YouTube.

3. Poskytnutie väčšieho kontextu používateľom.

Zabezpečenie širokého spektra informácií z dôveryhodných zdrojov a transparentnenie pozadia tvorcov obsahu a fungovania systému.³¹

²⁸ STRUHÁRIK F. 2020. Facebook zrušil Kulturblog a ďalšie stránky, ktoré pomáhali kotlebovcovi v kampani In Dennik N [online]. [cit. 2020-03-06]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/1773184/facebook-zrusil-kulturblog-a-dalsie-stranky-ktore-pomahali-kotlebovcovi-v-kampani/?ref=list>

²⁹ Ibidem

³⁰ Dokument dostupný na internete:

<https://kstatic.googleusercontent.com/files/388aa7d18189665e5f5579aef18e181c2d4283fb7b0d4691689dfd1bf92f7ac2ea6816e09c02eb98d5501b8e5705ead65af653cdf94071c47361821e362da55b>

³¹ Google. 2019. How Google Fights Disinformation Dostupné na internete:

<https://kstatic.googleusercontent.com/files/388aa7d18189665e5f5579aef18e181c2d4283fb7b0d4691689dfd1bf92f7ac2ea6816e09c02eb98d5501b8e5705ead65af653cdf94071c47361821e362da55b>

Všetky tieto oblasti zlepšenia aplikuje vo všetkých svojich štyroch službách: Google Search, Google News, YouTube a jej reklamných platformách, tak aby dosiahla čo najefektívnejší výsledok.

V rámci týchto postupov na rozdiel od Facebooku Google reguluje aj politickú reklamu. Respektíve vyžaduje od nej, aby tak, ako ostatné reklamy dodržiavali pravidlá spoločnosti. Sankcionovanie za nedodržiavanie pravidiel sme mohli vidieť aj pred parlamentnými voľbami na Slovensku, keď bola niektorým politickým stranám zrušená monetizácia ich videí alebo dokonca zablokována reklama niektorých videí a banerov, špecifikácia dôvodu blokovania však nebola zverejnená.³²

Spoločnosť tiež napomáha zvyšovať transparentnosť politickej reklamy zverejnením nákladov na ňu vynaložených pri každej z nich. Spolu s Google-om aj Facebook vyžaduje verifikáciu jej objednávateľov, ktorých meno je následne zverejňované pod reklamou, čím sa rieši problém anonymizácie a zodpovednosti.

Záver

Doteraz prijaté opatrenia vnímam pozitívne. Inštitúcie a aktéri by však v riešení problému nemali poľavovať, ako sa mi zdá, že je to v prípade EÚ po voľbách do Európskeho parlamentu, ktoré mala za cieľ ochrániť.

Ba naopak, subjekty venujúce sa riešeniu „negatívnych javov internetu“ by mali prehĺbiť vzájomnú spoluprácu. Podtrhnúc uvedené slovami novinára Filipa Struhárika: nie všetky problémy, ktoré sociálne siete vytvorili alebo prehĺbili, vedia účinne aj samy vyriešiť.³³ Spoluprácu aj z toho dôvodu vnímam ako kľúčovú pre úspešné riešenie tohto problému.

Dôvodom na spoluprácu je aj to, že občianska spoločnosť vrátane novinárov a odbornej verejnosti sa problém, v rámci svojich možností, snaží riešiť (dá sa povedať) od jeho vzniku, no nemá dostatočne účinné prostriedky na to, aby ho sama vyriešila a dokonca sa sama stáva terčom útokov šíriteľov tohto problému.

Na druhej strane konanie štátov a spoločností prostredníctvom vytvárania pravidiel je pomalé a útočníci si vždy nájdu nové cesty, ako tieto pravidlá obísť a vytvoriť nové škodlivé

³² HODÁS M. 2020. Google zablokoval Smeru reklamu s Trubanom a migrantmi. Ako sú na tom ostatné strany? In Živé.sk [online]. Dostupné na internete: <https://zive.aktuality.sk/clanok/145539/google-zablokoval-smeru-reklamu-s-trubanom-a-migrantmi-ako-su-na-tom-ostatne-strany/>

³³ STRUHÁRIK F. 2020. MediaBrífing: Facebook ide odhaľovať konšpirácie. Pomôže to? A prečo môžu politici klamať ďalej? In Denník N [online]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/1757371/mediabriefing-facebook-ide-odhalovat-konspiracie-pomoze-to-a-preco-mozu-politici-klamat-dalej/?ref=list>

aktivity, na ktoré vie občianska spoločnosť reagovať rýchlejšie a zároveň na ne upozorniť týchto silnejších aktérov. Navyše spoločnosti i štáty môžu pravidlami sledovať aj vlastné záujmy líšiace sa od toho verejného. Z toho dôvodu je opäť výhodná ich kontrola občianskou spoločnosťou.

Do tretice je potrebné doplniť a zefektívniť strategickú komunikáciu štátov (liberálnych demokracií) a nadštátnych celkov, ktorej efektívnosť závisí práve od spolupráce sociálnych sietí, respektíve od umiestnenia príspevkov štátu (inštitúcií) v zdroji správ na sociálnych sieťach.

Všetky tieto opatrenia možno označiť za riešenia až následku problému. Ak však chceme účinne odstrániť problém, musíme sa sústrediť na jeho koreň. Zaň možno označiť nízke povedomie ľudí o tejto problematike, ako aj slabé kritické myslenie. Preto by sa spomenuté subjekty mali sústrediť aj na jeho rozvoj (štáty by napríklad mohli prispieť zavedením mediálnej výchovy, sociálne siete túto zas šíriť online...). Ide pritom o opatrenia, ktoré zároveň zasahujú najmenej do ľudských slobôd a zvyšujú účinnosť ostatných opatrení. Potrebu takéhoto riešenia dotvára aj tvrdenie F. Struhárika: „Máme pomerne dobré zákony, ktoré vedia potrestať šíriteľov lži, nenávistných prejavov, obťažovania, rasizmu... Akurát stále nemáme preškolenú políciu, prokurátorov a súdnictvo, aby tieto zákony vedeli aplikovať aj na online prostredie.“³⁴

Uvedené by som ešte doplnila názorom A. Shabaz-a a A. Funk-a z watchdogovej organizácie Freedom House: Budúcnosť slobody internetu spočíva na našej schopnosti napraviť sociálne médiá.³⁵ Aj ďalšie nové technológie poskytnú nové príležitosti pre ľudský rozvoj, ale nepochybne budú predstavovať aj nové výzvy v oblasti ľudských práv. Je potrebné prísne chrániť demokratické slobody a zabezpečiť, aby sa internet nestal trójskym koňom tyranie a útlaku. Budúcnosť súkromia, slobody prejavu a demokratickej správy vecí verejných závisí od rozhodnutí, ktoré prijímame dnes.³⁶

³⁴ STRUHÁRIK F. 2020. MediaBrífing: Facebook ide odhaľovať konšpirácie. Pomôže to? A prečo môžu politici klamať ďalej? In Denník N [online]. [cit. 2020-03-07] Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/1757371/mediabriefing-facebook-ide-odhalovat-konspiracie-pomoze-to-a-preco-mozu-politici-klamat-dalej/?ref=list>

³⁵ SHAHBAZ A., FUNK A. 2019. Freedom on the Net 2019, The Crisis of Social Media [online]. [cit. 2020-02-28] Dostupné na internete: <https://www.freedomofthenet.org/report/freedom-on-the-net/2019/the-crisis-of-social-media>

³⁶ Ibidem

Summary

A number of different measures and plans at different levels have been adopted to protect liberal democracy. The essence of efforts to protect liberal democracy is to protect a system that respects fundamental human rights and freedoms. However, such efforts should not unduly interfere with some of them. We should take measures in a proportionate way, proceeding from the most urgent, with the least interference with human rights. Such as education, spreading high-quality information, building critical thinking and supporting civic activists in their functional anti-disinformation projects. Only then should we take restrictive measures.

Cooperation between actors is also an important factor in addressing the issue. Because no subject can solve the problem absolutely and effectively if it solves it alone. Civil society does not have enough power to solve it. On the other hand, the actions of multinationals and states are slow and cumbersome. In addition, they may pursue their own interests different from those of the public. For this reason, it is again beneficial to control them by civil society.

Použitá literatúra

BENČÍK J. 2019. *Je Kulturblog apolitické združenie?* [online]. [cit. 2020-04-08]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/blog/1581799/je-kulturblog-apoliticke-zdruzenie/?ref=in>>

Európska komisia v zastúpení zodpovedným tímom: DG CONNECT. 2018. *Synopsis report of the public consultation on fake news and online disinformation* [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné na internete: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/synopsis-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation>>

Európska komisia v zastúpení zodpovedným tímom: *Media Convergence and Social Media* (Unit I.4). 2019. *Tackling online disinformation* [online]. Dostupné na internete: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/tackling-online-disinformation>>

Freedom House. 2019. *Avoiding the Pitfalls of Social Media Regulation* [online]. Dostupné na internete: <<https://freedomhouse.org/blog/avoiding-pitfalls-social-media-regulation>>

GLOBSEC. 2020. *Analýza Facebooku a webstránok v kontexte predvolebnej kampane* [online]. Dostupné na internete: <<https://www.globsec.org/publications/analiza-facebooku-a-webstranok-v-kontexte-predvolebnej-kampane/>>

GOLDSHLAGER K. 2019. *How AFP Has Built a Global Fact-Checking Operation* [online]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/journalismproject/afp-fighting-false-news-facebook>

Google. 2019. *How Google Fights Disinformation* Dostupné na internete: <https://kstatic.googleusercontent.com/files/388aa7d18189665e5f5579aef18e181c2d4283fb7b0d4691689dfd1bf92f7ac2ea6816e09c02eb98d5501b8e5705ead65af653cdf94071c47361821e362da55b>

HAVLÍKOVÁ, Soňa. *Liberálna demokracia a jej premena na totalitnú formu vlády* (Bakalárska práca). Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra teórie práva a ústavného práva. Školiteľ: doc. Mgr. Marek Káčer, PhD. V Trnave, 2020.

HODÁS M. 2020. *Google zablokoval Smeru reklamu s Trubanom a migrantmi. Ako sú na tom ostatné strany?* In Živé.sk [online]. Dostupné na internete: <https://zive.aktuality.sk/clanok/145539/google-zablokoval-smeru-reklamu-s-trubanom-a-migrantmi-ako-su-na-tom-ostatne-strany/>

Kolektív autorov. 1997. *Brief History of the Internet In Internet Society* [online]. [cit. 2020-02-27] Dostupné na internete: <https://www.internetsociety.org/internet/history-internet/brief-history-internet/>

KERNOVÁ M. 2020 *V predvolebnej kampani sa využívali falošné účty, manipulácie aj klamstvá* (FOTO, VIDEO) In Omediách.com [online]. Dostupné na internete: <https://www.omediach.com/hoaxy/17264-v-predvolebnej-kampani-sa-vyuzivali-falosne-ucty-manipulacie-aj-klamstva-foto-video?fbclid=IwAR1w87GhZNLqkLtBG3NYFnRdKc-qJk69Bqg-6m7ZzlmsV6kuQ12SGJGWYMU>

KERTÝSOVÁ K. 2018. *Európsky prístup k dezinformáciám na internete: Kto má niešť zodpovednosť?* In EURACTIV.sk [online]. [cit. 2020-01-23]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/digitalizacia/opinion/europsky-pristup-k-dezinformaciam-na-internete-kto-ma-niest-zodpovednost/>

Mediálne.sk 2019. *EÚ pochválila Google, Facebook a Twitter za boj proti dezinformáciám* In Mediálne.sk [online]. Dostupné na internete: <https://medialne.etrend.sk/internet/eu-pochvalila-google-facebook-a-twitter-za-boj-proti-dezinformaciam.html/>

O škole. Čo vieme o Internete? In O škole [online]. [cit. 2020-02-29]. Dostupné na internete: <https://oskole.detiamy.sk/clanok/co-vieme-o-internete>

SHAHBAZ A., FUNK A. 2019. *Freedom on the Net 2019, The Crisis of Social Media* [online]. Dostupné na internete: <https://www.freedomonthenet.org/report/freedom-on-the-net/2019/the-crisis-of-social-media>

STRUHÁRIK F. 2020. *Agentúra AFP bude odhaľovať klamstvá aj na slovenskom a českom Facebooku* In Denník N [online]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1752501/agentura-afp-bude-odhladovat-klamstva-aj-na-slovenskom-a-ceskom-facebooku/?ref=in#/>>

STRUHÁRIK F. 2020. *Facebook zrušil Kulturblog a ďalšie stránky, ktoré pomáhali kotlebovcom v kampani* In Denník N [online]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1773184/facebook-zrusil-kulturblog-a-dalsie-stranky-ktore-pomahali-kotlebovcom-v-kampani/?ref=list/>>

STRUHÁRIK F. 2020. *MediaBrífing: Facebook ide odhaľovať konšpirácie. Pomôže to? A prečo môžu politici klamať ďalej?* In Denník N [online]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1757371/mediabriefing-facebook-ide-odhalovat-konspiracie-pomoze-to-a-preco-mozu-politici-klamat-dalej/?ref=list>>

ŠNÍDL V. 2019. *LSNS šíri propagandu cez rasistický web Prehľad správ, zastrešuje ho bývalý vodca Pospolitosti* In Denník N [online]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/1642723/lSNS-siri-propagandu-cez-rasisticky-web-prehľad-sprav-zastresuje-ho-byvaly-vodca-pospolitosti/?ref=tit1&fbclid=IwAR2UvbptQsTkpgPZFS1V1MebJmktLqqVDcr3lpExswVP9kcP5d5-OHyxGog>>